STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03843

OYSGEVEYLTE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום עליכם

אויסגעווילטע ווערק

א

גאַנץ טביה דער מילכיגער
מנחם מענדעל

„טאָג-מאָרגען זשורנאַל" אויסגאַבע
לכבוד דער 100-יאָריגער פייערונג
1859-1959 • ניו-יאָרק

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

שלום עליכם

גאַנץ טביה דער מילכיגער

אינהאַלט

קטנתי 9

דאָס גרויסע געווינס 15

אַ בוידעם 43

היינטיגע קינדער 67

האָדעל 95

חוה 121

שפּרינצע 143

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל 167

לך־לך. 199

ותלסלקות 223

קטנתי

א בריוועל פון שבית דעם פילכיגען צום מחבר.

געשריבען אין יאָהר 1895.

קָטֹנְתִּי

(אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

ל כ ב ו ד צו מיין געליעבטען טהייערעי פריינד רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת וואו איהר ווענט זיך קעהרען און ווענדען, אָמן סלה!

ק ט נ ת י ! — באַדאַרף איך אייך זאָגען מיט'ן לשון, וואָס יעקב אָבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח“, בשעת ער האָט זיך געלאָזט געהן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפשר ניט אַזוי גלייך, בעט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חי־וקיים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערד פאַרגרעבט, ווער האָט צייט אַריינקוקען אין אַ ספר, צי אָפּלערנען אַ פרשה חומש מיט רש"י, צי וואָס? אַ שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאָהרען זיך צענויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט איין איידעלען מענטשען, האָרכען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מיינע נאַרישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאָל פאַרדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב ביי אייך אַזוי נושא חן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אַזאַ קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוולעך גאָר

און לא־כל־שכן ארויסשטעלען מיין נאָמען איז אַ בוד, מאַכען פון מיר אַ גאַנצען שלש־סעודות, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געווען מי יודע וועד, — מעג איך דאָך אודאי זאָגען: ק ט נ ת י !... אמת, איך בין אייך טאַקי אַ גוטער פריינד, לאָז מיר גאָט העלפען אַ הונדערט־חלק, וואָס איך ווינש אייך! איהר האָט, דאַכט זיך, גוט געזעהען, ווי אַזוי איך האָב אייך געדיענט נאָך אין די גוטע יאָהרען, בשעת איהר זענט נאָך געזעסען אויף דער גרויסער דאַטשע, — געדענקט איהר? — האָב איך אייך געקויפט אַ בהמה פאַר אַ פופ־ציגער, איז זי געווען אַ מציאה פון אַ גנב פינף און פופציג. אַי, זי איז אויפ'ן דריטען טאָג גע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אַנדערע בהמה, וואָס איך האָב אייך געגעבען, איז אויך גע־פגר'ט?... איהר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, ווי אַזוי דאָס האָט מיך געקרענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ! איך ווייס? דאַכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען; גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאָהר, עס זאָל זיין, ווי זאָגט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאָל גאָט העלפען אין מיין פּרנסה, איך זאָל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאָלען זיך מעלקען אַזוי פיעל, אַז איך זאָל אייך קאָנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צד היותר טוב, אייך און אַלע יעהופּעצער נגידים, גאָט זאָל זיי געבען הצלחה און פּרנסה און אַלדאָס גוטס מיט גרויס נחת. און אייך פאַר אייער טרחה, וואָס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאַר דעם כבוד, וואָס איהר טהוט מיר אַן דורך אייער ביכעל, זאָג איך אייך נאָך אַ מאָל: ק ט נ ת י ! פאַר וואָס קומט מיר אַזאַ שטריימעל, אַז אַ וועלט מיט מענטשען זאָלען פלוצים געוואָהרע ווערען, אַז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אַנאַטעווקע, געפינט זיך אַ איד, וואָס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר? נאָר מסתמא ווייסט איהר דאָך וואָס איהר טהוט. קיין שכל באַדאַרף איך אייך ניט לערנען, און ווי אַזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אַליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דאַרטען

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער איידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופּעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ׳ם ביכעל עפּים ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פּרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונ׳ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפּים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ׳ן שוחט׳ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פּאקראווע“, און דאס אנדערע מאל ארום „נאוועגאד“, — בין איך, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי ברייוולעך קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פּערעדאט גאספּאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעוורייו.

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פּלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה'ן אַליין און איבערגעגעבען וואָרט ביי וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאַשפּות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונ׳ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי״ג, ז).

— אז ס׳איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פּאַני שלום-עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איהר: למנצח על הגתית — אז סע געהט לויפט עס; ס׳איז גאָר נישטאָ דערביי קיין שכל מיט קיין בריה׳שאַפטען. און טאָמער חלילה פאַרקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: אין חכמה ואין עצה נגד אַ שלעכט פערד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערד אויסגעריסען, האָטש נעם לעג זיך. שונאי ציון, און שטאַרב! פלוצים. מע ווייסט ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: רוח והצלה יעמוד ליהודים; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאָר דער פּשט דערפון איז אַזוי, אז אַ איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך איין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפען קעז און פּוטער אין מיטען דרינען,

אז מיין באבע'ס באבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס'איז בנאמנות כדאַי, איהר זאָלט אויסהאָרכען די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָט דאָ נעבען אייך אויפ'ן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדעל דערווייל עפּיס קייען, ווי זאָגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך אַ באַשעפעניש ביי גאָט.

בקיצור, דאָס איז געוועזען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט, איך זאָל אייך ניט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר, האַ? אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות. פאַרגעסט נישט, ס'איז שוין, פּאַוואָלינקע, איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פּונקט נייען יאָהר אָדער צעהן, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געוועזען, ווי איהר זעהט מיך אָטאָ, גאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאָקי דער אייגענער ט ב י ה, נאָר פאָרט נישט דער, ווי זאָגט איהר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געוועזען, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ קבצן אין זיעבען פּאָלעס, חאָטש אפילו, אַז מע וויל שמועסען דאָס איי־גענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד. וואָס מיר פעהלט צו בראָצקי'ן — מעגען מיר זיך דאָס ביידע ווינשען פאַרדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאָך סוכות; נאָר וועדליג אַמאָל, בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ איד אַ נגיד, מיט אַ פערד־און־וועגעלע איין אייגענעם, מיט, קיין עין־הרע, בהמה'לעך אַ פּאָר, וואָס מעלקען זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אָט־אָט ביי אָפּקעלבען זיך. ס'איז דאָ, ניט צו פאַרזינדיגען, קעז און פּוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאָג, אייגענע האָרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאָל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגען קריגלעך, שלאָגען פּוטער, און איך אַליין, ווי איהר זעהט אָטאָ, פאָהר מיר אַרום אַלע פריה־מאָרגען אויפ'ן מאַרק, געה דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בעלי־בתים פון

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענטשען, פּיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַריין אין אַ אידישען ספר, אַ פּרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, און טראַכט זיך אודאי בשעת־מעשה אין האַרצען: „ע, אָט דער טביה איז דאָך עפּיס טאַקי גאָר אַ איד וואָס קאַטאָרי!“...

בקיצור, וואָס־זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך. הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אַחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי איין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון׳ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס — ניט אַלע טאָג, און דערמיט געה האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש״י מאַכט, באַדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַר׳ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס׳איז שוין אַחרי ככלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פּע, ביזט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסט דו זעהן, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאַר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען אין׳ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאָהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען, נאַר האָפען. אַי וואָס? טאָמער ווערד מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אַקעגען וואָס שמועס איך דאָס? איך שמועס עס אַקעגען דעם, ווי אַזוי גאָט האָט מיט מיר געפּיהרט, טאַקי נאָר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאָס הערכען.

ויהי היום, איין מאָל פאַר נאַכט פאָהר איך מיר אַזוי זומער־לעבען אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אַהן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אויפ׳ן האַרצען וויסט און פינסטער; דאָס פערדעל, נעבאַך, קוים וואָס עס פלאָנטעט מיט די פיס, האַטש האַק, האַטש בראָק. „קריך, זאָג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אַריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַדייט אַ תענית אין אַ לאַנגען זומער־טאָג, אַז דו שטעהסט איין ביי טביה׳ן פאַר אַ פערד!" שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך אָפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — ער גוס׳עט; די שאָטענס פון די ביימער ציהען זיך אוים לאַנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אַן ווערען פינסטערליך און שטאַרק סומנע אויפ׳ן האַר־צען. פאַרשיעדענע געדאַנקען, מחשבות׳ען קריכען אין קאָפּ אַריין, אַלערליי געשטאַלטען פון מענטשען, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אַקעגען; און דאַ דערמאָן איך מיך די היים — אַז אַך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלען געזונט זיין, נאַקעט און באָרוועס, קוקען אַרוים נעבאַך אויפ׳ן טאַטען, דעם שלים־מזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברויטעל אַ פּריש, און אפשר אַ בולקע אַהיים; און זי, די אַלטע מיינע, גע־וויינטליך אַ אידינע, וואָרטשעט: „קינדער באַדאַרף איך איהם האָבען, און נאָך זיעבען דערצו, האַטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, וואַרף זיי אַריין לעבעדיגערהייד אין טייך אַריין!" גוט צו הערכען אַזעלכע דבורים? מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, ווי זאָגט איהר, אַ „בשר ודגים", דעם מאַגען קאָן מען מיט קיין ווערטער ניט פאַרשטופּען; מע האַפּט אַ שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באַדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט איהר, איז ביי בראָצקי׳ן. „פאַר׳ן שטיקעל ברויט, זאָגט מיין ווייב

זאָל לעבען, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאָר אָהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפּריה גאָר אַ טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!" און דערוויל איז מען דאָך עפּיס אַ איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאַווענען דאַרף מען. מאָהלט אייך, דאָס שענע דאַווענען, וואָס קאָן שוין זיין, אַז פּונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, איינהאַלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאַ, ווי אויף־צו־להכעים, גלוסט זיך דוקא דאַווענען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך. מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאַ טהוט טהון שפּייזען אַלע זיינע באַשעפענישען, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באָדען זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ איד גלייך מיט אַלע אידען. גוואַלד, גאָטעניו, ר א ה נ א ב ע נ י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לייט נעבאַך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האָבען מיר שוין אַליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט אַ גוט יאָהר, עס זאָל זיין אַ גערעט אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטען; חאָטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, דאָס וועט מיר. שלימזל

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל?... נאר, פע, גאט פרעגט מען קיין קשיות ניט, ובפרט א איד באדארף דאך אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה“, מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען“, וואס זאגען, אז ס'איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען א ה י ן; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארום ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך ניט, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: א ב ה ר ח מ ן — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! ש מ ע ק ו ל נ ו — הער צו אונזערע קולות, ח ו ס ו ר ח ם ע ל י נ ו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבאך הונ־געריג! ר צ ה — זאלסט באוויליגען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגע־שטעלט. איך חאפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!“ — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד פאר־חאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפיס פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?“ — וויא! מאך איך צום פערדעל און נעם זיך אן מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע,

וואָרט־צו אַ ווייַלעטשקע, אַנטלויפֿט נישט, מע וועט אייַך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אהאָ, אַ ניטגוטער!" — קלער איך מיר, און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פּלוצים איז מיטען דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט אייַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאַצעל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר'שט אין גוטען מוטה. — וואָס איז אייער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר ביי מיר נישט געפינען גאָר ניט, סיידען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קעפּ, אָדער האַרצקלעהמעניש אַ פּולע וואָך, אָדער אַ ביסעל קאָפּדרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! אַ אידען, אַז מע זאָטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון ביי אייַך, אפּשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר'שט. — עס האָט ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איהר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אייַך טביה? אַ גוטען אָבענד אייַך, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיגן וואַלד פּאַוואָלינקע פון גאַנץ פריה אָן, בלאָנזען און בלאָנזען און קאָנען ניט בשום־אופן זיך אַרויסשלאָגען אויפ'ן רעכטען וועג; דערוויילע, זאָגען זיי, האָבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבען מיר לכתחילה געמיינט, אַ קשיא, אפשר איז דאָס, חלילה, אַ גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגען זיי, אַז מיר האָבען דערזעהען פון דער נאָהענט, אַז איהר זענט, דאַנקען גאָט, אַ איד, איז אונז געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. הייגט פאַרשטעהט איהר שוין?

— חאַ־חאַ־חאַ, אַ שענער גזלן! — זאָג איך. — איהר האָט געהערט אַמאָל, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ אידישען גזלן, וואָס איז אָנגעפאַלען אויף אַ דורכגעהער און געבעטען ביי איהם אַ שמעק טאַבעקע? אויב איהר ווילט, זאָג איך, קאָן איך אייך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאָגען זיי — לאָזט איבער אויף איין אַנדערש מאָל; איהר ווייזט אונז בעסער אַן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטייטש, אָט דאָס איז דאָך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאָלט אפילו, זאָג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואָס־זשע שווייגט איהר? — מאַכען זיי צו מיר.

— וואָס־זשע זאָל איך, זאָג איך, שרייען?

— ווי באַלד אַזוי, מאַכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאָך עפּיס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף־זעכס אָדער זיעבען, און אפשר טאָקי אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבען אויסגעשריגעןביידע ווייבער מיט אַ מאָל, געבראָכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטייטש, וואָס רעדט איהר? איהר ווייסט וואָס איהר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורעדען — אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּרובען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, ואָס האַרץ חלש'ט, און דאַ — טראַך! עס לאָפּנעט אַיין אַקס...

— איהר רעדט עפּיס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאַנקען, כלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָבען שוין קיין כח ניט צו פּלאָנטען מיט די פּיס; אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר, אַחוץ אַ גלעזעל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּיס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט ניט פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פאַרשטעה איך גאַנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אַנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזעל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביזט טאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?“ און ער, דער יצר־הרע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעיס קאַווע, אויף־צו־להכעיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פּיהל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? — מאַכען צו מירביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטעהען אַט־אַ־דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפכאַפּען צו אייך אויפ'ן וואָגען, און

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ן בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפים רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!" — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפטע קרענק. — „שוטה בן פיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? חאפ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!" נאר מעשה־שטן חאפט זיך ארוים ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען אריין; איך נאך זיי אויף דער קעלני, פארקערעוועט דעם דישעל, שמיים דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, ווענען? א נעכטיגער טאג! פונ'ם ארט וויל דאס ניט ריהרען, חאטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גוטער יאהר האט מיך געטראגען זיך אפשטעלען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!"... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אקעגען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם ארבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

איך דערמאָן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל גע־פאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפן שליאַך ליגט אַ זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פונ׳ם וואָגען, געחאַפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פּלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ׳ן וואָגען און — הלך לעולמו, פּאַשאָל ווייטער. ער פאָהרט אַפּ אַקעגען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ חאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער, ס׳איז גאָר אַ ציעג ליגט ביי איהם אין וואָגען, אַ ציעג מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס אַ צונג אויף איין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדען געלעכטער און ווערד פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די ווייבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאַווענען, ס׳איז ניט אויפגעלעגט.

— גיט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט׳ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר׳שט מיט אַ ווערטעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאַהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין — איך האָב אויס־געלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאַך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט געריהרט פונ׳ם אָרט, ויסעו מרפידים — און מיר זענען אַוועק מיט׳ן

וואלד גלייך אונזער וועג. פאהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ גאר א נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו א פערדאטש! החילות לנפול — ביזט געווען א קבצן, און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי באדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסען מה־יקר — וואס וועסט דו האבען דערפאר? ווען מיר זאלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאקאן, און אפילו על־פי וויים איך וואס, איז קיין עולה ניט, מע זאל דערביי עפּים פארדיענען, און פאר וואס טאקי ניט אפלעקען אביינדעל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט? שטעל אפּ דאס פערדעל, דו בהמה, זאג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתך הנאקעטע: „האב איך ביי אייך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אראפּ פונ׳ם וואגען!“ נאר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאקי א בהמה, טביה! דו וויימט ניט, אז די פעל פונ׳ם בער טאר מען אין וואלד ניט פאר־קויפען, ווי זאגט דער גוי: שטשענע פאימאוו א וווזשע סקובע“...

— למאי פאהרט איהר נישט א ביסעל גיכער? — זאגען די ווייבער און טארען מיך פון הינטען.

— וואס האט איהר, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט? פון איילעניש, זאג איך, קומט קיין גוטס ניט ארויס, — זאג איך און האפּ א קוק מן־הצד אויף מיינע פארשווינדלער; דאכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט א זיידען טיכעל, די אנדערע מיט א פאריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ׳ס אנדרע און שושקען זיך.

— נאך עפּים ווייט? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאג איך, ווי פון דאנען אודאי ניט; אט באלד, זאג איך, האבען מיר א בארג־אראפּ מיט א בארג־ארויף;

יאַכדעם, זאָג איך, געהט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג־אַרויף, און פון דאַרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּיס אַ שלים־מזל ! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדע־ער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק ! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטעל צו די צרות ! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגע׳נער ! — זאָגט די אַנדערע.

„אודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגע׳נער, אַז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז !“...

— וואו וועט איהר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אָפּוואַרפען ? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אָפּוואַרפען ? וואָס איז פאַר איין אָפּוואַרפעכטס ?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך ; אויף אונזער לשון הייסט דאָס : וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאַר־פיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט׳ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען ? ווי זאָגט מען : בעסער צוויי מאָל פרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ ? אָט דאָס מיינט איהר ? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוחל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביי׳ם טייך, פון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז ?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען ? — זאָג איך. — איך בין איז בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָם איך פאַרמאָגען די אלפים, זאָג איך, וויפיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפיהרט. אָט ערשט פאַראַיאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפטער האָלץ מיט אַ מאָל ; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנ־

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי"ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ׳ס אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איך, אז דער צער פון טראגען איז יא אזוי גרויס, קאן דאך געמאהלט זיין, אז איהר האט מיט איהם עפּיס א שטיקעל שייכות, — וואלט אפשר געווען, זאג איך, א סברא, איהר זאלט זיך דארט מטריח זיין, עפּיס א רעד טהון פון מיינעטוועגען, א שטיקעל טובה מיר, א פרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאן, ישראל הייסט ער, ניט ווייט פון אונזער שטעדטעל, געווען א גארנישט מיט א נישט; האט ער זיך דערשלאגען אהינצו, מע ווייסט ניט פון וואנען און ווי אזוי — בקיצור, ער איז היינט א גאנצער יא־טעבי־דאם, פארדיענט אפשר צוואנציג קארבען א וואך, צי אפשר גאר פערציג, איך וויים? — לייט האבען גליק! צי, אשטייגער, וואס געהט־אפּ, זאג איך, אונזער שוחט׳ס איידעם? וואס וואלט פון איהם געווען, ווען ער לאזט זיך ניט אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאהר איז ער גוט פארשווארצט געווארען, שיער ניט געשטארבען פון הונגער. דערפאר אבער אצינד, חוץ זיין שאדען. הלואי אויף מיר געזאגט געווארען; ער שיקט שוין געלט אהיים. ער האט שוין חשק ארויסנעמען אהין זיין ווייב און קינדער, לאזט מען איהם דארט ניט זיצען. אי איז דאך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאקי... שאט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אט האט איהר, זאג איך, דעם טייך, און אט איז די גרויסע דאטשע, — זאג איך און פאהר מיר אריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט׳ן דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונז נאר דערזעהען, איז געווארען ששון ושמחה, א געשריי, א געפילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מוהמע!... זיך געפונען דער שאדען! מזל־טוב!... גוואלד, וואו זענט איהר

געווען?... אַ גאַנצען טאָג אַהין קעפּ... צעשיקט פּאַטשט אויף אַלע וועגען... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז אַ שענע מעשה: געבלאָנזעט איז וואַלד, פאַרבלאָנזעט העט־ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פּלוצים אַ איד... וואָס פאַר אַ איד?... אַ איד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אַלע בייזע, ווילדע חלומות... אַליין גאָר אַהין אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגען לאָמפּען אויפ'ן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבען טראָגען סאַמאָווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאַכטס, מיט פיינקוכענס גוטע, מיט פּוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאָכדעם עסענס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלער פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געגזענס אַ סך, מיט די בעסטע ווײַנען און נאַסטאַיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטענס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי ניט שאַדען. „אַ משכון פאַרזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!" מיר דאַכט, איך ווייס? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער גענוג געווען אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּיס איין אל ארך אפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אַוועקגעבען איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אַנדערען מכות־בכורות? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיר: עט, ביזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כלעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט א י ה ם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. אי,

וואָס? פאַר וואָס זאָל טאַקי ניט זיין אַנדערש? איז דער תירוץ: עבדים היינו — דערויף זענען מיר דאָך עפּיס שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. אַ איד באַדאַרף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון; ער באַדאַרף גלויבען, ערשטענס, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, און האָפען אויף דעם, וואָס לעבט אייביג, אַז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פאַרבעסערען...

— שאַ, וואָר-זשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאָגט. — שוין אוועקגעפאָהרען דער שלים-מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פון דערווייטען. — וואָס הייסט, איך וועל אַוועקפאָהרען גלאַט אַזוי, אָהן אַ זייט-געזונט? שלום עליכם, זאָג איך, אַ גוטען אָבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, און לאָז אייך וואויל באַקומען!

— קומט-זשע אַהער, מאַכען זיי צו מיר, וואָס שטעהט איהר דאָרטען אין דער פינסטער? לאָמיר אייך אָנקוקען האָטש, זעהען וואָס פאַר אַ פּנים איהר האָט. אפשר וועט איהר נעמען אַ ביסעל בראָנפען?

— אַ ביסעל בראָנפען? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַ ביסעל בראָנפען? ווי שטעהט דאָרטען אין פּסוק: איזה „לחיים" ואיזה למות — מאַכט רש"י: גאָט איז גאָט און בראָנפען איז בראָנפען. לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כוסה. — לאָז גאָט געבען, זאָג איך, איהר זאָלט תמיד זיין רייך און האָבען גרויס נחת; אידען, זאָג איך, זאָלען תמיד זיין אידען; גאָט זאָל זיי געבען, זאָג איך, געזונט און כח, זיי זאָלען קאָנען אַריבערטראָגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שענער איד מיט אַ יאַרמעלקע. — פון וואַנעט איז אַ איד, וואו זיצט איהר, וואָס איז אייער פּרנסה? זענט איהר אַ באַווייבטער? האָט איהר עפּיס קינדער, און וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — ניט צו פאַרזינדיגען. אויב איט-ליכס קינד, זאָג איך, איז ווערטה, ווי מיין גאָלדע וויל מיך איינ-

רעדען, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פון׳ם גרעסטען גביר אין יעהופעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אַרעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פסוק שטעהט: המבדיל בין קודש לחול — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאָקי די בראַצקים, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פאַרגעהט דער געלעכטער. נאָר גאָר נישט, גאָט איז אַ פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע האַרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: במקום שאין איש — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגען: „ווען דער פּיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלייכערס פון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלייך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפ׳ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערד באַשאַפען אויפ׳ן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלען עוף, און פופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר ועט עפּיס עסען? — מאַכען זיי צו מיר. — געהט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פרעגט מען, אַ געזונטען גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַ ביסעל בראָנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אָט דאָ מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אפנים, געשטויסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער באַזונ־דער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטעל

עוף, דער טיי און צוקער, דער א טעפּעל שמאַלץ, דער א סלאַי־
איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אַהיים א מתנה פאַר
אייערע ווייב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפיעל וועט איהר
זיך הייסען באַצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך
מטריח געווען פון אונזערטוועגען?

— סאָ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסען
אָנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אַזוי
וועט איהר מיר באַצאָהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער,
אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבע־
דיגער ניט ווערען"...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען הערכען פון אייך אַליין, רב
טביה! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.
„וואָס טהוט מען דאַ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט:
זאָל איך זאָגען אַ קערבעל, איז איין עבירה, טאָמער קאָן איך נעמען
צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקען זיי מיך
אָן ווי אַ משוגענעם: פאַר וואָס קומט דאַ צוויי קאַרבען?"

— אַ דרייערעל!!!... — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט ביי מיר
פון'ם מויל, און צווישען עולם איז געוואָרען אַזאַ געלעכטער, אַז
איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבען.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך
אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערד, זאָג איך, אויף פיער פיס,
ספּאָטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז גע־
וואָרען נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פּשוט גע־
האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין געגוג צו לאַכען! — רופט זיך אָן דער גביר
און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשעני אַ גרויסען טייסטער און געהט
און שלעפּט אַרויס פון'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר,
אַשטייגער? אַנו, טרעפט! — אַ צעהנערעל, אַ רויטס אַזוי ווי
פייער, איך זאָל אַזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און

מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פארשטעהט".

בקיצור, וואָס טויג אייך — עס האָבען אָנגעהויבען צו פליהען אויפ׳ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ׳ם טיש און פאָהרט געזונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פאַרמאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? — און שטופּ אין אַלע קעשענים. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד׳ס קינדער און אייער גאַנצע משפּחה, — זאָג איך און לאָז מיך געהן צום וואָגען. רופט זיך אָן צו מיר די גביר׳טע, יענע וואָס מיט׳ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווייַלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איהר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צו פאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאָורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך; היינט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הבית׳טע, אַז פון גאָר ניט בראָקט זי לאָקשען, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך

מיד ארויסגעחאפּט מיט איין איבעריג וואָרט. אַ גוטע נאַכט און אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, — זאָג איך און לאָז מיך געהן. איך קום אַרויס אין הויף צום וואגען, איך טהו מיך אַ חאַפּ צום פערדעל — אוי־וועה, איין אומגליק, אַ צרה, אַ שלאַק! איך קוק אויף אַלע זייטען, והילד איננו — ניטאָ קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!"...

און עס קומט מיר אַרויף אויפ'ן זינען אַ שענע מעשה, וואָס איך האָב אַמאָל געלייענט ערגיץ אין אַ ביכעל, ווי אַזוי „חברה" האָבען דערטאַפּט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, אַ חסיד, פאַר־נאַרט צו זיך הינטער דער שטאָדט אין פּאַלאַץ אַריין, געגעבען איהם עסען און טרינקען, און נאָכדעם פּלוצים מיט אַ מאָל פאַרשוואונדען געוואָרען, איהם איבערגעלאָזט איינעם אַליין מיט אַ נקבה; פון דער נקבה איז באַלד געוואָרען אַ חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האָט זיך אויסגעלאָזט אַ קאַץ, און פון דער קאַץ — אַ פּיפּערנאַטער...

„זעה נאַר, טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באָד אַריין?!"

— וואָס באַברעט איהר זיך דאָרטען און וואָס וואָרטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואָס איך באַברע מיך? — ענטפער איך. — אַז אַך און וועה איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאָדען: דאָס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאַכען זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זייט זיך מטריח אַהינצו, אין שטאַל אַריין.

איך קום אַריין אין שטאַל און טהו אַ קוק: יאָ, ווי איך בין אַ איד! מיין בחור שטעהט זיך גאַנץ פיין צווישען די נגיד'ישע פערד, שטאַרק פאַרטיעפט אין'ם קייען, רייבט דעם האָבער גע־שמאַק, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

— הער נאַר, זאָג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אַהיים; מיט אַ מאָל צוחאַפּען זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; איין איבעריגער ביסען, זאָגט מען, קאָן פאַרשאַדטען...

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע־שפּאַנט איהם אין וואָגען און האָב מיך געלאָזט אהיים לעבעדיג־פריילוך, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאָר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף דעם אויסגעוואַכסען; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי אַ מזמור. געקומען אהיים שוין שפּעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַד איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי, וואָס ביזט דו אַזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאַהרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אַט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאַך אויך געניסען, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פון'ם זינען? עפּיס רעדסט דו, ווי אַ משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך אַ אידינע.

— אַ אידינע, זאָג איך, בלייבט אַ אידינע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער ניט געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט גע־וואָרען אוים מאָדע צו האָבען אַ סך ווייבער, — זאָג איך און געה מיר אַרויס צו מיין וואָגען און טראָג אַריין פון דאָרטען אַלע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלסדינג אוים אויף'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאַך; עס איז געוואָרען צווישען זיי אַ האַפּעריי, די הענט האָבען געציטערט, די צייהן האָבען געאַרבייט; עס איז געוועזן, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע־

קנאקט ווי די היישעריקעז. טרערעז האבעז זיך מיר געשטעלט איז די אויגעז...

— נו, זאג שויז, — מאכט צו מיר מייז פלונית'טע, — ביי וועמעז איז דאס געוועז איין ארעם מאהל־צייט, צי אזוי א סעודה, און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איך, גאלדע, דו וועסט אלץ וויסעז. דו צעבלאז נאר, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם וועלעז מיר זיך ארומזעצעז אלע ארום טיש, זאג איך, טרינקעז צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהר צו זייז. א מענטש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איך, אז מיר האבעז שויז איצט אונזער אייגענס א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאג; מארגעז, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרעז. אנו, גאלדע, — מאך איך צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם גאנצעז פאק סיגנאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלט האבעז מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מייז ווייב — זי איז אוים מענטש, טוידט ווי די וואנט, קאז קייזווארט נישט אויסרעדעז.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איך, וואס האסט דו זיך אזוי דערשראקעז? אפשר האסט דו מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס גע'גנב'עט אדער גע'גזל'ט? פע, זאג איך, מענסט זיך שעמעז! ביזט טביה'ס ווייב שויז אזא צייט און קאנסט אויף מיר איבערטראכטעז אזא מעשה? נארעלע, זאג איך, דאס איז כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מייז אייגענעם שכל און מיט מייז הארעוואניע; איך האב, זאג איך, מציל געוועז צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאג איך, ווען נים איך, גאט ווייסט, וואס עס וואלט מיט זיי געוועז!...

בקיצור, איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום; און מיר האבעז זיך גענומעזביידע איבערצעהלעז דאס געלט נאך

אַ מאָל און נאָך אַ מאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח"י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר אַ קיימאַ־לן, הייסט דאָס, פון זיבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אַזש צע־וויינט.

— וואָס וויינסט דו, זאָג איך, נאַרישע אידינע?

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס וויינט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. נאָט זאָל מיר טאָקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלומ׳ט זיך מיר אַ מעלקשעפּעל, אַ פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפּעל אונטער׳ן פאַר־טוך, מע זאָל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר ניט די לאָקשען פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, וויים איך נאָך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפּיס האָבען; נאָר אַז נאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען אַ בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין אַ בהמה... געב מיר בעסער איין עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט׳ן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבען ביידע גענומען טראַכטען אהין, אהער, דאָס, יענץ, געבראָכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגעהאַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

געקויפט פערדלעך א פּאָר און באַלד טאַקי זיי פאַרקויפט מיט רוחים; געעפענט א באַקאַליינע קלייט אין בויבעריק, אויסגעפּאַר־קויפט די סחורה און באַלד געעפענט א שניטקראָם; געהאַנדעלט א שטיקעל וואַלד, געחאַפּט אַפּטרים־געלט עטליכע קערבלעך און אַנטלאָפן; געפּרובט אויסדינגען די אַנאַטעווקער טאַקסע, נעמען דעם „פּראָיעקט״, געמאַכט א ביסעל הלואה, אָפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעכטען די עטליכע גראָשענס, בלייבען מיט'ן בייטשעל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בלייבען אַליין אָנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערד היינט די וועלט בדיל־הדל פון וווייץ? גער, זאָג איך, האַרד, וואָס איז אַדעם טהוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אַדעם? מיינע אבות־אבותינו זענען דאָרט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דאָרט נישט זיין, כל־זמן איך לעב און די פיס טראָגען מיך.

— וואָס־זשע ווילסט דו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— אַוודאי, זאָג איך, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאָגט מען: אַז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אַז מען איז א פ ש ר רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס'איז תמיד אַזוי!

בקיצור, מיר האָבען זיך עטליכע מאָל צעקריעגט און טאַקי באַלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאַן, מיר זאָלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאָך א בהמה א מעל־קעדיגע, וואָס גיט מילך...

ווער איהר דאָך מסתמא פרעגען א קשיא: וואָס עפּיס א בהמה, פאַר וואָס ניט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך אַיין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האַלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער, פּעטרישקע, — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעל־כער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערליג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פאַר־דיענען דערביי טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט אַיין אָרענטליכער מאַן, חאָטש דו ביזט אַ איד, אַ פאַרך"... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרכען אַזאַ קאָמ־פּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי ווייסען נאָר אַריינ־קוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערזעהען ביי טביה'ן אַ בהמה'לע איין איבעריגס, אַ ברישטשקע אַ נייע, — האָט מען אָנ־געהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האָנ־דעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייד, בשתיקה?... „חאַ־חאַ־חאַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייד!"... איך וויים ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

באדארף איז זינען האבען, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי איז פסוק שטעהט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפּלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטען, פּאני: איהר זאלט מיך חאטש ניט אריינשרייבען אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיך אריינשרייבען, זאלט איהר חאטש ניט ארויסשטעלען דעם נאמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד.

אַ בּוידעם

געשריבען אין יאָהר 1899.

א בוידעם

— ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — אזוי, דאכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פארטייטשען דעם פסוק באדארף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאר בלשון אשכנז גערעדט, דאס הייסט אויף פראסט אידיש איז דא א ווערטעל: „דאס בעסטע פערד באדארף האבען א בייטש, דער קליגסטער מענטש — איין עצה“. אקעגען וואס זאג איך עס, הייסט דאס? אקעגען זיך אליין טאקי, ווארום אז איך האב שכל און קום אריין צו א גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאס און דאס, אזוי און אזוי, וואלט איך געוויס ניט געהאט אזא מיאוס'ען פסק. נאר וואס דען? ה ח י י ם ו ה מ ו ת ב י ד ה ל ש ו ן — אז גאט וויל שטראפען א מענטשען, נעמט דאס אפ ביי איהם דעם שכל. איך טראכט מיר צו זיך אליין וויפיעל מאל: „בארעכען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאך עפּיס, זאגט מען, יא נישט קיין נאר, ווי קומסט דו זיך לאזען פיהרען אין באד אריין, און נאך אזוי נאריש? וואס וואלט דיר אפגעגאנגען אצינדערטא, למשל, ביי דיין שטיקעלע פרנסה, קיין עין־הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואס האט אזא שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומעדום, אין ב ו י ב ע ר י ק, אין י ע ה ו פ ע ץ, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זיס וואלט דאס געווען איצטערטא, ווען די קלינגערס, אשטייגער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאסטען, ווייט באגראבען, קיין בן־אדם ווייסט דערפון, ווארום ווען געהט דאס אן, איך בעט אייך, צי טביה האט געלט, צי ניין? איך מיין טאקי באמת. א סך האט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אז ער איז געלעגען, ניט היינט געדאכט, נישט פאר קיין אידען געדאכט, נייען

איילען אין דער ערד, געשטארבען דריי מאל א טאג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאכדעם, אז גאט האט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן, איהם באגליקט מיט א מאל, און ער האט זיך קוים־קוים דערשלאגען צו א שטיקעל תכלית, אנגעהויבען אפלעגען א קערבעל, איז מיט איהם געווארען פול די וועלט, און טביה איז שוין געווארען ר ב ט ב י ה גאר — א קאטאוועס א ביסעל! עס האבען זיך שוין ארויסבאוויזען גוטע פריינד א סך. ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אז גאט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאגט א שניט־קראם, דער א באקאליי, דער זאגט א שטוב, א נחלה, אייז אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואלד, דער — טארגעם... „ברידערלעך! — זאג איך. — טשעפעט זיך אפ! איהר האט, זאג איך, א ווילדען טעות; איהר מיינט, אפנים, איך בין בראצקי? לאמיר דאס אלע, זאג איך, פארמאגען, וואס איך האב ווינציגער פון שי"ן קארבען, און אפילו פון רי"ש, און אפילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאג איך, איז גרינג צו שאצען; יעדען דאכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאהענט, איז דאס א מעשען קנעפעל.

בקיצור, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, טאקי אונזערע אידעלעך מיין איך, מע האט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרוב האט מיר גאט צוגעשיקט, עפים א שמעלקי, ווייס איך: מיין פערד'ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאגט. מנחם־מענדעל הייסט ער, א פליהער, א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעכטיגער טאג, אויף קיין גוט ארט זאל ער ניט שטעהן! ער האט מיך דערטאפט און פארדרעהט מיר מיין קאפ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. וועט איהר דאך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען א תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס'איז אזוי באשערט. הערט א מעשה:

איך קום צו פאהרען קיין יעהופעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד, מיט א פאר שענעווארעטשקעס קעז, געלד און זילבער, לאמיר זיךביידע ווינשען אזא יאהר! דאס פארשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איך האב מיין סחורה פארצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר זאלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט געהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבע־ריקער דאטשניקעס, וואס קוקען ארוים אויף מיר, ווי אויף משיח׳ן, ווארום אזוי לאנג שמייסט מען זיי, אייערע יעהופעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאנען גאר געבען אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה נים; אייך באדארף איך נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: י ה ל ל ד ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אליין...

בקיצור, אויסגעפארקויפט אינגאנצען עד לפ״ק און אונטערגע־ווארפען מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איך מיר ארוים אזוי איז שטאדט. א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, גלוסט זיך אנקוקען א וועלט, חאפען לופט, זעהען די אנ־טיקלעך, וואס יעהופעץ שטעלט ארוים אין די פענסטער, ווי אייער רעדט: מיט די אויגען נא, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאר מיט די הענט — אזאס!... שטעהענדיג אזוי ביי א גרויסען פענסטער מיט האלבע פריאלען און קערבלעך זילבערנע א סך מיט באנקאווע ביליעטען און מיט גלאט סיגנאציעס אהן א שיעור, טראכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאר־מאג חאטש א צעהנט־חלק, וואס אט־דאס־א באטרעפט, וואס וואלט איך דעמאלט געהאט צו גאט און ווער וואלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואלט איך א שידוך געטהאן מיט מיין עלטערער טאכטער, געגעבען איהר ת״ק קארביצען נדן, אחוץ כלה־מתנות, אחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה׳לעך וואלט איך פארקויפט, באלד ארויסגעפאהרען אין שטאדט אריין, געקויפט איין ארט אין מזרח־וואנט, מיין ווייב זאל לעבען א ביסעל פערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

בעל־הבית; געזעהען, דאָס בית־המדרש זאָל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאָל שטעהן, ווי איצט, אָהן אַ דאַך, גרייט אַלע שעה אויף איינצופאַלען; איינגעפיהרט אַ שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאָדט מיט אַ בקור־חולים, ווי אין אַלע לייטישע שטעדט, ניט אָרעמע לייט זאָלען וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שייגעץ וואָלט ביי מיר באַלד געוואָרען אויס גבאי אין חברה קדישא, גענוג שוין טרינקען בראָנפען און עסען פּופּקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען. — וואָס מאַכט אַ איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַ באַקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז אַ איד?“ — פון וואַנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייערס אַ פריינדעל, דאָס הייסט, איך קעהר מיך אָן, זאָגט ער, מיט אייך אַ שני בשלישי, אייער ווייב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר איין אייגען גליעדער־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נור, זאָג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם?“ — כמעט ווי געטראָפען, מאַכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה־שיינדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נור, זאָג איך, אייער שוויע־גער'ס באָבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאַטע, זענען, דאַכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער איידעם ביי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. נאָר וואָס דען, איך האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז ביי מיר אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?“ מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, אַזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרילעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדעל, מאַך איך צו איהם, קומט דאָך דיר טאַקי שלום עליכם גאָר אויף

איין אנדער אופן! זאג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואס טהוסט דו דא, וואס מאכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאל לעבען? ווי געהט דאס דיר, זאג איך, אין געזונט, און וואס מאכען עפּיס דיינע געשעפטען?" — עט, מאכט ער, אין געזונט גאט צו דאנקען, מע לעבט; נאר די געשעפטען, זאגט ער, זענען עפּיס היינט ניט אזוי פויגעלדיג. „גאט וועט העלפען", מאך איך און האפּ א קוק אויף זיינע מלבושים נעבאך: אויסגעטריפּעט אין א סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרענט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאט, זאג איך, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פארבעסערן, ווי אין פּסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאג איך, איז קיילעכיג; היינט אזוי, מארגען אזוי, אבי מע לעבט; דער עיקר, זאג איך, איז בטחון, א איד באדארף האפען; אי, מע ווערד זאג איך, פארשווארצט? דערויף זענען מיר דאך עפּיס אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט מען: ביזט דו א זעלנער, שמעק פּולווער. משל כחרס הנשבר — די גאנצע וועלט, זאג איך, איז א חלום... דו זאג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אהער, פּלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופּעץ גאר?" — וואס הייסט, מאכט ער, ווי איך קום אהער? איך בין שוין היע, זאגט ער, פּאוואלינקע, אזוי גרויס, ווי א יאהר אנדערהאלבען. „אזוי גאר? ביזט דו, הייסט דאס, א היגער, זאג איך, טאקי א יעהופּעצער תושב?" — ששש! — מאכט ער צו מיר און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — שרייט נישט אזוי הויך, רב טביה; א היגער, זאגט ער, בין איך טאקי, נאר צווישען אונז, זאגט ער, באדארף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אן טאקי נור ווי א משוגע'נעם. „ביזט א בורח, זאג איך, באהאלסט זיך אין יעהופּעץ אין מיטען מארק?" — פרעגט ניט, זאגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אפּנים, גאר נישט באקאנט מיט די יעהופּעצער דינים און מנהגים... קומט, זאגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פארשטעהן, וואס הייסט מען איז י א א היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האט מיר אנגעהויבען

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע ווערד דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיך, מנחם־מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער חאטש; וועסט זיין, זאג איך, א גאסט, און איין אנגעלעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין“.

בקיצור, איך האב ביי איהם גע׳פועל׳ט: מיר פאהרען אינאיינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין אייגען גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד! א קלייניגקייט, ווי זאגט איהר: אייגענם איז ניט פרעמדס. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתרילעווקע? וואס מאכט דער פעטער ברון־הערש? וואס טהוט די מוהמע לאה־דוואסי? דער פעטער יוסיל־מנשה? די מוהמע דאבריש? און די קינדער זייערע וואס מאכען? ווער איז געשטארבען? ווער האט חתונה געהאט? ווער האט זיך גע׳גט? ווער איז געלעגען געווארען און ווער איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איך, מיט פרעמדע ברית׳ען? דו זעה בעסער, זאג איך, סע זאל זיין וואס צו נעמען אין מויל אריין. כ ל ד כ פ י ן י י ת י ו י צ ר ך — פאו״ן עסען, זאג איך, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איך, א בארשט, איז מה טוב, אלא ניט — מאכט ניט אוים, זאג איך, קנישעס, אדער קרעפלעך, מאנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאר, זאג איך, בלינצעס, ווערטליקעס, ווערטוטען. עס מעג זיין, זאג איך, מעהר מיט א געריכט, אבי גיך“.

בקיצור, מע האט זיך געוואשען און גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ו י א כ ל ו — מאכט רש״י: ווי גאט האט געבאטען. „פארביים, מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, ס׳איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, א נארישע וועלט און א פאלשע, און געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — געזונט און פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל“... מיין גאסט נעבאך, די

הענט האבען איהם אזש געציטערט, האט זיך גאר נישט געקאנט אפלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשוואָרען ביי אַלדאס גוטס, אז ער געדענקט שוין גאר ניט די צייט, ווען ער זאָל עסען אזא מילכיגס, אזעלכע געראַטענע קנישעס מיט אזוינע באַ'טעמ'טע ווערטוטען. „נארישקייטען, זאג איך, דו זאלסט פארזוכען, מנחם־מענדעל, איהר טייגעכץ, זאג איך, אדער אַ מאהינע, וואס זי מאכט, וואלסט דו דעמאלט ערשט געוואוסט וואס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!"

בקיצור, אפגעגעסען און אפגעבענטשט, האט מען זיך אַ ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אדעס און פון יעהופּעץ, ווי אזוי ער איז שוין געוועזן אַ מאָל צעהן, ווי זאגט מען, „נאַ קאָני און פיד קאָנעם", הייסט אַ נגיד, מארגען אַ קבצן, און ווייטער אַ מאָל אַ נגיד און וויעדער אַ מאָל איין אביון; געהאנדעלט מסחרים עפּיס אַלץ אזעלכע, וואס איך האב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה־אומגעלומפּערטע: „האָס" און „בעס", און „אַקציעס־שמאַקציעס", „פּאַטיווילעוו", „מאַל־צעוו־שמאַלצעוו", דער גוטער יאהר ווייסט זיי דארטען, און חשבונות משונענערוייז, צעהן טויזענד, צוואַנציג טויזענד — געלט ווי האָלץ! „איך זאג דיר דעם אמת, מנחם־מענדעל, זאג איך צו איהם, מילא דאס, וואס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־מתנ'ס, איז דאס אודאי אַ בריה'שאַפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאר איין זאך פארשטעה איך ניט: וועדליג איך קען, זאג איך, דיין בחור'טע, איז מיר, זאג איך, אַ גרוים חדוש, וואס זי לאזט דיך אזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאג איך, רייטענדיג אויף אַ בעזעם". — ע! — מאכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאס זאָלט איהר מיר, רב טביה, גאר נישט דערמאַנען, איך האב פון איהר אזוי אויך, זאגט ער, קאָלט און ווארעם; איהר זאָלט הארכען, זאגט ער, וואס זי שרייבט מיר, וואלט איהר אַליין געזאגט, אז איך בין אַ צדיק. נאר דאס, זאגט

ער, איז פון די קליינע זאכעז, דערויף איז זי א ווייב, זי זאל מיך באגראבעז. ס'איז פארהאז, מאכט ער, א סך איין ערגערע זאך: איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס א שוויעגער! איך באדארף אייך נישט דערצעהלעז, זאגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אוים ביי דיר, זאג איך, ווי עס שטעהט: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?“ — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס גאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האבעז אזוי פאוואלינקע געפלאפלט ביז העט־שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטעז מיט די טויזענדער, וואס פליהעז ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגעז, וואס בראצקי פארמאגט... עס האבעז זיך מיר נאכדעם א גאנצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלעז... בראצקי... מנחם־מענדעל מיט דער שוויעגער... ערשט אויף מארגעז אין דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס געהט, זאגט ער, ביי אונז אין יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביד, רב טביה, האפעז היבשע עטליכע גראשענס, און מיר, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטעז ביי'ם לעבעז, פשוט מחיה־מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאך איך צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטעז, האלבע פריאלעז? נארעלע, זאג איך, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגעז מיר זיך ווינשעז, מיר זאלעז דאסביידע פארדיענעז ביז פסח“. — יא, מאכט ער, דאס ווייס איך אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבעז גרויסע געלטעז? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאך איך אייך פון איהם אין דריי־פיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיעבעז הונדערט, און פאר וואס

ניט טאַקי אַלע טויזענד? „עס קאָן זעהר שען געמאָהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין, ווי איז פּסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס געערדט געוואָרען? אַז ס'איז דאָ וואָס איינצושטעלען; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, ב ג פּ ו י ב ו א ב ג פּ ו י צ א — מאַכט רש"י: אַז מע לעגט אַריין קרענק, נעמט מען אַרוים קדחת". — עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונ־דערטער וועט זיך נאָך ביי אַייך, רב טביה, געפינען; ביי אַייער פּרנסה, זאָגט ער, מיט אַייער נאָמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרוים פונ'ם נאָמען? אַ נאָמען איז אַוראַי זעהר אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלייב ביי'ם נאָמען, און געלט האָט טאַקי אַלץ בראַצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אַקוראַט, פאַרמאָג איך מיין איינענס אַרום און אַרום קוים־קוים אַ הונדער־טער, האָב איך אויף איהם אַכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאַכען אַ טאָכטער..." — הערסט דו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאַקי דער פּסוק! וואָרום ווען, זאָגט ער, קאָנט איהר, רב טביה, האָבען אַזאַ געלעגענהייט אַריינלעגען איין הונדערטער און אַרויס־נעמען, אם ירצה השם, אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אַייך, זאָגט ער, האַפּען אי אויף חתונה מאַכען קינדער, אי אויף עפּיס נאָך? און ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר געבען צו פאַרשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון אַ קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַריין אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען אַ צעהן שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאָגט מען אַ דיפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפען און פאַר'ן געלט קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבט זיך עס ווידער אַ מאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערד, זאָגט ער, פונ'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אַכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאַקי ממש נסים

ונפלאות! פארהאַז, זאָגט ער, אין יעהופּעץ אַזעלכע, וואָס זענען ערשט אַט דאָ ניט לאַנג אַרומגעגאַנגען אָהן שטיוועל, געווען מעקלער, באַהעלפערס, משרתים; היינט האָבען זיי אייגענע הייזער, מויערען, זייערע ווייבער האָבען צו טהון מיט די מאַגענס — פּאָה־רען קיין אויסלאַנד זיך היילען... און אַליין פליהען זיי אַרום איבער יעהופּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, פּו־פּו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? עס האָט מיך אָנגענומען אַ חשק ניט אויף קאַטאָוועס. אַ קשיה אויף אַ מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער? אַט האָרך איך ראָד פּאַרט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופּעץ מיט פינף פינגער, — וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטען פון׳ם קאָפּ אַזעלכע פּזמונות. טאָמער טאַקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאַקי אַ דרעה, ווי זאָגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד חאָטש אויף דער עלטער אַ שטיקעל מענטש? ביז וואַנעט איז טאַקי דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעבען? טאָג ווי נאַכט וויעדער אַ מאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אָבער אַ מאָל קעז און פּוטער. צייט, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוהען זיך, ווערען אַ בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין אַ בית־המדרש, אריינקוקען אין אַ אידישען ספר. אי וואָס? טאָמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמעל, דאָס הייסט, מיט דער פּוטער אַראָפּ? למאי זאָל איך בעסער ניט קלערען דאָס אייגענע צוריק? — „האַ? ווי אַזוי זאָגסט דו? — רוף איך מיך אָן צו מיין אַלטער. — ווי געפעלט דיר, אַשטייגער, גאָלדע, דער פּלאַן זיי־נער?" — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגען? איך ווייס, זאָגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אבי־ווער, וואָס זאָל ביי דיר ווערען אויסנאַרען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זעהר אַ לייטישען טאַטען, און אַ זיידען, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר אַ

צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באַבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, איז עפּים אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע אידינע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באַבע צייטעל, וואָס האָט געבאַקען האָניג־לעקאַך, און מיט איהר זיידען, וואָס יצאָה נשמתו בגלעזעל... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ“...

בקיצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אַייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאַנדלען פיין, וואָס פיין הייסט, און וועל אַייך מיט גאָטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אָמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהערען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטעה איך דאָ ניט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביזט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז איין אַיידעלע מאַטעריע, פאַרשטעהסט דו מיך. האָב קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּלער. גלאַט, ווי' שטעהט דאָרט ביי אברהם אָבינו: הזורעים בדמעה ברנה יקצרו — בעסער פריהער באַוואָהרענט איידער נאָכדעם באַוויינט“... — אַך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פּאַפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, ווענסט דו מיך וועלען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיער? לאו עכברא גנבא — נישט דאָס וועכסעל צאָהלט, דער מענטש צאָהלט, און אַז איך הענג שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע“. — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אַייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייך, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונ־דערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעצעהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט גע־טרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגענס נישט אוועק׳לקח׳ע־נען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאך שבת׳דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם אריינשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פיין, שען, צעקושט זיך גאר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין איי־גענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפּיזארנעס מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית׳טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דער־קענען זי, כלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער און מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת׳דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, געגז און קאטשקעס. אינווענינ אין שטוב לייכט זיך, אין

אויוועז פלאקערט א פייער, עס קאכט זיך וועטשערע, און דער סאמאוואר זידט ווי א גזלן! ביי'ם טיש אויבען־אן זיצט דער בעל־הבית אליין, טביה הייסט דאס, אין א חאלאט מיט א יאר־מעלקע, ארום איהם זיצען די פארנעמסטע בעלי־בתים פון שטאדט און חנפ'ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה... „אי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, א רוח אין געלט'ס טאטענס טאטע אריין!..." — וועמען שעלטס דו דאס אין טאטען אריין? — פרעגט מיך מיין גאלדע. „קיינעם ניט, זאג איך, איך האב מיך א ביסעל פארטראכט, מחשבות, חלומות, א נעכטיגער טאג... זאג מיר, גאלדע סערדצע, מאך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואס האנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?" — וואס עס האט זיך מיר, זאגט זי, געחלומ'ט יענע נאכט און הייניגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! סטייטש, זאגט זי, מע זיצט אפ מיט א מענטשען א גאנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואס ער האנדעלט?! עפּיס האט איהר דאך, זאגט זי, געמאכט אינ־איינעם א געשעפט, צי וועלכע גוטע יאהר? „יא, זאג איך, גע־מאכט, זאג איך, האבען מיר, נאר וואס געמאכט — דאס וויים איך ניט, האטש נעם מיר אראפּ דעם קאפּ! ס'איז, פארשטעהסט דו מיך, נישטא ביי וואס אנצונעמען; נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן, זאלסט זיך גאר ניט זארגען, מיין ווייב, דאס הארץ זאגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אזוי דאכט זיך מיר, פארדיענען געלט, און א סך — זאג־זשע אמן און קאך וועטשערע!"

בקיצור, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי — ניטא קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אוים מענטש, געה ארום אהן א קאפּ און וויים ניט וואס צו טראכטען. עס קאן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאל גלאט אזוי פארגעסען שרייבען א בריוועל; ער ווייסט גאנץ גוט, ווי אזוי מיר קוקען דא ארוים. נאר ווייטער

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפּ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפּ פון אויבען די גאנצע סמעטענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפּטהון אזא שפּיצעל?! און וויעדער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ריוח והצלה יעמוד ליהודים — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך געננייהט א בייטעל, דו טפּש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געוועזן קויפען זיך פערדלעך א פּאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען“... — טביה, למאי טראכסט דו עפּיס גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפּ ווערד מיר אקערשט צעפּאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!“ — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך אין וועג מיט איהם עפּיס געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפּ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געווארען, אדער גאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאך, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!“ און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באדארפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!“ — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יונגענד, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

ווייט אפגעשיידט פון מיר, איז איינע נאך מיידעלווייז געשטארבען, די אנדערע האט דוקא, זאגט זי, חתונה געהאט, געהאפט א פאר־קיהלונג אין באד און איז געשטארבען, און די דריטע, זאגט זי, איז תיכף נאכ׳ן ערשטען קימפעט אראפ פונ׳ם זינען, זיך געמוטשעט־געמוטשעט און געשטארבען... „געשטארבען זאל לעבען, זאג איך, גאלדע, מיר וועלען אלע, זאג איך, שטארבען; א מענטש, זאג איך, איז געגליכען צו א סטאליר: א סטאליר לעבט און לעבט און שטארבט, און א מענטש לעבט און שטארבט“.

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אז איך פאהר זיך דורך קיין יעהופעץ. סחורה אביסעל האט זיך דערווייל אין דער צייט צענויפגעקליבען, ס׳איז געווארען א היבש קרעמעל פון קעז און פון פוטער און פון סמעטענע, פרימא סחורה; מיינער האט איינ־געשפאנט דאס פערד־און־ווענעלע און — ויסעו מסוכות — מאכט רש״י: מארש קיין יעהופעץ. פאהרענדיג אזוי, מרה־שחורה׳דיג געוויינטליך, מיט א ביטער הארץ, ווי איהר קאנט זיך פארשטעלען, איינער אליין אין וואלד, געהט מיר דורך דער כח־הדם און עס שטעלען זיך מיר פאר אלערליי מחשבות און געדאנ־קען. „עס וועט זיין שען, טראכט איך מיר, אז איך קום צו פאהרען און הויב אן נאכפרעגען אויף מיין פארשויז, זאגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטארק אין די פעדערען, סמאלעט א וועלט, איין אייגענעם מאווער, פאהרט אין קארעטעס, גאר ניט צו דערקענען! איך נעם מיך אן, טראכט איך מיר, מיט הארץ און לאז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אריין. טפררו! — מאכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאך און מע גיט מיר מיט׳ן עלענבויגען אין הארצען אריין. — שטופט זיך ניט אזוי, פעטער, דא שטופט מען זיך ניט. — „איך בין, זאג איך, איין אייגענער, טאקי מיין ווייב׳ס א גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד“. מזל־טוב אייך, זאגט מען מיר, שטארק אנגעלט׳יט; פון דעסטוועגען, זאגען זיי, מעגט איהר, ניש־קשה, צו־ווארטען אביסעל אט־א־דא ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאר ניט שאדטען... איך שטויס מיך אן, אז מע באדארף

עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פאָהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אייך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!“ ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה היים איך“. — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך איך צו איהם. — אפשר איז אייך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאָנט זיך נאָר אַקאָרשט, מיט איהרע קנישעס, צרות־קניידלעך, ווערטוטען?“... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַריין צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אייער ווייב? איך קוק שוין אַרויס אויף אייך, איך וויל מיך מיט אייך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אַן אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פאַרדיענסט, און דאָס קרן, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַרדיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך־חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט... אין געדאַנקען חאַפּ איך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פונ'ם שליאַך אַן אַ זייט, פאַרטשעפּעט דאָס וועגעלע אַן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס חאָטש ניט צעבראָכען קיין אַקס“...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזעצט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

והילד איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אָן אָפּשטעלען מענטשען, נאָכפרעגען: „צי האָט איהר ניט געהערט, צי האָט איהר ניט געזעהען איינעם אַ אידען, וואָס הייסט מיט זיין ליעבען נאָמען מנחם־מענדעל?" — אויב, זאָגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאָר דאָס אַליין איז קאָרג, זאָגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאָג איך, זיין פאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז, זאָג איך, מיט אַייך אינאיינעם, אַז בסך־הכל, זאָג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זיין שוויעגער׳ס נאָמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איהר מעהר, זאָג איך, זיין שווער איז שוין גאָר אַ באַטאָגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?" — פאַרשטעהן פאַרשטעהן מיר, זאָגען זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זיין געשעפט, זאָגען זיי, מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פריאַלען, זאָג איך, עפּים בעס־מת, פּאָטיווילאָוו. קלאָפּט, זאָג איך, דיפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשאָ"... — אַ?! — מאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אָט יענעם מנחם־מענדעל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה"ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך, און אַייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאַ דיר גאָר האָזען? יקנה"ז?" איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טרעטאַר — אידען, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס׳איז אַיין איינגשאַפּט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער׳ן אַנדערען, ס׳איז אַיין עולם־התוהו, מע

רעדט, מע שרייט, מע מאכט מיט די הענט: פּאַטיווילאָוו... פעסט, פעסט!... געחאַפּט ביי'ם וואָרט... אַריינגערוקט איין אַדערוויף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פֿאַרד... אַט צעשפּאָלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי איהם אָן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאַטע... אַ שענער שפּעגעלאַנט... אַנ־זעצער!... משרת!... אין טאַטענס טאַטען!... עס האַלט כמעט ביי פּעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אַט האָפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פֿאָטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדעל איז אַ פּאַרדיענער! אַט־אַ־דאַ־אַ, טראַכט איך, חאַפּט מען גליקען, האַלבע פּריאַלען? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען? אַז אַך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!“

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ נעבען אַ גרויס פענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אָפּשיין פֿונ'ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין האַרצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתו געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און וואו איהר האָט אַ שונא — זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולד, ווי מנחם־מענדעל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — ביזט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מענסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות“...

ער פֿון זיין זייט איז, אַפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

די האהנען, זיך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: פארוויסט און פארפינסטערט זענען מיר ביידע געווארען, מיר מעגען ביידע נעמען טארבעס און געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאכט ער צו מיר שטיל, קוים וואס ער רעדט, און די טרערען ווארגען איהם, — רב טביה! אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר, זאגט ער, ניט געבארען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאגט ער, אזא לעבען... הענגען, זאגט ער, גנאטעווען!... און מעהר קאן ער קייןווארט נישט רעדען. — „אודאי, מאך איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פאר אזא מעשה, מע זאל דיך אנידערלעגען אט־א־דא, זאג איך, אין מיטען יעהופעץ, און ברכוש גדול דיר אריינצימבלען אזוי פיעל, אז דו זאלסט דיך דערזעהען מיט דער באבע צייטעל פון יענער וועלט. בארעכען, זאג איך, דו אליין, וואס האסט דו געטהאן? האסט גענומען, זאג איך, א גאנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאך, גאט די נשמה שולדיג, און האסט זיי איבערגעקוילעט דעם האלז אהן א מעסער! גוואלד, זאג איך, מיט וואס וועל איך קומען אצינדערט אהיים צו מיין ווייב און קינדער? אדרבה, זאג שוין דו אליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!“ — אמת, — מאכט ער צו מיר, אנגעשפארט זיך צו דער וואנט, — אמת, רב טביה, גאט זאל מיר אזוי העלפען... „דער גיהנם, זאג איך, נאר איינער, דער גיהנם איז דאך קארג פון דיינעטוועגען!“ — אמת, זאגט ער, רב טביה, אמת, גאט זאל מיר אזוי העלפען; איידער אזא לעבען, זאגט ער, איידער אזא לעבען, רב טביה... און לאזט אראפ דעם קאפ. איך שטעה און באטראכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אזוי דעם קאפ אראפ, צוגעשפארט צום וואנט, דאס היטעל אויף א זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עס רייסט אוים א שטיק הארץ. „טא, זאג איך, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, פארשטעהט מען גאנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאט די נשמה שולדיג; ווארום לאמיר בארעכענען די זאך ארום און ארום מיט א ממה־נפשך: איך זאל קלערען, זאג איך, אז דיין שלעכטיג־

קיין האָט דאָס געטהאָן, איז דאָך עס נאַריש, ביזט דאָך געוועזן, זאָג איך, אַ שותף גלייך מיט מיר, אַ מחצה־שכר'ניק. איך האָב אַריינגעלעגט געלט, דו האָסט געגעבען שכל, אַז אַך און וועה איז מיר! דיין מיין איז אודאי געוועזן, ווי זאָגט ער, לחיים ולא למות. אי, עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם? מסתמא איז ניט באַשערט, ווי זאָגט איהר: אַ ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — אַ מענטש טראַכט און גאָט לאַכט. למאי, זאָג איך, נאַרעלע, אַט האָסט דו מיין מסחר, איז, דאַכט זיך, גאָר אַ קאַראַנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אַז ס'איז באַשערט געוועזן, זאָג איך, ניט היינט געדאַכט, פאַר אַ יאָהרען אַסיען, עס זאָל זיך ביי מיר, ניט פאַר דיר געדאַכט, אַנידערלעגען אַ בהמה, אַ מציאה געוועזן אויף טרפה'ס אַ פופציגער, און טאַקי באַלד נאָך איהר אַ טעלעצע אַ רויטע, קיין צוואַנציג קערבלעך וואָלט איך פאַר איהר ניט גענומען, — נו, האָט דען עפּיס געהאָלפען דערביי חכמות? אַז סע געהט ניט, זאָג איך, מאַכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאָר ניט פרעגען, זאָג איך, וואו איז מיין געלט; איך פאַרשטעה שוין אַליין, וואו מיין געלט שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אַריין אין אַ מקום קדושה, זאָג איך, ערגיץ אין אַ יקנה"זעל, אין אַ נעבעכ־נען טאָג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין, וואָס האָב מיך געלאָזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאַכטע־ליאַקעס? געלט, ברודער, באַדאַרף מען, זאָג איך, פאַרהאַרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען! פּעטש, זאָג איך, ביזט דו, טביה, ווערטה, פּעטש ווי האַלץ!! נאָר וואָס העלפט איצטער. מיין געשריי? ווי איז פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — די ביידע זאַכען קומען תמיד צו שפּעט. ניט באַשערט, זאָג איך, טביה זאָל זיין אַ נגיד, ווי זאָגט איוואַן: נע בולאַ או מעקיטע הראַשע אי נע בודע*. מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי. ה' נתן וה' לקח, מאַכט

---

* נישט געוועזען ביי מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

ר״ש״י — קום, ברודער, וועלען מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלעך בראַנפען!״...

* * *

אמ אַזוי, פאַני שלום־עליכם, האָט זיך אויסגעלאָזט פון אַלע מיינע חלומות אַ בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אַז איך האָב מיך אַזוי שטאַרק גענומען צום האַרצען, וואָס איך האָב פאַרלאָרען מיין געלט? לאָם איך אַזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאָך יאָ וואָס אין פסוק שטעהט: לי הכסף ולי הזהב— געלט איז בלאָטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאָס הייסט, אַז דער מענטש איז אַ מענטש. נאָר וואָס־זשע דען האָט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען. עס האָט זיך מיר געוואָלט, אוי האָט זיך געוואָלט, זייז אַ נגיד, חאָטש אויף אַ ווײַלע! נאָר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאָגט דער פרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט גוואַלד לעבסט דו און מיט גוואַלד צערייסט דו אַ פּאָר שטיוועל. דו, טביה, זאָגט גאָט, באַ־דאַרפסט אין זינען האָבען קעז און פוטער, נישט קיין חלומות. אַי וואָס? בטחון? האָפענונג? אדרבה, וואָס מעהר צרות מעהר בטחון, וואָס מעהר קבצן מעהר האָפענונג. והראיה?... נאָר מיר דאַכט, איך האָב מיך היינט אַביסעל פאַררעדט; צייט פאָהרען, קלערען מכח געשעפט, ווי זאָגט איהר, כל האדם כוזב — איטליכער האָט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האָט אַ גוטען תמיד!

היינטיגע קינדער

געשריבען אין יאהר 1899.

היינטיגע קינדער

— אקעגען דעם, וואס איהר זאגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — גערה האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאך זיין השגה און נאך זיין פארמעגען. צו בראצקי'ן, געווינטליך, וועל איך ניט אנשלאגען, נאר איך זאל מיך שוין אינגאנצען אראפלאזען — ביז איך אויך נישט מחויב, ווארום אליין בין איך אויך נישט קיין אבי־ווער, כלעבען, און ארויסקומען קומען מיר ארוים, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווים אויסשפיעלען. פאר וואס? ערשטענס, האט מיך גאט געבענשט מיט שענע טעכטער, און א שען פנים, זאגט איהר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפים היינט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופעץ, — הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נארישקייטען און לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איהר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפען, ניט היינט געדאכט, די

מעשה מיט׳ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שעז מיר האָבען זיך אויסגעהאַנדעלט אין יעהופּעץ, מיט די האַלבע פּריאַלען און מיט די פּאַטאַווילייווער אַקציעס, אַזאַ יאָהר אויף מיינע שונאים! איך האָב דאָס דענסטמאָל אײַנגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס׳איז אַיין עק, אוים טביה און אוים מילכיגס! „נאַר איינער! — זאָגט צו מיר איינמאָל די אַלטע מיינע. — גענוג צו זיין פאַרזאָרגט, דו וועסט דערמיט גאָר ניט מאַכען! דו וועסט זיך נאָר אָפּעסען דאָס האַרץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אַנגעפאַלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קיין אַנאַטעווקע, צו לייזער־וואָלף דעם קצב, ער באַדאַרף דיך, זאָגט ער, נויטיג האָבען“. — וואָס איז דאָרטען? וואָס באַדאַרף ער מיך אַזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקען און אַרויסשלאָגען זיך פונ׳ם קאָפּ. — „וואָס איז אַזוינס? — מאַכט זי צו מיר. — די מילך, וואָס מע האָט זיך אָן פון איהר, מיט׳ן קעז און פּוטער?“ — נישט צוליעב דעם, זאָג איך, נאָר גלאָט אַזוי; ערשטענס, איז פּשוט אַיין עבירה אַזעלכעס אַוועקגעבען אויף דער שחיטה, אַ צער־בעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אָבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייסט, אַז דו ביזט אַ איד פון תורה. פאָלג מיך, אַ ווייב, געה זיך דורך צו לייזער־וואָלפ׳ען. אַלע דאָנערשטאָג, זאָגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאַטקע אַריין נאָך פלייש, לאָזט ער זי נישט לעבען; זאָלסט זאָגען, זאָגט ער, דעם טאַטען, ער זאָל קומען צו געהן, איך באַדאַרף איהם נויטיג האָבען“...

בקיצור, מע באַדאַרף פאָלגען אַ מאָל, ווי זאָגט איהר, אַ ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאָז מיך אַיינרעדען און קום צו געהן צו לייזער־וואָלפ׳ען קיין אַנאַטעווקע, אַ ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך אַ פרעג אַ קאַרנאַסע אידינע, וואָס דרעהט זיך אַרום אין שטוב. — „אין פּראָיעקט, מאַכט די קאַרנאַסע, מע

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה אן, ער באדארף באלד אנקומען"...
איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באַ־
טראכטען לייזער־וואלפ'ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס
אייף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט
אויסקויפען מיט קיין ק"ן קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א
סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער,
און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה'לעך געגילטע,
און א חנוכה־לעמפעל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליא־
קעם אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — ווי
דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!...
אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך,
באדארף ער האבען זיין אייגענס אינגאנצען צוויי קינדער, שוין
אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס
קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ'ן שוחט. ער
האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א
דעמב די גרויס, פארחאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט
איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה'לע אויף דער לונג, ווי א
שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט
העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע
קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?" —
וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און
מע האלט, זאג איך, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט:
לא מעוקצך ולא מדובשך — נישט קיין געלט, נישט
קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב
טביה, מאכט ער צו מיר, ווערליג אייך איז געוועזן אמאל, נים
היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר". —
וואס מיר פעהלט, זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר
דאסביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר.
ס'איז פארהאן, זאג איך, א גמרא: „אסכקורדא דמסקנתא

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א "... און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אַז איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'ערייען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאָסע אידינע, חאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפּוילען דורך אייער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען אַיין אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען אַיין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּים?" — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט נים. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אָהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אָהן עין־הרע געראָטענע,

דערפֿאַר װײל איך טאַקי, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין? פֿאַרגעסט נאָר נישט, רב טביה, די טובה, װאָס אײך קאָן דורך דעם אַרױס־קומען!“ — אַודאי, אַודאי, זאָג איך, פֿון אײערע טובות, רב לײזער־װאָלף, קאָן טאַקי האַרט װערען דער קאָפּ; װײנטער אַ שטיקעל אײז, דאָס װײסען מיר שױן לאַנג, זאָג איך, נאָך פֿון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — װאָס גלײכט איהר, רב טביה, פֿון אַמאָל ביז הײנט? אַ מ אָ ל איז געװעזן עפּיס אַנדערש, און ה ײ נ ט איז װידער אַנדערש; עפּיס װערען מיר דאָך שטיקלעך מחותנים, האַ?“ — װאָס פֿאַר אַ מחותני’שאַפֿט? — זאָג איך. — „געװײנטליך, זאָגט ער, מחותנים!“ — װאָס מײנט איהר, זאָג איך צו איהם, רב לײזער־װאָלף, פֿון װאָס רעדען מיר? — „אדרבה, זאָגט ער, זאָגט שױן איהר, רב טביה, פֿון װאָס רעדען מיר?“ — װאָס הײסט, זאָג איך, מיר רעדען דאָך פֿון דער מאורע בהמה מײנע, װאָס איהר װילט בײ מיר קױפֿען! — „חאַ־חאַ־חאַ! — מאַכט ער און װערד צעגאָסען פֿאַר געלעכטער. — ס’איז נישקשה פֿון אַ בהמה, און נאָך אַ מאורע דערצו, חאַ־חאַ־חאַ!“ — װאָס זשע דען האָט א י ה ר געמײנט, רב לײזער־װאָלף? אדרבה, זאָגט, װעל איך אױך לאַכען — „פֿון אײער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פֿון אײער צײטעלען רעדען מיר דאָך די גאַנצע צײט! איהר װײסט דאָך, רב טביה, אַז איך בין, ניט פֿאַר אײך געדאַכט, געבליבען אײן אַלמן, האָב איך מיך מיישב געװעזן, װאָס באַדאַרף איך זוכען אין דער פֿרעמד דאָס גליק, נאָך האָבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אַמעהר, אַז זענען מיר דאָ בײדע אױפֿ’ן אָרט, איך קען א י ד, איהר קענט מ י ד, דאָס קרן אַלײן איז מיר אױך געפֿעלען, איך זעה זי אַלע דאָנערשטאָג בײ מיר אין יאַטקע, אַ פּאָר מאָל אַ רעד געטהאָן מיט איהר, װײזט אױס, נישקשה, אַ שטילע, און איך אַלײן בין, קײן עין־הרע, װי איהר זעהט, אַ שטיקעל בעל־הבית, ס’איז דאָ אַ שטוב אײן אײגענע, און קלײטלעך אַ פּאָר, און אַ בעל־הבתישקײט, װי איהר זעהט, נישט צו פֿאַרזינדיגען, און אַ ביסעל פֿעל אױפֿ’ן בױדעם אױך, און אַ ביסעל געלט אין קאַסטען

אויך; וואָס באַדאַרפֿען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אַמעהר, נעמט מען און מע שלאָגט־צו אַ האַנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פֿאַרשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אַט־אַ־דאָס־אַ, בין איך געבליבען זיצען אַהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאָגט איהם אַז פֿלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפֿלויגען אַ מחשבה: לייזער־וואָלף... צייטעל... ער האָט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אָפּגעשלאָגען: סטייטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס וועט דאָך איהר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אַי טאָמער איז ער נישט אַזאַ צעוואָרפֿענער פֿאַרשוין? איז דאָס היינטיגע יאָהרען, פֿאַר־קעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאָגט מען: אָ ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אַז מען איז גוט פֿאַר יענעם, איז מען שלעכט פֿאַר זיך. איין חסרון נור, וואָס ער איז אַ ביסעל צו פּראָסטליך... נו, מילא, קאָן דען איטליכער זיין אַ יודע־ספר? קאַרג פֿאַרהאַן נגידים, פֿיינע מענטשען אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע און אפילו אין יעהופּעץ, וואָס ווייסען נישט קיין צלם פֿאַר קיין אלף; פֿון דעסטוועגען, אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, וואָס פֿאַר אַ כבוד זיי האָבען אויף דער וועלט, ווי אין פּרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאָס הייסט, די תורה ליגט אין קאַסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס שווייגט איהר?" — וואָס זאָל איך שרייען, זאָג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווינקעל מיך; דאָס איז, רב לייזער־וואָלף, פֿאַרשטעהט איהר מיך, אַזאַ ענין, וואָס מע באַדאַרף איהם גוט באַקלערען אַרום און אַרום; ס'איז עפּים נישט קיין קאַטאַוועסעל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאָגט ער, נאָכדעם, אם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכען די אַנדערע טאָכטער אויך, און שפּעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פֿאַרשטעהט, צי ניין?" — אָמן, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכען איז

קײן קונץ נישט, דער אױבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, איטליכען באַזונדער זײן זװוג... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, רב טביה, איך מײן עפּיס אַנדערש גאָר, װאָרום קײן נדן, ברוך־השם, פאַר אײער צײטלען באַדאַרפט איהר שױן ניט, און אױסקלײדען זי צו דער חתונה, אַלץ װאָס אַ מײדעל באַדאַרף — דאָס נעם איך אױף זיך, און אײך, זאָגט ער, װעט מסתמא דערפון אױך עפּיס אַרײנפאַלען אין בײטעל אַרײן...״ — פּע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זײן, טאַקי װי אין יאַטקע! װאָס הײסט אין בײטעל אַרײן? פּע! מײן צײטעל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקױפען פאַר געלט, פּע־פּע! — „אַז פּע איז פּע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב גע־מײנט אַדרבה ואדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פּע, לאָז זײן פּע! אַז אײך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײן װאָס גיכער, איך מײן טאַקי באַלד, װי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת'ט ע אין שטוב אַרײן, איהר פאַרשטעהט, צי נײן?״... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קײן מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדען מיט מײן פּלונית'טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קײן קלײניגקײט, װי רש״י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע איז אַ פּאַקרישקע. הײנט זי אַלײן, זאָג איך, צײטעל מײן איך, באַדאַרף מען אױך אַ פרעג טהון, װי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיט־גענומען אױף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער הײם... — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגען באַדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהײם און דערצעהלען אַזױ און אַזױ, און שטעלען אַ חופּה, אַ װאָרט און צװײ און אַ מאַהריטש!״ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לײזער־װאָלף. אַ מײדעל איז נישט קײן אַלמנה חלילה. — „געװײנטליך, זאָגט ער, אַ מײדעל איז אַ מײדעל, ניט קײן אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאַקש־בױדעס־ציבעלע. און דערװײלע,

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפלעך לחיים, הא, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהער זיך אן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בראנפען איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איך, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווייל געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געווינשעוועט, געשמועסט, געפלאפעלט אלץ פון'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער א מאל פון'ם שידוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איך וויים, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך וויים; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!" און מיר רעדען אזוי ביידע אינאיינעם. איך שריי: א בארליאנט, א דימענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: „האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום־טוב"... — עט, זאג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט א פראסטער מענטש, זאג איך, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!"... און איך ווידער: אויף איין וואג גאלד און אויף דער אנדערער צייטלען. הערט איהר, רב לייזער־וואלף. איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איך.

רי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פּיאַטע!... און ער ווידער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט אַ גרויסער נאַר, חאָטש איהר זענט עלטער פון מיר!״...

בקיצור, מיר האָבען, אַפּנים, אָוועקגעשריגען אַט־אַזוי־אַ אַ היבשע ווײַלע און זענען געוואָרען רעכט מבוסמ׳דיג, וואָרום אַז איך בין געקומען אַהיים, איז שוין געוועזן שפּעטליך אין דער נאַכט און די פיס זענען מיר געוועזן ווי געפּענטעט... מיין ווייב זאָל געזונט זיין האָט אָבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַר־קנאַקט, און האָט מיר געגעבען אַ ווײַסטען פּעטשאַטעק, ווי איך בין ווערטה. — שאַ, בייזער זיך ניט, גאָלדע! — זאָג איך צו איהר גאַנץ פרייליך, און עס גלוסט זיך מיר אַזש געהן טאַנצען. — שריי ניט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? אַ ווײַסטער מזל־טוב, זאָגט זי, האָסט שוין פאַרזינדיגט די מאורע בהמה, לייזער־וואָלפען זי פאַרקויפט?״ — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „אויסגעביטען, זאָגט זי, אויף איין אַנדערער? אָפּגענאַרט לייזער־וואָלפען, אַ רחמנות נעבאָך?״ — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „נו, רעד שוין, זאָגט זי, ווערטער, קוק אַן, ווי מע באַדאַרף ביי איהם קויפען אַ וואָרט!״ — מזל־טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַ מאָל, מזל־טוב אונז ביידען, אונזער צייטעל איז אַ כלה געוואָרען! — „אויב אַזוי, זאָגט זי, ביזט דו דאָך טאַקי גוט פאַרקלאַפּט, גאָר נישט אויף קאַטאָוועס, רעדסט פונ׳ם וועג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כוסה?״ — אַ כוסה, זאָג איך, האָבען מיר מיט לייזער־וואָלפען געמאַכט, און צו גלעזלעך פונש האָבען מיר מיט לייזער־וואָלפען גענומען, נאָר ביי די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זיי וויסען, גאָלדע ברודער, אַז אונזער צייטעל איז אין אַ גוטער, אַ מזל־דיגער שעה אַ כלה געוואָרען פאַר איהם אַליין, פאַר לייזער־וואָלפען! און איך האָב איהר איבערגעגעבען די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז׳ן סוף, ווי אַזוי און וואָס און ווען און פון אַלץ, וואָס מיר האָבען גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאָגט צו מיר מיין ווייב, גאָט זאָל

מיר טאַקי אַזוי העלפֿען וואו איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופֿען, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפֿון צו טראַכטען, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיגער פֿאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקי נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער, זי זאָל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, וואָרום פרומע־שרה, זאָל זיין אָפּגעשיידט פֿון מיר, האָט געהאַט ביי איהם עפּיס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אָקעגען נאַכט דערמאָנענדיג, געווען אַ אידינע איין אַיינגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער ציימעל, איהר צו לענגערע יאָהר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגען? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין איז שטוב אַריין"... — דאָס אַודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפירוש'ער פסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פסוק, זאָגט זי, מע באַדאַרף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפֿען אַ צעטעל, וואָס ציימעל באַדאַרף האָבען צו דער חתונה; מילא פֿון פּאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו רעדען. זי האָט נאָך ניט קיין פּאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגען, אַ פּאָר זאָקען אפילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידענס צו דער חופּה און איינס אַ וועלענס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבען צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אויף אין דערוואַכען, און איינעם אַ גוטען מיט שליאַמעס אויף שבת; היינט עפּיס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאָרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקעל און די איבעריגע זאַכען דאַרטען, וואָס אַ מיידעל באַדאַרף האָבען היינטיגע ציימען..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו

זאָלסט גאָר וויסן פון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? — „וואָס איז? — זאָגט זי. — איך בין גישט געווען צווישן מענטשן? צי איך האָב אפשר ניט געזעהען ביי אונז אין כתרילעווקע, ווי אַזוי מע געהט אַנגעטהאָן ביי לייטען? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ד. איך וועל שוין אַליין מיט איהם אַלסדינג רעדען; לייזער־וואָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ איד אַ נגיד, ער וועט מסתמא אַליין אויך ניט וועלען, אַז די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט איהם צו טהון; אַז מען עסט חזיר, לאָז חאָטש רינען איבער דער באָרד״...

בקיצור, מיר האָבען אַזוי אָוועקגערעדט ביז׳ן ווייסען טאָג אַריין. — נעם צענויף, זאָג איך, מיין ווייב, דאָס ביסעל קעז און פּוטער און לאָם איך פאָהרען דערווייל קיין בויבעריק; עס איז טאַקי אַלסדינג שע׳, און פיין אָרום און אָרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קאָן מען נישט פאַרבויגען אויף אַ זייט, ווי שטעהט דאָרטען׳ ה נ ש מ ה ל ך — די וועלט איז אויך אַ וועלט. און גאַנץ פריה, כלחוד השור, עס איז נאָך געווען טונקעל, האָב איך איינגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און בין אָוועק קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפ׳ן מאַרק — אהאָ! (ס׳איז דען פאַרהאָן אַ סוד ביי אידען?) מע ווייסט שוין אַלסדינג און מע שטעקט אָפּ מזל־טוב פון אַלע זייטען: — „מזל־טוב אייך, רב טביה, ווען האָבען מיר, אם ירצה השם, אַ חתונה?״ — מיט מזל זאָלט איהר, זאָג איך, לעבען, עס קומט אוים, ווי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרען געוואָרען, איז שוין דער זוהן אויסגעוואַכסען אויפ׳ן דאַך... — „בלאָטע, זאָגען זיי, עס וועט אייך גאָר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קיין עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!״ — די שמאַלץ רינט אוים, זאָג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, קאָן מען קיין חזיר ניט זיין און פון חברה ניט אָפּשטעהן. אָט פאַרטיג איך מיך אָפּ מיט אַלע מיינע יעהופּעצער בעלי־בתים, זאָג איך, וועט זיין אַ גלעזעל משקה און פאַרבייסען, חי־געלעבט און איין עק, דאָס הייסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצן!...

בקיצור, אפגעפּאַרטיגט זיך מיט מײַן מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינטשעוועט זיך איינס דעם אַנדערען, ווי עס געהער צו זײַן, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און הײַן אוועק אַהיים לעבעדיג־פריילעך, גאָר בגילופין. פאַהרענדיג אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבען, די זון באַקט, נאָר פון ביידע זײַטען וואַלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די סאָסנעס, מחיה־נפשות. ציה איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָך מײַן חברה־מאַן די לייצעס: געה שוין, זאָג איך צו איהם, זײַ מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זײַן באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונ׳דעל. אויפ׳ן האַרצען איז עפּיס יום־טוב׳דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו“, „וכל מאמינים שהוא“ און פון „הלל“. איך קוק מיר אַהין אַרויף, אין הימעל אַרײַן, און די געדאַנקען־מחשבות פּלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. ה ש מ י ם ש מ י ם — די הימלען זענען פאַר גאָט, ו ה א ר ץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אוועקגעגעבען ל ב נ י א ד ם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רײַסען ווי די קעץ פאַר גרויס „ראָסקאָש“, שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי“ און פאַר „מפטיר“... ל א ה מ ת י ם י ה ל ל ו י ה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי, ו א נ ח נ ו, אָבער מיר, אָרעמע לײַט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: א ה ב ת י — איך האָב איהם ליעב גאָט, וואָרום ער הערט צו מײַן קול און מײַן געבעט, ער נויגט צו מיר זײַן אויהער, בשעת א פ פ ו נ י — עס רינגעלט מיך אַרום פון אַלע זײַטען דלות, צרות, שלעק־פּורעניות׳ען: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראָגט אַז דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מײַן שוין ב ח פ ז י: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כ ל ה א ד ם כ ו ז ב — ניטאָ קיין אמת

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין צייטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ד — איך וועל דיך לויבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף, איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעס מיט גרעט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגע־מאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, געגז און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ־א־בארג, און איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט ליידען ארויס־געקראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צע־הרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינ־געזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג־אראפ? האסט דאך מיך שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט. דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיעפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטענמאכער. — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפיס א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין ניט ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נע־הענטער, קוק מיך איין: צייטעל!... איך וויים נישט פאר וואס

נאר עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפּרינג אראפּ פונ׳ם וואגען: צייטעל, ס׳איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ׳ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!“... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי׳ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, האר־ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!“... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין ווארט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי׳ם קאפּ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס׳איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו“, — און פאלט מיר ווידער אויפ׳ן האלז און הויבט ווידער אן צו קושען מיך און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין גענוג געוויינט, זאג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפּלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהין, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי; מיר האבען, זאג איך,

דערבײַ חלילה קײן שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געװאָלט, װי זאָגט ער, לעת־צרה באַװאָהרענען אַ קינד; אײ, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הײסט גאָט אַזױ; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאַכטער מײנע, קומען אױפ׳ן גרײטען, װערען אַ בעל־הבית׳טע אױף אַלדאָס גוטס, און אונז אַ שטיקעל נחת דערלעבען, זאָג איך, אױף די עלטערע יאָהרען, פאַר אונזער האָרעװאַניע, זאָג איך, טאָג װי נאַכט אין דער טאַטשקע אײַנגעשפּאַנט, קײן גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אױ, טאַטע, זאָגט זי צו מיר װידער מיט אַ געװײן, איך װעל מיך שטעלען, זאָגט זי, פאַר אַ דיענסט, לײהם װעל איך טראָגען, ערד װעל איך גראָבען!“... — װאָס װײנסט דו, נאַריש מײדעל, זאָג איך צו איהר, איך זאָג דיר דען עפּיס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס׳איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אױס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אױס מיט איהם, מיט׳ן רבונו של עולם, װי אַזױ ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אײן אַב־הרחמן, האָט רחמנות אױף מיר, פײנט זיך אױס קעגען מיר, זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, זאָג איך, רעכענט זיך, װי מיט אַ טאַטען, און געה שרײַ חי־וקיים! נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזױ צו זײן; ער איז אױבען, אין דער הױך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאָגען, אַז ער איז גערעכט און זײן משפט איז גערעכט. װאָרום אַז מיר זאָלען װעלען שמועסען טאַקי דאָס אײגענע װידער צוריק, בין איך דען נישט קײן גרױסער נאַר? װאָס שרײַ איך? װאָס פּילדער איך? װאָס הײסט, זאָג איך, איך, קלײן װערעמעל, װאָס פּױזשע אַרום דאָ אױף דער ערד, װאָס אַ מינדעסט װינטעלע, אַז גאָט װיל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין אײן כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרױס מיט מײן נאַרישען שכל און װיל איהם זאָגען דעות, װי אַזױ צו פיהרען דאָס װעלטעל זײנס? מסתמא, אַז ער הײסט אַזױ, באַדאַרף זײן אַזױ, װאָס העלפט דאָ טענות? פערציג טעג, זאָג איך, אַזױ שטעהט

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאַר דעם, איידער דאָס קינד ווערד באַשאַפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט אַ מלאך און שרייט אויס: בת פלוני לפלוני, לאָז טביה׳ס טאָכטער נעמען געציל בן זרח׳ן, און לייזער־וואָלף דער קצב לאָז מוחל זיין פאַהרען ערגיץ אַנדערש זוכען זיך זיין גליכען, זיינס וועט איהם נישט אַנטלויפען, און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקען דיין זיווג, נאָר עפּיס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטען. אמן, כן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל האָטש אַזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר האָפּען אַ גוטען פּסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פערדעל און אַוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ׳ן גראָז עפּיס צו־טראַכטען אַיין עצה, אויסקלערען פאַר מיין ווייב אַ מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט, אַבי אַרויס פון אַ צרה. פאַרנאַכטליך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבען, די זשאַבעס פון דערווייטען קוואַקען; דאָס פערדעל, געפּענטעט אויף צוויי פיס, שטשיפּעט גראָז; די בהמה׳לעך, נאָר־וואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און וואַרטען, מען זאָל זיי אויסמעלקען; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און באַטראַכט דאָס אַלסדינגג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האָט דאָס באַשאַפען דאָס וועלטעל זיינס, אַזוי אַז איטליכס באַשעפעניש, פונ׳ם מענטשען ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פאַרדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס אַ איד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פערדעל, ווילסט קייען — לויף אַלע מאָל הין און צוריק מיט די טעפּלעך קיין בויבעריק! און דעם־גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט אַ שטיקעל ברויט — געה האָרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פּוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פערדעל און שלעפּ זיך אַלע פריהמאָרגען קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באַזונדער

אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג, זײ זאָלען זײַן צופֿריעדען, חלילה נישט אַנריהרען זײ אין כבוד!... אײ, בלײַבט דאָך אַ קשיא: מ ה נ ש ת נ ה ? — וואָס שטעהט דאָס געשריבען, אַז טביה באַדאַרף האָרעווען פֿון זײַערטוועגען, אױפֿשטעהן גאַנץ פֿריה, ווען גאָט אַלײן שלאָפֿט נאָך, וואָס איז? בכדי זײ זאָלען האָבען פּונקט צו דער קאַווע אַ פֿריש שטיקעל קעז און פּוטער? וואָס שטעהט דאָס געשריבען, אַז איך בין מחויב אױסגעריסען ווערען צוליעב אַ שיטערען קרופּניק, אַ קאַליש מיט גריפּען, און זײ, די יעהופּעצער נגידים, באַדאַרפֿען אױסרוהען די בײנער אױף די דאַטשעס, נישט טהון קײן האַנט אין קאַלט וואַסער און עסען דוקא געבראַטענע קאָטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט ווערטוטען? בין איך דען נישט אַזאַ איד, ווי זײ? וואָלט דען נישט געווען קײן יושר, כלעבען, אַז טביה זאָל זיך אָוועקזעצען האָטש אײן זומער אױף אַ דאַטשע? אײ, וואָס וועט מ'זיין נעמען קעז און פּוטער? ווער וועט מעלקען די בהמות? טאָקי זײ, די יעהופּעצער סטיקראַטען מײַן איך... און איך צעלאַך מיך אַלײן פֿון אַזאַ משוגענעם געדאַנק, ווי זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: אַז גאָט זאָל האָרכען די נאַראָנים, וואָלט די וועלט געהאַט אײן אַנדער פּנים... — „אַ גוטען אָבענד, רב טביה!“ — הער איך עמיצער רופֿט מיך אָן בײ'ם נאָמען. איך דרעה מיך אַרום, איך טהו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ע ל ק אָ מ ז ו י ל, אַ שנײַדער־יונג פֿון אַנאַטעווקע. — ברוך הבא, זאָג איך, סקאַצעל קומט, מען זאָל דערמאָנען משיח'ן. זיץ, מאָטעל, אױף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסטו דו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פֿיס“. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק נעבען מיר אױפ'ן גראָז און קוקט אַהין, וואו מײַנע מײדלעך דרעהען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קײן צײַט נישט; אײן שטיקעל אַרבײט אַרױסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר הײַנט אַלײן פֿאַר זיך אַ שנײַדער. אַרבײט איז פֿאַראַן, ברוך־השם, גענוג,

אַלע שניידערס זענען פאַרוואָרפען מיט אַרבייט. ס'איז ביי אונז משך אַ זומער פון חתונות: בערעל פאַנפאַטש מאַכט חתונה; יוסעל שײגעץ מאַכט חתונה; מענדעל זאַאיקע מאַכט חתונה; יענקעל פיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאַרגעל מאַכט חתונה; מאיר קראַ־פעווע מאַכט חתונה; חיים לאַשעק מאַכט חתונה; און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!“— די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך אײנער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערטה ביי גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וואו די מיידלעך זענען, איהר האָט אַ טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר אויך געהאַלטען איצט ביי חתונה מאַכען, עס ווענדט זיך נאָר אָן אײך“... — דהיינו, זאָג איך, וואו אַרום? אפשר מיינסט דו אַ שידוך פאַר מיין ציטלען? — „ווי געמאָסטען!“ — מאַכט ער צו מיר. — חאָטש עפּיס אַ רעכטען שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שען, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!“ — ענט־פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך איהם, פון וואָסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר ניט הערען, ניט זעהען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!“... איז דאָס חאָטש, זאָג איך, עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאָגט, אָגיל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגענייהט!“... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר הערען? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטעהט איהר מיך, רב טביה, טאַקי איך אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונ־טערגעשפרונגען, ווי אַ אָפּגעבריהטע, פון דער ערד, און ער נאָך מיר

און אַזוי זענען מיר געבליבען שטעהן איינער אַקעגען אַנדערען, אַנגעדראָדעלט, ווי די האָהנען. צי דו ביזט משוגע געוואָרען, זאָג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאַט אַזוי אַראָפּ פון'ם זינען? ביזט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַ אייגענע חתונה מיט אייגענע כלי־זמר! איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגיץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין רעדען אַ שידוך! — „דאָס, וואָס איהר זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאָך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אַלע געדאַנקען; מע באַדאַרף גאָר ניט זיין, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל וועלען אייער ציטלען; אַ סימן האָט איהר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאָדט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעדטעל ווייסט שוין!... און דאָס, וואָס איהר זאָגט, אַליין אָהן אַ שדכן, איז מיר אַ חידוש, זאָגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאָך, רב טביה, עפּיס יאָ אַ איד וואָס קאַטאָרי קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען אייך נישט אַריינלעגען, איהר וועט אָפּבייסען... נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי: איך און אייער טאָכטער ציטעל האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָהר, אַז מיר זאָלען זיך נעמען“... אַ מעסער אין האַרצען, ווען עמיצער זעצט מיר אַריין, וואָלט מיר געווען אַ סך מעהר ניחא, ווי די דאָזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאָטעל שניידער, צו טביה'ן פאַר אַיין איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פאַר דבורים: *זיי האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלען זיך נעמען*? — נו, און וואו בין איך? — רוף איך מיך אָן צו איהם. — עפּיס האָב איך אויך אַ שטיקעל דעה צו זאָגען אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאָר נישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאַקי געקומען צו אייך איבערעדען, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לייזער־וואָלף שדכנ'ט זיך צו אייער

טאַכטער, וואָס קאַטאַרי' שוין העכער אַ יאָהר אַז איך האָב זי ליעב..." — ס'אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטעל, און דו הייסט מאָטעל קאַמזויל און ביזט אַ שניידער, היינט וואָס האָסט דו צו איהר, דו זאָלסט זי פיינד האָבען?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּיס אַנדערש, איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען, אַז איך האָב ליעב אייער טאָכטער, און אייער טאָכטער האָט מיך ליעב, שוין העכער אַ יאָהר, זיך געגעבען דאָס וואָרט מיר זאָלען זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטליכע מאָל געוואָלט זיין ביי אייך איבעררעדען, נאָר אַלץ אָפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאָגען עטליכע קערבלעך אויף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום אַ ליאַדע בחור'על היינטיגע צייטען האָט צוויי קאָס־טיומען מיט עטליכע קאַמזוילען"... — טפו זאָלט איהר ווערען, מאַך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואָס וועט איהר טהון נאָך דער חתונה — פאַרוואַרפען די צייהן אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האָדעווען דיין ווייב מיט קאַמזוילען?... — „ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, אַ חידוש, איהר זאָלט אַזעלכעס זאָגען! איך מיין, אַז איהר האָט חתונה געהאַט, האָט איהר, דאַכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך... ממה־נפשך, וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאָך אַ שטיקעל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאַריך זיין? ער האָט מיך איבערגערעדט, ווארום — למאי זאָלען מיר זיך נאַרען, ווי אַזוי האָבען אַלע אידישע קינדער חתונה? אַז מע זאָל וועלען קוקען אויף די זאַכען, וואָלט אונזער גראַד קיינמאָל נישט באַדאַרפט חתונה האָבען... איין זאַך האָט מיר נאָר פאַרדראָסען און האָב דאָס נישט געקאָנט פאַרשטעהן בשום־אופן: וואָס הייסט, זיי אַליין האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט געוואָרען? אַ בחור באַגעגענט זיך מיט אַ

מײדעל און זאָגט צו אָהר: לאָמיר זיך געבען דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען זיך נעמען... עפּיס גלאַט הפקר־ציבעלעס!... נאָר אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מײן מאַטלען, ווי ער שטעהט זיך אַזוי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ זינדיגער מענטש, מײנט דאָס גאַנץ ערנסט, אָהן שום חכמות דערבײ צו האָבען, האָב איך מיך מײשב געווען: לאָמיר זיך נאָר גוט באַרעכענען טאַקי דאָס אײגענע ווידער צוריק. וואָס ברעקעל איך מיך אַזוי און וואָס מאַך איך דאָ אָנשטעלען? דער גרויסער מיוחס וואָס איך בין, רב צאַצקעלעס אײניקעל, צי די גוזמות נדן, וואָס איך געב מײן טאָכטער, צי די הלבשה איהרע, משטײנס געזאָגט?... מאָטעל קאַמזויל איז טאַקי אַ שנײדער, ער איז אָבער אַ גאַנץ פײן בחור'על, אַ אַרבײטס־יונג, קאָן געבען אַ ווײב ברויט, און דערצו נאָך אַ עהרליך יונגעל אויך, הײנט וואָס האָב איך צו איהם? — טביה, זאָג איך צו מיר אַלײן, מאַך נישט קײן פּוילע תנועות און זאָג באַם, ווי אין פּסוק שטעהט: סלחתי כדבריך — לאָז זײן מיט גליק!... יאָ, וואָס טהוט מען אָבער מיט מײן אַלטער? איך וועל דאָך פון איהר האָבען, ווי זאָגט ער, בסוסים ובגמלים — אויף שיסעל און אויף טעלער! ווי אַזוי פיהרט מען זי אַרויף, אַז עס זאָל בײ איהר ווערען רעכט?... ווײסט דו גאָר וואָס, מאָטעל? — רוף איך מיך אָן צו מײן חתן. — דו געה דיר אַהײם, איך וועל מיר דאָ דערווײל צורעכט מאַכען אַלץ, וואָס מע באַדאַרף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטעהט: והשתיה כדת — אַלסדינג דאַרף זײן באַטראַכט. און אם ירצה השם מאָרגען, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט קײן חרטה נישט האָבען, וועלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאַכט ער צו מיר. — איך וועל האָבען חרטה? איך זאָל ניט דערלעבען אַוועקגעהן פון דעם אָרט, עס זאָל פון מיר ווערען, זאָגט ער, אַ שטײן, אַ בײן!“... — צו וואָס טויג דיר נאָך דאָס שווערען זיך, וואָס דו שווערסט זיך, זאָג איך איהם, אַז איך גלויב דיר אָהן אַ שבועה? געה געזונט, זאָג איך, און אַ גוטע

נאַכט, און לאָזען זיך דיר חלומ'ען גוטע חלומות... און אַליין לעג איך מיך אויך שלאָפען, נאָר עס נעמט מיך ניט קיין שלאָף; דער קאָפּ ווערד מיר שיער ניט צעפּאַלען אויף שטיקלעך, טראַכטענדיג אַזאַ פּלאַן און אַזאַ פּלאַן, ביז איך בין געפאַלען אויף דעם רעכטען פּלאַן. וואָס־זשע איז דער פּלאַן? אַט וועט איהר הערען, ווי אַזוי טביה פאַלט אויף אַ גלייכס!

בקיצור, אַרום האַלבע נאַכט, די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק, דער חראַפּעט, דער פּייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אָן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!... סע פאַרשטעהט זיך, אַז אויף מיין גוואַלד האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפּט, און פריהער פון אַלעמען גאָלדע. „גאָט איז מיט דיר, טביה, מאַכט זי צו מיר און טרייסעלט מיך, שטעה אויף, וואָס איז דיר אַזעלכס, וואָס גוואַלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך אַרום כלומר'שט אויף אַלע זייטען און רוף זיך אָן מיט אַ ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו?" — פרומע־שרה'ן, זאָג איך, פרומע־שרה לייזער־וואָלפ'ס איז דאָ נאָר־וואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאַכט צו מיר מיין ווייב, גאָט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואָלפ'ס, זאָל זיין אָפּגעשיידט, איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז געשטאַרבען, נאָר זי איז אָבער פאָרט געווען נאָר־וואָס, אָט־דאָ ביי מיין בעט געוועזען, מיט מיר, זי האָט מיך אָנגענומען, זאָג איך, ביי'ם גאָרגעל, מיך געוואָלט ווארגען!... — „גאָט איז מיט דיר, טביה, וואָס פּלאַ־פּעלסט דו? — מאַכט צו מיר מיין ווייב. — עס האָט זיך דיר געקעהרט חלומ'ען אַ חלום; שפּיי אויס דריי מאָל און דערצעהל מיר וואָס האָט זיך דיר געחלומ'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאַנג לעבען זאָלסט דו, גאָלדע, מאַך איך צו איהר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואָלט איך פאַר שרעק נעקלאַפּירט אויפ'ן אָרט. גיב מיר, זאָג איך, אַ טרונק וואַסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואָס האָט זיך מיר געחלומ'ט.

נאר בעטען וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאָט ווייסט וואָס, ווארום אין די הייליגע ספרים ביי אונז שטעהט געשריבען, אַז נאָר דריי חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקויים ווערען, און דאָס איבעריגע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען... קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אַז ס'איז ביי אונז אַ שמחה; איך ווייס ניט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשען אַ סך, אידען און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט כלי־זמר... דערווייל עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין דיין באָבע צייטעל עליו השלום... מיין ווייב האָט דערהערט די באָבע צייטעל, איז זי שוין געוואָרען טוידט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „ווי אַזוי איז זי אויפ'ן פּנים און אין וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטהאָן?" — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואַכס, און אָנגעטהאָן, געוויינטליך, אין ווייסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באָבע צייטעל. — איך האָב נחת, וואָס איהר האָט אויסגעקליבען פאַר אייער צייטלען, וואָס זי טראָגט מיין נאָמען, אַזאַ פיינעם חתן, אַ לייטישען; ער הייסט מאָטעל קאַמזויל, נאָך מיין פעטער מרדכי, און האָטש ער איז אַ שניידער, פון דעסט־וועגען איז ער זעהר אַ עהרליך קינד..." — „פון וואַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונז גענומען אַ שניידער? אין אונזער משפּחה, זאָגט זי, זענען פאַרהאַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאַט אַזוי אָרעמע לייט, נאָר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס"... — שלאָג זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איהר, מסתמא ווייסט דיין באָבע צייטעל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צייטעל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איהר: וואָס זאָגט איהר עפּיס, באָבעניו, אַז צייטעל'ס חתן הייסט מאָטעל און ער איז אַ שניידער, אַז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואָלף און ער איז גאָר אַ קצב?... — „ניין, רופט זיך אָן די באָבע צייטעל נאָך אַ מאָל, ניין, טביה, דיין צייטעל'ס חתן הייסט טאַקי נאָר מאָטעל, ער איז אַ שניידער, און מיט איהם

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"...
רעכט, באַבעניו, זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל, וואָס־זשע טהוט מען
מיט לייזער־וואָלפ'ען? סטייטש, איך האָב דאָך איהם ערשט נעכ־
טען גענעבען דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די
דאָזיגע ווערטער, איך טהו אַ קוק — נישטאָ די באָבע צייטעל!
אויף איהר אָרט איז אויסגעוואַכסען פרומע־שרה לייזער־וואָלפ'ס
און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אייך
געהאַלטען תמיד פאַר אַ עהרליכען, פאַר אַ אידען מיט תורה,
סטייטש, ווי קומט דאָס, איהר זאָלט טהון אַזאַ זאַך, איהר זאָלט
וועלען, אַז אייער טאָכטער זאָל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין
שטוב, האַלטען מיינע שליסעל, אָנטהון מיין מאַנטעל, טראָגען מיינע
ציערונג, מיינע פערעל?"... וואָס בין איך שולדיג, מאַך איך צו
איהר, אייער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? —
מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבען אַ וויסטען סוף,
און אייער צייטעל... אַ רחמנות נעבאָך, רב טביה, אויף אייער
טאָכטער; מעהר ווי דריי וואָכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען;
און אַז עס וועט אויסגעהן די דריי וואָכען, וועל איך קומען צו איהר
ביי נאַכט און וועל זי אָננעמען ביי'ם האַלז אָט־אַזוי־אַ..." און מיט
די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע־שרה אָנגענומען ביי'ם
גאַרגעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו וואָרגען אַזוי, אַז ווען ניט דו
זאָלסט מיך געוועין אויפוועקען, וואָלט איך שוין איצטער אָנגע־
שפּאַרט ווייט־ווייט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאַכט צו מיר מיין
ווייב און שפּייעט אויס דריי מאָל דריי. — אין טייך זאָל דאָס פאַלען,
אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערען,
אין וואַלד זאָל דאָס רוהען, נאָר אונז און אונזערע קינדער זאָל דאָס
ניט שאַדען! אַ בייזער, אַ וויסטער, אַ פינסטערער חלום אויף דעם
קצב'ס קאָפּ און אויף זיינע הענט און פיס! לאָז ער זיין די כפּרה
פאַר מאַטעל קאַמזויל'ס מינדסטען נאָגעל, האָטש ער איז אַ שניידער,
וואָרום אַז ער הייסט נאָך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט
קיין געבאָרענער שניידער, און מסתמא אַז די באָבע עליו השלום

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפּגעבען מזל־טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזל'דיגער, אמן סלה!"...

— —

בקיצור, וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין? איך בין געווען שטארקער פון אייזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגע־האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געווארען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געווען ביי אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א, און דאס פּאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צו־פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאד, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט.— נו, געהט טענה'ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האב אייך געזאגט פונ'ם אנהויב: ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער'ס וועגען, שלאג זיך קאפּ אין וואנט, ו ה ם פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, הייני־טיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אייך היינט אנגעדולט א קאפּ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל נים, זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

האָדעל

געשריבען אין יאָהר 1904.

האָדעל

— איהר חידוש'ט זיך, פאני שלום־עליכם, אויף טביה'ן, וואס מע יעהט איהם נישט? ער האט זיך, זאגט איהר, שטארק א רוק געטהאן, מיט א מאל, זאגט איהר, גרוי געווארען? ער־ער־ער! ווען איהר זאלט וויסען מיט וואס פאר צרות, מיט וואס פאר וועה־טיגען אט דער טביה טראגט זיך ארום! ווי אזוי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר ו ס ו פ ו ל ע פ ר — א מענטש איז שוואכער פון א פליעג און שטארקער פון אייזען... טאקי נאר א באשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקעניש — מיך אויסמיידען טאר עס נישט. פון וואנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר ניט? אפשר דערפון, וואס בטבע בין איך א פתי יאמין, וואס גלויבט איטליכען אויף נאמנות? טביה פארגעסט, וואס אונזערע חכמים האבען אונז אנגעזאגט טויזענד מאל: כ ב ד ה ו ו ח ש ד ה ו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע וויר סאבאקי“... נאר וואס זאל איך טהון, פרעג איך אייך, אז ס'איז ביי מיר פארט אזא טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, א גרויסער בעל־בטחון און האב צו דעם וואס לעבט אייביג קיינמאל קיין טענות נישט. ווי אזוי ער פיהרט, אזוי איז גוט. ווארום פרובט זיך, אדרבה, פארקעהרט, האט יא טענות, וועט זיך אייך עפּים העלפען? אז ווי באלד מיר זאגען אין די סליחות: ה נ ש מ ה ל ך ו ה ג ו ף ש ל ך, — הייסט וואס ווייסט א מענטש און וואס האט ער פאר א ווערדע? שטענ־דיג טענה איך אבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאס: „גאלדע, זאג איך, דו זינדיגסט! פארהאן, זאג איך, ביי אונז א מדרש...“ „וואס מיר מדרש, זאגט זי, מיר האבען, זאגט זי, א טאכטער אויף

חתונה צו מאַכען; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, געהען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַדען!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבען דאָס אויך באַוואָהרענט; ס'איז פאַרהאַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט רעדען: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַכסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט אַ אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרוים, אַז ס'איז פאַרהאַן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פאַרזינדיגען, איינע שענער פון דער אַנ־דערער. ס'איז ניט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבען מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און ועל־כולם די עלטערע, האָדעל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאָכט, אויב איהר געדענקט, אינ'ם חיט; איז זי שען, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע, האָדעל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הייליגער מגילה שטעהט געשריבען: כ י ט ו ב ת מ ר א ה ה י א — שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האָלעשקעס. וועט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט גאָר מיט קעז און מיט פוטער? הערסט דו, אָט דאָס פרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם — אַלע ווילען לערנען, כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם — אַלע ווילען שטודירען. פרעגט זיי: וואָס שטודירען? ווער שטודירען? זאָלען אַזוי ציעגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — א

קאַטע פון דער פוטער!... זאָלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אוים אויף אַלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבייסען פאַרבייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאיינאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לעגט זיך צענויף זעכס פאַרשווינדלער אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און ושמחת בחגך — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה" פאַרהאַקט אין אונ־זער ווינקעל, עפּיס אַ שלים־מזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטען זיינעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאַלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסען, ווארום אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אָנגעשטאַנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאַכט זיך, אָנשטעהן צו האָבען אַ טאַטען, וואָס דרעהט פּאַפּיראָסען. פאַר־דריסען פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פּראַוודאַ, דער גוטער יאָהר האָט איהם נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּעל, גאָר אַ גוט קעפּעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פעפערעל. ער זעהט טאַקי אויס ווי אַ פעפערעל. איהר זאָלט אָנקוקען — אַ ווערוריקעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, נאָר ס'איז פול, מלא וגדוש, און אַ מויל — אש להבה, שוועבעל און פעך.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָהר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסעל סחורה, אַ גאַנצען טראַנס־פּאָרט, קעז און פוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאַכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס געהט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשווארצט, וכדומה נאך אזעלכע ענינים. זומער, די זון באקט, די פליעגען בייסען, און די וועלט ארום און איז מחיה, גרויס, אפען, חאטש הויב זיך אויף און פליה, חאטש ציה זיך אוים און שווים!...

דערווייל, איך טהו א קוק — א בחור׳על שפאנט זיך מיט די רגלים איבער׳ן זאמד, האלט א פעקעל אונטער׳ן ארעם און שוויצט, פאכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאקעל בן פלעקעל! — זאג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאר, וועל איך דיך א ביסעל אונטערפיהרען, איך פאהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דאר־טען, זאג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר׳ס אייזעל אז דו באגעגענסט, איז ע ז ו ב ת ע ז ו ב — דארפסט איהם נישט פארלאזען, היינט לא כל־שכן א מענטש“... לאכט ער, דער שלים־מזל, און לאזט זיך דוקא לאנג נישט בעטען און קריכט איין וועגעלע אריין. „פון וואנען, זאג איך, שפאנט דאס, למשל, א בחור׳על?“ „פון יעהופעץ“. „וואס האט, זאג איך, אזא בחור׳על, ווי דו, צו טהון אין יעהופעץ?“ „אזא בחור׳על, ווי איך, זאגט ער, גיט אפ אקזאמענט“. „אויף וואס, זאג איך, שטודיערט אזא בחור׳על, ווי דו?“ „אזא בחור׳על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט נאך אליין ניט אויף וואס ער שטודיערט“. „אם כן, זאג איך, וואס־זשע דולט זיך אזא בחור׳על, ווי דו, אומזיסט דעם קאפ?“ „זארגט זיך נישט, רב טביה, אזא בחור׳על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט שוין, וואס ער האט צו טהון“. „זאג מיר נאר, זאג איך, ווי באלד, אז איך בין דיר שוין יא באקאנט, טא ווער ביזט דו, למשל?“ „ווער איך בין? איך ביז, זאגט ער, א מענטש“. „איך זעה, זאג איך, אז נישט קיין פערד; איך מיין ו ו ע מ ע נ ס ביזט דו?“ „וועמענס, זאגט ער, זאל איך זיין? איך בין גאט׳ס“. „איך וויים, זאג איך, אז גאט׳ס; עס שטעהט, זאג איך, ביי אונז געשריבען: כ ל ה ח י ה ו כ ל ה ב ה מ ה. איך מיין, זאג איך, פון וואנען שטאמסט דו, צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטא?“ „שטאמען, זאגט ער, שטאם איך פון אדם הראשונ׳ען און אליין בין איך, זאגט

ער, א היגער, איהר קענט מיך". „ווער זשע, זאג איך, איז דער
טאטע דיינער? לאמיר שוין הערען!" „מיין טאטע, זאגט ער,
האט געהייסען פערטשיק". „טפו זאלסט דו ווערען! האסט דו,
זאג איך, באדארפט אזוי לאנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאס,
פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל?" „בין איך, זאגט
ער, פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל". „און שטודיערסט,
זאג איך, אין די קלאסען?" „און שטודיער, זאגט ער, אין די קלא־
סען". „נר־נו, מהכתיתי, זאג איך, אדם א מענטש, צפור א פויגעל,
קאטשקע רוק זיך. זאג זשע מיר, זאג איך, תכשיט מיינער, פון
וואס, למשל, לעבסט דו, אשטייגער?" „פון דעם, זאגט ער, וואס
איך עס". „אהא, זאג איך, גאנץ גוט; וואס־זשע, זאג איך, עסט
דו?" „אלסדינג, זאגט ער, וואס מע גיט מיר". „איך פארשטעה,
זאג איך, ביזט נישט קיין איבערקלויבער: אז ס'איז דא וואס צו
עסען, עסט דו, און אז ס'איז נישטא וואס צו עסען, פארבייסט דו
מיט א ליפ און לעגסט זיך שלאפען א ניכטערער. נאר וואס דען,
זאג איך, ס'איז אלסדינג כדאי, אבי שטודיערען אין די קלאסען,
זאג איך; גלייכסט זיך, זאג איך, צו די יעהופעצער נגידים, ווי
אין פסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים"...
אזוי זאג איך צו איהם מיט א פסוק און מיט א מדרש, ווי טביה
קאן. מיינט איהר דאך, אז ער שווייגט מיר אפ, פערטשיק הייסט
עס? „ניט דערלעבען, זאגט ער, וועלען די נגידים, אז איך זאל
זיך צו זיי גלייכען! איך האב זיי, זאגט ער, אין דער ערד!"
„ביזט מיר עפים שטארק, זאג איך, אויפגעטראגען, זאג איך, אויף
די נגידים? איך האב מורא, זאג איך, אויב זיי האבען זיך ניט
צעטיילט, זאג איך, מיט דיין טאטענ'ס ירושה". „זאלט איהר
טאקי וויסען, זאגט ער, אז איך און איהר און מיר אלע, קאן זיין,
האבען א גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסט דו וואס,
זאג איך, לאזען שוין דיינע שונאים רעדען פאר דיר. איך זעה
ארויס, זאג איך, נאר איין זאך, אז דו ביזט א יונגעל נישט קיין
פארפאלענער און די צונג באדארף מען דיר נישט פיקען; אויב

דו וועסט, זאָג איך, האָבן צייט, קאָנסט דו זיך אַריינכאַפּן צו מיר היינט אויף דער נאַכט, וועלן מיר אַ ביסעל שמועסן, און טאַקי, בדרך הליכה, כאַפּן מיט אונז אַ וועטשערע"...

אוודאי האָט זיך מיינער נישט געלאָזט איבער׳חזר׳ן די ווער־טער און איז געקומען צו גאַסט, געטראָפן אַקוראַט צום סמיטשיק, בשעת דער באַרשט איז געשטאַנען אויפ׳ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אויוון האָבן זיך נאָך געפּרעגלט. „דו האָסט, זאָג איך צו איהם, אַ לעבעדיגע שוויגער; קאָנסט זיך, זאָג איך, געהן וואַשען, און אַז ניט, קאָנסט דו, זאָג איך, עסען אומגעוואַשען, איך בין ניט גאָט׳ס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאַר דיר ניט שמייסען". אַזוי שמועס איך מיך אוים מיט איהם, און פיהל, אַז עס ציהט מיך עפּיס צו דעם דאָזיגען מענטשעל, וואָס — ווייס איך אַליין ניט, נאָר עס ציהט; איך האָב ליעב, פאַרשטעהט איהר, אַ מענטשען, וואָס מע קאָן מיט איהם רעדען אַ וואָרט; אַ מאָל אַ פּסוק, אַ מאָל אַ מדרש, אַ מאָל אַ שטיקעל חקירה אין הימעל־זאַכען, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעס, ציבעלע. אָט אַזאַ מענטש איז טביה. פון יענער צייט אָן האָט מיין בחור אָנ־געהויבען אַריינקומען צו מיר כמעט אַלע טאָג. אַפּגעפּאַרטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אַפּרוהען און אַ ביסעל פּאַרברענגען. מאַהלט אייך, אַז אַך און וועה איז געוועזען צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאַיינעם, אַז בסך־הכל, דאַרפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאָהלען גאַנצע ח"י גילדוינים, אי דאָס, זאָל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפּעשען, שרייבען אַדרייסים און טאַקי פּאָלגען אַ גאַנג אויך, פאַר וואָס נישט? אַ בפירוש׳ער פּסוק: ב כ ל ל ב ב ך ו ב כ ל נ פ ש ך — עסט דו ברויט, דאַרפסט דו וויסען פאַר וואָס. אַ שטיקעל גליק האָט ער, וואָס געגעסען האָט ער, אייגענטליך, ביי מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער. ווי זאָגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — אַ פּאַטש פאַר אַ פּאַטש; און אָט אַזוי איז ער געוואָרען ביי אונז אין שטוב אַ גאַנצער בן־בית.

די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזעל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אויפ'ן לייב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דעמאָלט האָבען מיר דאָס איהם געקרוינט מיט'ן נאָמען „פּעפּערעל“, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף אידיש פון פּערטשיק. און מע קאָן זאָגען, אַז מיר האָבען איהם אַלע ליעב געקריגען עפּיס גאָר ווי אַיין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, אַ פּשוט'ער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַרפאַלען ווערען. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אַוועקגעהן, און והילד איננו — נישטאָ פּעפּערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפּיעל־פויגעל?“ שווייגט ווי אַ פיש... איך וויים נישט, ווי אַזוי איהר — איך האָב פיינט אַ מענטשען מיט סודות; איך האָב ליעב, ווי זאָגט ער: וידבר — גערעדט און ויאמר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מי באש ומי במים — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה' ועל משיחו, און אויף „ננתקה“... און דער עיקר טאַקי — אויף „ננתקה“... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע'נע געננ, עפּיס אַלסדינג לאַקירדע, פאַפּעריק, מיט די פיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגע'נעם, פאַרקעהר־טען שכל, איז אָפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואָס כ׳לעפּען זיך ביי מיר, ווי איין אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגע׳נעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדעל פאָהרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאָץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אָפּ, ווי זאָגט ער, על כל דברי שירות ותשבחות — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפערעל אָבער קאָן אויך, נאָך אַ מין קאָנען! הלואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּיס אויפ׳ן האַרצען, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינמאָל זיצען מיר אַזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פריזבע און חקירה׳ן אַלץ מכח די דאָזיגע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האָט טעכטער, רב טביה, זעהר געראָטענע“. „טאַקי באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איך, אין וועמען געראָטען צו זיין“. „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאָלנע מענטש“. „איך ווייס עס אָהן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונ׳ם בוימעלע“. אַזוי זאָג איך צו איהם, און דאָס האַרץ, געוויינטליך, וואַקסט פאַר תענוג. ווארום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליעב, אַז מע לויבט איהם זיינע קינדער? געה זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאָס האָרכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געוועזען איז דאָס צווישען טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלע איבער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמיצער אָפּ. איך טהו אַ קוק — ס׳איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איהר וויסען, איז זיך אַ איד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס.

אין בױבעריק און שטעלט מיך אַפּ: „זײַט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אײַך עפּיס, זאָגט ער, זאָגן“. „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס“, זאָג איך און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!“ „איך האָב, זאָג איך, זיעבען, זאָלען געזונט זײַן“. „איך װײס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעבען, איך האָב אויך זיעבען“. „האָבען מיר, זאָג איך, אינאײנעם אַזוי גרויס װי פער־צעהן“. „בקיצור, װערטלעך אויף אַ זײַט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, װי אײַך איז ידוע, אַ איד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אײַך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאַקי פערווע שבפערוועס!“ „דהיינו, זאָג איך, וואָס װערד אַנגערופען בײַ אײַך אַ חתן פון חתנ־לאַנד, פערווע שבפערוועס? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מײַן גלײַכען װעל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר, װי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט...“ „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הױבט שוין אָן מיט אײַערע מדרשים? מיט אײַך, זאָגט ער, רעדען, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די װעלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, װאָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלן אײַך פאַרצולעגען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָר־כען און שװײַגען“. אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפרים הײסט דאָס, און נעמט און לײגט מיר אויס אַ צעטעל — װאָס זאָל איך אײַך זאָגען? טאַקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שען אָרט, אַ טאַטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קײן „חאַץ־דרגא“. און דאָס, דאַרפט איהר װיסען, איז בײַ מיר דער עיקר. װאָרום איך בין אַלײן אויך ניט אַבי װער; בײַ מיר אין דער משפחה זענען פאַראַן אַלערלײ, װי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פאַראַן פּראָסטע מענטשען, פאַראַן בעלי־מלאכות און פאַראַן בעלי־בתּים. הײנט איז ער אַ יודע־נגן, װאָס פאַרשטעהט אין די קלײנע אותיות. און דאָס איז בײַ מיר אַודאי נישט פון די קלײנע

זאַכען, וואָרום אַ גראָבען יונג האָב איך דאָך פיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עם־הארץ איז ערגער טויזענד מאָל פון אַ הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אהן אַ היטעל, און אפילו מיט׳ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, אַבי איהר ווייסט וואָס רש״י מאָכט, זענט איהר שוין פון מיינע לייט. אָט אַזאַ איך איז טביה... היינט איז ער, זאָגט ער, רייך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, פאָהרט אַרוים, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אַזש אַ רויך!... נו, מהכתיתי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט פון די גרויסע חסרונות. איידער אַ קבצן, איז שוין גלייכער אַ נגיד. ווי זאָגט ער: יאה עניות א לישראל — גאָט אַליין האָט אויך פיינט אַ קבצן. אַ סימן האָט איהר, אז גאָט זאָל ליעב האָבען אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאָמיר הערען ווייטער“, זאָג איך. „ווייטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אייך אַ שידוך טהון, ער געהט אויס, ער חלש׳ט, זאָגט ער, דאָס הייסט נישט נאָך אייך — נאָך אייער טאָכטער חלש׳ט ער, ער וויל אַ שענע וויל ער“... „אַזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זיין פאַר איהר די כפּרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אייערער: אַ בחור? איין אַלמן? אַ גרוש? אַ שוואַרץ־יאָהר? „ער איז אַ בחור, זאָגט ער, אַ בחור, אפילו אין די יאָהרען שוין, נאָר אַ בחור“. „ווי אַזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הייליגער נאָמען זיינער?“ וויל ער מיר נישט זאָגען, חאָטש בראָט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פיהרען קיין בויבעריק, וועל איך אייך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגען“. „וואָס הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פיהרען אַ פערד, זאָג איך, אויפ׳ן יריד, אָדער אַ בהמה צו פאַרקויפען“...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאָך, קאָנען איבעררעדען אַ וואַנט. ס׳איז געבליבען, אַז אם ירצה השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פיהרען קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאַנקען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מיין האָדלען, ווי זי פאָהרט אין אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, און

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אַזוי אויף דער קאַרעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאָכטער די נגידית, העלף־אויס די געפאַלענע מיט אַ גמילות־חסד, וועמען אַ כף־הא׳ער, וועמען אַ פופציגער און וועמען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר, פאַהרענדיג פאַרנאַכטליך, צוריקוועגס אהיים, און שמייס דאָס פערדעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „ל ס ו ס ת י, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנו, מאַך נאַר, זאָג איך, מיט די רגלים אַ ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פּאַרציע האָבער. ווארום א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — שטעהט ביי אונז געשריבען — אַז מע שמירט ניט, פאָהרט מען ניט"...

און ווי איך רעד מיר דאָ אַזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואַלד אַרויס שניידט זיך אַ פּאַרעל, צוויי מענטשען, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. געהן געהען זיי נאָהענט, האַרט איינער צום אַנדערען, און מע רעדט עפּיס זעהר געשמאַק. ווער קאָן דאָס זיין פּלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייערינגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז פעפערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאָס, דער שלים־מזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה׳קע? אוי! דאַכט זיך, האָדעל? יאָ, ס׳איז זי, ווי איך בין אַ איד, ס׳איז זי!... אַזוי? אַט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביזט דו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל און רוף זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטען אָבענד אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּיס מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פּלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איהר דאָ אַרוים? אויפ׳ן נעכטיגען טאָג?"... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מיין פּאַרעל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ץ, דאָס הייסט: נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

ליך אויפ'ן פנים... געשטאַנען אַזוי אַ פּאָר מינוט אַהן ווערטער, לאָזט מען אַראָפּ די אויגען, נאָכדעם הויבט מען אָן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? — זאָג איך. — עפּיס באַטראַכט איהר מיך, זאָג איך, גלייך אַזוי ווי איהר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזעהען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טביה, זאָג איך, וואָס געווען, נישט גע־מינערט אַ האָר". אַזוי מאַך איך צו זיי האַלב פאַרדראָסיג און האַלב אויף קאַטאָוועס. רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מיינע, האָדעל הייסט דאָס, און ווערד נאָך רויטער ווי פריהער: „טאַטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איהר לעבען. וואָס איז די מעשה? איהר האָט געפונען, זאָג איך, איין אוצר אין וואַלד? צי איהר זענט נאָר־וואָס נצול געוואָרען, זאָג איך, פון אַ גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאָגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואָס הייסט, זאָג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאָגט ער, ווייסט איהר נישט וואָס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאָגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּעפּערעל הייסט דאָס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אַריין. איך קוק איהם אָבער אויך גלייך אין די אויגען אַריין און מאַך צו איהם: „ווען איז געווען ביי אייך, זאָג איך, דאָס קנס־מאָל? און פאַר וואָס האָט איהר נישט גערופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיר, דאַכט זיך, אָן דאָ אַ שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פאַרשטעהט, איך לאַך און ווערעם עסען מיך, טאַטשען מיין לייב. נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע, טביה האָט ליעב אויסהאָרכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אָן צו זיי: „איך פאַרשטעה ניט — אַ שידוך אָהן אַ שדכן, אָהן תנאים?" „וואָס דאַרפען מיר, מאַכט ער, פּעפּערעל הייסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שוין לאַנג, זאָגט ער, חתן־כלה". „אַזוי? גאָט'ס נסים! וואָס־זשע האָט איהר, זאָג איך, געשוויגען ביז אַהער?" „וואָס זאָלען מיר, זאָגט ער, שרייען? מיר וואָלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאָר אַזוי ווי מיר האַלטען אין גיכען ביי צעשיידען

זיך, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען שטעלען פריהער׳ט א חופּה"... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסען, ווי זאָגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאַנגט אין ביין אַריין! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערליידען, ווי שטעהט דאַרטען געשריבען: א ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אָבער חופּה? וואָס איז דאָס פאַר ווערטער: שטעלען א חופּה? עפּיס תרגום־לשון!... ווייזען ווייזט אויס, אַז מיין חתן האָט פאַר־שטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה א ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דער־פון איז אַזוי: איך האַלט ביי אָפּפאָהרען פון דאַנען". „ווען פאָהרסט דו?" „אין גיכען". „וואוהין, אַשטייגער?" „דאָס קאָן איך אייך, מאַכט ער, נישט זאָגען, ס׳איז, זאָגט ער, א סוד"... איהר הערט? ס׳איז א סוד! ווי געפעלט דאָס אייך, אַשטייגער? קומט צו געהן א פעפערעל, א קליינס, א שוואַרץ, א פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר א חתן, וויל שטעלען א חופּה, האַלט ביי אָוועקפאָהרען און זאָגט ניט וואוהין! קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, א סוד איז א סוד; ביי דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערעל, אָט דאָס: דו ביזט דאָך א מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט איינגעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטען דרינען צונעמען ביי טביה׳ן א טאָכטער און מאַכען זי פאַר איין עגונה? אָט דאָס הייסט ביי דיר יושר? מענטשליכקייט? א שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַ׳גנבה׳ט, אָדער אונטערגעצונ־דען"... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ׳ם סוד. ס׳איז ביי אונז, זאָגט זי, אַראָפּ א שטיין פונ׳ם האַרצען. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושען". און נישט לאַנג געטראַכט, האָפּען זיי מיך ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מע הויבט מיך אָן קושען

און האַלזען, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישען זיך דאַוואַי קושען זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך אייך, אַ טעיאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושען זיך? צייט עפּיס רעדען מכח תכלית“. „מכח וואָסער תכלית?“ זאָגען זיי. „מכח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע“... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זיי, גאָר נישט ניט, נישט קיין לאָקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעם“. „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?“ „מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נאָר חופּה וקדושין“... איהר הערט ווערטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאריך זיין, עס האָט מיר געהאָלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט אַ חופּה! אַודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופּה, ווי טביה'ן שטעהט אָן. אויך מיר אַ חופּה!... אַ שטילע חתונה... אַך און וועה!... און דערצו איז נאָך פאַרהאַן אַ ווייב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכה אַ בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי האָפּ־לאָפּ, בחפּזונ'דיג? נו, געהט גיט צו פאַרשטעהן אַ אידינע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר געמוזט אָפּטאָקען פון דרך־שלום ווענען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעכטיגע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזען צו־רוה. און טאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שענער חופּה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר וועצען זיך אויף זאָלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אַזוי מיט מיין פּאָר־פאָלק אין וועגעלע, האַפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ'ן דאָזיגען פּאָרעל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט

איהר אייך א פאר־פאלק נאר־וואס פון דער גאדעל ארוים: פאהרט ער אוועק, דער גוטער יאהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דא — און מע זאל דאס לאזען אפילו א טרער, חאטש פון יוצא וועגען! נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האט צייט, קוקט און שוויגט, וואס וועט דא זיין... זעה איך עפּיס א פאר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראָטענע שטיוועל, זענען ארויסגעקומען אויפ׳ן באהן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאנגען עפּיס ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט׳ן העמדעל איבער די הויזען, און האט עפּיס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאר, טביה, טראכט איך מיר, צי האסט דו זיך נים אריינגעחאפּט דא צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אדער פאלשע מאנעטשיקעס?“...

פאהרענדיג צוריק מיט מיין האדלען פון בויבעריק אהיים, קאז איך מיך נישט איינהאלטען און זאג איהר ארוים דעם דאזיגען געדאנק גאנץ אפענטליך. צעלאכט זי זיך און וויל מיך איינרעדען, אז ס׳איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואס זייער גאנץ לעבען איז נאר פון יענעמס וועגען, זיך האבען זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פּיאט... „אט א יענער, זאגט זי, וואס מיט׳ן העמדעל, דער איז גאר א טאטענס א קינד; ער האט, זאגט זי, אוועקגעווארפען רייכע טאטע־מאמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראכענעם גראשען“. „אזוי? גאט׳ס וואונדער! — זאג איך. — טאקי זעהר א פיין בחור׳על, כלעבען! צום העמדעל, וואס ער געהט איבער די הויזען, מיט די לאנגע האר, ווען גאט העלפט איהם נאך א הארמאניע, אדער א הונט זאל איהם נאכלויפען פון הינטען, דעמאלט האט דאס שוין גאר דעם זיעבעטען חן!“... אט אזוי רעכען איך זיך אפּ מיט איהר שוין פאר איהם אויך, און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ, הייסט דאס, צו איהר נעבאך... און זי? גאר נישט! א י ז א ס ת ר מ ג ד ת — מאכט זיך תמ׳עוואטע. איך איהר: „פעפערעל“, און

זי מיר: „טובת־הכּלל, אַרבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייער טובת־הכּלל מיט אייער אַרבייטען, אַז עס געהט־צו ביי אייך בסוד? פאַרוואָס, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט: וואו אַ סוד, דאָרט איז אַ גנבה... אַמעהר זאָג מיר גלייך, וואָס איז ער געפּאַהרען, פּעפּערעל, און וואוהין?"... „אַלסדינג: יאָ, זאָגט זי, נאָר דאָס נישט. פרעג זיך, זאָגט זי, בעסער נישט נאָך; גלויב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צייט אַליין אַלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אמן, הלואי, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויהערען. נאָר אונזערע שונאים, זאָג איך, זאָלען אַזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אָן צו פאַרשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך ביי אייך און וואָס באַדייט די שפּיעל!"... „אָט דאָס איז טאַקי, זאָגט זי, דער אומגליק, וואָס דו וועסט דאָס ניט פאַרשטעהן". „וואָס־זשע, ס'איז אַזוי טיעף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פאַרשטעה, מיט גאָט'ס הילף, גרעסערע זאַכען"... „דאָס לאָזט זיך ניט, זאָגט זי, פאַרשטעהן מיט'ן שכל אַליין, דאָס דאַרף מען, זאָגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן האַרצען"... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָרעל הייסט עס, און דאָס פּנים ביי איהר בשעת־מעשה פלאַמט און די אויגען ברענען. ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פאַרקאַכען זיי זיך אין עפּיס, איז מיט האַרצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — אין קול ואין כסף — נישטאָ ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פאַרפאַלען, זאָג איך, פּעפּערעל!" — און כאַפּ אַ קוק אויף מיין האָדלען. נעבאַך קיין טראָפּען בלוט נישטאָ אין פּנים, וכט־אויף אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל אַרבייט אין שטוב, וויל, ווייזט אויס, פאַרגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע. נאָר, איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל דאָס איהם אפילו דערמאָנען! שאַ, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאָר קיין מאָל נישט געווען קיין פּעפּערעל אויף

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צו פאָהרען אהיים, איך זעה — מיין האָדעל איז פאַרווייגט, געהט אַרום מיט אנגעשוואָלענע אויגען. הויב איך מיך אָן צו דערפרעגען, ווער איך געוואָהר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּיס איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און געסודעט זיך עפּיס מיט איהר, מיט האָדלען הייסט עס. „אהאָ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדעל איבער די הויזען"... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האָדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טהו זי אַ חאַפּ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פון איהם אַ גרוס?" „יאָ". „וואו איז ער ערגיץ, דיין באשערטער?" „ער איז, זאָגט זי, וויים". „וואָס טהוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „וואו זיצט ער? פאַר וואָס זיצט ער?" — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכ־טער מיינע, ווערליג איך פאַרשטעה, זיצט ער נישט פאַר קיין גנבה; פאַרשטעה איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פאַר וואָס־זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?"... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כפרה! נאָר אינוועניג אין האַרצען טראָג איך אַ וועהטיג, איך בין פאָרט אַ פאָטער, ווי מיר זאָגען אין'ם דאַוונען: כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — אַ פאָטער בלייבט אַ פאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איך רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: א ת ה — דו, ו ש ו ר ך — און דיין ווייב, ו ח מ ו ר ך — און דיין פערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט'ן שופר, אַזוי צעלויפען זיך אַלע

ראַטשניקעס, ווי די מייז אין אַ הונגער, און בויבעריק ווערד אַ פּוסטקע. דעמאָלט האָב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פּריזבע. פאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באַקט שוין ניט, ווי אַ קאַלב־אויוועז, נאָר זי גלעט מיט אַ מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גרין, די סאָסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יום־טוב'דיג, ווי גאָט'ס אַ סוכה, אַ סוכה פון גאָט. אָט דאָ, טראַכט איך מיר, האַלט גאָט סוכות; דאָ, ניט אין שטאָדט, וואו סע טאַרעראַמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פּינען מיט דער נשמה, יאָגען זיך נאָכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאָר געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף דער נאַכט, הושענאַ־רבה, למשל, — איז דאָך גאָר אַ גן־עדן: דעמאָלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערירען, בייטען זיך, פּינטלען, ווי, להבדיל, אַ מענטש מיט די אויגען; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליהט דורך אַ שטערן פייל אויס'ן בויגען, לאָזט איבער נאָך זיך אויף אַ רגע'לע אַ גרינעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטער־רענדעל, געפאַלען עמיצענס מזל. וואָרום וויפיעל שטערען, אַזוי פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאָל חאָטש ניט זיין מיין פּינסטער מזל“, — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן געדאַנק האָדעל. שוין פון עטליכע טעג, אַז זי איז עפּיס ווי אויפ־געמונטערט, לעבעדיגער געוואָרען, גאָר איין אַנדער פּנים באַקומען. עמיצער האָט איהר געבראַכט אַ בריוועל, אַפּנים, פון איהם טאַקי, פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואָס ער שרייבט איהר, נאָר פרעגען וויל איך נישט; זי שוויגט, שוויג איך אויך, פּתח שין שאַ! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה האָט צייט...

דערווייל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן, האָדעל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פּריזבע, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייד:

„הערסט דו, טאטע? איך דארף דיר עפּיס זאגען: היינט געזעגענען מיר זיך אפּ מיט דיר... אויף שטענדיג“...

אזוי זאגט זי צו מיר שטיל, קוים וואס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט א מאדנעם מין קוק, מיט אזא קוק, וואס איך וועל איהם אייביג נישט פארגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפּ: „זי וויל זיך טרינקען“... וואס איז מיר איינגעפאלען טרינקען? ווייל עס האט זיך געטראפען, ניט דא געדאכט, א מעשה: א מיידעל נישט ווייט פון אונז האט זיך פארקאכט אין א דארף־שייגעץ און האט זיך צוליעב דעם דארף־שייגעץ... איהר ווייסט דאך שוין וואס. איז די מאמע פאר צרות קראנק געווארען און איז געשטארבען, און דער טאטע האט זיך אויסגעבראכט, געווארען א קבצן. און דער דארף־שייגעץ האט זיך מיישב געווען און האט חתלירע געהאט פאר איין אנדערע. איז זי אוועקגעגאנגען צום טייך, דאס מיידעל הייסט דאס, און האט זיך אריינגעווארפען אין וואסער אריין און האט זיך דערטרונקען...

„וואס הייסט, זאג איך, דו געזעגענסט זיך אפּ מיט מיר אויף שטענדיג?“ — אזוי מאך איך צו איהר און קוק אראפּ, זי זאל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאס הייסט, זאגט זי, איך פאהר, זאגט זי, אוועק, מארגען, זאגט זי, גאנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאל ניט זעהען... קיין מאל ניט“...

דערהערט די דאזיגע ווערטער, איז מיר געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאנקען גאט חאטש דערפאר, טראכט איך מיר, ווי זאגט ער: גם זו לטובה — עס קאן זיין ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאהרסט דו, אויב איך האב, זאג איך, די זכיה צו וויסען?“ „איך פאהר, זאגט זי, צו איהם“. „צו איהם? — זאג איך. — וואו איז ער דען אצינדערט?“ „לעת־עתה, זאגט זי, זיצט ער נאך; נאר אין גיכען שיקט מען איהם אוועק“. „פאהרסט דו, הייסט דאס, זיך געזעגענען מיט איהם?“ — אזוי זאג איך צו איהר און מאך זיך תמ'עוואטע. „ניין, זאגט זי, איך געה איהם נאך גלייך אהין“. „אהין? — זאג

איד. — ווער איז געוועזן דער אהין? ווי אזוי הייסט דאָס אָרט?"
„מע ווייסט נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, ווי אַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווייט איז דאָס זעהר, זאָגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט עס, און עס מאָהלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטהאָן עפּיס אַזעלכס, וואָס סע קומט איהם דערפאָר אַ מעדאַל פון אַ פּוד אייזען!... וואָס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אַזאַ זאַך? פאַר אַזאַ זאַך נעמט אַ פאָטער און בייזערט זיך אוים אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פּעטש, אָדער ער בייטעלט אוים אַלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אָבער ניט קיין אידינע. איך געה מיט דעם גאַנג, אַז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אָן צו איהר מיט אַ פּסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה אַרוים, זאָג איך, טאָכטער מיינע, אַז דו ביזט מקיים, ווי אין דער היילינער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — וואַרפסט אַוועק, זאָג איך, צוליעב אַ פעפערל, טאַטע־מאַמע, זאָג איך, און לאָזט זיך אַוועק אין איין אָרט, וואָס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די מדבריות, אַפּנים, אויפ'ן פאַרגליווערטען ים, דאָרט, וואו אַלכסנדר מוקדון, זאָג איך, איז געפאָהרען אויפ'ן אָקרענט און פאַרבלאָנזעט אויף אַ ווייטער וויספּע, זאָג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האָב געלייענט, זאָג איך, אַמאָל אין אַ מעשה־ביכעל"...

אַזוי זאָג איך צו איהר האַלב אויף קאַטאָוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס האַרץ בשעת־מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האַלט זיך איין. און זי, האָדעל הייסט עס, פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך; ענטפערט מיר אָפּ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געחאַפּט, און באַטראַכט. טביה'ס טעכטער קאָנען רעדען...

און חאָטש איך האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה זי, האָדלען הייסט דאָס, איך זעה — איהר פּנים איז פונקט אַזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול איהרס, מאָהלט זיך מיר אוים, איז עפּים ווי

פּאַרדומפּען, ציטערט... זאָל איך איהר, אַשטייגער, פאַלען אויפ׳ן האַלז, בעטען, חלש׳ען פאַר איהר, זי זאָל נישט פאָהרען? ווייס איך, אַז ס׳איז אַרויסגעוואָרפען. ימח שמם זאָלען זיי ווערען, טאַקי די טעכטער מיינע, — פאַרקאַכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה און מיט׳ן האַרצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אָפּגעזעסען אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היבשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטען, כמעט די גאַנצע נאַכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַ מיידעל זאָל נעמען און חתונה האָבען פאַר אַ בחור צוליעב דעם, זי זאָל איהם קאָנען נאָכגעהן ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אַלץ איינס, אפילו אין אַלדי שוואַרצע יאָהר"... געב איך איהר, געוויינטליך, צו פאַרשטעהן מיט׳ן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פאַרשטעהן מיט א י ה ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַרשטעהן. ברענג איך איהר אַ משל מיט אַ הוהן, אַ קוואָקע, וואָס האָט אויסגעזעסען קאַטשקעלעך. די קאַטשקעלעך האָבען זיך נאָר אויפגעהאַפּט אויף די פיסלעך, האָבען זיי זיך גע־לאָזט אויפ׳ן וואַסער, און די קוואָקע נעבאַך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, וועסט דו זאָגען, זאָג איך, דערויף, טאָכטער לעבען?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דערויף זאָגען? ס׳איז אודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואָקע; נאָר צוליעב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָקעט, זאָלען די קאַטשקעלעך ניט שווימען?"... איהר פאַרשטעהט דבורים? טביה׳ס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אָן צו שאַריען אויף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטליכע מאָל געשיקט זאָגען, אַז ס׳איז שוין צייט מאַכען נאַכט, און געזעהען, אַז עס העלפט זיך נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט

דעם קאָפּ דורכ׳ן פענסטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שענעם יברכך, געוויינטליך: „טביה! וואָס טראַכטסט דו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטעהט: ל מ ה ר ג ש ו! האָסט פאַרגעסען, אפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערד אונז אָנגע'חתמ'עט דאָס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל געהן דערוויילע שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָהרען מיט האָדלען צום באַהן". און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איהר אָפּ אַ שפּאַגעל־נייעם ליגען, אַז האָדעל פאָהרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטען נאָך ווייטער, אַלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָהלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטען בלייבען איבער'ן גאַנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איהר, זאָג איך, מיטגעבען צידה לדרך, אַ ביסעל גרעט, אַ קליידעל, אַ פּאָר קישענס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאר־ירקות.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אַז, ״זאָל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען ניט וויינען, ס'איז אַ בפירוש'ער דין!" הערט מען דאָך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דוקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאַקי זי אַליין, האָדעל הייסט דאָס, און על כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטעל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באַשערטען, מיט מאָטעל קאָמזויל), האָבען זיךביידע שוועסטער אַ וואָרף געטהאָן איינע דער אַנדערער אויפ׳ן האַלז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסען...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטען שטאָהל און אייזען; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָהל און אייזען; איינ־

ווענינ קאַכט, ווי אַ סאַמאָוואַר, נאָר יענעם אַרויסבאַווייזן — פּע! טביה איז דאָך נישט קיין אידינע... דעם גאַנצן וועג קיין בויבע־ריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטן שוין נישט ווייט פון דער באַהן, רוף איך מיך אָן צו איהר, זי זאָל מיר זאָגן דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאַרט האָט ער געטהאָן אַזעלכס, פעפערעל הייסט דאָס?... „איטליכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבען עפּיס אַ טעם"... ווערד זי אָנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין, ווי גין־גאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי פאַר זיך אַהרט איהם נישט, דאָס גאַנצע טהועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמ'ס טובה, דער וועלט'ס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע־כפּים'ניקעס, די בעלי־מלאכות" — און גערט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איהר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? למאי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר איהם, אַז ער איז יאָ אַזאַ וואוילער בחור? זאָלסט איהם האָטש לאָזען גרוסען, זאָג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאָלסט איהם זאָגען, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַר־פיהרען, און שרייבען אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוועל דעם אַלטען טאַטען"...

און אַזוי ווי איך רעד, פאַלט זי מיר נישט פלוצים אויפ'ן האַלז און הויבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זייט געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!?"... איין עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטען... עס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאַנק, פאַרשטעהט איהר, טאָקי די אייגענע האָדעל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקעל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטען... האָט קיין פאַראיבעל נישט, פּאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה אידינע... איהר זאָלט וויסען, הערט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדעל, דאָס איז!... איהר זאָלט זעהען די

בריוולעך, וואס זי שרייבט... ס'איז א האדעל פון גאט!... זי איז ביי מיר אט־א־דא־א, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איך קאן עס אייך אזוי פיעל נישט ארויסגעבען... . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואס, פאני שלום־עליכם? לאמיר בעסער רעדען פון עפּיס פרייליכערס: וואס הערט זיך עפּיס מכח דער חלירע אין אדעס?...

חוה

.1906 געשריבען אין יאָהר

חוה

— הודו לה׳ כי טוב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, ווארום פרובט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, גערדרעהט דעם פסוק אהער, גערדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ׳ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז גע־געבען צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מע מוז דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ׳ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פראס־טער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער איין עהרליך מענטשעל און הארעוועט נעבאך מיט׳ן בלוט־טיגען שוויים. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עין־הרע, א פולע שטוב מיט פּופּקעס, אוןביידע ווערען זיי פאר־שווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן גאר, זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאר, וואס ס׳איז קיין ברויט נישטא... עד כאן הקפה א׳ — דאס האט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון האדלען הייסט דאס, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפּיעלט פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

אויב מיינע אויגען וועלען זי אַמאָל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר... רעד איך פון איהר, פון האדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פאַרגעסען, זאָגט איהר? ווי קאָן מען פאַרגעסען אַ לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אַזאַ קינד, ווי האָדעל? איהר זאָלט זעהען די בריוולעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דאָרטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פאַרדיענט. זי וואַשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האָפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, ביי אונז, איבערקאָכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלען זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכטער אַרבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף. נו? ווי געפעלט דאָס אייך? גוט? הא?... וואָס־זשע טהוט אָבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אַט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פאַרגעסען [illegible]ן אַלע דיינע צרות!“... און כך הוה, איהר מעגט דאָס האָרכען. קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלט, וואָרום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר, ווי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: המכסה אני מאברהם — פאַר אייך איז דען פאַרהאַן ביי מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצעהל איך אייך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וועל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען. איך זאָג אייך נאָך אַ מאָל: דער וועהטיג איז גרויס, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון טביה'ן, יעהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּיעלטע, געראָטענע, קלוגע און

שענע, פרישע, געזונטע, איך זאג אייך — סאסנעס! אוי, הלואי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס'ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר געווען בעסער פאר זיי און געזינטער פאר מיר. ווארום וואס קומט ארויס, איך בעט אייך, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק און מע קוקט נישט אן קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם גוישען ראש־הקהל פון דארף, און דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויעץ מיט א פאטלע און מיט לאנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואס איך בין א איד און ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צווישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אנדערען געהט מען נִיט, און גוט־יום־טוב בעטען אודאי נִיט; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט־מארגען, גוט־יאהר, וואס הערט זיך עפּיס אויף דער וועלט? ארײנלאזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האב איך פיינט, ווארום באלד עפּיס, הויבט זיך אן א סדו"ה: אייער גאט, אונזער גאט. לאז איך מיך נִיט און שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיך איבער מסתמא און זאגט, אז א פסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאך בעסער, און הויבט אן צו זעצען אויף אויסווענדיג אונזער חומש, ווי גע־ווינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אלאקים" — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איך איהם איבער מסתמא און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען תל־מוד, און תל־מוד האט ער פיינט, ווייל תל־מוד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל"... ווער איך דאך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אן אויסצו'לאמר'ען וואס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עס אהרט איהם עפּיס? גארנישט; קוקט אויף מיר און לאכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די בארד. נישטא, הערט איהר, קיין ערגערס אויף

דער וועלט, ווי אז איהר זידעלט א מענטשען, מאכט איהם מיט דער בלאטע גלייך, און ער שווייגט. אין אייך ווערד די גאל צעפיקעט, און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאלט האב איך דאס ניט פארשטאנען, נאר אצינד ווייס איך, וואס דאס שמייכעל האט באדייט...

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים, ארום פארנאכט־ליך שוין, באגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאכטער מיינע, די צווייטע פון האדלען הייסט עס. מיך דערזעהען, האט זיך מיין בחור געגעבען א דרעה־אויס, אראפגענומען פאר מיר דאס היטעל און אוועק. רוף איך מיך אן צו מיין חוה'ן: „וואס האט דא געטהאן חוועדקע?“ זאגט זי: „גארניט“... זאג איך: „וואס הייסט גארניט?“... זאגט זי: „מיר האבען געשמועסט“... זאג איך: „וואס פאר א מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?“... זאגט זי: „מיר זענען באקאנט שוין פון לאנג“... זאג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באקאנטשאפט! א שענער חבר חוועדקע!“... זאגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאג איך צו איהר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ'האב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאר פארשטעהן פארשטעה איך, אז ער דארף שטאמען פון סאמע גדולים; דער טאטע זיינער, זאג איך, האט געמוזט זיין אדער א פאסטוך, אדער א סטרוזש, אדער אזוי א שיכור“... רופט זי זיך אן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואס זיין טאטע איז געווען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אלע מענטשען גלייך; נאר אז ער אליין איז א מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאס ווייס איך פאר געוויס“... „דהיינו, זאג איך, וואס פאר א מין סארט מענטש איז ער? לאם איך הערען“... „איך װאלט דיר, זאגט זי, געזאגט, וועסט דו ניט פארשטעהן. חוועדקע, זאגט זי, דאס איז דער צווייטער גארקי“ — „דער צווייטער גארקי? — זאג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאג איך, דער ערשטער גארקי?“... „גארקי, זאגט זי, דאס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט“... „וואו זיצט ער, זאג איך, דער תנא דיינער, וואס

איז זיין געשעפט און וואָס פאַר אַ דרשה האָט ער גע׳דרשנ׳ט?"...
מאַכט זי צו מיר: „דער גאַרקי — דאָס איז אַ באַריהמטער שרייַ־בער, אַ שריפטשטעלער, אַ מענטש, הייסט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טייערער, אַ זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאַמט אויך פון פּראָסטען שטאַנד, נישט געלערענט אין ערגיץ, נאָר פון זיך אַליין... אָט דאָס איז זיין בילד"... אַזוי מאַכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט אַרויס פון קעשענע אַ פּאָרטרעטעל און ווייזט דאָס מיר. „אָט דאָס איז ער, זאָג איך, דער צדיק דיינער, רב גאַרקי? איך וואָלט געמיינט שווערען, אַז איך האָב איהם ערגיץ געזעהען, זאָג איך, אָדער ביי דער באַהן טראָגען זעק, אָדער אין וואַלד שלעפּען קלעצער"... „איז דאָס ביי דיר, זאָגט זי, אַ חסרון, זאָגט זי, אַז אַ מענטש האָרעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אַליין האָרעוועסט דען ניט? און מיר האָרעווען ניט?" „יאָ, יאָ, זאָג איך. ביזט גערעכט, זאָג איך, ס׳איז אַ בפירוש׳ער פּסוק ביי אונז: י ג י ע כ פּ י ך כ י ת א כ ל — אַז דו וועסט ניט האָרעווען, וועסט דו ניט עסען... נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, פאַרשטעה איך ניט, וואָס האָט דאָ צו טהון חוורדקע? איך וואָלט בעסער, זאָג איך, געוועזען צופריעדען, ווען דו זאָלסט זיין באַקאַנט מיט איהם פון דער־ווייטען; דו באַדאַרפסט ניט פאַרגעסען, זאָג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאַכט זי צו מיר: „גאָט האָט באַשאַפען אַלע מענטשען גלייך"... „יאָ, יאָ, זאָג איך, גאָט האָט באַשאַפען אָדם הראשונ׳ען נאָך זיין גע־שטאַלט; מע טאָר אָבער ניט פאַרגעסען, אַז איטליכער דאַרף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו"... „איין אַנטיק! — זאָגט זי צו מיר. — אויף אַלסדינג האָסט דו אַ פּסוק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, ביי דיר אַ פּסוק וועגען דעם, וואָס מענטשען, זאָגט זי, האָבען גענומען און האָבען זיך אַליין, זאָגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פּריצים און בעטלערים?"... „טע־טע־טע! — זאָג איך. — ביזט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַרפאָהרען, טאָכ־

טער, איז אלף השישי אריין!" און איך געב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז א י ן ל ד ב ר ס ו ף — א מעשה אהן איין עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: ה נ ו ת ן ל ש כ ו י ב י נ ה". — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום־טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: ש ב ע ה ד ב ר ים ב ג ו ל ם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תוד־זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכי־גער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תוד־זאך, ווי אלע דיינע תוד־זאכען"... „מזל־טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילא־זאף, גלייך פון אונטער'ן אויוועז ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך־הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו;

איינמאל פארנאכט פאהר איך מיר אהיים מיט די לעדיגע קריגלעך און האלט שוין ביי׳ם ארייננפאהרען אין דארף אריין, באגעגען איך איהם פאהרען מיט זיין אייזערנער געקאוועטער בריטשקע, טרייבט אן אליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע בארד זיינע איז צעשמיסען פונ׳ם ווינט. „צו דיין קאפ, טראכט איך מיר, א שען באגעגעניש!“... „א גוטען אווענד! — מאכט ער צו מיר. — האסט מיך ניט דערקענט, זאגט ער, צי וואס?“ „ווערסט גיך רייך ווערען, זאג איך צו איהם און נעם אראפ דאס היטעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט ער צו מיר: „שטעה א ווײלע, טעוועל, וואס האסט דו קיין צייט ניט? איך דארף דיר עפּיס זאגען א צוויי ווערטער“. „אך, זאג איך, אבי נאר עפּיס גוטס, איז מהכתיתי, און אויב נישט, מעג דאס, זאג איך, בלייבען אויף איין אנדערש מאל“... „וואס הייסט, זאגט ער, ביי דיר איין אנדערש מאל?“... „איין אנדערש מאל, זאג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאכט ער צו מיר, איז דאך שוין געקומען“... „דאס האב איך שוין געהערט, זאג איך, פון דיר ניט איין מאל; דו זאג מיר נאר, פאטערעל, עפּיס נייעס“... „אט דאס, זאגט ער, מיין איך טאקי דיר זאגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאגט ער, טאקי פון דיר אליין, דאס הייסט, פון דיין טאכטער“... דא האט מיר באלד א טיאכקע געטהאן דאס הארץ: וואס פאר א מחותן איז ער מיט מיין טאכטער? און איך רוף מיך אן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאג איך, זענען חלילה נישט אזעלכע, וואס מע זאל דארפען פאר זיי רעדען; זיי קאנען שוין, זאג איך, אליין באשטעהן זייער שטעדטעל“... „דאס איז אבער, מאכט ער, אזא מין עניין, וואס זי אליין קאן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אנדערער, מחמת דא האנדעלט זיך וועגען א תוך־זאך, זאגט ער, טאקי וועגען איהר תכלית“... „וועמען געהט עס אן, זאג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאכט, זאג איך, אז ווי באלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד א פאטער ביז הונדערט צוואנציג יאהר, צי ניין?“... „אמת, זאגט ער, דו ביזט דיין קינד

א פּאַטער; דו ביזט אַבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער. דיין קינד, זאָגט ער, רייסט זיך אין איין אַנדער וועלט אַריין, און דו פאַרשטעהסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פאַרשטעהן"... „אויב איך פאַרשטעה זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פאַרשטעהן — דאָס איז איין אַנדער זאַך; וועגען דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ ביסעל שמועסען; נאָר וואָס קעהר זיך דאָס אָן, פּאַטערעל, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאָגט ער, מיט מיר אָן זעהר שטאַרק, זאָגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאַכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאָזטע זקנה. טהו איך מסתמא אַ שפּרונג־אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואָס פאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פּיהל, אַז איך הויב אָן אַריין אין כעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלט־בלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלען מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, האָטש דו ביזט אַ איד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּאַרט און ווילען ניט פאַרשטעהן, אַז מע מיינט דאָס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר, פּאַטערעל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכס וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּען סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אַריין. אויב דו ביזט מיר אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסט דו לאָזען צו־רוה"... „ביזט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאַר אַ גליק זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָהר"... „אמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערעל, און אין האַרצען

ברענט אַ גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסען?"... "דו דאַרפסט איהם קענען" זאָגט ער, ער איז זעהר אַ בראַווער, איין אַרענטליך מענטשעל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אַליין, און איז פאַרקאַכט אין דיין טאָכטער, און וויל מיט איהר חתונה האָבען און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד"... "חוועדקע!"... — טראַכט איך מיר, און עס טהוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין אַ מאָדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויס, קוים וואָס איך זיץ איין אויפ'ן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווייזען דאָס פאַר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פערדעל פאַר די לייצעס, טהו דאָס אַ שמיצעל פון אונטען גרויף, און הלד משה מרדכי — פּאַשאָל אָהן אַ זייגעזונט אַהיים... איך קום צו פאָהרען אַהיים, אַי־אַי־אַי, איין איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פּנים'ער אין די קישענס און וויינען, מיין "אַלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — נישטאָ חוה!... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאַר־שפּאַר שוין פרעגען, אז אַך און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פייער, איך ווייס ניט אויף וועמען... איך וואָלט עפּיס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשעט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז אוים מיין ביטער האַרץ צום ווייב. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. געה איך אַרויס אין שטאָל צום פערד, דעם געבען עסען, און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּוניוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאָץ. חאַפּ איך אַ שטעקען און הויב דעם אָן איינ־טיילען, שיילען די פעל, ברעכען די ביינער: "פאַרברענט זאָלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאָלסט דו אַזוי לעבען, ווי איך האָב פון דיינעטוועגען אַ האָבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבען, שלעק, מיט אַנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!"...

אַזוי רעד איך צום פערדעל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד אַז ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיג, וואָס האָב איך

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער אַ ביסעל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו, אַם ירצה השם, שבת ווייזען אַ האַ אין סידור, און קום אַריין צוריק אין שטוב אַריין, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע וואונדעז, און דער קאָפּ — דער קאָפּ ווערד מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיי דעם פּשט, וואָס זאָל דאָס באַדייטען? „מה פשעי ומה חטאתי — מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיגט מעהר פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראָפט מיך מעהר פון אַלע אידען? אוי רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראַגסט מיך אויפ׳ן קאָפּ כסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אוים וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, איין אַנשיקעניש?!“...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאַך קרעכצט, רייסט אוים אַ שמיק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפסט?“... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?“... „גאַרנישט, זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאָג איך, איין עצה, וואָס טהוט מען?“.. „פרעגסט ביי מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אַך און וועה איז מיר? אַ קינד שטעהט אויף, זאָגט זי, אין דערפריה, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע מהוט זיך אַן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושען און האַלזען און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונ׳ם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאָכטער?“ זאָגט זי גאַר נישט און האָפּט זיך אַרויס אויף אַ ווייַלע צו די בהמות און ווערד פאַרשוואונדען. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי איך וואַרט דריי — וואו איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טהוט נאָר אַ שפּרונג אויף אַ מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסט דו געוואוסט, גאָלדע, אַז זי איז ביי׳ם גלח?“... „פון וואַנען האָב איך געוואוסט? — זאָגט זי. — אַז אַך און וועה איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגען ניט? צי איך בין איהר קיין מאַמע ניט?“... „אַז דו

האסט אויגעז, זאג איך, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגעז און האסט ניט געזאגט מיר?"... „דיר זאל איך זאגעז? ווען ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — און אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי גערעכט, טראכט איך מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אידינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאן נישט הערעז, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אז צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערעז מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבעז, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנ־דערש רעדעז מיט א קינד. אט וועסט דו זעהעז, זאג איך, אם ירצה השם, מארגעז זעה איך מיך מיט איהר"... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנעז זעהעז מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכמיער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשעז האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטעז, פאלעז צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבעז"... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקעז, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסר־דעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ז, זאג איך, — ניט דערהארעז וועלעז דאס מיינע שונאים!"... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אז, זאגט זי, מיט דיר!"... „וואס דעז, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזעז פיהרעז פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבעז מיט דיין ווייבערשעז שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסעז געהט אוועק

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ'ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאווען־אפּ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, א אידינע איז טאקי א אידינע, נאר וואוהין דען האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט א שענעם גוט־מארגען און ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע אידישע פיס, צי זיי זענען עפּים גוט פאר זייערע הינטישע צייהן?... א גליק, וואס כ'האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פאר־שטעהן דעם פסוק ל א י ח ר ץ כ ל ב ל ש ו נ ו — נעחיי סאבאקא דאראם נע ברעשע, דאס הייסט: לאז א הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפּילדער איז ארויסגע־לאפען דער גלח מיט דער גלח'טע, קוים צעטריבען די פריילּיכע חאליאסטרע און אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפ־גענומען פאר זעהר א שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פון מיינעט־וועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא, איך האב מיט איהם עפּים צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט א וואונק געטהאן צו זיין פלונית'טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען א טאטען מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... און ווייטער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאך זיין שכל א מצוה און וועלכס הייסט איין עבירה?... און נאך א זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר א פּנים האט ביי איהם א מענטש, וואס חאפּט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

אודאי בלייבט ער זיצען געפּלעפּט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, ביזט אַ קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַ מאָל אַזוי פיל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערען אין איין קלאַפּ? האָב צייט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון"... „ניין, זאָג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פאַטערל געטרייהער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאָל נישט. ווייסט דו, פאַר וואָס? ווייל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אָדער ניין?"... חאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאָרנישט געשעהען, אדרבה!"... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאַכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איהר זעהען?"... „אַלסדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט"... „אַט אַזוי זשע רעד, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זיי געזונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָהלען, זאָג איך, בכפל־כפלים!"...

און איך קום צו געהן אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליגט צעזויפגעקומשעבורעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אָן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצען שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. ד' נ ת ן ד' ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונז אויסדאַכטען, זאָג איך, אַז מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונז דאַכטען, זאָג איך, עלעהיי האָדעל, וואָס איז אַוועק פון אונז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אַמאָל זעהען... גאָט, זאָג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואָס ער טהוט!"...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פיהל, אַז די טרערען שטיקען מיך, שטעהען מיר, ווי אַ ביין אין האַלז. נאָר טביה איז

ניט קיין אידינע, טביה האַלט זיך איין! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך איינהאַלטען, אַז מע פאַרלירט לעבעדיגערהייד אַזאַ קינד, אַזאַ בּאַרליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקען אין האַרצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אַלע קינדער, איך ווייס ניט פאַר וואָס? אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט קינדווייז זעהר אַ סך געקרענקט, איבערגעטראָגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אַמאָל אויסגעזעסען איבער איהר גאַנצע נעכט, עטליכע מאָל אָפּגעשריגען, פּשוט אָפּגעשריגען פון'ם טוידט, אָפּגע'חיה'טשעט, ווי מע חיה'טשעט אָפּ אַ קליין צעטראָטען היהנדעלע, וואָרום אַז גאָט וויל, מאַכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאָגען אין הלל: ל א א מ ו ת כ י א ח י ה — אַז ס'איז ניט באַשערט שטאַרבען, שטאַרבט מען ניט... און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרייעס, האָט אונז פון תמיד אָן ליעב געהאַט ביידען דאָס חיות מיט דער נשמה. אַי די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונז אַזעלכס טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאָס אַ קליפּה, איין אָפּגעטהאָנענע זאַך, הערט איהר, אַ מין כישוף! איהר מעגט אייך לאַכען פון מיר, און איך זאָג אייך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאָמעוויקעס וכדומה אַזעלכע מטות'ערייען; נאָר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, וואָרום וואָס דען איז דאָס, אַז ניט קיין כשוף? אָט וועט איהר הערען ווייטער, וועט איהר אַליין אויך זאָגען דאָס איי־גענע...

בקיצור, אַז די הייליגע ספרים זאָגען: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, איז דאָס נישט אומזיסט. ס'איז גאָר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פאַרהיילען, און אַזאַ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגעסען. דאָס הייסט, פאַרגעסען פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טהון? א ד ם כ ב ה מ ה נ ד מ ה — אַ מענטש באַדאַרף

ארבייטען, הארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט. מיר האבען זיך געגומען, וואס טויג אייך, אלע צו דער ארבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אנגעזאגט האב איך אין שטוב, אז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטא חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האב מיר צענויפגעשלאגען א ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האב מיך געלאזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — א שמחה, א גדולה: וואס מאכט א איך רב טביה? פאר וואס זעהט מען אייך ניט? „וואס זאל איך מאכען? — זאג איך. — ס'איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואס פריהער; א בהמה'לע, זאג איך, איז ביי מיר געפאלען"... „וואס איז די מעשה, זאגען זיי, וואס מיט אייך טרעפען זיך אלע נסים?" און דער עולם פרעגט מיר אויס, איטליכער באזונדער, וואס פאר א בהמה'לע איז ביי מיר געפאלען? וויפיעל האט דאס מיך געקאסט? און וויפיעל בהמה'־לעך איז מיר נאך געבליבען? און מע לאכט, מען איז פרייליך, ווי, געוויינטליך, נגידים מאכען זיך לוסטיג איבער איין ארעמאן, א שלים־מזל, נאכ'ן עסען, אז ס'איז גוט אויפ'ן הארצען און איז דרויסען איז שען און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אבער א מענטש, וואס לאזט זיך טרייבען קאטאוועס. א קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואס ביי מיר אויפ'ן הארצען טהוט זיך! און אפגעפארטיגט זיך מיט אלע קונים, לאז איך מיך צוריק מיט די לעדיגע קריגלעך אהיים, איבער'ן וואלד, לאז־אפ דאס פערדעל, ס'זאל זיך געהן פאוואלי און חאפען בגנבה א שטשיפעל גראז, און אליין פארטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און גע־דאנקען, טראכט־איבער פון וואס איהר ווילט: פונ'ם לעבען און פונ'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואס איז אזעלכם וועלט, און וואס לעבט א מענטש, וכדומה אזעלכע זאכען, בכדי איך זאל מיר צעשלאגען די רעיונות, דאס הייסט, איך זא־

נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליינינקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?"... און איך פארגעס אויף א ווייל, וואס זי האט אפגעטהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיך, און עס געהט מיך איבער דער כח־הדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין הארצען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויסרייסען פונ'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פארדיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איד שבאיד, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפרייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פונ'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים איינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דערפיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

א האַר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגען און אַרומחאַפּען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיר צוריק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו, אַ אידינע?" און איך טהו אַ ציה דאָס פערדעל: „וויאָ, שלים־מזל!" — און נעם מיך רעכטס. איך טהו אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפּיס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטעה אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען"... און עס טהוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינוועניג און אַ צופּ ביי'ם האַרצען, און איך לאָז־אָפּ הענט און פיס; אָט־אָט טהו איך אַ שפּרונג־אַראָפּ פונ'ם וואָגען! נאָר איך האַלט מיך איין, טהו אַ ציה דאָס פערדעל און ייַזם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלייבען שטעהן, צי איך זאָל פאָהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדעל ביי'ם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פונ'ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אוים פריהער, טאַטע־פּאָטער!"... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דיינעם"... — און דאַוואַי שמייסען דאָס פערדעל אויף וואָס די וועלט שטעהט. און מיין פערדעל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויאָ, זאָג איך צו דעם, אַ ל ר ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וואו מע דאַרף ניט"... און אַליין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, חאָטש איין קוק טהון אַהין, אויף יענעם אָרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט'ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אייך נישט מעהר, ווי זאָגט ער, מאריך ימים זיין, איין עבירה אייער צייט. אויב ס'איז מיר באַשערט געווען

חבוט־הקבר, ביי איך שוין געווים דערמיט אפּגעקומען, און דעם טעם פון גיהנם מיט כּף־הקלע, מיט די אַלע איבעריגע געברענטע ליידען, וואָס ווערען באַשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאָגען! דעם גאַנצען וועג, וואָס איך פאָהר, ווייזט מיר אויס, אַז זי לויפט מיר נאָכ'ן וואָגען און שרייט: „הער מיך אויס, טאַטע־פאַטער!“... און עס פליהט מיר דורך אַ געדאַנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פיעל! וואָס וועט דיך אַהרען, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלען אויף אַ ווייַלע, אויסהערען וואָס וויל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגען אַזעלכס, וואָס דו דאַרפסט דאָס וויסען? אפשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, האָט זי חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאָלסט איהר העלפען אַרויס פון גיהנם?... אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פאָר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָן מיך אָנ'ם פּסוק „כּרחם אָב על בנים“ — נישטאָ קיין שלעכט קינד ביי אַ טאַטען, און איך פּייניג מיך, און איך זאָג אויף זיך אַליין, אַז איך בין אַ ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואָס די ערד טראָגט מיך! וואָס? וואָס קאָכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואָס טאַראַבאַנעסט דו? נעם, דו אַכזר איינער, פאַרקערעווע דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר אין קאָפּ אַריין משונה־מאָדנע מחשבות און געדאַנקען: וואָס איז דאָס אַזעלכס איד און וואָס איז ניט איד?... און פאַר וואָס האָט גאָט באַשאַפען אידען און ניט אידען?... און אַז גאָט האָט שוין יאָ באַשאַפען אידען און ניט אידען, פאַר וואָס־זשע זאָלען זיי זיין אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקען איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאָט און יענער איז ניט פון גאָט?... און עס פאַרדריסט מיך, לְמאי איך בין נישט אַזוי קלאָר, ווי אַנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאָל קאָנען געפינען דערויף עפּיס אַ רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאָגען די

רעיונות, הויב איך אָן אויף אַ ניגון: אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַווען, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס קומט אַרויס פון׳ם דאַווענען און פון׳ם זאָגען, אַז אינוועניג אין האַרצען זינגט זיך איין אַנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!״... און וואָס איך זינג העכער דעם „אשרי״, זינגט זיך מיר „חוה״ נאָך העכער, און וואָס מעהר איך וויל זי פאַרגעסען, אַזוי מעהר און אַזוי שאַרפער שטעהט זי מיר פאַר די אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע־פאַטער!״... און איך פאַרשטעל מיר די אויהערען, איך זאָל זי ניט הערען, און איך מאַך צו די אויגען, איך זאָל זי ניט זעהען, און איך זאָג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אשמנו און ווייס ניט, פאַר וואָס, און מיין לעבען איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגען זאָג איך ניט קיינעם פון מיין באַגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר, און פרעג זיך ניט נאָך אויף איהר ביי קיינעם, כאָטש איך ווייס, איך ווייס גאַנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואָס זיי טהוען, נאָר אַ מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאָס מיינע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמיצען באַקלאָגען. אָט אַזאַ מענטש איז טביה!...

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, צי אַלע מאַנסבילען זענען אַזוי, צי נאָר איך בין אַזאַ משוגע׳נער? אשטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? איך האָב מורא, איהר וועט לאַכען פון מיר... אַמאָל טרעפט זיך, איך טהו מיך אָן אין דער שבת׳דיגער קאַפּאָטע, און לאָז מיך צו דער באַהן, און בין שוין גרייט זיך אויפזועצען פאָהרען אַהין, צו זיי, איך ווייס, וואו זיי זיצען... איך געה־צו צום קאַסיר און היים מיר געבען אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וואוהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָדט איז ביי מיר נישט פאַרהאַן... זאָג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אַהיים,

טהו אוים די שבת'דיגע קאַפאָטע און נעם מיך צוריק צו דער ארבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטעהט דאָרטען: א י ש ל פ ע ל ו ו אָ ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום וואַרשטעט... איאָ, איהר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך וויים אפילו, וואָס איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „גאָט דער טביה איז טאַקי עפּים נאָר אַ חושים!“... דעפּאַר רעכען זיך, אַז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס'זאָל זיין, היינטיגס מאָל געגוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק זיך שרייבט בריוולעך. נאָר למען־השם, נית פאַרגעסען, וואָס כ'האָב אייך געבעטען: אַז ס'זאָל זיין פּתח שין שאַ, איך מיין, איהר זאָלט נית מאַכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאָלט איהר שוין שרייבען פון איין אַנדערען, נית פון מיר; אַז מיר פאַרגעסט, ווי עס איז פּסוק שטעהט: ו י ש ב ח ה ו — אוים טביה דער מילכיגער....

שפרינצע

געשריבען אין יאָהר 1907.

שפּרינצע

— אַייך קומט אַ גרויסען, אַ ברייטען שלום־עליכם, פּאַני שלום־עליכם, — עליכם ועל בניכם! אַ שאָק מיט יאָהרען, אַז מיר האָבען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואַסערען עס זענען אָפּגעלאָפען! וויפיעל אַנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאָהר: אַ קעשעניוו, אַ קאָסנעטוציע, מיט פּאָגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונו־של־עולם, גאָטעניו נאַש!... מיר איז נאָר אַ חידוש אויף אַייך, האָט קיין פּאָראיבעל ניט, וואָס איך וועל אַייך זאָגען, איהר ווענט דאָך נישט גערוקט אויף אַ האָר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אָבער אַ קוק אויף מיר: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — איך בין נאָך ניט אַלט קיין זעכציג, און זעהט, ווי וויים טביה איז געוואָרען! ס'אַ ווערטעלע צער־גידול־בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האָט געטראָפען אַ נייער שלאַק מיט מיינע אַ טאָכטער שפּרינצע, וואָס געהט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאָט ביז אַהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — האָטש ווער צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיג דאָס ליעדעל:

וואָס טויג מיר מיין לעבען, וואָס טויג מיר מיין וועלט,
אַז כ'האָב נישט קיין מזל, אַז כ'האָב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: ר צ ה ה ק ד ו ש ב ר ו ך ה ו א ל ז כ ו ת — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון זיינע אידען, האָט מען אַנגעשיקט אויף אונז אַיין אומגליק, אַ צרה, אַ קאָסנעטוציע! אַי, אַ קאָסנעטוציע! עס איז געקומען מיט אַ

מאל א מהומה אויף אונזערע נגידים, א לויפעניש פון יעהופעץ קיין אויסלאנד, כלומרשט אין דיווארעמע בעדער, נערוועז, זאלץ־ביטלער, נעכטיגע טעג... און ווי באלד מע צעפאהרט זיך פון יעהופעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואלד און מיט איהרע דאטשעס טיעף־טיעף איז דער ערד, ווי מיר זאגען אין ברוך־שאמר: ב ר ו ך מ ר ח ם ע ל ה א ר ץ... נאר וואס דען? ס'איז דאך אבער דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט, וואס גיט אכטונג אויף זיינע ארעמע לייט נעבאך, זיי זאלען זיך נאך א ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האבען מיר געהאט א זומער — אי־אי־אי! איז מען זיך צענויפגעלאפען צו אונז קיין בויבעריק פון אדעס, און פון ראסטאוו, און פון קאטערינעסלאוו, און פון מאהליוו, און פון קעשעניוו אלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אפנים, אז דארט איז די „קאסנעטוציע" נאך שטארקער, ווי ביי אונז אין יעהופעץ, ווארום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אי, די קשיא: וואס לויפען זיי עפּיס צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געווארען, ברוך־השם, אזא מנהג, אז עס קומט די צייט, וואס מע הויבט אן רעדען פון פאגראמען, הויבען אידען אן צו לויפען פון איין שטאדט אין דער אנדערער, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו , ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טייטש: פאהר דו צו מיר, וועל איך פאהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואס אהרט אייך, געווארען א כרך, אנגעפאקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דארף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אז ניט ביי טביה'ן? וואס טויג אייך, טביה איז אריין אין דער מארע. פון אלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אהער! רב טביה, צו מיר! אז גאט וויל, וואס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, ערב־שבועות איז דאס געוועזן. קום איך צו פאהרען מיט א ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, א יונגע אלמנה און א רייכע פון קאטערינעסלאוו, וואס

איז געקומען צו פאהרען מיט איהר זוהנדעל, אראנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאס פארשטעהט איהר דאך אליין, אז דאס ערשטע באקאנטשאפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האט מיר גערעקאמאנדירט, זאגט זי, די אלמנה הייסט דאס, אז ביי אייך איז דאס בעסטע מילכיגס".

„ווי קאן דאס זיין אנדערש? — זאג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאס. — ניט אומזיסט, זאג איך, זאגט שלמה המלך, אז א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, ווי א שופר, איבער דער גאנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאג איך, וועל איך אייך דערצעהלען, וואס עס זאגט דערויף דער מדרש". שלאגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאס, און זאגט צו מיר, אז זי איז איין אלמנה, און איז אין די זאכען, זאגט זי, נישט געניט. זי ווייסט ניט, מיט וואס מען עסט דאס... דער עיקר, זאגט זי, אז די פוטער זאל זיין פריש, און דער קעז זאל זיין געשמאק... נו, געהט רעדט מיט א נקבה!...

בקיצור, איך האב אנגעהויבען אריינקומען צו דער קאטערינע־סלאווער אלמנה, וואס אהרט אייך, צוויי מאל אין דער וואך; אלע מאנטאג און דאנערשטאג, פינקטליך, ווי א לוח, אראפגעטראגען דאס ביסעל מילכיגס, גארנישט אנגעפרעגט זיך, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, געווארען ביי איהר א היימישער מענטש, ווי גע־וויינטליך, אנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אריינגעשמעקט אין קיך אריין, געזאגט א פאר מאל, וואס איך האב געפונען פאר נויטיג צו זאגען, דאס ערשטע מאל, געוויינטליך, נעהאפט א פסק פון דער דיענסט, איך זאל זיך ניט מישען, ניט אריינקוקען אין פרעמדע טעפ, דאס אנדערע מאל האט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאס דריטע מאל טאקי געהאלטען זיך מיט מיר איין עצה, ווארום זי האט ארויסגעזעהען, די אלמנה הייסט דאס, ווער טביה איז. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט מיר אנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אראנ־טשיק! סטייטש, ער איז שוין א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, זאגט זי, און ווייסט נאר פערדלעך, נאר לאסיפעדען, נאר

חאפּען פישלעך, און ווייטער. זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם געבליבען פון זיין טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה, כמעט אַ מי־ליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אריינשמעקען! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, איין אָפענע האַנט ביי איהם! „וואו איז ער? זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם אַ ביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַ ביסעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש“... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פערדעל, ניט קיין מדרש!“...

בתוך כך, אַזוי ווי מיר רעדען אַזוי, ויבוא הילד — קומט אַן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחור'ען אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטען פּאָס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט אַ זייגערעל אריינגעשטעקט אַט דאָ אין גאַרטעל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבעל אריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געוועזען?“ פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט אַ שיפעל, זאָגט ער, געחאַפּט פיש“... „אַ שיינע עובדה, זאָג איך, פּאַר אַזאַ בחור'על, ווי איהר; דאַרט איז דער היים וועט מען אייך צעטראָגען, זאָג איך, די ביינער, און איהר דאָ וועט חאַפּען פישלעך!“ איך טהו אַ קוק אויף מיין אַלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבען. זי האָט געוויס גע־רעכענט, אַז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיך פאַר'ן קאַלנער, ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרס הנשבר. בלאָטע! טביה האָט פּאָר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כך הוה. מייז בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז ער נאָר אָפּגעטראָטען אַ ביסעל, פאַרלעגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָדנעם פייף און האָט זיך פלוצים אַזוי־

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געווארען אויף א מינוט? און וואס זאל איך אייך זאגען — מיר זענען פון דעמאלט אן געווארען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואס ווייטער אלץ מעהרער; אפילו א שארלאט און איין אויסברענגער, און א האנט שוין צו איין אפענע, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל, באגעגענען איין ארעמאן, ארייג־לעגען די האנט אין קעשענע, ארויסנעמען און אוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אדער אראפנעמען פון זיך א גוטען פאליטא, א גאנצען, א נייעם, און אוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט א חושים'דיגער!... א גאט'ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאגען: וואס טהוט מען? און בעטען מיך, איך זאל מיט איהם א ביסעל שמועסען. האב איך איהר צוליעב געטהאן: וואס וועל איך איהר זשאלעווען? עס קאסט מיך געלט? און איך האב מיך אוועקגעזעצט און איך האב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראקט משלים, געריבען פסוקים, גע־האקט מדרשים, אזוי ווי טביה קאן. און ער האט דוקא ליעב געהאט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אזוי איך לעב, ווי אזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואלט א בעלן געווען, זאגט ער, זיין ביי אייך א מאל, רב טביה!"... זאג איך צו איהם: „אז מען איז א בעלן זיין ביי טביה'ן, נעמט מען, זאג איך, און מע פאהרט זיך דורך אמאל צו מיר אין חוטאר אריין; איהר האט דאך, זאג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאסיפעדען. פאר נויט, זאג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאג איך, מע דארף נאר דורכשניידען, זאג איך, דעם וואלד"... „ווען, זאגט ער, זייט איהר אין דער היים?" „מיך קאן מען טרעפען, זאג איך, אין דער היים נאר שבת, אדער יום־טוב. שאט, זאג איך, ווייסט איהר וואס? אט האבען מיר, אם ירצה השם, איבערא‌כטאג פרייטאג שבועות; אויב איהר ווילט, זאג איך, מאכען א שפאציער צו אונז אין חוטאר אריין, וועט אייך מייי ווייב. זאג איך, מכבד זיין מיט

מילכיגע בלינצעס אַזעלכע, אַשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיך: „וואָס הייסט דאָס? איהר ווייסט דאָך, זאָגט ער, אַז איך בין אויף פסוקים שוואַך"... „איך וויים, זאָג איך, אַז איהר זענט שוואַך; איהר זאָלט געווען, זאָג איך, לערנען אין חדר, אַזוי ווי איך, וואָלט איהר, זאָג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביצין"... לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איהר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט; איך קום, זאָגט ער, צו אַייך, רב טביה, דעם ערשטען טאָג שבועות, מיט אַ פּאָר באַקאַנטע, אויף בלינצעס, נאָר איהר זאָלט זעהן, זיי זאָלען זיין, זאָגט ער, הייס!" „אש להבה, זאָג איך, מ ן ה ש פ ה ו ל ח ו ץ — פון דער סקאָווערדע גלייך אין מויל אַריין!"... און איך קום צו פאָהרען אַהיים און רוף מיך אָן צו מיינער: „גאָלדע, זאָג איך, מיר האָבען געסט אויף שבועות!" זאָגט זי: „מזל־טוב דיר, ווער איז?" זאָג איך: „דאָס ווערסט דו וויסען שפּעטער; דו גרייט נאָר צו אייער, זאָג איך, קעז און פּוטער איז דאָ, ברוך־השם, גענוג; ווערסט מאַכען בלינצעס, זאָג איך, פאַר דריי פּאַרשוין, נאָר אַזעלכע פּאַרשוינען, זאָג איך, וואָס האַלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אָן צו וויסען, זאָג איך, וואָס רש"י מאַכט"... „אַוודאי, זאָגט זי, שוין צו־געטשעפּעט זיך אַ שלים־מזל פון הונגעריגען לאַנד?" „ביזט אַ בהמה, זאָג איך, גאָלדע! ערשטענס, וואָלט נישט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלען תלילה אַנהאָדעווען, זאָג איך, איין אָרעמאַן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאָג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאָלדע שתחיה, אַז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אַלמנה'ס זוהנדעל, זאָג איך, אָט דער, וואָס מע רופט איהם אַראַנטשיק, איך האָב דיר דער־צעהלט פון איהם". „אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּיס אַנדערש"... דער כח פון מיליאָנען! אפילו מיין גאָלדע, אַז זי דערשמעקט געלט, ווערד זי גאָר איין אַנדער מענטש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איהר קלערען? ווי שטעהט דאָרטען אין הלל: כ ס ף ו ז ה ב מ ע ש י י ד י אָ ד ם — געלט באַגראָבט אַ מענטשען...

בקיצור, ס׳איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות. ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאר איז אז עס קומט שבועות, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואלט זיך ווינשען האבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאסנעס, מיט אזא מחיה׳דיגען גראז, פאשע פאר די בהמה׳לעך, וואס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאלעווען!“... ניין, זאגט אייך, וואס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאל ארויספאהרען פון דארף אין שטאדט אריין, וועל איך מיך מיט אייך ניט בייטען. וואו האט איהר אין שטאדט אזא הימעל? ווי זאגען מיר אין הלל: השמים שמים לה׳ — ס׳איז א הימעל פון גאט!... אין שטאדט, אז איהר פאררייסט דעם קאפ, וואס זעהט איהר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער וואו האט איהר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגיץ ביי אייך א בוימעלע, האט איהר דעם אנגעטהאן פון אויבען א קאפאטע!... הכלל, זיי האבען זיך גארנישט געקאנט אפוואונדערען, מיינע געסט, אז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאר אריין. אנגעקומען זענען זיי, אלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסען אויף א פערדעל, זאג איך אייך, א סוס, איין אמת׳ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאר קיין דריי הונדערט קארבען! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זענט איהר דאס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אייך, זאג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאר, עס זאלען זיין פארטיג די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויסטראגען דעם טיש אהערצו אין דרויסען ארויס, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווייזען פאר די געסט...

שפרינצעו! טייבעל! ביילקעו! וואו זענט איהר דארט? ריהרט זיך!"... אט אזוי קאמאנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערד ארויסגעטראגען א טיש, מיט בענקלעך, מיט א טישטוך, מיט טעלער, לעפלען, גאפלען, זאלץ, — און טאקי באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאווערדע, מחיה'־דיגע, פעטע, כצפיחית בדבש! און מיינע אורחים קאנען זיך גאר־נישט אפלויבען פון די בלינצעס...

„וואס שטעהסט דו, זאג איך צו גאלדען, נעם, זאג איך, חזר איבער דעם פסוק נאך א מאל, ס'איז היינט, זאג איך, שבועות, דארף מען, זאג איך, זאגען צוויי מאל „אודך"! און מיין גאלדע פוילט זיך ניט, פילט אן דעם פאלומעסעק נאך א מאל, און שפרינצע דערלאנגט די בלינצעס צום טיש. פלוצים, איך טהו א קוק אויף מיין אראנטשיקען, איך זעה, ער האט זיך פארקוקט אויף מייז שפרינצען — ער לאזט נישט אראפּ קיין אויג פון איהר! וואס האט ער אויף איהר אזעלכס דערזעהען?... „עסט, זאג איך צו איהם, פאר וואס עסט איהר נישט?"... מאכט ער צו מיר: „וואס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאג איך, אויף מיין שפרינצען"... ווערד א געלעכטער, אלע לאכען, און מיין שפרינצע לאכט אויך. און ס'איז אלעמען פריילין, אלעמען גוט — א גוטער, א פריילינבער שבועות אויף אלעמען!... גנעה טרעף, אז פון דער פריילינבקייט וועט זיך אויס־לאזען א צרה, א שלאק, א יללה, א גאט'ס שטראף אויף מיין קאפ, פארוויסט און פארפינסטערט בין איך געווארען!... נאר עט! א מענטש איז א נאר! א מענטש א בר־דעת טאר זיך ניט צולאזען צום הארצען און דארף פארשטעהן, אז אזוי ווי עס איז, אזוי באַ־דארף צו זיין, ווארום ווען עס זאל באדארפען זיין אנדערש, וואלט דאך עס ניט געווען אזוי ווי עס איז! זאגען מיר דען ניט אין תהלים: השלך על ה' — פארלאז דיך נאר אויף גאט, ער וועט שוין מאכען אזוי, אז דו זאלסט ליגען טיעף, נייען איילען אין דער ערד, און באקען בייגעל, און נאך זאגען: גם זו לטובה! הערט, וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף

א וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרום דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאָל פאַרנאַכט קום איך צו פאָהרען אַהיים אַ צעבראָטענער פונ׳ר טאָג און אַיין אויסגעמוטשעטער פונ׳ם אַרומלויפען איבער די דאַטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר אַ באַקאַנט פערד, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז אַראַנטשיק׳ס סוס, דער מעריין, וואָס איך האָב איהם דעמאָלט אָפּגעשאַצט אין דריי הונדערט קאַרבען. געה איך צו צום סוס און דערלאַנג איהם מיט איין האַנט אַ פּליאַסק פון הינטען און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פאָרענט אין האַלז און אַ טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאָג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואָס טהוסט דו דאָ?“ דרעהט ער אוים צו מיר די חנ׳עוודיגע מאָרדע און טהוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואָס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית“... און איך קום אַריין אין שטוב און טהו אַ נעם מיין ווייב: „זאָג מיר נור, גאָלדע קרוין, וואָס טהוט דאָ אַראַנטשיק?“ ענטפערט זי מיר: „פון וואַנען זאָל איך וויסען? ער איז דאָך פון דיינע לייט!“ „וואו איז ער ער־גיץ?“ „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ׳ן שפּאַציער“... „וואָס איז פּלוצים גאָר פאַר אַ שפּאַציער?“ — זאָג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אָפּגעגעסען, באַ־טראַכט איך מיך: „וואָס ביזט דו, טביה, אַזוי אויפגעטראָגען? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט, באַדאַרף מען זיין אַזוי אַנ־געדרודעלט? אדרבה“... און ווי איך טראַכט מיר אַזוי, איך טהו אַ קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט׳ן חברה־מאַן, האַלטען אַנגע־ריסענע קוויטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפּרינצע מיט אַראַנטשיקען... „גוטען אָבענד!“ „גוט יאָהר!“ מיין אַראַנטשיק שטעהט מיר אַזוי עפּיס מאָדנע, גלעט דאָס פערד, האַלט אַ גרעזעל אין מויל און רופט זיך אָן צו מיר: „רב טביה! איך וויל מיט אייך מאַכען אַ געשעפט.

לאמיר זיך בייטען מיט די פערדלעך". „איהר האט נישט געפונען, זאג איך, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „ניין, איך מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איך, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איך שאץ איהם, זאג איך, איך האב מורא, אויב ניט דריי הונדערט קארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צע־לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אן צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאג איך צו איהם, אז ער זאל אפלעגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איך פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער טאקי צוליעב דעם געקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסעל שפאציערען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? -- טראכט איך מיר, און לאז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט, דאס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאבעס פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איך געה, ער שווייגט און איך שווייג. נאכדעם שטעלט ער זיך אפ, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואלט איהר, אשטייגער, געזאגט, ווען איך זאל אייך זאגען, אז איך האב ליעב אייער שפרינצע און אז איך וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איך וואלט גע־זאגט? — זאג איך. — איך וואלט געזאגט, אז מע זאל א משוגע׳נעם אויסמיינקען און אייך ארייַנשטעלען"... קוקט ער מיך אן און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איך: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איך פארשטעה אייך ניט". זאג איך: „איז א סימן, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו, דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

אויפ'ן וואונק, א נאר גיט מען מיט'ן שטעקען"... מאכט ער צו מיר ווי ברוגז'ליך: „איך רעד צו אייך פראסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!" זאג איך: „איטליכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאן, און יעדער בעל־דרשן דרשנ'ט פון זיינעט־וועגען; אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאג איך, קלאר מאכען אקוראט"... „האלט איהר מיך, זאגט ער, אפנים, פאר א יונגעלע, וואס דארף זיך אנפרעגען ביי דער מאמע?"... „געוויס, זאג איך, דארפט איהר זיך אנפרעגען ביי דער מאמע, און די מאמע וועט אייך געוויס זאגען, אז איהר זענט א חושים, און וועט זיין גערעכט"... „און וועט זיין גערעכט?" — מאכט ער. „געוויס, זאג איך, וועט זי זיין גערעכט, ווארום וואס פאר א חתן זענט איהר, זאג איך, פאר מיין שפרינצען? וואס פאר א גלייכען איז מיין שפרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאג איך, וואס פאר א מחותן בין איך מיט אייער מוטער?"... „אויב אזוי, מאכט ער צו מיר, האט איהר שוין, רב טביה, א גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אכצעהן יאהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאר מיין מוטער, און וויס וועך איהר זענט, און ווער אייער טאכ־טער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי וויל איך, און אזוי וועט דאס זיין!"... „האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, וואס איך שלאג אייך איבער; איך זעה, זאג איך, אז מיט איין צד זענט איהר שוין פארטיג; זענט איהר, זאג איך, באוואהרענט אויך מיט'ן אנדערען צד?"... זאגט ער צו מיר: „איך וויס ניט, וואס איהר מיינט"... זאג איך: „איך מיין דאס די טאכטער מיינע, שפרינצען מיין איך, צי האט איהר שוין, זאג איך, מיט איהר עפיס גערעדט, און וואס, זאג איך, זאגט זי?"... ווערד ער אזוי ווי בעלעדיגט און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „וואס פאר א פראגע איז דאס? געוויס האב איך, זאגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאל — עטליכע מאל, איך קום, זאגט ער, אהער אלע טאג"... איהר הערט? ער קומט אהער אלע טאג, און איך וויס נישט!... „בהמה בצורת

מענטש! באדארף מען דאך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאזען אזוי פיהרען אין באד אריין, וועט מען דאך דיך קויפען און פארקויפען, דו פערדאטש איינער!"... אזוי טראכט איך מיר און געה מיט אראנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אפ מיט מיין חברה, האפט זיך ארויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מארש קיין בויבעריק...

אצינד וועלען מיר, ווי זאגט איהר דאס אין אייערע ביכלער, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפרינצען הייסט עס... „זאג מיר, טאכטער, וואס איך וועל דיך פרעגען, זאג איך: דערצעהל מיר נאר, זאג איך, וואס דער אראנ־טשיק האט מיט דיר אפגעשמועסט מכח אזא זאך, זאג איך, גאר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפּיס אט דער בוים? אזוי ענט־פערט זי! געווארען רויטליך, אראפּגעלאזט די אויגען, ווי א כלה, אנגענומען א פולען מויל מיט וואסער — און שא!... בא! — טראכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפּעטער א ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האט צייט! און איך װארט איבער א ווייל, ווי זאגט מען, יבוא יומה, און טשאטעווע אוים די מינוט, וואס איך בלייב מיט איהר אליין, און רוף מיך אן צו איהר: „שפרינצע, זאג מיר, וואס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם האטש, אט דעם אראנטשיקען?"... זאגט זי: „געוויס קען איך איהם"... „ווייסט דו, זאג איך, אז ער איז א סווישטשון?"... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א סוויש־טשון?" זאג איך איהר: „א פוסט ניסעל, וואס סע פייפט"... זאגט זי: „האסט א טעות, ארנאלד איז א גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאג איך, ביי דיר ארנאלד, ניט אראנטשיק דער שאר־לאטאן?" זאגט זי: „ארנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, ארנאלד האט א גוט הארץ; ארנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פארדארבענע מענטשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלט און געלט"... „אזוי, זאג איך, ביזט דו שוין, שפרינצע, אויך געווארען איין אויפ־געקלערטע פילאזאפקע און האסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

בקיצור, איך זעה ארויס פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי וווייטליך, און האפען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפעט, ווארום איך קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איך אייך געזאגט שוין אמאל, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך איין אין א מענטשען, איז מיט'ן גאנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, באַ־לוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפּ און וועהטיגען, וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אן?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפען זיך מיט'ן פערדעל און מיט קעז און פוטער צוליעב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער וויסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפּיס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל־צדקה און א בעל־מכנים־אורח, און אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?“... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען מיר אין קאפּ אריין, ווי אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריען דאומקאיאו באַ־גאטיעט!“... און איך קום אריין אין שטוב אריין און איך נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, ווען אונזער שפרינצע זאל זיין א מי־ליאנשטשיצע?“ פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א מיליאנ־שטשיצע?“... זאג איך: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנ־שטשיקס א ווייב“... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט א מיליאנ־שטשיק?“ זאג איך איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

וואס פארמאגט א מיליאן"... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?" זאג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט ניט, וויפיעל איז א מיליאן, הײנט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדען?"... זאגט זי: „ווער בעט דיך, זאלסט רעדען?" — איז זי אויך געדעכט.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איך קום צו פאהרען אהיים: „געוועזן אראנטשיק?" — ניין, נישט געוועזן... עס געהט אוועק נאך א טאג: „געוועזן דער בחור?" — ניין, נישט געוועזן... איך זאל אריינגעהן צו דער אלמנה מיט איין אויסרעד, פאסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכ'ן שידוך... און אגב האב איך געפיהלט, אז איהר באדארף עס זיין כ ש ו ש נ ה ב י ן ה ח ו ח י ם — ווי א פינפטער ראד צום וואגען. הגם איך פארשטעה ניט, פאר וואס? באשר איך האב ניט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנת'טע א מיליאנשטשיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א אידען איין ארעמאן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; הײנט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאגען דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אליין. „א רוח איז זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופעצער גבירים, לאזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האט מען מעהר ניט געהערט נאר בראצקי און בראצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען גאר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, געהט מיר מיינע אקעגען מיט א גדולה: „א שליח, איין ערל איז נאר־וואס געוועזן פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען־השם באלד קומען צו פאהרען אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלסט דו שפאנען דאס פערדעל און קומען צו פאהרען, מע דארף דיך דארט זעהר נויטיג האבען!"... „וואס האט זיי, זאג איך, אזוי אנגעשפארט? וואס האבען זיי, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט?" איז איך האפ א קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט,

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פאַרשטעהט ניט איהר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף איהם, אויף דעם אַראַנטשיקען, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזעהען, אַז ס'איז זיין אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע געהט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטליך קיין בויבעריק. פאָהרענדיג אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופען מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייל בין איך יער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל געהן צום קבצן? סיידען ס'זאָל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אַזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייט, וואָס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעס! דאַכט זיך, אַ קלוגע וועלט — און אַזעלכע בהמות! ער־ער־ער!...

מיט די דאָזיגע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאַרפאָהרען גלייך אויף דער דאַטשע צו דער אַלמנה, אוועקגעשטעלט דאָס פערדעל, — וואו איז די אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיך גערופען? „איך האָב אייך גערופען!" — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיילעכיג געפּאַקט אידעל מיט איין אויסגעפּליקט בערדעל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווער־זשע, זאָג איך, זענט איהר?" זאָגט ער: „איך בין דער אַלמנה'ס אַ ברודער און אַראַנטשיק'ס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופען מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַוו, און איך בין נאַר־וואָס געקומען צו פאָהרען"... „ווי באַלד אַזוי, נאַט־זשע אייך

אפ שלום", — זאג איך און זעץ מיך אוועק. דערזעהענדיג, אז איך האב מיך אוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואס־זשע מאַכט איהר, זאג איך, ווי אזוי איז ביי אייך, זאג איך, די קאָנסעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערויף גאַרנישט ניט, צעלעגט זיך אויף אַ וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?"... „יאַ, זאג איך, צו דער תורה, אז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר' ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואס איך וועל אייך זאגען. וואס טויג אונז לאַנגע דבורים? לאַמיר, זאגט ער, געהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאג איך, שלמה המלך האט שוין לאַנג געזאָגט: לכל זמן — ווען מע דאַרף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאג איך, אַ געשעפטס־מאַן"... „דאס זעהט מען, זאגט ער, אז איהר זענט אַ געשעפטס־מאַן, דערפאַר וויל איך טאַקי מיט אייך רעדען סוחר'יש; איך וויל, איהר זאָלט מיר זאגען, אבער אָפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאס אונז קאָסטען אַרום און אַרום?... אבער אָפען געשמועסט!"... „אויב, זאג איך, אָפען געשמועסט, ווייס איך ניט, וואס איהר רעדט"... „רב טביה! — מאַכט ער צו מיר נאָך אַ מאָל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאגט ער, וויפיעל וועט אונז קאָסטען אַרום און אַרום די חתונה?" „עס ווענדט זיך, זאג איך, וואס פאַר אַ חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט אַ גרויסאַרטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אָן, בין איך, זאג איך, ניט אים שטאַנד"... שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אזוי: „אדער איהר מאַכט זיך תמ'עוואַטע, אדער איהר זענט טאַקי אַ תם... חאָטש אפילו, זאגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם. וואָרום איהר זאָלט זיין, זאגט ער, אַ תם, וואָלט איהר ניט אַריינגעשלעפּט, זאגט ער, מיין פּלימעניק אין אַ בלאָטע, איהם פאַרבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בליני־

צעס, איהם אונטערגעשטעלט דארט אַ שען מיידעל, צי יאַ אַ טאָכ־טער, צי ניט קיין טאָכטער, איך געה ניט אַריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך איהם פארליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אַודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז איין אָרענטליך קינד און מיינט דאָס נעבאך ערנסט, איך געה נישט אַזוי ווייט... איהר טאָרט אָבער ניט פארגעסען, זאָגט ער, ווער אַ י ה ר זענט און ווער מ י ר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ איד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכס, אַז טביה דער מילכיגער, וואָס פיהרט אונז קעז און פוטער, זאָל ער זיין אונזער מחותן?... אַ, זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאָמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מיידעל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אַריינגעהן", זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטען מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאָטאָרע מע קאָן פון איהר פּאָמפּען געלט... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשען, וואָס קאָטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויס־העלפען אַ מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב איהם געענטפערט? איך האָב איהם, אַז אַך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפערט.

ס׳איז מיר געווען, ווי זאָגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט מיר ווי אָפּגענומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו דער טהיר — און נישטאָ מיך!... ווי פון אַ שרפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פון אַ טורמע!... עס האָט מיר גערשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען און גע־טורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אַפּען געשמועסט״... „אַ טאָכטער, ניט קיין טאָכטער״... „איין אַלמנה אויף צו פּאַמפּען״... „עלעהיי אַ נדבה״... און בין צוגעגאַנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, אַריינגעלעגט דאָס פּנים אין בריטשקע אַריין און — איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? — אַז איך האָב מיך צע־ווינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פערדעל נעבאַך וויפיעל ס׳איז אין איהם אַריין, האָב איך ערשט דעמאָלט געפרעגט ביי גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט אמאָל געפרעגט: וואָס האָסט דו, גאָטעניו, אַזעלכס דערזעהען אין דעם אַלטען איוב׳ן, וואָס דו לאָזט איהם ניט אָפּ אויף קיין מינוט? ס׳איז שוין מעהר ניטאָ קיין אידען אויף דער וועלט? און איך קום צו פאָהרען אַהיים, טרעף איך מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, פרייליך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „וואו איז שפּרינצע?״ — פרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגען זיי מיר, וואָס האָט מען דיך גערופען?״ זאָג איך נאָך אַ מאָל: „וואו איז שפּרינצע?״... ענטפערען זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט זיך?״... זאָג איך: „גאָרניט, וואָס זאָל זיך הערען? ס׳איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פון פּאָגראָמען הערט מען ניט״... ביי די ווער־טער קומט אַן שפּרינצע, טהוט מיר אַ קוק אין די אויגען אַריין, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען... אויפ׳ן פּנים ביי איהר קאָן מען נישט דער־קענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל. חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאָס זיצען איהרס פאַר־טראַכט און דאָס פאָלגען איהרס, וואָס מע הייסט איהר; זאָגט

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אז מע טהוט זי א רוף, טהוט זי זיך א ווארף... איך קוק אויף איהר, און עס פארקלעהמט מיר דאס הארץ, און עס ברענט אין מיר א פייער — אויף וועמען ווייס איך ניט... אך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאש! פאר וואס שטראפסט דו מיך אזוי, פאר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אזא סוף וויל איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאר עס גאר ניט ווינשען, ווארום די קללה פון קינד'ער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואנען ווייס איך, אז מיך האט עמיצער נישט פארשאלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאכען? וואס־זשע רען איז דאס? אדרבה, לאמיר הארכען פון אייך... נאר צו וואס נוצען אונז חקירות? אמעהר, הערט דעם סוף, וואס איך וועל אייך דערצעהלען. איינמאל פארנאכט פאהר איך אהיים פון בויבעריק מיט א גוט הארץ: בארעכענט נאר דעם פארדראס, דעם בזיון; הייגט דעם רחמנות פון קינד!... און די אלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אלמנה? וואס מיר זוהן? אוועקגעפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז א בושה אויסצוזאגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי א שטיקעל חוב פאר קעז און פוטער... נאר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האבען זיי פארגעסען... איך רעד פונ'ם געזעגענען זיך: אוועקפאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואס דאס קינד נעבאך האט איבערגעטראגען — דאס האט ניט געוואוסט קיין בן־אדם, אחוץ מיר, ווארום איך בין א טאטע, א טאטענס הארץ פיהלט... טאמער מיינט איהר, אז זי האט מיר געזאגט אפילו ן חצי דבור? באקלאגט זיך? אדער געוויינט א מאל? ע! קענט איהר דאך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאנגען, געצאנקט ווי א ליכט! וועז־ניט־ווען ארויסגעחאפט זיך מיט א זיפץ, נאר אזא מין זיפץ, וואס רייסט ארוים אט אזא שטיק הארץ! הכלל, פאהר איך מיר אזוי מיט מיין פערדעל אהיים, פארטיעפט אין

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי׳ם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביך לעבען זיס און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים׳לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות ווארט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף“... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!“... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, וויים איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געווען נאך אלע היום׳ס...

— —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזעהען ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

סחורה. די וועלט איז אויך אַ וועלט. מע מוז אין זינען האָבען אַ קערבעל אויך — און פאַרגעסען וואָס ס'איז געווען. וואָרום דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, מוז, זאָגט מען, פאַרגעסען ווערען, און אַז מען איז אַ לעבעדיגער מענטש, קאָן מען די נשמה ניט אויסשפּייען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק צום אַלטען פּסוק, אַז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאָהר ווייטער. טביה!... זייט מיר געזונט, און אַז איהר וועט מיך דערמאָנען, זאָלט איהר מיך ניט דערמאָנען צו בייזען.

טביה פאָהרט

קיין ארץ־ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאָהרענדיג אין באַהן.

געשריבען אין יאָהר 1909.

טביה פאהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאצעל קומט! וואס מאכט א איד, רב שלום־עליכם? אט א גאסט! אפילו נישט גע'חלומ'ט זיך! נאט־זשע אייך אפ שלום־עליכם. איך האב מיר אבער אלץ געטראכט און געטראכט: וואס איז די מעשה, וואס מע זעהט איהם נישט אזא צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופעץ? א קשיא, וואס סע מאכט זיך: אפשר האט ער אפגעזאגט די עטליכע גילדען און אריבערגעפעקעלט זיך אהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאך מיט שמאלץ? און צוריק טראכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאלען טהון אזא נארישקייט? ז י י זענען דאך עפּיס א מענטש א בר־דעת, כלעבען! נו, דאנקען השם־יתברך, וואס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דארט אין פסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — א מענטש מיט א מענטשען... איהר קוקט מיך אן, פאני, גלייך, ווי איהר וואלט מיך נישט דערקענט? דאס בין איך, אייער אלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואס א איד געהט אין א נייער קאפאטע. דאס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואס אמאל, נישט געמינערט א האר; נישמעהר, מע טהוט זיך אן שבת'דיג, זעהט מען אויס א ביסעל דאסיגער, מעשה נגיד, ווארום, אז מע פאהרט ארויס צווישען מענטשען, קאן מען אנדערש ניט, ובפרט, אז מע פאהרט אזא ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, א קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אן און טראכט זיך, ווי קומט דאס אזא קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואס האט כל־ימיו געהאנדעלט מיט מילכיגס, זאל גאר האבען אזא השגה, וואס קאן זיך פארגינען אויף דער עלטער סיידען א מין בראצקי? גלויבט מיר, פאני שלום־עליכם, ס'איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

דער פסוק איז רעכט ארום און ארום. רוקט נאר אוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאדאנטשיקעל א ביסעל אהין, וועל איך מיך אוועקזעצען אקעגען אייך און וועל אייך דערצעהלען א מעשה, וועט איהר הארכען, וואס גאט קאן.

בקיצור, איך מוז אייך זאגען קודם כל הקודם'ס, אז איך בין געבליבען, ניט פאר אייך גערעכט, איין אלמן, געשטארבען גאלדע מיינע, עליו השלום. געווען א אידינע א פראסטע, אהן חכמות, אהן אויבערקעפלעך, נאר א גרויסע צדיקת. לאז זי זיך מיהען דארט פאר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאנען צוליעב זיי, און טאקי אפשר איבער זיי געגאנגען פון דער וועלט, נישט געקאנט אריבערטראגען, וואס זיי זענען זיך צעקראכען איינער קיין ליסי, דער אנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאגט, זאגט זי, וואס איז מיין וועלט, זאגט זי, אז ווי באלד, זאגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, א בהמה, זאגט זי, בענקט אויך, זאגט זי, אז מע אנטוועהנט, זאגט זי, פון איהר דאס קעלבעל“... אזוי זאגט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אז די אידינע געהט־איין פון טאג צו טאג, ווי א ליכט, רעד איך איהר אוים מסתמא דאס הארץ פאר רחמנות און איך זאג צו איהר אזוי, זאג איך: „עט, זאג איך צו איהר, גאלדע סערדצע, פארהאן א פסוק, זאג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אזוי איז אהן קינדער, זאג איך. מיר האבען, זאג איך, א גרויסען גאט, זאג איך, און א גוטען גאט, און א שטארקען גאט, זאג איך, נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, לאם איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל דער רבונו־של־עולם, זאג איך, טהוט־אפּ א שטיקעל ארבייט, מעגען שוין, זאג איך, די שונאים האבען אזא יאהר“... איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאר נישט, זאגט זי, זינדיגען“. „אט האסט דו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפּיס, זאג איך, שלעכטס? איך געה דען חלילה, זאג איך, קעגען דעם אויבערשטענס געגנ, זאג איך? ווארום ווי באלד, זאג איך,

אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפען אַזוי שען זיין וועלטעל, זאָג איך, אַז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זענען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טהון!"... פאַרשטעהט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכען וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, אַז אפילו אַ שטיין קאָן עס ריהרען. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין אידינע, ענטפער איך איהר אָפּ מיט אַ ווערטעל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביזט מיר געווען, זאָג איך, געטריי אַזוי פיעל יאָהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פערדעל און פאָהר אַוועק אין שטאָדט אריין און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר. איך קום צו פאָהרען אַהיים — טע־טע־טע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, ווי אַ בערגעל ערד האָט מען צענויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצען. און איך שטעה און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — אַט דאָס איז דער סוף פון'ם מענטשען? אַד טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טהוסט אָפּ מיט דיין טביה'ן! וואָס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פאַרפּינסטערט בין איך געווארען?" און אַזוי האָב איך געגעבען אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר גנוג שריי חי וקיים! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַז מע זעהט פאַר זיך דעם טויידט, מוז מען ווערען איין אפּיקורס און מע הויבט אָן נאָכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס איז איננאַנצען אַט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרעהען זיך, מיט די באַהנען, וואָס לויפען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאַנצען טאַרעראַם אַרום און אַרום, און

אפילו בראצקי מיט זיינע מיליאנען — הכל הבל, גארנישט שבגארנישט!

בקיצור, איך האב איהר געדונגען א קדיש, גאלדע'ן עליו השלום, באצאהלט פאר א גאנץ יאהר פריהער. א ברירה האב איך געהאט, אז גאט האט מיך געשטראפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאר נקבות, נאר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איך זאל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אלע אידען ווערען אזוי פארשווארצט מיט זייערע טעכטער, צי נאר איך בין אזא פינסטערער שלים-מזל, וואס איך האב צו זיי קיין גליק נישט? דאס הייסט, צו די טעכ־טער אליין האב איך גארנישט, און גליק איז ביי גאט. וואס זיי ווינשעוועו מיר — מעג עס מיר אנקומען חאטש האלב. אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואס „צו" איז איבעריג. אט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואס ווייסט איהר, וואס דאס איז פאר א קינד? איהר קאנט דאך מיך, ברוך־השם, ווי זאגט איהר, פון א יאהר מיט א מיטוואך און ווייסט, אז איך בין נישט דער טאטע, וואס קאטארי זאל זיך אוועקזעצען אפלויבען זיינע קינדער, גלאט אזוי אין טאג אריין. נאר אז ס'איז געקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך אייך זאגען נישט מעהר, ווי שלשה דברים — צוויי ווערטער: זינט גאט האנדעלט מיט ביילקעס, האט ער נאך אזא ביילקע נישט באשאפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכטער, ווייסט איהר אליין, האבען א שם אויף דער וועלט פאר די שענסטע קראסאוויצעס. נאר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אלע פארשטעקען אין גארטעל. אז מע שמועסט יפיפית — איז דאך ניט שייך! אקעגען מיין ביילקען מוז מען טאקי זאגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: שקר החן — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאראקטער רעד איך. גאלד, גין־גאלד, זאג איך אייך! פון תמיד אז בין איך ביי איהר געווען דאס אויבערשטע פון דער מילך, נאר פון זינט מיין גאלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאהר, נפטר געווארען, איז דער טאטע געווארען ביי איהר — דאס

שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגען אין'ם וכל מאמינים שהוא: ו מ ק ד י ם ר ח מ י ם ל ר ו ג ז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס'איז שווער צו וויסען, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעף, אַז ביילקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פאַרקויפען זיך פאַר געלט און אַפּשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישראל! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פּונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם איינ־פאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, ווארום ס'איז דאָך אַ בפירוש'ע גמרא: ח י י ב א ד ם... נאָר ס'איז שען, כלעבען, אַז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס'איז אַוועקגע־גאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין ביילקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפט, ווי תמיד, מיט'ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אָפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין! אָט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאָהרען איינמאָל אַרום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד איין איינגעגעסענער,

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איך צו מיין פערדעל, שטעה א ווײלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען“. און איך שטעל־אפּ אפרים דעם שדכן און געב איהם אפּ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פּרנסה?“ טהוט ער א געשמאקען זיפץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!“... זאג איך: „דהיינו?“ זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון“... זאג איך: „לחלוטין?“ זאגט ער: „לחלוטין!“... זאג איך: „וואס איז די מעשה?“... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים“... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?“ זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד“... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא ד, וו׳ איד, למשל, וואס כ'יין זיידענס באבע איז דארט יומאל יישט געוועז?“... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט“... זאג איך: „דהיינו?“... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געוועזן א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער“... קוק איך איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?“ זאגט ער: „פאר וועמען זאל איך מיינען? פאר אייך“... זאג איך: „אלע בייזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!“ און נעם און דערלאנג מיין ערד א שמיצעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה, אפשר האב איך אייך פוגע בכבוד געוועזן. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?“ זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?“... טהוט ער א שפרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פּאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!“ זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

גדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אייער מיזינקע אַ גליקס, אַ גליק, אַ הויפּט־טרעפער, אַ גביר, איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פדהצור!"... זאָג איך: „פדהצור? אַ קענטליכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? וועך מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אַט דער פדהצור, ער בויעט הייזער, מויערען, בריקען, געווען איז יאַפּאָניע ביי דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט געלד, פאָהרט אַרוים מיט בראַ־נענדיגע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַקייען ביי דער טהיר, מיט אַ בעדעל ביי זיך אינווענינג אין שטוב, מיט מעבעל פון פּאַריזש, מיט אַ ברילליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, איין אמת'ער, אַ „חאָלאָסטאָי", פּרימאַ! און זוכען זוכט ער אַ שען מיידעל, מעג זיין וועך זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אבי אַ יפת־תואר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו איהם. — אַז איהר וועט אַזוי פליהען, זאָג איך, אַהן אַ פּאַפּאָס, וועלען מיר פאַרפאָהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האָצעקלאָץ. אויב איך האָב קיין טעות נישט, זאָג איך, האָט איהר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאָג איך, פאַר מיין עלטערע טאָכטער, פאַר האָדלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער האָפּט זיך נישט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אָן צו לאַכען, איך האָב געמיינט, דער איד וועט באַקומען די פּאַפּלעקציע. „אַהאַ, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאָנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מיין באָבע איז געלעגען געוואָרען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האָט אַנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנטלאָפען קיין אַמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אוועק אַהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז גע־ווען, זאָגט ער, אַ פּייפער, אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, און

דער איז אַ פּאַדראַטשיק, זאָגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטען, מיט אַ קאָנטאָר, מיט מענטשען, מיט... מיט... מיט"... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דער שדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָפּגענומען פון׳ם וואָגען און ער האָט מיך אָנגענומען ביי די לאַצען און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרייסעלט, ביז ס׳איז צוגע־גאַנגען אַ גאַראַדאָוואַי און האָט אונז ביידען געוואָלט אָפּפיהרען אין קאָמשומענט אַריין. אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך דער־מאָנט אין׳ם פּסוק: ל נ כ ר י ת ש י ך — מיט פּאָליציע דאַרף מען וויסען, ווי אַזוי צו האַנדלען...

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטען? אַט דער פּרהצור איז געוואָרען אַ חתן פאַר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און ל א א ר כ ו ה י מ י ם — ס׳האָט אַ ביסעל געדויערט ביז מיר האָבען געשטעלט אַ חופּה. פאַר וואָס זאָג איך, ס׳האָט אַ ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שידוך, אַזוי ווי מע וויל נישט שטאַרבען. וואָס מעהר אַט דער פּרהצור איז צו איהר צוגעשטאַנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אַלץ מעהר נמאס געוואָרען. מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלעגען. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען נאָך איהר פּנים און נאָך איהרע אויגען און נאָך איהר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייד. ביז איך מיך מיישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איהר אַזוי, פאַרבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פּרהצור איז דיר אַזוי ליעב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?"... ווערד זי רויט ווי פייער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?" זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?" זאָגט זי: „איך וויין דען?" זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו חליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלסט דעם קאָפּ אין קישען, וועסט דו פון מיר פאַרדעקען, זאָג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דיין טאַטע איז אַ יונגעלע, זאָג איך, אַדער דער מח איז

איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פאַרשטעהט ניט, זאָג איך, אַז דאַס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איך, פאַרזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפען געהן, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביזט דו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און טביה איז ניט פון די עשרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אָוועקזעצען, זאָג איך, אויף לאָסקאָווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פסוק שטעהט. אַ סימן האָסט דו, זאָג איך, אַט איז דיין שוועסטער האָדעל אַ גוטע אביונ'טע, פון דעסטוועגען, זאָג איך, זעה, וואָס זי שרייבט פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, זאָג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איך, מיט איהר שלים־מזל פּעפּערעל!"... אַנו, זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסט דו מיך, זאָגט זי, ניט גלייכען. האָדעל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געוויעגט, זאָגט זי, געהאַלטען אָט־אָט ביי איבערקעהרען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פאַרגעסען; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פאַר־געסען"... אַט אַזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און געהט פאַרשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זענט עפּיס אַ מבין אויף טביה'ס טעכטער? איהר האָט זי באַדאַרפט זעהן צו דער חופּה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיעגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טביה'ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך אויסגעלערענט אַזוי שטעהן, און אַזוי געהן, און אַזוי האַלטען דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטהון זיך, ס'זאָל אויף איהר זיין, ווי אויס־געגאָסען?"... נאָר לאַנג שפּיעגלען זיך אין איהר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבען טאָג פון דער חופּה, אָרום האַלב

זעכס פאר־נאכט, האט זיך דאס פארעל אויפגעהויבען, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט'ן קור'יער צו אלדי גוטע יאהר, קיין „נאטאליע", ווי די מאדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט ארום חנוכה, און מע האט געשיקט נאך מיר, איך זאל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאהרען קיין יעהופעץ. איז דאס מיר באלד אריין אין קאפ אריין: ממה־נפשך, זיי זאלען ווען, איך זאל גלאט אזוי קומען, וואלטען זיי אנגעזאגט, איך זאל קומען — און א כוף. צו וואס טויג נאך דער „למען־השם" מיט'ן „תיכף־ומיד"? מכתמא מוז דאך דא זיין עפּיס א זאך! פועגט זיך א קשיא: וואס פאר א זאך? און אלערליי מחשבות און געדאנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאפ אריין: אפשר האט זיך שוין דאס פארפאלק דארטען צעאמפּערט, ווי די קעץ, און עס האלט ביי גט'ען זיך? און באלד טאקי שלאג איך מיר אפּ: ביזט א נאר, טביה, למאי זאלסט דו ווען אויסלעגען אויף שלעכטען? פון וואנען ווייסט דו, וואס מען רופט דיך? אפשר האבען זיי זיך פארבענקט נאך דיר און ווילען דיך זעהן? אדער אפשר וויל ביילקע, אז איהר טאטע זאל זיין נאהענט נעבען איהר? אדער אפשר וויל גאר פדהצור דיר געבען א שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאכען דיך פאר א משגיח אויף זיינע פאדראדען? סיי־ווי־סיי, פאהרען דארף מען. און איך זעץ מיך אויף און ו י ל ד ח ר נ ה — איך פאהר קיין יעהופעץ. פאהרענדיג אזוי, געהט מיר איבער דער כח־הדם, און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז איך האב אוועקגעווארפען דאס דארף, פארקויפט די בהמה'לעך, מיט'ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אריבערגעפאהרען אין שטאדט און בין געווארען ביי מיין פדהצור'ן פריהער משגיח, דערנאך קאסיר, דערנאך כל־ולך איבער אלע זיינע פאדראדען, און דערנאך א שותף צו אלע זיינע געשעפטען גלייך מיט איהם, האלב אויף האלב, און פאהר ארוים גלייך מיט איהם אויף א פאר ברענענדיגע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנדערער א קאשטאנעוואטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אליין: מ ה

זה ועל מה זה — ווי קום איך, אַזאַ שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אַזעלכע גרויסע געשעפטען? וואָס טויג מיר דער טאַרעראַם מיט'ן יריד, מיט'ן הו־האַ, טאָג ווי נאַכט, ווי זאָגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טומטשען מיט די מיליאָנ־שטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך וויל האָבען אַ רוהיג עלטער, אַריינקוקען אַמאָל אין אַ משניות, זאָגען אַ קאַפּיטעל תהלים, מע דאַרף דאָך אַמאָל אין זינען האָבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאָגט שלמה המלך: אַ מענטש איז אַ טשיסטע בהמה, ער פאַר־געסט, אַז וויפיעל ער זאָל ניט לעבען, מוז ער אַמאָל שטאַרבען... אַט מיט אַזעלכע געדאַנקען און מחשבות בין איך גינקומען צו פאָהרען למזל קיין יעהופּעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן. מילא, איך זאָל מיך געהן באַריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאָגען. איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה צו זיין ביי בראָצקי'ן אין שטוב, נאָר איך בין מיר משער על־פּי שכל, אַז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאָן שוין גאָרניט זיין! איהר קאָנט פאַרשטעהן שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טהיר, אַ ווערגעלעץ ... זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אַריינלאָזען אינוועניג, חאָטש געב איהם אַ קרענק. וואָס טהוט זיך דאָ? די טהיר איז אַ גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אָט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באַווייז איהם מיט די הענט, אַז ער זאָל מיך אַריינלאָזען אינוועניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אָן אַ לייבליכע טאָכטער... פאַרשטעהט ער אָבער נישט אויף'ן וואונק, אַ גוישער קאָפּ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אַז איך זאָל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאָט אייך אַזאַ שלים־מזל! צו איין אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפען האָבען זכות אָבות! „אַז אָך און וועה איז צו דיין גרויען קאָפּ, טביה, צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!" —

אזוי טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּיס אַ מיידעל דרעהט זיך אַרום. „אַפּנים, אַ פּאָקאָיאָווע זייערע“, טראַכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי אַ גנב'טע. אַלע פּאָקאָיאָוועס האָבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין אײַנגעהער אין אַלע נגיד'ישע הייזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאָקאָיאָוועס... טהו איך צו איהר אַ וואוויה: „עפען אויף, קעצעלע!“ פאָלגט זי מיך און עפענט די טהיר און מאַכט צו מיר דווקא אויף אידיש: „וועמען דאַרפט איהר?“ זאָג איך: „דאַ זיצט פּרהצור?“ זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איהר?“ זאָג איך צו איהר נאָך העכער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסט דו ענטפערען על ראשון ראשון; דאָ זיצט פּדהצור?“ זאָגט זי: „דאָ“... „ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען, זאָג איך; געה, זאָג איך, זאָג דיין מאַדאַם פּדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צו־גאַסט און שטעהט שוין, זאָג איך, אַ היבשע ווײַלע אין דרויסען, זאָג איך, כעני בפּתח, ווארום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אַט דעם דאָזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאָג איך, זאָל ער זיין פאַר דיין מינדסטען נאָגעל!“ אויסגעהערט מיינע דבורים, האָט דאָס מיידעל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַר־האַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפען אַרויף, אַראָפּגעלאָפען אַראָפּ, אַרײַנגעלאָזט און אַרײַנגעפיהרט מיך איני־ווענינג אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מיינע אבות אבותינו האָבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאַל, און אַז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאַנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. הײַנט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אַהן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזוי פיעל זייגערס?“ אזוי טראַכט איך מיר און געה מיר, די הענט פאַרלעגט אַרונטער,

אַ ביסעל ווייטער; איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַ מאָל שניידען זיך אָקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו ! אַלסט דו ווערען ! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען ! נאַר אַזאַ מין פויגעל, ווי אָט דער פּאָדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען !... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּדהצור, אַ גראָבס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איך דערמאָן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין ווייגאַרטען, זיך באַקאַנט מיט מיין ביילקען, מיך אָוועקגערופען אויף אַ זייט און איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויהער. נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד ? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט'ן שכל, נאָר אָט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אריין כ ח ר ב פ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין הארצען אריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה ? און וואו בין איך ? און וואו איז ביילקע ? אי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען ! נאַר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער ? אַ סך האָסט דו גע'פּועל'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים ? האָסט זיך אָנגערעדט ווי אַ פּויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר ? — טביה !“

הקיצור, לאָמיר אָוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאָרטען אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה

האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליעב געטהאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופעץ, און עס האָט זיך אנגעהויבען אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואָס מאַכט איהר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מע קאָן באַשטעהן! — מיט די אַלע איבעריגע צערעמאָניעס, ווי געוויינטליך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפ'ן ארויספאָהר, זיי אַ פרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואָס איז דאָס רופען, וואָס איהר האָט מיך גערופען? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין אידינע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אַנבייסען שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אריין אין אַ חדר אריין פון גאָלע דעמב: דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעלי דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפאַרבט און געמאָהלט און געצאַצקעט, און אויפ'ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאַווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטען קאָניאַק, און די בעסטע געזאַלצענס, און אַזעלכע מינים מאכלים, פּירות און אויבסען, ס'איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגען, נאָר איך האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איהר טאַטענס טיש קיינמאָל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דערלעבט, טביה'ס טאָכטער, ווי מיר זאָגען אין הלל: מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאָן, מ א ש פ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פאָרט נישט ביילקע“. און איך דערמאָן מיך אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלייך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טהוט מיר האַרצעדיג באַנג — גלייך ווי איך וואָלט עפּיס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטהאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַרפאַלען, אַשטייגער, כדומה למשל, ווי איך וואָלט אויסבייטען מיין האָרעפּאַשנעם פערדעל אויף אַ לאַשאַקעל, וואָס מע ווייסט

נאָך נישט, וואָס פון דעם וועט אַמאָל זיין, אָדער אַ פערד, אָדער אַ דראַנג. „עך,ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרען! אַמאָל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאַכט ביי אַ רויכערדיג לעמפּעל און נייהען און זינגען אַ ליעדעל, אָדער נעמען און איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה׳לעך, אָדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבעל און אָפּקאָכען מיר אַ פּראָסטען מילכיגען באָרשט, אָדער טייגלעך מיט פאַסאָלים, אָדער פּאַמפּעשקעס מיט קעז, אָדער שקצים מיט מאָהן, און אַ זאָג טהון צו מיר: „טאַטע, געה וואַש זיך!" — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פּדהצור׳ן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאָל עס אויסרעדען אפילו אַ וואָרט! זעהט איהר, ער, פּדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זייביידען, דאָס מויל מאַכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזעהן, אַ מענטש זאָל אַזוי ליעב האָבען פּלאַפּלען און פּלוידערען, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאַכען דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערעל. דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין געלאַכט... אחוץ אונז דריי זיצט נאָך איין פאַרשוין ביי׳ם טיש, אַ נפש מיט רויטע באַקען, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואָס ער איז, נאָר איין אַכל׳ער, ווייזט אויס, דאַרף ער זיין נישט קיין קליינער, וואָרום די גאַנצע צייט, וואָס דער פּדהצור האָט געערדט און געלאַכט, האָט ער געפּאַקט אין די באַקען, ווי אין פּרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האָט געגעסען פאַר דריי... דער האָט געגעסען, און יענער האָט געערדט, און אַלץ עפּים אַזעלכע פּוסטע זאַכען, וואָס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פּאה: פּאַדראַד, גובערנסקי פּראַוולעניע, אודעלני וועדאָמאָסט, קאַזנאַטשייסטווע, יאַפּאָניע... פון אַלסדינג האָט מיך אינטערעסירט נאָר איין יאַפּאָניע, ווייל מיט יאַפּאָניע האָב איך מיך אָנגעקעהרט אַ שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאָך, זענען פערד געוואָרען בחשיבות גדול, מע האָט זיי געזוכט

מיט ליכט, האט מען געטראפען מסתמא צו מיר אויך און מע האט גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאסטען מיט איין ארשין, א טרייב געטהאן אהין־אהער און מע האט דעם געגעבען א ווייסען בילעט. האב איך זיי געזאגט, זאג איך: „איך האב געוואוסט פריהער, זאג איך, אז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: יודע צדיק נפש בהמתו — נישט טביה'ס פערד געהט אויף מלחמה"... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאני שלום־עליכם, איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען און קאן אזוי חלילה אראפשלאגען זיך פונ'ם שליאך. ווי זאגט איהר, נחזור לעניננו — לאמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האבען מיר, הייסט עס, גאנץ פיין אויסגעטרונקען און פארביסען, אזוי ווי גאט האט געבאטען, און אז מען איז אויפ־געשטאנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער דער האנט און פיהרט מיך אריין אין א באזונדער קאבינעט אריין, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפיזען אויף די ווענט און מיט הארמאטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיך אוועק אין א מיז דיוואן, ווייך ווי פוטער, און נעמט ארויס פון א גאלדענער פושקע צוויי גרויסע גראבע שמעקענדיגע ציגיירען און פאררויכערט, איינע זיך, די אנדערע מיר, און זעצט זיך אוועק אקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט איהר, וואס איך האב געשיקט נאך אייך?" „אהא! — קלער איך מיר. — אט דאס וויל ער מסתמא א שמועס טהון מכח אכצעהן און דרייצעהן". נאר איך מאך מיך תמ'עוואטע און רוף מיך אן צו איהם אזוי: „השומר אחי אנכי — פון וואנען זאל איך וויסען?" מאכט ער צו מיר: „איך האב געוואלט רעדען מיט אייך טאקי וועגען אייך אליין". „א סלוזשבע", טראכט איך מיר און טהו א מאך צו איהם: „אבי נאר עפּיס גוטס, מהכתיתי, לאמיר הארכען". נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פדהצור הייסט עס, און הויבט מיר אן מיט א גאנצער דרשה: „איהר זענט, זאגט ער, א איד נישט קיין נאר און וועט קיין פאראיבעל נישט האבען, וואס

איך וועל מיט אײַך רעדן אָפֿענטליך. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פֿיהר גרויסע געשעפֿטען, און אַז מע פֿיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפֿטען, ווי איך...״ „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך״, — און איך האָק איהם איבער אין מיטען און רוף מיך אָן צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פּרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פּשט פֿון דער גמרא?״ ענטפֿערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפֿענטליך: „איך וועל אײַך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך ווייס אפֿילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט״. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל. איהר פֿאַרשטעהט איין עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביזט איין עם־הארץ, טאָ לאָז חאָטש זיין חאָטאָ פֿאַקרישקע, וואָס דאַרפֿסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אײַך טאָקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?״ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אײַך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפֿטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פֿאָלאָ־זשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מע רופֿט אײַך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראַצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפֿשר אַ ראָטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?״... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר און אַז ראָטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסט דו, ווי אַ כלב שבכלבים״... און איך רוף מיך אָן צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איך, טהוט מען

דערצו, טאַמער, זאָג איך, קומט טאַקי צו אייך אַמאָל רויטשילד?״ מיינט איהר דאָך, אַז ער פאַרשטעהט דעם שטאָך? ל א ד ו ב י ב ו ל א י ע ר — עס הויבט זיך גאַרנישט אָן!

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איהר זאָלט אָוועקוואַרפען, זאָגט ער, אַט דאָס מילכיגס, און זאָלט זיך פאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפּיס אַנדערש״. „דהיינו, זאָג איך, מיט וואָס?״ „מיט וואָס איהר ווילט, זאָגט ער, ווינציג געשעפטען, זאָגט ער, פאַרהאַן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאָגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, וויפיעל מע וועט באַדאַרפען, אַבי, זאָגט ער, איהר זאָלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איהר וואָס? טאָמער וואָלט איהר, זאָגט ער, גאָר איינס־צוויי־דריי אָוועקגעפּאָהרען קיין אַמעריקע? האַ?״ אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַריין דעם ציגייער אין די ציינער אַריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפערט מען אַזאַ גראָבען יונג? תחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסט דו, טביה, ווי אַ לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו אַ קוש די מזוזה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טהיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פּאַשאָל אַהן אַ זייגעזונט!״... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטהאָן ביי דער לעבער!... „איין עזות פון אַ פּאַדראַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אָוועקוואַרפען איין עהרליכע בכבוד'ע פּרנסה און פאָהרען קיין אַמעריקע? באשר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען רויטשילד, בכן דאַרף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אַריין?!״... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר ווי אַ קעסעל, און אַ ביסעל אויפגעטראָגען בין איך נאָך פון פריהער; מיד האָט געברענט אויף איהר, טאַקי אויף מיין ביילקען: „וואָס זיצסט דו דאָרטען, ווי אַ בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפּיעגלען, בשעת מע טרייבט דאָ דיין טאַטען, טביה'ן, קאַליסטראַי, אויף הייסע קויהלען? לאָם איך האָבען די ברכות, טראַכט איך מיר, וואָס דיין שוועסטער האָדעל האָט בעסער געמאַכט פון דיר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נייט אַזאַ שטוב מיט

אזוי פיעל שמאַכטעליאַקעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פעפערעל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשענטעפּעל מיט אַ גלאַנצענדיגער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פעפערעל — איז דאָך עס גאָלד מיט גאָלד! איהם, אַז איהר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אייך דריי פּסוקים סדאַטשע! וואַרט אַיִם, פּאַדראַטשיק מיינער, אַט וועל איך דיר באַלד אריינהאַקען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמרא איז פאַר אייך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אייך מוחל; אַז אַ איד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּדהצור און איז אַ פּאַדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטען פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פאַרשטעהן, זאָג איך, אַ גוי אין פּאָסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תרגום אונקלוס זאָגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר י י מ י ל ת א ?"... קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָהן אין בני־אדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?" „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען". „אַקעגען וואָס, זאָגט ער, זאָגט איהר דאָס?" „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איהר הייסט מיר פאָהרען קיין אמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אמעריקע נים, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אַלע אַלטע אידען פאָהרען קיין ארץ־ישראל"... אזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאָס מיר אריין, ווי איין אייזערנער צוויאַק אין מוח אריין: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקי אַ פּלאַן? וואָרום איידער האָבען אַזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואָס שטעלסט דו דאַ איין און וועמען האָסט דו דאַ? דיין גאָלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא

אין דער ערד, און דו אַליין, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, ליגסט דען נים נייען איילען אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שיעור צו טאַפּטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אַגב דאַרפט איהר וויסען, פּאַני שלום־עליכם, אַז מיך ציהט שוין לאַנג אַהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואָלט אַ בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה דער מוטער רחל'ס קבר, אַנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם באַרג סיני, דעם ים־סוף, פּיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס, וכדומה אַזעלכע זאַכען. און מיינע מחשבות טראָגען מיך אַוועק אַהין, אינ'ם געבענטשטען לאַנד כנען, ווי זאָגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאָגט ער מיר איבער, פּדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאַמע אין מיטען און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטען? איינס־צוויי־דריי"... „ביי אייך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א... און ביי מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקעל משניות, וואָרום אויפהויבען זיך, זאָג איך, און פאָהרען קיין ארץ־ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבען מיט וואָס"... צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט אויף אַ טיש־קעסטעל און נעמט אַרויס פון דאָרטען אַ טייסטער און צעהלט מיר אָפּ אחת ואחת, לאָז זיך אייך דאַכטען, אַ שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף דאָס ביסעל פּאַפּיער — דער כח פון געלט — און לאָז עס אַראָפּ העט־ווייט אין קעשענע, און וויל איהם זאָגען חאָטש אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, וואָס זאָל פאַרענטפערען אַרום און אַרום, הערט ער מיך ווי דעם קאָטער און מאַכט צו מיר: „אָט דאָס וועט אייך זיין, זאָגט ער, גענוג ביז אַהין איבער'ן קאָפּ, און אַז איהר וועט קומען, זאָגט ער, אויפ'ן אָרט און וועט דאַרפען געלט, זאָלט איהר שרייבען, זאָגט ער, אַ בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באַלד אַרויס־שיקען געלט. און דערמאָנען אייך נאָך אַ מאָל וועגען פאָהרען, זאָגט ער. פאַרשפּאָרט מען דאָך, וואָרום איהר זענט דאָך, זאָגט ער,

עפּים אַ איד מיט יושר און מיט סאָוועסט״... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסט דו איהם אַ שמיץ געטהאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אַז טביה׳ן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביה׳ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?״... נאָר איידער איך עפען אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאָטער וואַרפט דאָך אונז אַוועק, ער פאַרקויפט אוים אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָהרט אַרוים איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל״... „חלום חלמתיו ינני יודע — וואָס ס׳האָט זיך מיר גע׳חלומ׳ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט!״... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל זיך עס אפילו פאַרקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראָפּען בלוט אין פּנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שווייג אויך. שווייגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: תדבק לשוני — עס האָט אונז אָפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאַפּען מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אַפּנים, דאָס איז פון׳ם שענעם ציגייער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אָט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פּדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאָרנישט צו, חאָטש די אויגלעד קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אוים, חאַפּען אַ דרימעל. „פאָהרען דאַרפט איהר, זאָגט ער צו מיר, פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיט׳ן קוריער, און פון אָדעס מיט׳ן ים אַזש ביז יאַפע, און פאָהרען מיט׳ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נאָר איצט, וואָרום, זאָגט ער, שפּעטער הויבען זיך אָן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט...״ אַזוי זאָגט ער און די

צונג פלאנטעט זיך איהם שוין, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען, נאר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר וועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר ארויספאהרען, זאגט ער, ביידע צום וואקזאל מיט אייך זיך אפגעזעגענען, ווארום ווען קאנען מיר זיך שוין זעהן?“ אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט א גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אן צו איהר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דא א ביסעל, און איך וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען א ווייל'ע“ „האסט נאך קיינמאל אזא גלייכם נישט געזאגט, ווי איך בין א איד! אצינד וועל איך חאטש האבען צו וועמען מיין ביטער הארץ אויסצולאזען“. אזוי טראכט איך מיר און וויל מיך געבען א נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס'לאמר'ן אלסדינג, וואס האט זיך צע־נויפגעזאמעלט ביי מיר פאר דעם גאנצען פריהמארגען, — ערשט אז זי טהוט א פאל צו מיר אויפ'ן האלז, ביילקע הייסט עס, או הויבט אן צו וויינען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, האבען אלע אזא טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפים — וויינט מען, ווי א בערעזענע. אט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, הארעל הייסט עס: קארג האט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האט באדארפט אוועקפאהרען אפריכטען גלות מיט איהר פעפערעל אין די קאלטע מדינות? נאר וויים איך, ס'א דמיון! יענע דארף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת: איך אליין, ווי איהר קענט מיך שוין א ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איך געוויינט נאר איין מאל, בשעת מיין גאלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאך איין מאל האב איך מיך גאנץ געשמאק אויסגעוויינט, בשעת הארעל איז אוועקגעפאה־רען צו איהר פעפערעל, און איך בין געבליבען אויפ'ן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מיין פערדעל, און נאך עפים א

פאַר מאָל האָט זיך געטראָפען, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אַזוי פאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו, איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באָרף מען קיין סך נישט רעדען. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געווען גלאָט אַזוי זיך טרערען. דאָס זענען געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טרערען פון ע ל ח ט א ש ח ט א ת י ל פ נ י ך ב נ י ש ט פ א ל ג ע ן א ט א ט ע ן... און אַנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פרהצור׳ן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאַרנישט העלפען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך“. „געה שוין, געה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איך, שפּיעלט אַ ראָליע זיך דורכ־פאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: ו י ס ע ו ו י ח נ ו — טודאַ אי נאַזאַד“... אַזוי רעד איך איהר אויס דאָס האַרץ, און אינוועניג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו ליינגסט! פאָהרסט דו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!“... און פונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציעגעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביה'ס טעכטער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין אייגענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות, ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באווייזען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „האטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך ווייס, אז ער איז געווען א כלי־זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מיליאנשטשיק"... „ווערמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". „וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שווייג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפריזניק". „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך,

אָדער אַ מה־יעשה׳ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלערעל פון׳ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה ניט? אַט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע׳פּועל׳ט ארויסראַטעווען האָדלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּיס קיין יאַפּאַניע, זאָג איך, פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדן־ארם צו דער מלכה שבא?" „ווייל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט־אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: א ם   א י ן   א נ י   ל י   מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אַט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאַך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהאָן"... שלאָגט זי מיך איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסט דו מיך, טאַטע, נישט גלייכען. האָדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, איז האָדעל׳ס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקע׳ס צייטען... פון האָדעל׳ס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקע׳ס צייטען, איז אַזוי ווייט,

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר חאפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעברעקעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגייער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיך אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אוים דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איד, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?" „וואס, זאגט ער, טהוט א י ה ר דא?" „געוועזן, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער". „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?" „וואס, זאג איך, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אויף אונז ביידען געזאגט געווארען!" „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאך א מין צופריעדען, זאג איך, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים". „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?" „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין". „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען". „דהיינו? „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען". „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגעקומען?" „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער". „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרוים נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב· זאגט ער, דערטאפט

איין איידעם א שארלאטאן, גע׳הרג׳עט, זאגט ער, געשלאגען די טאכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אוועק, זאגט ער, קיין אמעריקע". „למאי האט איהר איהם, זאג איך, געלאזט פאהרען אזוי ווייט?" „וואס האב איך איהם, זאגט ער, געזאלט טהון?" „איהר האט געזאלט, זאג איך, איהם אנזאלצען אויפ׳ן עק"... „ס׳איז אייך, אפנים, זאגט ער, גוט אויפ׳ן הארצען, רב טביה?" „הלואי, זאג איך, אויף אייך געזאגט געווארען, רבונו־של־עולם, חאטש האלב!" „אזוי גאר? און איך האב אייך, זאגט ער, גע־שאצט, אז איהר זענט א איד א נגיד; ווי באלד אזוי, זאגט ער, טא נאט־זשע אייך א שמעק טאבעקע"... אפגע׳פטר׳ט דעם שדכן מיט א שמעק טאבעקע, בין איך געקומען צו פאהרען אהיים און האב מיך גענומען אויספארקויפען מיין בעל־הבית׳שקייט פון אזוי פיעל יאהרען. מאהלט אייך, נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס טעפעל מיט איטליכס נארישקייט האט ביי מיר צוגענומען א שטיק געזונט. די זאך האט מיר דערמאנט גאלדען עליו השלום, יענע זאך האט מיר דערמאנט די קינדער, זיי צו לענ־גערע יאהר. נאר קיין זאך האט מיר נישט דערלאנגט אזוי טיעף, ווי דאס פערדעל מיינס. אקעגען מיין פערדעל האב איך מיך גע־פיהלט עפים חייב... סטייטש, אפגעהארעוועט מיט דעם אזוי פיעל יאהרען, אינאיינעם געבידעוועט, אינאיינעם פארשווארצט געווארען, און פלוצים גענומען און פארקויפט! פארקויפען האב איך דאס פארקויפט צו א וואסער־פיהרער, ווארום פון די בעלי־עגלות קאן מען נאר מבוזה ווערען. איך קום צו זיי פארקויפען מיין פערדעל, מאכען זיי צו מיר: „גאט איז מיט אייך, רב טביה, ס׳איז דען ביי אייך א פערד?" „וואס דען, זאג איך, איז דאס, א הענגלייכטער?" „ס׳איז ביי אייך, זאגען זיי, נישט קיין הענגלייכטער, נאר א למד־ואו׳ניק". „וואס הייסט דאס, זאג איך, א למד־ואו׳ניק?" „דאס הייסט, זאגען זיי, א זקן פון זעכס און דרייסיג יאהר, אהן א סימן פון צייהן, מיט א גרויע ליפ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אלטע אידינע ערב־שבת אויפ׳ן פראסט"... געפעלט אייך אזא

מיין בעל־עגלה־שפּראך? איך וועל אייך גען שווערן, אַז דאָס פערדעל נעבאך האט פארשטאנען איטליכס וואָרט, ווי אין פּסוק שטעהט: ידע שור קונהו — אַ סקאָטינע פיהלט, אַז מע האַלט דאָס ביי פּאַרקויפען. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צונעקלאפּט דעם וואָסער־פיהרער און געזאָגט צו איהם: „מיט מזל־ברכה", האָט מיין סוס פלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עוו־דיגע מאַרדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אָט אַזוי דאַנקסט דו מיר אָפּ פאַר מיין סלוזשבע?"... איך חאַפּ אַ קוק אויף מיין פערדעל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואָסער־פיהרער האָט דאָס גענומען אין די הענט אריין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאָכדעם שטעהן איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטעל! אָט האָסט דו באשאַפען אַ טביה'ן און האָסט באשאַפען, להבדיל, אַ פערד, און ביידע האָבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, אַ מענטש האָט אַ מויל און קאָן זיך חאָטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאָס האַרץ, און אַ פערד, להבדיל, וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— —

איהר קוקט אויף מיר, פּאַני שלום־עליכם, וואָס סע האָבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראַכט זיך אודאי: „אָט דער טביה האָט זיך פאַרבענקט, אַפּנים, נאָך זיין פערדעל?" וואָס עפּיס נאָכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אַלסדינג טהוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאָכ'ן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכ'ן סטאַראָסטע מיט'ן אוראַטניק, נאָך די בויבעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים, און אפילו נאָך אפרים דעם שדכן, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מגפה, וואָרום סוף־כל־סוף, אַז מע זאָל וועלען אַריינטהאָן זיך אַ ביסעל אין חקירה, איז ער דאָך נישט מעהר, ווי אַ איד אַ אביון, וואָס זוכט נעבאך פּרנסה. אם־ירצה־השם, אַז

נאָט וועט מיך ברענגען בשלום אהין, וואו איך פאָהר, ווייס איך נאָך אליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ׳ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פאָר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאָט אייך דערוויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פאָהרט געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באזונ־דער נאָר פריינדליך.

לך-לך

געשריבען אין יאהר 1914.

לֶךְ־לְךָ

— א שענער, א גוטער, א ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פאני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארויס, ס'האט זיך אנגעקליבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: א י כ ה — פאר וואס זעהט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאהרט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפּיס מאדנע? אפנים, איהר קווינקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פאני שלום־עליכם, ס'איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאר אוים מילכיגער, גלאט א איד, א איד פון א גאנץ יאהר, א איד א זקן, ווי איהר זעהט, האטש אפילו אין יאהרען גאר ניט אזוי אלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאך גאנץ ווייט צו זיעבעציג! אי, וואס עפּיס אזוי ווייס די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליעבער פריינד. א ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פונ'ם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטיקעל צייט אויף אידען!... נאר איך ווייס, וואס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבען זיך אמאל געהאט אפגעזעגענט, איידער איך האב באדארפט אוועקפאהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אז דאס זעהט איהר שוין טביה'ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאהרט שוין מסתמא הארכען עפּיס

נייעס, אַפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת־המכפּלה און נאָך אַזעלכע זאַכען? באַדאַרף מען אייך באַרוהיגען, אויב איהר האָט צייט און ווילט האָרכען חידושים, אָבער טאַקי האָרכען מיט קאָפּ, ווי אין פּסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאָלט אַליין זאָגען, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואָס פאַר אַ סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אַנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האָט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאַנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דאָרף, וואו דו ביזט געבוירען און אָפּגעלעבט אַלע דיינע יאָהרען, א ל ה אָ ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראָגען!... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגען טביה'ן דעם דאָזיגען פּסוק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלענד, ווי מיר זאָגען ראש־השנה אין די תפלות: אַ ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה!... נאָר איך האָפּ אייך איינס פאַר'ן אַנדערען, שיער פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען נאָך גאָר פון פאָרענט און אַז איך האָב אייך נאָך ניט דערצעהלט, וואָס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואָס זאָל זיך דאָרטען הערען, ליעבער פריינד? אַ לאַנד — אויף אונז יידען אַזאַ יאָהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאָך אין דער תורה געשריבען! איין חסרון נאָר, וואָס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איהר זעהט אַטאָ, נאָך דערווייל אין חוץ־לאָרץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אַפּנים, געזאָגט געוואָרען דער פּסוק פון דער מגילה: כ א ש ר אָ ב ד ת י — געוועזן אַ שלים־מזל און אַ שלים־מזל וועל איך שוין שטאַרבען. דאַכט זיך, אָט־אָט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאַנד הייסט עס, געבליבען נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פּאַשאָל. וואָס־זשע טהוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען אַ שענס, מיין עלטערער איידעם, מאָטעל קאַמזויל, דער חייט פון

אנאטעווקע, ניט דא געדאכט, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און לעגט זיך אוועקעט א געזונטער, א שטארקער, און מאכט א שטאַ־ב! דאס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאל. משטיינס געזאגט, א בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה על התורה ועל העבודה — אויף דער נאדעל מיט'ן פאדעם און געשטשאבעט, מחילה, תחתונים. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט באקומען דאס טרוקענע, אנגעהויבען קאכיקען, געקאכיקעט און געקאכיקעט, ביז ער האט אויסגעשפיגען דאס לעצטע ביסעל לונג — עס האט נישט געהאלפען שוין ניט קיין דאקטאר, ניט קיין טאטער, ניט קיין ציגענמילך, ניט קיין טשעקאלאדע מיט האניג. א וואוילער יונגאטש געווען, אפילו א פראסטער, נישט קיין בן־תורה, נאר איין עהרליכער, אהן חכמות, ליעב געהאט מיין טאכטער — דאס חיות! און מפקיר געווען זיך פאר די קינדער, און פאר מיר — געווען גאר די כפרה!

בקיצור, אפגעזאגט דעם פסוק: וימת משה — געשטארבען מאטעל, האט ער איבערגעלאזט מיר א רעכטע באמבע: וואו האב איך שוין געקאנט אפילו אין זינען האבען דעמאלט ארץ־ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייך אליין, א טאכטער איין אלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אהן א שטיקעל ברויט? חאטש אפילו אין פלוג, אז מע וויל צוריק, וואס קאן איך איהר העלפען — א לעבערדיגען זאק? איך וועל דאך איהר דעם מאן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאכען, און איהרע קינדער דעם טאטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אליין איז מען דאך אויך נישט מעהר ווי א זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער, פיהלען, אז מען איז א מענטש, ניט קיין סקאט. גענוג געטארעראמט! גענוג גע'עולם־הזה'ועט! מע באדארף שוין א ביסעל א טראכט געבען פון יענער וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט, אז איך האב שוין געמאכט א תל פון מיין ביסעל האדאבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאנג געגעבען דעם

וועג, די בהמה'לער אויסגעפּאַרקויפט עד לפ"ק, געבליבען נאָר אַ פּאָר ביקלעך, וואָס סע קאָן אַמאָל ווערען פון זיי לייט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פלוצים גייט ווער אויף די עלטערע יאָהרען איין אבי יתומים, אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין פאַרטיג? האָט צייט! די רעכטע געדיכטע געהט ערשט ווייטער, ווארום ביי טביה'ן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איהר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטען נאָך אַ צרה. אַשטייגער, אַז ס'האָט זיך אַמאָל געמאַכט איין אומגליק — ס'איז געפאַלען ביי מיר אַ בהמה'לע, האָט זיך באַלד פאַרטירנע, ניט פאַר אייך געדאַכט, אָוועקגעלעגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האָט שוין גאָט באַשאַפען זיין וועלטעל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלייבען — אַ פאַרפאַלענע זאַך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איהר דאָך די געשיכטע מיט'ן גרויסען געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאָד־ראַטשיק פון דער מלחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פיהרען קיין יעהופּעץ פּולע זעק און האָט זיך פאַרקאַכט אין מיין טאַכטער, גע־וואָלט אַ שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויס־געשלאָגען אַ קניע ערד, שיער דעם שלאַק באַקומען, געגומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אָפּגעשיט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטען און בריליאַנטען — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאָ? נו, האָט זיך פון דעם גאַנצען גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואָס פאַר אַ טייך! אַ טייך מיט אַ בלאָטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! ווארום אַז גאָט הייסט, דאָס רעדעל זאָל זיך געבען אַ דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגען אין הלל: אָט, דאַכט זיך, נאָר־וואָס איז געוועזען מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַד: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י ם ו ב א ר ץ — אין דער ערד מיט די פּאַסטאַראַנקעס... גאָט האָט ליעב שפּיעלען זיך מיט אַ מענטשען. אוי, האָט ער ליעב שפּיעלען זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּיעלט מיט טביה'ן וויפיעל מאָל: ע ו ל י ם

ו י ו ר ד י ם — ארויף און אראָפּ! און אַזוי איז געווען אויך מיט מיין פּאַדראַטשיק, מיט פדהצור׳ען. איהר געדענקט דאָך מסתמא דאָס גרויסקייט זיינס מיט׳ן הייזעל, מיט די דרייצעהן דיענסטען, מיט די שפּיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ? פּי—פּו—פּאַ! געדענקט איהר, איך האָב אייך דער־צעהלט, דאָכט זיך, ווי אַזוי איך האָב צוגערערט דעמאָלט מיין ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאָל זעהן, אַז ער זאָל איהר אוועקקויפען דאָס הייזעל, און למען־השם — אויף איהר נאָמען? נו, האָט מען דאָך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראָגער — וואָס פאַרשטהעט אַ טאַטע? אַ טאַטע פאַרשטעהט גאַרניט! וואָס־זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וואו איהר האָט ערגיץ אַ שונא: אחוץ וואָס ער האָט זיך פונ׳ם גאַנצען טראַסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפּאַרקויפט אַלע שפּיעגלען מיט אַלע זייגערס, מיט׳ן ווייב׳ס דימענטען און בּאַרליאַנטען, האָט ער זיך נאָך פאַרשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־מוזט ווערען אַ בורח, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, און מאַכען איין אַפּטרים און אוועקגעפאָהרען אַהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש גערט אַוועק — קיין אַמעריקע הייסט עס. אַהינצו־צו פאָהרען דאָך אַלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאָהרען אַהינצו־צו, די ערשטע צייט גוט פאַרשוואַרצט געוואָרען, דאָס ביסעל מזומנ׳ס, וויפיעל ס׳איז געווען, האָט מען אויפגעגעסען, און אַז ס׳איז ניט געווען מעהר וואָס צו קייען, האָט מען נעבאַך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבייט, געטהאַן כל עבודת־פּרך, ווי די אידען אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אַז ס׳איז זיי שוין, ברוך־השם, נישקשה׳דיג: זיי אַרבייטען זאָקען אויף אַ מאַשינע און מאַכען אַ לעבאַכטס... אַזוי רעדט זיך עס דאָרטען, אין אַמעריקע. אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאָס שטיקעל ברויט שלעפּט זיך... דאָס גאַנצע שטיקעל גליק, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי מענטשען, שרייבט זי, אַהן אַ קינד, אַהן אַ רינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אייך, זאָל ניט אַ רוח אין זיין פּעטער׳ס מוהמע אריין

געפלויגענע געוואָרען?... איך מיין טאַקי אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַר'ן שענעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאַראַיעט, און פאַר דער בלאַטע, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפּיהרט! וואָס וואָלט איהר געווען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געווען חתונה האָבען פאַר אַ בעל־מלאכה, ווי צייטעל, אָדער פאַר אַ לעהרער, ווי האָדעל? אַי, די האָבען אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָהר ערגיץ פאַרשיקט אויף פּאַסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגען?... הערט איהר, אַ חכמה אַ אידינע איז געווען טאַקי מיינע, גאָלדע עליו השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטענס אַרומגעקוקט, אָפּגעזעגענט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. ווארום, זאָגט שוין איהר אַליין, איידער האָבען אַזאַ צער־גידול־בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזענד מאָל ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל?... נאָר ווי שטעהט דאָרטען אין פרק: ב ע ל ־ כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איהר... דערווייל האָבען מיר זיך אַראָפּגעשלאָגען פונ'ם שליאַך, איז דעריבער נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו ה ר א ש ו ן — לאָמיר איבערלאָזען, ווי איהר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת־מלכה. וואָר־זשע, הייסט עס, האָלטען מיר? ביי דער סדרה לך־לך. נאָר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלען זיך אויף אַ ווייל ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטעהט, אַז פריהער לערענט מען לך־לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פאַר־קעהרט, פריהער געלערענט בלק, דערנאָך לך־לך. און געלערענט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שען, אַז איהר מעגט עס האָרכען. עס קאָן אייך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָנסטיטוציעס, בעת עס

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער אין די גרויסע שטעדט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאר צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפ אזא צייט צווישען גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי־בתים פון דארף. ידיד נפש אב הרחמן — „באטיושקא טעוועל" איז ביי זיי דאס אויבערשטע פון'ם שטויסעל! וואס איז שייך? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע". א רפואה צו קדחת — איז „דא טעוועליא". א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איך עפיס באדארפט אין זיינע האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק — איך בין נאך דעמאלט געווען בגדלותי — אין די פעדערען, ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איך טהו א קוק — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע, אלע פיינסטע בעלי־בתים, פון'ם סטאראסטע איוואן פאפערילע ביז דעם לעצטען גוי, טראכים דער טשערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר אויס עפיס מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע־געבען א טיאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב איז מיטען דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איד, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גויים בשלום ושלוה, און מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... און איך נעם און געה ארויס צו זיי מיט א ברייטען שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? און וואס וועט

איהר עפּיס זאָגען גוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראַסטע, איוואַן פּאָפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אַפּענטליך און גאָר אָהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזען — פע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? איז אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאָפּערילע, דער סטאַראַסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבען זיך, זאָגט ער, אַלץ גע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיך שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומעדום, איז אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיך דורכלאָזען?... איז געבליבען ביי דער האָמאָדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיך שלאָגען... נאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר נאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזען די פעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די חאַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער חאַדאָבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אָנגעלעהענט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּיס שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאַוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגען אין תהלים: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — ביזט דאָך טאָקי, טביה, יוט אין דער אַרבייט! ווארום טאָמער א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ן — אַ

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באדארף זיי עפּיס זאגען!“... און וואס זאל איך אייך לאנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באשערט געווען, אפּנים, א נס, האט מיר דער אויבערשטער ארייננעגעבען א זין, איך זאל ביי זיך ניט אראפּפאלען, און איך נעם מיך אן מיט הארץ און רוף מיך אן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמער־נא, רבותים, זאג איך, הערט־זשע אויס, זאג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאלד, זאג איך, אז הראמאדע האט אזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאך ניט שייך, זאג איך, מסתמא ווייסט איהר, זאג איך, בעסער, אז טביה האט ביי אייך פארדיענט, איהר זאלט מאכען א תל, זאג איך, פון זיין חאדאבע און פון זיין גאנץ פארמעגען... נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן נאך העכערס פאר אייער הראמאדע? איהר ווייסט, זאג איך, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט? איך זאג ניט, זאג איך, מ י י ן גאט, א י י ע ר גאט — איך שמועס פון יענעם גאט, זאג איך, פון אונזער אלעמענס גאט, וואס זיצט, זאג איך, אט דארטען אויבען און זעהט צו אלע פארלאסטען, זאג איך, וואס טהוען זיך אפּ אט דא אונטען... עס קאן זיין, זאג איך, אז ער אליין האט מיר אנגעצייכענט, אז איך זאל געשטראפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאן זיין ווידער, זאג איך, אקוראט פארקעהרט, אז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אז מע זאל טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאג איך, קאן דאס וויסען, וואס גאט וויל? אדרבה, זאג איך, אפשר געפינט זיך דא צווישען אייך איינער, וואס וועט זיך אונטערנעמען, זאג איך, דערגעהן דא א טאלק?“...

בקיצור, זיי האבען, אפּנים, געזעהען, אז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאר־

נישט ניט. דו ביזט, זאָגט ער, טאַקי אַ זשיד. נאָר ניט קיין שלעכ־טער מענטש. נאָר איינס צום אַנדערען, זאָגט ער, געהער זיך ניט אַז — שלאָגען דאַרף מען דיך; הראַמאַדע האָט אַזוי גע׳פּסקנ׳ט — פּאַרפּאַלען! מיר וועלען דיר, זאָגט ער, האַטש אויסהאַקען די פענ־סטער. דאָס, זאָגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאָמער, זאָגט ער, פאַהרט עמיצער דורך, טאָ לאָז מען, זאָגט ער, זעהען, אַז מע האָט דיך געשלאָגען, אַניט, זאָגט ער, וועט מען אונז נאָך שטראָפירען"... אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד וואָס קאַטאַרי זַיהר פאַהרט אוים די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט ?...

האָב איך אייך, הייסט עס, שוין גע׳פּטר׳ט די סדרה בלק. אַצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאָזיגע סדרה האָט מען מיט מיר געלערענט אָט דאָ ערשט ניט לאַנג, און טאַקי אויף דער רעכטער אמת. דאָ האָט שוין ניט געהאָלפען, פאַרשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאָגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אייך איבערגעבען אַקוראַט, מיט אַלע פישטשעוועקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אַזוי ווי איהר האָט ליעב.

ויהי בימי מענדעל ביילים — דאָס איז געווען אַקוראַט אין יענער צייט, ווען מענדעל ביילים, אונזער כפּרה־היהנדעל, איז אָפּ־געקומען חבוט־הקבר, געלייטערט די נשמה פאַר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאַנגען חאַדאָראָם, — זיץ איך מיר אַזוי איינמאָל אויף דער פּריזבע ביי מיין שטוב פאַרטיעפט אין מחשבות. זומער־לעבען. די זון באַקט, און דער קאָפּ טראַגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיגע צייטען! אַזאַ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאָט? דער אַלטער אידישער גאָט? וואָס שווייגט ער? ווי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? סטייטש און סטייטש און ווידער אַ מאָל סטייטש!" און טראַכטענדיג אַזוי פון גאָט,

פאַרטיעפט מען זיך שוין אַגב אין הימעל־זאַכען און מע פאַלט אריין אין חקירה: וואָס איז ד י וועלט? און וואָס איז י ע נ ע וועלט? און פאַר וואָס זאָל ניט קומען משיח? „אי, טראַכט איך מיר, וואָלט ער געטהאָן, ווי אַ חכם, טאַקי משיח מיין איך, ווען ער האַפּט זיך אַראָפּ צו אונז אַצינדערט רייטענדיג אויף זיין וויים פערדעל! דאָס וואָלט געווען אַ שענע זאַך! ער איז נאָך קיינמאָל, דאַכט מיר, אַזוי נויטיג ניט געווען פאַר אונזערע אַחינו בני ישראל, ווי היינט! איך וויים ניט, ווי אַזוי די נגידים, די בראַצקים, למשל, אין יעהופּעץ, אָדער די רויטשילדס אין פּאַריז? סע קאָן זיין, אַז זיי האָבען איהם אין זינען אַקוראַט אין דער לינקער פּאה; נאָר מיר, אידען אָרעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאַזעפּעווקע און פון זלאַדייעווקע, און אפילו פון יעהופּעץ, און אפילו פון אַדעס, קוקען אַרוים, אוי, קוקען מיר אַרויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אַזש פון קאָפּ! אונזער גאַנצע האָפענונג אַצינד איז דאָך נאָר, טאָמער וועט גאָט טהון אַ נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אַזוי ווי איך זיץ מיר פאַרטיעפט אין די דאָזיגע רעיונות, איך טהו אַ קוק — אַ וויים פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין; ישטוב! טפּררו — אָפּגעשטעלט זיך, אַראָפּגעקראָכען, צוגעבונדען דאָס פערדעל צום טויער, און אַליין גלייך צו מיר: „זדראַסטאַי, טעוועל!“ „זדראַ־סטאַיטי, זדראַסטאַיטי, וואַשע בלאַהאָראָדיע!“ — ענטפער איך אָפּעט גאַנץ ברייטליך, און אין האַרצען טראַכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ז — מאַכט רש״י: אַז מע קוקט אַרוים אויף משיח׳ן, קומט דער אוראַטניק... און איך שטעה־אויף אַקעגען איהם, אַקעגען דעם אוראַטניק הייסט עס: „ברוך הבא אַ גאַסט, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּים אויף דער גרויסער וועלט און וואָס וועסט דו, זאָג איך, עפּים זאָגען גוטס, אדוני פּריץ?“ און דאָס האַרץ פאַלט מיר שיער ניט אַרוים — איך וויל שוין וויסען, וואָס און ווען? און ער, דער אוראַטניק הייסט עס, האָט זיך אָבער צייט. ער פאַררויכערט זיך גאַנץ פיין אַ פּאַפּירעסעל, בלאָזט אַרוים דעם רויך, שפּייעט אוים

און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייפעל צייט, אַשטייגער, דאַרפסט דו האָבען, טעוועל, זאָלסט קאָנען פּאַרקויפען, זאָגט ער, דיין חאַטע מיט דיינע אַלע בעבעכעס?" קוק איך איהם אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פּאַרקויפען, זאָג איך, מיין חאַטע? וועמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?" „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקען, זאָגט ער, פון דאָרף". „סדר־הכל, זאָג איך, מעהר ניט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדיענט ביי דיר אַזאַ כבוד?"... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס". „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזעהען אויף מיר?" „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאָדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאָסטאָ־לאָמעווקע, און אפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעדטעל, ווערד דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרייבען פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אייערע"... „אפילו לייזער־וואָלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיגען שוחט? און דעם רב?" „אַלע! אַלע!" — זאָגט ער און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי אַ שנייד־אָפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אפילו גע־וואָרען עפּיס ווי אַ ביסעל גרינגער, ווי זאָגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסען פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו איהם, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט חאַטש, זאָג איך, וואָשע בלאָהאָראָדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקעל, איז נאָך מיין טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באָבע עליו השלום?" און איך פויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאַנצע משפחה ביי די נעמען, וואו ווער ס'איז געזעסען און וואו ווער ס'איז געשטאָרבען... הערט ער מיך

דוקא אויסעטן, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאַנ־טשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט אַ ציקאַווע איד, זאָגט ער, טעוועל, און דו האָסט אין זיך נייען מאָס רעד. צו וואָס טויגען מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באָבען מיט דיין זיידען? לאָזען זיי, זאָגט ער, דיר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאָהר־פאָהר נאָ באַר־דיטשעוו!"... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מעהר: געננג דו זאָגסט מיר אַז, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך חוזק: פאָהר־פאָהר נאָ באַרדיטשעוו!... לאָם איך איהם חאַטש אַ ביסעל אויס'לאַמר'ען... און איך רוף מיך אָן צו איהם: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאָראַדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין דאָ פּריץ, האָסט דו עפּיס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמיצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגען, אַז טביה האָט איהם באַ'גנבה'ט, אָדער באַ'גזל'ט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגע־נומען? אָנו, צעפרעג זיך אָקאָרשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געווען, זאָג איך, אדוני פּריץ, ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפיעל מאָל בעטען דיך פאַר די גויים, זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?"... האָט דאָס איהם שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טהוט איהם אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באָלאָקען פּוסטע רעד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיער — און ווייטער געהט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט ער, חתמ'ענען דאָס פּאַפּיער, און צייט אויף אַרויסצופאָהרען גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַר־קויפען אַלסדינג און צוגרייטען זיך אין וועג אַריין". דערזעהן, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפאַר איין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

כפלים, זאג איך, פאר דער גוטער בשורה, וואס דו האסט מיר גע־בראכט אין שטוב אריין"... גוט־גוט אריינגעזאגט איהם, ווי טביה קאן! איך האב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאי ווי סאי מאטי פארד — וואס האב איך דא אנצווווערען? וואלט איך גע־ווען יונגער חאטש מיט א יאהר צוואנציג, און וואלט מיר געלעבט מיין גאלדע עליו השלום, און וואלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיגער, וואס אמאל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־הע! וואלט איך זיך אזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איך וואלט זיך געבארעט, געשלאגען זיך ביז'ן בלוט אריין! נאר אזוי — וואס? מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס בין איך היינט און ווער בין איך? א פלג־גוף, א שברי־כלי, א צעבראכענער שארבען! „אך טי, רבונו של עולם, גאטעניו! — טראכט איך מיר. — וואס האסט דו זיך עפּיס צוגעטשעפּעט צו טביה'ן גראד? פאר וואס זאלסט דו בעסער ניט א שפּיעל טהון זיך א מאל אויף א טשיקאוועס, למשל, מיט א בראצקי'ן, אדער מיט א רויטשילד'ען? פאר וואס לערענט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער אנגעשטאנען? ערשטענס, וואלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען טעם, וואס הייסט א איד. והשנית, לאזען זיי אויך זעהען, אז מיר האבען א שטארקען גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פּוסטע דבורים. מיט גאט טענה'ט מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אזוי צו פיהרען די וועלט, גיט מען ניט. ער, אז ער זאגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י ה א ר ץ — קומט אויס, אז ער איז בעל־הבית, און מיר דארפען איהם פאלגען. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... געה איך אריין אין שטוב אריין און טהו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה: „צייטעל, זאג איך, מיר קלויבען זיך ארויס, זאג איך, פון דאנעז ערגיץ אין א שטאדט אריין. גענוג שוין געזעסען אין דארף, זאג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אקארשט, זאג איך, און הויב אן באצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואנט, מיט'ן סאמאוואר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאג איך, געהן

פארקויפען די חאטע. ס׳איז אנגעקומען, זאג איך, א פאפיער, אז מיר זאלען אפריייניגען, זאג איך, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דעד ניט בלייבען!“... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס׳איז געווארען, וואס זאל איך אייך זאגען, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאך: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איך, צעיאחמערט פלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואס בין איך עפים — א בן־יחיד, זאג איך, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איך, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה הארך, זאג איך, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איך, אז דיין אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איך, מיט גאט׳ס הילף, א דארף, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איך, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. ווי־באלד אזוי, זאג איך, מיט וואס־זשע, זאג איך, בין איך ערגער פון אלע אידען?“... אט אזוי רעד איך איהר אוים דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידינע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט?“... „שטיא! — זאג איך. — אז גאט איז געקומען, זאג איך, צו אונזער עלטער־עלטער־זיידען, צו אברהם אבינו׳ן, און האט איהם געזאגט, זאג איך, ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאנד, האט איהם דען אברהם, זאג איך, איבערגעפרעגט דאס אנדערע ווארט אפילו: וואוהין?... גאט האט איהם געזאגט, זאג איך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — איז דער פשט: נא ווסיע טשעטירע סטארעני... מיר וועלען געהן, זאג איך, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט זיין,

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דייז שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פדהצור'ען אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט ארייגפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאך אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אליין בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע, און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איך ווארף אייך אוועק"... זאגט ער: „וואס עפים?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

איך, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדרויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איד איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי־חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלסדינג געלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבערגעבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ, איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעד מיט פעקלעד מיט פעקלעד! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאר, טרויעריג — עס האט מיך אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגעוויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאווטשינע!... דא אויסגעוואקסען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך־לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדראסיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

איך מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין ווידער צע׳יעלה׳ט, ווי א אידינע צו ונתנה־תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאטאוועס ניט — באלד עפּים, איז געוויינט! וואלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איך איהר. — וואס וויינסט דו שוין ווידער? ביזט דו ניט קיין נאר? — זאג איך. — בארעכנען זיך נאר, זאג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל ביילים“... וויל זי ניט הערען און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, דו ווייסט ניט וואס איך וויין“... זאג איך: „איך וויים גאנץ גוט. פאר וואס זאל איך ניט וויסען? דו וויינסט, זאג איך, ס׳טהוט דיר באנג די היים... ביזט אט דא, זאג איך, געבוירען געווארען און אויסגע־וואכסען — פארדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאג איך, איך זאל ניט זיין טביה, איך זאל זיין איין אנדערער, וואלט איך אליין אויך, זאג איך, געקושט אט די נאקעטע ווענט מיט אט די לעדיגע פּאלי־צעס... איך וואלט אליין אויך, זאג איך, צוגעפּאלען צו אט דער דאזיגער ערד!... עס טהוט מיר באנג, זאג איך, איטליכם ברעקעל גלייך מיט דיר. נארעלע! אפילו אט די קאץ, זאג איך, זעהסט דו, אז זיצט זי דארט א פאר׳יתומ׳טע אויפ׳ן פריפּעטשיק? א שטומע צונג, א חיה, זאג איך, פון דעסטוועגען איז א רחמנות, זי בלייבט אליין אהן א בעל־הבית — צער־בעלי־חיים“... „ס׳איז דא, מאהל דיר, זאגט זי, א גרעסערער רחמנות“... „דהיינו?“ „דהיינו, אט פאהרען מיר אוועק, זאגט זי, און לאזען איבער דא איין מענטשען אליין, עלענד ווי א שטיין“. פארשטעה איך ניט, וואס זי מיינט, און רוף מיך אן צו איהר: „וואס בעלעבעטשעסט דו, זאג איך? וואסערע פלאמען? וואס מענטש? וואסער שטיין?“ מאכט זי צו מיר: „טאטע, איך רעד ניט פונ׳ם ווער, איך רעד, זאגט זי, פון אונזער חוה׳ן“... און ווי זי האט מיר אויסגערעדט דעם דאזיגען נאמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט א הייסען אקרעפּ, אדער מיט א שייט־האלץ איבער׳ן קאפּ! און איך פאל אן אויף מיין טאכטער און געב איהר אוועק א ווייסטען סוף: „וואס עפּים פּלוצים איין מיטען דרינען חוה, זאג איך? איך האב דאך אנגעזאגט, זאג איך,

וויפיעל מאל, אז חוה לא יזכר ולא יפקד!"... מיינט איהר, אז זי שרעקט זיך איבער? אבער גאר לא! טביה'ס טעכטער האבען אין זיך א כח! „טאטע, מאכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאר ניט אזוי שטארק און דערמאן זיך בעסער, וואס דו אליין, זאגט זי, האסט געזאגט וויפיעל מאל, אז סע שטעהט געשריבען, אז א מענטש דארף האבען רחמנות אויף א מענטשען, ווי א טאטע אויף א קינד"... איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאך מעהר אויפגעקאכט און געב איהר אוועקעט א גאב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, א איך בין געלעגען ווי א הונט פאר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס ווארט?... אדער וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז די מאמע עליו השלום איז געלעגען, זאג איך, ניט פאר דיר גערעדט, אט דא אויף דער ערד מיט שווארצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאלט געווען?... און די נעכט, וואס איך בין, זאג איך, ניט געשלאפען? און דאס קרענקען, וואס האט מיך, זאג איך, געקרענקט די גאנצע צייט ביז היינטיגען טאג נאך, אז איך דערמאן מיך, זאג איך, וואס זי האט מיר אפגעטהאן, אויף וועמען זי האט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... און עס פארבאקט מיך ביי'ם הארצען און איך קאן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאך אודאי, אז טביה'ס טאכטער האט נישט געפונען, וואס מיר דערויף אפצוענטפערען? „דו אליין, זאגט זי, זאגסט דאך, טאטע, אז דער מענטש, וואס האט חרטה, איז איהם אפילו גאט אליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאג איך. — צו שפעט! דאס צווייגעלע, זאג איך, וואס האט זיך איינמאל אפגעריסען פון בוים, מוז, זאג איך, פארטריקענט ווערען! דאס בלעטעל, זאג איך, וואס איז אפגעפאלען, מוז פארפוילט ווערען, און מעהר, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — עד כאן אומרים בשבת הגדול!"...

בקיצור, דערזעהן, אז מיט ווערטער קאן זי מיט מיר גארניט מאכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואס מע רעדט איהם איבער, פאלט זי צו מיר שוין גאר צו און הויבט מיך גאר אן צו קושען אין די הענט אריין און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, זאל איך שלעכטס האבען, זאל איך שטארבען אט־א־דא אויפ'ן ארט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאל, זאגט זי, אפשטויסען, ווי דו האסט זי אפגעשטויסען דעמאלט אין וואלד, אז זי איז, זאגט זי, צוגעפאלען צו דיר, און דו האסט פארקערעוועט, זאגט זי, דאס פערדעל און ביזט אנטלאפען!“... „וואס פאר א פריטשעפע, זאג איך, אויף מיין קאפ? וואס פאר איין אנשיקעניש?! וואס האסט דו זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען?!“... לאזט זי מיך ניט אפעט, האלט מיך צו ביי די הענט און טענה'ט זיך איהרס: „זאל איך שלעכטס האבען, זאגט זי, זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאגט זי, ווארום זי איז דיר א טאכטער, זאגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואס ווילסט דו, זאג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאכטער מעהר! זי איז שוין, זאג איך, לאנג געשטארבען!“... „ניין, זאגט זי, זי איז ניט געשטארבען און זי איז שוין צוריק דיין טאכטער, זאגט זי, ווי געווען, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאגט זי, אז זי איז געוואוירע געווארען, אז מע שיקט אונז ארויס, האט זי געזאגט צו זיך אליין, אז דאס שיקט מען אויס אונז אלעמען, זי אויך, הייסט עס. דארט וואו מיר — אזוי האט מיר חוה אליין געזאגט — דארט איז זי. אונזער גלות — דאס איז איהר גלות... א סימן, זאגט זי, האסט דו, טאטע, אט איז אפילו דאס פעקעל איהרס“... אזוי מאכט צו מיר מיין טאכטער, צייטעל הייסט עס, אין איין אטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאזט מיך אפילו ניט א ווארט ארויסרעדען און טהוט מיר א וויז־אן אויף עפים א פעקעל אין א רויטער פעטשיילע איינגעוויקעלט, און טאקי פאווטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אלקיר און א רוף־אוים: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיך א אידען... און וואס זאל איך אייך זאגען, ליעבער פריינד? טאקי

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אלקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געווען, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווײלע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מירביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין־און־איינציג ווארט, און שטיל:

— טא־טע...

. . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבא־וויזען, ווי זאגט איהר, מיאכקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינוועניג אין הארצען — דאס איז עפּיס אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פון׳ם פסוק „כרחם אב על בנים" און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!" — אנו, זייט דערמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפ!... און צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפּיצעל, וואס זי האט מיר אפּגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום׳ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און ווידער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין אזוי אכזר, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

ארך אפים!... ובפרט, זי האט חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאטען און צו איהר גאט!... וואס זאגט איהר, פאני שלום־עליכם? איהר זענט דאך עפּיס א איד, וואס קאטארי איהר מאכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאגט שוין איהר אליין, וואס האט טביה באדארפט טהון? ארומנעמען זי, ווי איין איינענע, קושען זי און האלזען זי און זאגען איהר, ווי מיר זאגען יום־כפור צו כל־נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פארקערעווען דעם דישעל, אזוי ווי דעמאלט, און זאגען איהר: ל ך ־ ל ך — געה דיר געזונדערהייד פון וואנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאז זיך אייך דאכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס ארט, און זאגט מיר בהן שלי, נאר אפענטליך, ווי פאר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אזוי וואלט א י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאנט עס מיר ניט זאגען באלד, געב איך אייך צייט אויף צו באטראכטען זיך... און דערווייל דארף מען געהן — די אייניקלעך ווארטען שוין אויף מיר, קוקען ארוים אויפ'ן זיידען. איהר דארפט וויסען, אז אייניקלעך זענען נאך טויזענד מאל טייערער און איינגעבאקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — א קלייניגקייט! זייט מיר געזונט און האט קיין פאראיבעל ניט, איך האב אייך אנגעקלאפט א קאפ — איהר וועט שוין דערפאר האבען וואס צו שרייבען... אז גאט וועט הייסען, וועלען מיר זיך נאך זעהען מסתמא. א גוטען!

וחלקלקות

אַ פערשפעטיגטע מעשה פון טביה דעם מילכיגען, דערצעהלט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאהרען 1914—1916.

וְהִלְקַלְקוֹת

— איהר געדענקט דאך מסתמא, פאני שלום־עליכם, ווי איך האב איך אנומעלטען איינגעטייטשט די פרשה „לך־לך" מיט אלע ל"ב פירושים, דערצעהלט, ווי אזוי עשו האט זיך פיין צערעכענט מיט זיין ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פאר דער בכורה, ארויס־גע'משלח'ט מיך פונ'ם דארף מיט האק און פאק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באדארף צו זיין, גע־מאכט א תל־עולם פון דער גאנצער חאדאבע מיט'ן ביסעל ארעמ־קייט, מיט'ן פערדעל, להבדיל, פון וועלכען איך קאן נאך עד־היום ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה־באב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האט פאר־דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, ביז איך אייך דאס מוחל. ווארום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך ווידער א מאל די אייגענע מעשה: מיט וואס בין איך דאס מעהר בן־יחיד ביי דעם רבונו־של־עולם פון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואס פאני טרייבט האלז־און־נאקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און רוימט און רייניגט און קארעניעט אוים מיט'ן ווארצעל וואו נאר ס'איז פארהאן א סימן פון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא": ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליאד ניט בלייבען? מיט וואס האב איך דא, משטיינס געזאגט, זיך איבערצונעמען פאר נאט מעהר פון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואס בלאנ־קען זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי די בלודנע שאף, ווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען, האבען ניט וואו א קאפ אנצושפארען, ציטערען יעדע מינוט, טאמער באווייזט זיך פון דער ווייטען א קנעפעל פון א אוראטניק, אדער גלאט אזוי א שווארציאהר, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

י ש א ה׳ ע ל י ך ג ו י ?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דארפישע אידען, פארשטעהט א קאפיטעל תהלים, איז נישט פרעמד אין א מדרש און קאן אפדראפפען, מיט גאט'ס הילף, א פרשה חומש מיט רש״י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאס אפשאצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האבען דרך־ארץ פאר אזא אידען? אדער אפשר קומט מיר גאר א דאנק דערפאר? חאטש אין תוך גערעדט, איז דא נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאס אודאי ניט, — איך מיין טאקי דאס, וואס מען איז, גאט צו דאנקען, א איד מיט לייטען גלייך, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פינ־טעלער, מען איז בא'הבינ'ט אין א פסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפשר, פאני שלום־עליכם, איך זאג דאס אייך גלאט אזוי, פונ'ם ארבעל? אדער איך וויל זיך דא אויספיינען פאר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרויס קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האט קיין פאראיבעל ניט, דאס קאן זאגען נאר אזעלכער, וואס קען ניט טביה'ן. טביה רעדט ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל ניט געווען. טביה האט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האט דאס דורכגעמאכט, מיט איהם אליין האט זיך דאס געטראפען. זעצט אייך צו אט־א־דא אויף א וויילעטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונויף א מענטשען, אז מען איז ניט קיין פראסטער בשר ודגים און מע האט א שטיקעל בעגריפיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, וועז און וואו און ווי אזוי אריינצושרויפען א פסוק, חאטשבי פון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאס איז געווען, אויב איך האב קיין טעות ניט, שוין לאנג, גאר לאנג, איך האב מורא, אויב נישט אין דער סאמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פון פאני'ס רעוואלוציעס מיט קאסנע־

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטעדט און שטעדטלעך מיט א פריי נעמיט און מיט אויפגעבונ־דענע הענט און גענומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: ש ו ב ר א ו י ב י ם ו מ כ נ י ע ז ד י ם — געבראכען פענסטער און געריסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, און שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע יאד, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כ ל י ש ר א ל י ש ל ה ם ח ל ק ? אלא וואס דען? ס'איז גלאט איין עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס אראפצופאלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בודע"...

און כך הוה — אזוי איז געווען איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמאדע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, און מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו". האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאן: סטייטש, ווי אזוי, און פאר וואס, און פאר ווען, און וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענ־טשען, זאג איך, איז מיטען העלען טאג און ארויסלאזען איהם די פעדערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארויס־געווארפען אלע מיינע רעד. כרוקעלע האט זיך איינגעשפארט

זיי מוזען, זאָגען זיי, יוצא זיין פאַר נאַטשאַלסטווא. זיי האָבען מורא, זאָגען זיי, טאָמער טראָגט אַן דער רוח אַ קנעפּעל, אַ שוואַרצ־יאָהר — לאָז ער זעהען, זאָגען זיי, אַז זיי זענען לייטען־גלייך, ניט דורכגעלאָזט אַ אידען גלאַט אַזוי, אַהן אַ שום סימן פון אַ פּאָגראָם. וואָס פאַר אַ פּנים, זאָגען זיי, וועלען זיי האָבען ביי נאַטשאַל־סטווא?... על־כן, זאָגען זיי, איז געבליבען ביי הראָמאַדע, אַז עפּים טהון מיט מיר — דאָס מוזען זיי!...

האָב איך מיך מיישב געווען סאַמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואָס, זאָג איך זיי, וויבאַלד אַז הראָמאַדע האָט אַזוי גע'פּסקנ'ט, זאָג איך, איז דאָך ניט שייך. וואָס קאָן זיין העכער פון הראָמאַדע? נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איהר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ זאַך, וואָס ס'איז נאָך העכער פון הראָמאַדע?“... זאָגען זיי: „דהיינו, וואָס קאָן נאָך זיין העכער?“ זאָג איך: „גאָט. איך מיין ניט, זאָג איך, אלהינו — נאַש באָג, אָדער אלהיכם — וואַש באָג. איך מיין, זאָג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אַלעמענס גאָט... אָט יענער, זאָג איך, וואָס האָט באַשאַפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער גאַנצע הראָמאַדע — אָט, זאָג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאָג איך, דאַרף מען אַ טאַפּ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאָלט מיר שלעכטס טהון. וואָרום עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער הייסט טאַקי אַזוי, און עס קאָן ווידער צוריק זיין, אַז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אַי, ווי אַזוי קאָנען מיר עס וויסען? וועלען מיר וואַרפען, זאָג איך, גורל. אָט, זאָג איך, ליגט אַ תהלים פון גאָט. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס תהלים באַדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פּסאַלטיר. אָט דער הייליגער פּסאַלטיר, זאָג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראָוואָי סודיאַ הייסט עס. ער, זאָג איך, וועט פּסק'ענען, צי איהר דאַרפט מיך שלאָגען, צי ניט“...

קוקען זיי זיך איבער ציקאָווע, און איוואַן פּאַפּערילע דער סטאַראָסטע געהט אַרויס פון אינמיטען און רופט זיך אָן צו מיר:

„אשטייגער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק׳ענען?"... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק׳ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען"... נעמט איוואן און ציהט מיר אוים א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט". „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס׳וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה׳ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?" קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא". „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים׳על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות"?"... קוקען זיי איינם אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער׳חזר׳ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע׳פועל׳ט האטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאגען זיי: „ניין, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!" זאג איך: „אויך גע׳פועל׳ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען?"...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווייל און האט זיך א נעם געטהאן צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי". דער אנדערער: „לאמאקי".

ביי׳ם דריטען איז שוין גאר אויסגעקומען: חייקאליא״. וואס איז איהם עפּיס געפעלען „חייקאליא״? נאך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער׳ס, וואס איז אנאטעווקע. איך זעה, ס׳איז א מעשה אהן איין עק, רוף איך מיך אן צו זיי: „איהר ווייסט, זאג איך, קינדער? איך זעה, אז די ארבייט, זאג איך, געהט ביי אייך צו שווערליך. אפּנים, זאג איך, אז „וחלקלקות״ איז ניט פאר אייער קאפּ; וועל איך אייך געבען, זאג איך, איין אנדער ווארט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעממקים״... „ממעממקים קראתיך״...

האט זיך דאך מסתמא ווידער א מאל אנגעהויבען די אייגענע חתונה: ביי איינעם איז דאס אויסגעקומען „לאחאנקא קעראסינא״. ביי׳ם צווייטען — „קריווליאקא בוזינא״. דער דריטער האט גאר א שפּיי געטהאן: „טפו! נעחאי טובי ליחא האדינא!״...

בקיצור, זיי האבען, אפּנים, געזעהען, אז מיט טביה׳ן וועלען זיי זיך ניט אויס׳טענה׳ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאר־נישט ניט. דו ביזט טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אנדערען אבער געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך. הראמאדע האט אזוי גע׳פסק׳ענט — פארפאלען. מיר וועלען דיר, זאגט ער, האטש אויסהאקען א פּאר פענסטער. און פאר נויט, זאגט ער, קאנסט דו אליין זיך אויסהאקען א פּאר שויבען — אבי פארשטאפּען זיי דאס מויל, חאפּט זיי דער שווארצ־יאהר! טאמער, זאגט ער, פאהרט דורך נאטשאלסטווא, לאזען זיי, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך ניט דורכגעלאזט. אניט, זאגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאך שטראפירען... און אצינדערט, זאגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאמאוואר און זיי אונז מכבד מיט טיי, און, פארשטעהט זיך, א האלב עמער בראנפען פאר הראמאדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאר דיין געזונט, ווארום דו ביזט. זאגט ער, א קלוגער איד, פון גאט׳ס מענטשען״...

אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פאַני שלום־עליכם, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד, וואָס קאַטאָרי איהר שרייבט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און אַז אַ מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאָר ביי זיך קיינמאָל ניט אַראָפּ־פאַלען, ובפרט אַ איד, ובפרט אַזעלכער, וואָס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שוואַרצע פינטעלעך! וואָרום נאָך אַלעמען, הערט איהר, קומט טאַקי פאַרט אויס, ווי מיר זאָגען אַלע טאָג אין דאַווגען: א ש ר י י ו ש ב י — אַז וואויל און אַז גוט איז דעם, וואָס קען. און ווי מיר זאָלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאָלען ניט וועלען געהן מיט אויבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אַז מיר אידען זענען פאַרט דאָס בעסטע און דאָס קליגסטע פאָלק פון אַלע פעלקער, ווי דער נביא זאָגט: מ י כ ע מ ד י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאָן זיך גלייכען אַ גוי צו אַ אידען? אַ גוי איז אַ גוי, און אַ איד איז פאַרט אַ איד, ווי איהר אַליין זאָגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אַז אַ איד באַדאַרף מען זיין געבוירען... א ש ר י ך י ש ר א ל — אַז וואויל איז צו מיר, וואָס איך בין געבוירען געוואָרען אַ איד, ווייס איך דעם טעם פון גלות־יון און פון אַרומשלעפּען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיגט, וואָרום פון זינט מע האָט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך־לך“, — געדענקט איהר, איך האָב אייך אַמאָל געהאַט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האַלט איך נאָך אַלץ אין איין געהן, און איך ווייס ניט פון קיין מקום־מנוחה איך זאָל קאָנען זאָגען: „אַט־אָ־דאָ, טביה, בלייבסט דו זיצען“. טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האָט איהם געזאָגט, ער זאָל געהן — געהט ער... אַט האָבען מיר זיך היינט באַגעגענט מיט אייך, פאַני שלום־עליכם, אַט־דאָ, אויף דער באַהן. מאָרגען קאָן עס אונז פאַרטראָגען קיין יעהופּעץ. איבער־אַ־יאָהר קאָן עס אונז פאַרשליידערען קיין אָדעס, קיין וואַרשאַ, אָדער גאָר קיין

אמעריקע — סיידען דער אויבערשטער זאל זיך ארומקוקען און זאגען: „ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? איך וועל אייך גאר ארויפברענגען משיח'ן!"... הלואי טהוט ער אונז דעם צו־להכעים, דער אלטער רבונו־של־עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאהרט געזונטערהייד און לאזט געריסען אונזערע אידעלעך און זאגט זיי דארטען, זיי זאלען זיך ניט זארגען: **אונזער אלטער גאט לעבט!**...

שלום עליכם

מ נ ח ם מ ע נ ד ע ל

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

צו דער צווייטער אויפלאַגע . . . . I—II
לאָנדאָן 9
פּאַפּיערלעך 43
מיליאָנען 81
אַ בכבוד'ע פּרנסה 155
עס פּיעדעלט נישט 181
שלום־שלום־מזל 205

צו דער צווייטער אויפלאגע

מנחם־מענדעל איז נישט קיין העלד פון א ראמאן, און איבער־הויפט נישט קיין אויסגעקלערטע פיגור. דאס איז נעבאך א איד פון א גאנץ יאהר, מיט וועלכען דער פערפאסער איז פערזענליך און נאהענט בעקענט. ער איז דורכגעגאנגען מיט איהם א שטיק לעבען פון כמעט צוואנציג יאהר. בעגעגענט זיך אינ׳ם יאהר 1892 אויף דער אדעסער „קליינער בערזע“, האבען מיר נאכדעם דורכ־געמאכט האנד ביי האנד אלע שבעה מדורי גיהנם, אין יעהופּעץ אויף דער בערזע, „געגאנגען“ מיט איהם קיין פעטערבורג און קיין ווארשא, אויסגעשטאנען א סך קריזיסען, זיך געווארפען מיט איהם פון איין פרנסה אויף דער אנדערער, און — אוי וועה! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגיץ, געמוזט סוף־כל־סוף טהון דאס, וואס אלע אידען טהוען — עמיגרירען קיין אמעריקא. דארט, זאגט מען, מאכען אידען נים שלעכט... דאס וועלען מיר זעהען פון זיינע שפּעטערינע בריעף פון אמעריקא.

דערוויל, ביז עפּיס וואס, האב איך צענויפגעזאמעלט אלע זיינע בריעף, וואס ער האט אין פערלויף פון די אכצעהן יאהר געשריבען אין פערשיעדענע צייטען, און געדרוקט אין פערשיעדענע ערטער, צו זיין וויב שיינה־שיינדעל, ווי אויך די בריעף פון זיין וויב צו איהם, און געמאכט פון זיי א בוך, מע קאן זאגען, כמעט א בריעף־פענשטעלער.

טאקי א בריעפענשטעלער, איינגעטיילט אין זעכס בעזונדערע אפּטיילונגען, און דערביי געהאט א מיין: א איד א סוחר, אז ער

וועט וועלען שרייבען א בריעף צו זיין ווייב, למשל, פון אדעס — זאל ער זוכען אינ'ם ערשטען בוך „לאנדאן". א שפעקולאנט אויף דער בערזע פון יקנה"ז, פון אקציעס וכדומה אזעלכע סחורות — וועט געפינען א מוסטער אינ'ם צווייטען בוך „פאפיערלעך", אדער אינ'ם דריטען בוך „מיליאנען". א איד א מעקלער, א שדכן, אדער איין אגענט — לאז זוכען ווייטער. מיט איינעם ווארט — יעדער וועט זיך געפינען זיינס. און אזוי ווי אידישע געשעפטען זענען, ברוך השם, אומעדום אלץ איינס, דאס הייסט, הויבען זיי זיך אן, דאכט זיך, גאנץ נישקשה'דיג, מיט אזוי פיעל בטחון און גלענצענדע האפענונגען, און אויסלאזען לאזען זיי זיך אויס, צום מיינסטען, מיט שלים-שלים-מזל, ווי ביי מיין מנחם-מענדלען, לכן בעדארף מען לאנג ניט הארעווען ביי'ם צענויפשטעלען א בריעף. מע קאן איהם נעמען גלייך, ווי ער שטעהט און געהט. און טאמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזענד, וואס די געשעפטען זיינע געהען איהם דערוואייל גוט, קאן ער זיכער זיין, אז ס'איז ניט אויף לאנג. אלץ, וואס איז געבויעט אויף לופט און אויף ווינט, מוז סוף-כל-סוף פאלען. שטארק אנגעלעגט איז דאס ניט. דערפאר איז דאס אבער אמת, און דעם אמת האבען דאך אלע מענשען ליעב...

ביי'ם צענויפשטעלען די בריעף צו דער צווייטער אויפלאגע, האב איך א סך בריוולעך שטארק פערקירצט און א סך בריוולעך גאר ארויסגעווארפען. אנגעווארען דערביי האבען נאר די זעצערס, ווייטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך געהט מיט דעם גאנג, אז א ווערק, וואס ס'איז קירצער, איז דאס אלץ בעסער. די וואס וועלען געפינען, אז ס'איז נאך א ביסעל צו לאנג, קאנען זיכער זיין, אז, אם ירצה השם, ביי די ווייטעריגע אויפלאגען זאל דאס ווערען אלע מאל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטען אידעאל: „**צו ניט זאגען קומט דאס ניט**"...

שלום-עליכם.

נערווי (איטאליא). ערב חנוכה תר"ע.

לאָנדאָן

אָדעסער בערזע.

געשריבען אין יאָהר 1892.

לאָנדאָן

(אדעסער בערזע).

I.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין יוייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר צו בעשרייבען די שטאָדט אדעס, ווי גרויס און שען זי איז, און די מענשען די היגע מיט זייערע גוטע כאַראַקטערען, און די גאָלדענע געשעפטען, וואָס מע קאָן דאָ מאַכען. שטעל דיר פאָר, איך געה מיר ארויס מיט'ן שטעקעל אין ג ר ע צ ק אריין, אזוי הייסט דאָ אין אדעס די גאַס, וואו אידען האַנדלען, האָב איך צוואַנציג טויזענד געשעפטלעך: וויל איך ווייץ — איז ווייץ, קלייען — איז קלייען, וואָל — איז וואָל, מעהל, זאַלץ, פעדערען, ראָזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, וואָס א מויל קאָן אויסרעדען געפינסט דו דאָ אין דעם אדעס. איך האָב לכתחילה אפילו אָנגעשמעקט א צוויי־דריי גוטע געשעפטלעך, נאָר עס איז מיר אַלץ ניט געווען צום האַרצען. האָב איך מיך אזוי לאַנג ארומגעדרעהט אין ג ר ע צ ק, ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגען צו עפּיס רעכטס, היינו: איך האַנדעל מיט „לאָנדאָן“ און פערדיען דערביי גאָר נישקשה'דיג! מע חאַפּט

א מאָל א כף־הא׳ער, א מאָל א פופציגער, און א מאָל, אז עס גערעט, א הונדערטער אויך. הכלל, דאָס „לאָנדאָן" איז אזא מסחר וואָס מע קאָן דערביי גליקליך ווערען אין איין טאָג. אָט איז ניט לאַנג ארויסגעקומען אהער איינער, עפּיס א שמש, און האָט געחאַפּט אין איין שמע־ישראל דרייסיג טויזענד, און האָרכט זיי היינט אלע־מען מיט׳ן קאָטער. איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואַלגערט זיך דאָ גאָלד אין די גאַסען! איך האָב, ברוך השם, קיין חרטה ניט, וואָס איך בין אראָפּגעפאָהרען אהער קיין אדעס. וועסט דו דאָך פרעגען: ווי קום איך קיין אדעס, אז געפאָהרען בין איך גאָר קיין קעשענעוו? אפנים, אז ס׳איז מיר בעשערט פון גאָט, איך זאָל פערדיענען גראָבע עטליכע קערבלעך! אָט וועסט דו הערען, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט מיט א מענשען.

אז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אָפּ־נעמען דאָס נדן, פרעגט ער מיך: וואָס בעדאַרף איך דאָס נדן? זאָג איך: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. זאָגט ער, אז קיין מזומן געלד האָט ער איצט ניט, ער קאָן מיר, זאָגט ער, געבען איין אָנווייזונג צו בראָצקי׳ן קיין יעהופּעץ. זאָג איך: לאָז זיין קיין יעהופּעץ, אבי געלד. זאָגט ער: ער ווייסט ניט, צי אין יעהופּעץ איז איצטער דאָ געלד. ער קאָן מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַבראָב׳ען קיין וואַרשאָ. זאָג איך: לאָז זיין קיין וואַרשאָ, אבי געלד. זאָגט ער: וואָס טויג דיר וואַרשאָ? וואַרשאָ איז ווייט. אויב איך וויל, קאָן ער מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַרבאַש׳ען קיין אדעס. זאָג איך: לאָז זיין אדעס, אבי געלד. זאָגט ער מיר נאָך א מאָל: אויף וואָס דאַרפסט דו אזוי געלד? זאָג איך איהם: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. בקיצור, ער דרעהט זיך אהין־אהער, עס האָט איהם אָבער געהאָלפען, ווי א טוידטען באַנקעס; איך, אז איך זאָג געלד איז געלד! געהט ער און נעמט ארויס צוויי וועכסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך־הכל פינף חדשים, און אויף ש״ן קערבלעך גיט ער מיר איין אָנווייזונג צו

באַרבאַש׳ען קיין אַדרעס, און דאָס איבע, ־גע גיט ער מיר מזומן, — וועט מיר זיין, זאָגט ער, צו־שטייער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. זי געזונד און לאָז גריסען שווער און שוויעגער און די קינדערלעך זאָלען לעבען, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. אז איך בין געקומען מיט דער אַנווייזונג צו באַרבאַש׳ען, זאָגט מען מיר, אז די אַנווייזונג איז גאָרניט קיין אַנווייזונג. וואָס דען איז דאָס ? ס׳איז אַ סוכה־שער ! לאָז פריהער אַנקומען, זאָגען זיי, פון אייער פעטער מנשה דער וואַגאָן ווייץ, און לאָז מען אַקאָרשט די ווייץ פערקויפען, וועט מען אייך דעמאָלט געבען געלד. אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע ! האָב איך באַלד אוועקגעשריבען קיין קעשענעוו איין אַטקריטקע, און האָב איהם געשריבען, אַז טאָמער שיקט ער נים אַרוים תיכף ומיד די ווייץ, וועל איך איהם קלאָפּען אַ דעפּעש. בקיצור, אַ שרייב אַהער, אַ שרייב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין איינע יסורים. און ערשט נעכטען איז מיר אַנגעקומען פון קעשענעוו אַ מזומנ׳ער הונ־דערטער און אויף רי״ש קערבלעך אַ וועכסעלע. אַצינד פערשטעהסט דו שוין, פאַר וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צייט נים געשריבען ? איך האָב גערעכענט, אַז די שי״ן קערבלעך זענען לעוואזל. דערפון זעהט מען אַרוים, אַז אַ מענש טאָר נים איבערטראַכטען אויפ׳ן ערגסטען. ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָס פיהרט אוים. איך האָב דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ׳ם אַריינגעבראַקט אין „לאָנדאָן“ אַריין, איינגעהאַנדעלט אַ רעמעל סחורה, „האָפּלעך“ און „בעסלעך“, און דאַנקען השם יתברך — מע זאָגט, אַז ס׳איז שוין דאָ ריוח !

הנ״ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז עס האט זיך מיר וויעדער אנגערופען די אמאלעדיגע ספאזמע, אויף דיין פעטער מנשה געזאגט געווארען, וואס האט דיר געמאכט אזא שענעם מחק פון די פופצעהנהונדערט קרעפלעך נדן, אזא יאהר, אזא מזל! ווי זאגט די מאמע מיינע זאל לעבען: „געשיקט דורך דער קאץ שלח־מנות"... וועכסעלעך וואלט איך ביי איהם נעמען! קרענק וואלט איך ביי איהם נעמען! קדחת אויף פינף חדשים! הערסט דו, הלוואי איך זאל ליגען זאגען, נאר כ'האב מורא, דו וועסט די איבעריגע קערבלעך נישט אנקוקען, ווי דו קוקסט ניט אן די אויהערען דיינע, וואס דו האסט זיי פערטראגען אזש אהין קיין אדעס. דיין גליק, וואס די מאמע ווייסט ניט פון קיין וועכסעלעך; עס וואלט זיך געטהאן חושך! און דאס, מענדעל, וואס דו שרייבסט, אז דו פערדיענסט, דאנקען גאט, געלד, איז ביי אונז אלעמען אוודאי זעהר אנגעלעגט. נאר וואס דען? האב דיר אכציג שווארצע יאהר, מיינע שונאים, אז דו שרייבסט שוין יא, שרייב זשע ווי א מענש! פאר וואס זאלסט דו ניט ארויסשרייבען אקוראט, וואס איז דאס פאר א מין סחורה אט דאס, וואס דו האנדעלסט מיט דעם? ווי טייער לייזט מען דאס איין ארשין? צי אפשר פערקויפט זיך עס אויף דער

וואָג? פרעג מיך בחרם וואָס דאָס איז, און מיט וואָס מע עסט דאָס! היינט פערשטעה איך ניט, דו זאָגסט, אז אָט האָסט דו איינגעקויפט סחורה, און אָט איז שוין דאָ ריוח. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַכסט ביי דיר אַזוי גע׳שמעיה׳דיג? „פעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, בעדאַרפען אויך אַ רעגען!"... און אז ס׳איז דאָ ריוח, פאַר וואָס פערקויפסט דו ניט? אויף וואָס וואַרטעסט דו? אויף אַ יקרות? און פאַר וואָס שרייבסט דו ניט, וואו דו שטעהסט איין און וואָס עסט דו? עפּיס גלייך, ווי איך וואָלט דיר זיין אַ פרעמדע, ניט קיין ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, נאָר עפּיס אַ פּאַליובאָווניצע, להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַז אַ קוה געהט אוועק אין טשערעדע, פערגעסט זי דעם זיי־געזונד". מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך וועלען פאָלגען, וואָלסט דו געזעהען אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אַהיים מיט׳ן ביסעל מזומנ׳ס, וועסט דו דיר געפינען שענערע געשעפטען, ווי אָט דאָס דאַזיגע... איך זאָל אַזוי וויסען פון קדחת, ווי איך וויים ווי מע רופט עס! און זיי געזונד, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

III.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינע־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי',

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי ווייסען, אז עס איז מיר קיין חידוש ניט, וואָס דו פערשטעהסט ניט דעם שכל פון „לאָנדאָן", וואָרום אז ווי באַלד אידען סוחרים, אידען מיט בערד, ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט, היינט לא כל־שכן א אידינע! על כן וועל איך דיר קלאָר מאַכען, זאָלסט פערשטעהן דאָס געשעפט אַקוראַט. הנה זיי ווייסען, אז דאָס „לאָנדאָן" גופא איז איין איידעלע מאַטעריע. פער־קויפען פערקויפט זיך עס אויפ'ן וואָרט, און זעהן זעהט מען דאָס ניט. אַלע מינוט בייט זיך עס: אָט איז דאָס טייער, אָט איז דאָס וואָלוועל. אָט איז „האָס", אָט איז „בעס", דאָס הייסט, דאָס קערבעל דאָרט אין בערלין אָדער עס הויבט זיך, אָדער עס פאַלט, עס ווענדט זיך אין בערלין; ווי אַזוי בערלין זאָגט, אַזוי איז דאָס. עס לויפען די קורסען אויף און אָפּ משוגענערווייז, עס פליהען דע־פעשען אַהין און צוריק, און אידען לויפען אַרום ווי אויף אַ יריד, מאַכען געשעפטען און ווערען גליקליך, און איך אויך בתוכם. עס איז אַ טומעל, אַ בהלה, מע קאָן דאָ פערדולט ווערען. אָט, למשל, האָב איך נעכטען געמאַכט אַ „סטאַלאַזש", מיך געקאָסט אַ פופ־ציגער, איז ער היינט אין דער פריה, פונקט זייגער צוועלף, אויסגע־

רונען געוואָרען. נאָר דו ווייסט דאָך ניט מסתמא, וואָס הייסט „מאַ־כען אַ סטאַלאַזש", — בעדאַרף מען דיר געבען צו פערשטעהן. למשל, מע גיט אַוועק אַ פופציגער פאַר אַ טאָג, און יענער „שטעלט אַ קורס", קאָנסט דו דיר מאַכען פונ'ם „סטאַלאַזש" „צוויי זייטען", היינו: צוויי „בעסען", אָדער צוויי „האָסען", אָדער גאָר בלייבען שטעהן און פערקויפען יענעם אַ „בלינדערעכט" ביז נאָך „שלום" („שלום" הייסט ביי אונז אין אָדעם פאַר־נאַכט, ווי ביי אייך בין מנחה למעריב). איז ווי באַלד דער קורס „שטעהט אָפּ", איז כפרה דער גאַנצער פופציגער — הייסט דאָס געמאַכט אַ „סטאַלאַזש". זאָלסט אָבער גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה! דער־לעגען אַ פופציגער איז דאָ פון די קלייניגקייטען. השם יתברך וועט העלפען, עס וועט „אַוועקגעהן די רעכטע זייט", וועל איך, אם ירצה השם, פערדיענען געלד, און אַ סך! און וואָס דו זאָגסט מכח דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, האָסט דו אַ גרויסען טעות. דער גוטער יאָהר האָט איהם ניט גענומען, ער איז נאָך אַ שענער בטוח! לאָם איך נאָר וועלען אַראָפּגעבען אַ „סקידקעלע", קאָן איך זיי פערצור־קערען. נאָר איך וויל נישט. איך זאָל דאַרפען געלד, האָב איך געננג: איך קאָן פערהאַנדלען אַ פּאָר „האָסלעך", אָדער אַ פּאָר „בעסלעך". נאָר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאָן בע־שטעהן בעסער צו קויפען נאָך אַ „סטאַלאַזש". וואָס מעהר „סטאַ־לאַזשען" איז אַלץ בעסער. אז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ „סטאַ־לאַזש", שלאָפט זיך גאָר אַנדערש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט מיך, וואו איך שטעה איין און וואָס איך עס, שרייב איך דיר, זוגתי היקרה, איך ווייס

אַליין ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. די שטאָדט אַדעס איז אונגעהייער גרויס, און אַלסדינג קאָסט דאָ טייער, און די הייזער זענען דאָ הויך ביז'ן הימעל, מע דאַרף קלעטערן אויף אַייזערנע טרעפּ אַ האַלבע שעה, ביז מע קומט אַהיים, אַזש אונטער'ן הימעל, און אַ פענסטערעל איז אַ קליינס, ווי אין אַ טורמע. איך בין זיך מחיה, אַז ס'ווערד טאָג און איך קאָן מיך אַרויסחאַפּען פון דער טורמע אַהין אין גרעצק אַריין, און דאָרטען טאַקי עס איך שטעהענדיג, דאָס הייסט, מע חאַפּט איבער וואָס גאָט גיט, וואָרום ווער האָט צייט זיך אַוועקזעצען עסען, אַז מע דאַרף אַלע מינוט געוואָהר ווערען די קורסען פון בערלין? דערפאַר איז דאָ פרוכטען בזיל הזול. וויינטרויבען עסט מען דאָ נישט ווי ביי אַייך אין כתרילעווקע ראש השנה אויף שהחיינו, — דאָ עסט מען וויינ־טרויבען אַלע טאָג, און אין מיטען גאַס, מע שעמט זיך גאָר ניט.

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיך אָנגעקוקט טאַקי נאָר ווי אַ משוגענעם! לאָם איך אַזוי וויסען, אויף אַ פּולער וואָך ניט אויסגערעדט זאָל זיין, פון דער שטאָדט אדעס, ווי איך הויב אַפילו אָן צו וויסען, וואָס דו פּלאַפּעלסט מיר אין דעם בריעף „העס" און „באָס" און „רעלעזשאַנס", דער שוואַרצער יאָהר ווייסט אייך דאָרטען! עס פליהען ביי דיר פּופּציגערס, ווי האַלעשקעס, עפּיס איז ביי דיר דאָרטען געלט — שמעלט, הפקר ציבעלעס! אַוודאי קאָן מען געהן אין גאָלד ביי אַזעלכע פּרנסות! איך פערשטעה ניט, חאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס מע זעהט זי ניט? אַ קאַץ אין אַ זאַק!?... הערסט דו, מענדעל? מיר געפעלט דאָס ניט. איך בין ביי מיין מאַמען נישט געפּרובט געוואָרען צו אַזעלכע לופטיגע פּרנסות, לאָז מיך גאָט היטען אויף ווייטער אויך. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון לופט האַפּט מען אַ פערקיהלונג"... דו שרייבסט: „אַז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ רעלעזשאַנס, שלאָפט זיך גאָר בעסער"... ווער לעגט זיך עס שלאָפען מיט אַ רעלעזשאַנס? עפּיס מאָדנע דבורים, טערקיש לשון! און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו קאָנסט פערצוקערען דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, איז טאָמער וועל איך אין

דעם נ י ט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין אַפּיקורס'טע, ווי די מאַמע זאָגט: „גלויב נישט ביז דו צעהלסט ניט איבער"... ווייסט דו וואָס, מענדעל? פאָלג מיך, אַ ווייב, טהו אַ שפּיי אויף דעם אַדעס, און קום בעסער צו פאָהרען אַהיים, קיין כתרילעווקע. פופצעהנהונדערט קערבלעך האָסט דו, אַ דירה גיט אונז דער טאַטע זאָל לעבען, קלייטען פערדינגען זיך, היינט וואָס פעהלט דיר נאָך? צו וואָס בעדאַרף איך ליגען ביי יענעם אין מויל, און שונאים זאָלען מומלען, אַז דו האָסט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַדעס און מיך האָסט דו אַוועקגעוואָרפען, ניט דערלעבען זאָלסט דו דאָס! דערווייל מעג נאָך דיין אַדעס זיין די כפּרה פאַר אונזער כתרילעווקע מיט אַלע דיינע הויכע מויערען מיט די אַייזערנע טרעפּ, וואָס מע דאַרף זיך דראַפּען אויף זיי משוגענערווייז! טאַקי כדאַי צוליעב דעם זיך קאַלי מאַכען דעם מאָגען, — וואָס איז? ס'איז אַ זול אויף ווייג־טרויבען! ווייגטרויבען דאַרף מען פרעסען, פלוימען איז ביטער? ס'איז ביי אונז היינט אַ גערעט אויף פלוימען, אַ גילדען אַיין עמער! נאָר עס געהט דיר שטאַרק אָן וואָס ביי אונז אין דער היים טהוט זיך. דו פרעגסט אַפילו ניט אויף די קינדער, וואָס זיי מאַכען. האָסט שוין גאָר פערגעסען, אַז דו ביזט אַ טאַטע פון דריי קינ־דערלעך זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאַמע: „דאַלי אָטשע, דאַלי כערדצע"... אַזאַ מכה זאָל זיך דיר זעצען, ווי זי איז גערעכט! דערווייל בלייב געזונד און פיעל גליקליך, ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

V.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז עס געהט אַצינד אַ מורא'דיגער „בעס“, האָב איך מיך אָנגעקויפט מיט „לאָנדאָן“ ווי אַ פויק, און איך האָב מיך בעוואָהרענט מיט זיעבעצעהן „בעסען“ און מיט אַכט „סטאַלאַזשען“. היינט בעדאַרף איך אָפּנעמען „דיפערענצען“ עט־ליכע הונדערט קערבלעך, וועל איך, אם ירצה השם, ווייטער מאַכען „בעסען“. זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אַזוי עס ווערען דאָ געמאַכט געשעפטען אויפ'ן וואָרט, וואָלסט דו פערשטאַנען, וואָס הייסט אַדעס; אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ איז דאָ פונקט ווי געמאַכט אַ קאָנטראַקט. איך געה מיר אַרויס אין גרעצק, קום אַריין אין אַ „קאַפּיי“, זעץ מיך אַנידער ביי אַ טישעל און שאַף מיר אַ גלעזעל טיי, צי קאַווע, צי עפּיס אַנדערש; קומט צו געהן איין מעקלער, ד'ער אַנדערע, דער דריטער; מע דאַרף נישט האָבען נישט קיין קאָנטראַקט, נישט קיין קוויטעל, קיין איינגעטונקענע פּען אפילו! יעדער מעקלער האָט ביי זיך אַ ביכעלע מיט אַ שטיפטעל, נעמט ער אַרויס דאָס ביכעלע און פערשרייבט, אַז איך האָב ביי איהם צוויי „בעסען“, און איך נעם אַרויס און צאָהל איהם אָפּ די עטליכע קערבלעך — מחיה! און שפּעטער מיט אַ פּאָר שעה, אַז גאָט הייסט, מע ווערד געוואָהר דאָס „טאַקסירעכץ“ פון בערלין, קומט צו לויפען

טאַקי דער אייגענער מעקלער און גיט שוין אַ פינפאונצוואַנציגער פון אויבען, און נאָך שפּעטער, אַז מע ווייסט שוין „אָנפאַנג“ אויך, שטופּט ער אַ פופציגער, און אַז גאָט וויל צו „שלום“, וואַכסט אָן אַ גאַנצער הונדערטער, און אַ מאָל קאָן געמאָהלט זיין, אַז טאַקי צוויי הונדערט, און אַ מאָל דריי הונדערט אויך, פאַר וואָס ניט? דערויף איז דאָך עס אַ בערזע! אַ בערזע איז אַ שפּיעל, אַ גליק־זאַך. און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו גלויבסט נישט אין׳ם פעטער מנשה׳ם וועכסעלעך, קאָן איך דיר אָנזאָגען אַ בשורה, אַז איך האָב זיי שוין פערצוקערט. אַ סימן האָסט דו: וואו האָב איך גענומען געלד אויף אַזוי פיעל „בעסען“ מיט אַזוי פיעל „סטאַלאַזשען“? „סטאַלאַזשען“ איז ניט, ווי דו רופסט עס אָן, „דעלעזשאַנסען“. דעלעזשאַנסען איז דאָס, וואָס מע פאָהרט אויף דעם קיין ראַדאַמישל און קיין זשיטאָמיר, און „סטאַלאַזש“ איז אַ שטיקעל פּאַפּיער, וואָס יענער שרייבט אָן און חתמ׳עט זיך אונטער, אַז ס׳וועט קומען „אולטימאַ“, דאָס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אַזוי פיעל און אַזוי פיעל פונטען צו דעם און דעם קורס דיר געבען און ביי דיר נעמען. די ברירה, הייסט עס, איז ביי דיר, וואָס דו ווילסט — דאָס טהוסט דו: ווילסט דו, גיסט דו, ווילסט דו, נעמסט דו. היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל פון „סטאַלאַזש“? ווען גאָט העלפט רעכטע „וואַריאַציעס“ אויף „לאָנדאָן“, און מע טהוט, למשל, אַ שמועס אויף די בלעטער מכח מלחמה, פאַלט דאָס רוסישע קערבעל אַראָפּ אין דער ערד אריין, און דאָס „לאָנדאָן“ טהוט זיך מיט אַ מאָל אַ רוק, אַז מע דערקענט נישט דעם פּלאַץ. אָט האָט מען געשמועסט יענע וואָך פון דער איינגעלשער מלכה, אַז זי איז עפּיס נישט אין בעסטען געזונד, איז באַלד געפאַלען דאָס רוסישע קערבעל, און „סטאַלאַזשען“ האָבען זיך געגעבען אַ הויב־אויף העכער הייזער! איצט שרייבען די גאַזעטען, אַז ס׳איז איהר בעסער, האָט זיך דאָס רוסישע קערבעל אויפגעהויבען, און מע קאָן שוין קויפען „סטאַלאַזשען“ וויפיעל מע וויל. הכלל, זאָלסט גאָר ניט זאָרגען, זוגתי היקרה, עס וועט, אם ירצה השם, זיין אַלסדינג, ווי מע זאָגט ביי

אונז אין אַדעס, „אין בעסטען אָרדענונג“! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די שפּעטערינע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלס־דינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און אַלעמען גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. ביי אונז אין אַדעס זענען די היצען אַזוי גרויס, אַז מע ווערד פערברענט, און ביי נאַכט ווערד מען צעגאַנגען, אַזוי ווי וואַכס. דעריבער אַז סע קומט פאַר־נאַכט, ווערד די שטאָדט פּוסט. דער עולם צעפאָהרט זיך אויף די פאָנטאַנען, אויפ'ן גרויסען פאָנטאַן, אָדער אויפ'ן קליינעם פאָנטאַן, אָדער גאָר אויפ'ן „לאַנזשעראָן“. דאָרטען קריגסט דו וואָס דו ווילסט, וואָס דיין הארץ גלוסט, און קאָנסט זיך באָדען אין ים, און קאָנסט הערען מוזיק, און דוקא אומזיסט, אָהן אַ גראָשען געלד!

הנ"ל.

VI.

שיינה-שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאָט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האָב שוין ווידער צו טהון מיט די צייהן, אויף דיינע אדעסער „דראָנזשיקעס" געזאָגט געוואָרען. איך דארף זיך רייסען דאָ אויף די צייהן און מוטשען מיט די קינדער זיינע, און ער — גאָרניט, לעבט זיך אָפּ, ווי גאָט אין אדעס, פאָהרט ארום רייטענדיג אויף „דראָנזשיקעס", באָדט זיך אין „קאָראָטקי וויק" און כלי-זמר שפּיעלען איהם צו. וואָס פעהלט איהם, אשטייגער? ווי זאָגט די מאמע: „רייטענדיג וואָלט ער געפאָהרען ביי מיר אויף א בעזעם, ניט אויף קיין דראָנזשיקעס!"... ממה נפשך, ביזט דו א סוחר און האנדעלסט מיט דער שענער סחורה דאָרטען, וואָס מע רופט זי „לאָנדאָן", טאָ האָב אין זינען מסחר, ניט די איינגעלשע מלכה. האָב בעסער אין זינען דיין ווייב, האָסט א ווייב ביז הונדערט צוואנציג יאָהר מיט קינדערלעך דריי, זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאמע: „האָב אין זינען זיך, ווען דו פערגעסען אין יענעם"... און וואָס דו שרייבסט מיר פון דיינע גליקען, זאָג איך דיר דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אזש דער קאָפּ! עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט, האָטש קוילע מיך, אז אָט אזוי פליהען דאס הונדערטערס גלייך אין די הענד אריין! וואָס איז דאס פאר א מין כשוף דאָרטען, א פערבלענדעניש, צי

וואָס? זעה נאָר, אז פון די אַלע גדולות זאָלסט דו חלילה דאָס נדן־געלד נישט אָנריהרען, וואָרום טאָמער ווערד געמינערט אַ גראָשען פונ'ם נדן, וועט דיר דעמאָלט מעהר נישט אָפּגעהן פון דער מאַמע זאָל לעבען!... ער זאָל זיך עס אפילו דערמאַנען, מיר דאַכט, דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בעדאַרף האָבען אַ זיידען מענטעלע ווי אין לעבען אַריין, און וואָלענס אויף אַ קלייד, און אַ צוויי שטיקלעך מאַראָזעוו'ס זאָנע. אַ מינדסטע נאַרישקייט בעדאַרף איך איהם אָנזאָגען, אַליין ווייסט ער נעבאַך ניט, דער מוח איז איהם אויסגעדאַרט געוואָרען, ווי די מאַמע זאָגט: „ווער סע שטויסט זיך ניט אַליין, דעם גיט מען אין זייט אַריין“... ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

VII.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך האָלט שוין וויים, היינו, איך האָב מיך גוט אַריינגעחאַפּט אין „בעס" אריין און געה שוין אַצינד מיט „פעסט־לאָנדאָן", דאָס הייסט, איך טהו שוין אַ געב אָדער אַ נעם מיט אַ מאָל צעהן טויזענד פונט, צוואַנציג טויזענד פונט, נאַ־טירליך, מיט אַ „דעפּאָ". איך האָב שוין גרויס קענטשאַפט אין די קאַנטאָרען, און עס קאָמפּעניררט מיר שוין זיצען ביי פ אַ נ ק אָ נ י' ן אין דער קאַפּיי גלייך מיט אַלע גרויסע שפּעגעלאַנטען ביי ווייסע טישלעך פון מירמעלשטיין, און הייס זיך געבען אַ פּאָרציע מאַ־ראָזשענע, מחמת ביי אונז אין אדעס איז אַ מנהג, ווי באַלד מע זעצט זיך נאָר אַנידער, אזוי קומט צו אַ מענש מיט אַ פראַק און ה י י ס ט, מע זאָל ה י י ס ע ן געבען מאַראָזשענע. קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר און מע מוז הייסען געבען ; און אז מע עסט אויף די פּאָרציע מאַראָזשענע, ה י י ס ט ער, מע זאָל ה י י ס ע ן געבען נאָך אַ פּאָרציע, און אז ניט, טאָר מען ניט זיצען און מע בעדאַרף זיך אַרומדרעהען אויף דער גאַס, איז עפּיס ניט שען פאַר אַ שפּעג־נעלאַנט, און אַגב שטעהט דאָרט אַ גאָראַדאָוואָי און לאָקערט, מע זאָל זיך ניט אַרומדרעהען אויף דער גאַס... אידען בעדאַרפען דאָך אָבער זיך יאָ אַרומדרעהען, קליגען זיי זיך מיט איהם, נאַרען איהם

אַפּ, אַנטלויפען, בעהאַלטען זיך אוים ווי ווייט מעגליך, און אַז ער האַפּט איינעם, טראָגט ער איהם אַפּ, ווי איין אבן־טוב, גלייך אין אוטשאַסטאָק אריין, ווי איינער רעדט: „אַט האָב איך אייך גע־בראַכט אַ אידען"... און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו גלויבסט ניט אין גרויסע „וואַריאַציעס" מיט „דיפערענצען", איז אַ סימן, אַז דו ביזט שוואַך אין פּאָליטיקע. אַט, למשל, זיצט איינער ביי אונז אין קאַפיי, ביי פאַנקאָני'ן, רופט מען איהם „גאַמבעטע", טאָג ווי נאַכט רעדט ער פון פּאָליטיקע און נאָר פון פּאָליטיקע! ער בעווייזט אוים מיט טויזענד ראיות, אַז סע שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאָגט ער, אַלע נאַכט האַרמאַטען שיסען — ניט דאָ, דאָרטען, ביי די פראַנצויזען. די פראַנצויזען, זאָגט ער, וועלען נישט פערגעסען אַט דעם ביסמאַרק'ען ווייל זיי וועלען לעבען! עס מוז, עס מוז, זאָגט ער, אַרויסשפּרינגען אין גיכען אַ מלחמה, עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זיין! האָרכען גאַמבעטע'ן דרש'ענען, בעדאַרף מען פערקויפען וואָס מע האָט, די קאַפּאָטע אויסטהון און קויפען „סטאַלאַשען" און „בעסען", „בעסען" — אָהן אַ שיעור „בעסען"! און וואָס דו שרייבסט מיר מכח אַ מענטעלע, אַז איך זאָל דיר קויפען, האָב איך פון דיינעטוועגען, זוגתי היקרה, בעסער אויסגעקוקט אַ שענערע זאַך, דהיינו: אַ זייגערעל אַ גילדענס מיט אַ מענדעליאָן און מיט אַ גילדען קייטעל מיט אַ בראָש, און בראַנ־זעליעטען האָב איך געזעהען אין פענסטער, טאַקי ניט ווייט פון פאַנקאָני'ן — זאָג איך דיר: פרימאַ שבפרימאַ! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די שפע איז דאָ, קיין עין־הרע, גרויס און אידען זענען דאָ אַזוי פערטהאָן אין פרנסה, אַז מע פערגעסט פון

שבת און פון יום־טוב. פערשטעהט זיך, אז ביי מיר איז שבת — שבת. עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל, מוז איך מיך שבת דורכגעהן אין שוהל אריין. די אַדעסער שוהל מעג מען געהן אָנ־קוקען. ערשטענס, רופט מען דאָס „כאָר־שוהל“, מחמת אויבען געהט זי מיט אַ קאָלפּעק, און קיין מזרח איז ניטאָ. אַלע זיצען מיט׳ן פּנים אַהין. און דער חזן (פּיני הייסט ער, שוין איין מאָל אַ חזן!) געהט דוקא געגאָלט די באָרד, נאָר עברי קען ער אַ ביסעל בעסער פון אייער אַלטען דראָנג משה־דוד! זאָלסט זעהן, אז סע קומט צו „בריך־שמיה־דמרא עלמא“, נעמט ער איין אַ מיתה־משונה! זיין „מזמור־שיר־ליום־השבת“ מעג מען האָרכען אויף ביי־לעטען. אַלע זינגערלעך שטעהען אויסגעשטעלט אַרום איהם, אָנ־געטהאָן אין קליינע טליתים׳לעך — מחיה! ס׳זאָל זיין צוויי מאָל אין וואָך שבת, וואָלט איך צוויי מאָל אין וואָך געגאַנגען הערען פּיני׳ן דאַוונען. איך פערשטעה ניט די היגע אידען, פאַר וואָס זיי געהען ניט דאַוונען. און אַפילו די, וואָס געהען דאַוונען, דאַוונען אויך ניט; זיי זיצען ווי די טאָקען אין די צילינדערס, מיט די פּעטע אויסגעפּאַשעטע פּנימ׳ער, מיט די קליינע טליתים׳לעך, און — שאַ! טאָמער וויל אַ איד אַ דאַווען טהון אַ ביסעל העכער, קומט־צו צו איהם דער שמש מיט די קנעפּ, און זאָגט, ס׳זאָל זיין שטיל. — מאָדנע אידען אין דעם אָדעס!

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין אָדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך פערשטעה ניט, וואָס איז די גדולה, וואָס מע דאַרף זיצען ביי פראַנקאָניין, ברענען זאָל זי, ביי מירמעלשטיינערנע טישלעך און פרעסען פון ;אין דערפריה ביז אויף דער נאַכט דער רוח ווייסט וואָס? אַבי אויסברענגען געלד? און וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגענער דאָרטען ביי אייך אין אָדעס, וואָס סע חלומ'ט זיך איהם, אַז מע שיסט, נעשאָסען זאָל ער ווערען פון גאָט? מלחמות גלוסט זיך איהם! ווי זאָגט די מאַמע: „יענעמס בלוט איז ביי איהם וואַסער"... גילדענע זייגערלעך מיט בראַנזעליעטען האָסט דו דערזעהן אין די פענסטער אין אָדעס? אַ גדולה אויף דער באָבע! וואָס טויגען מיר דיינע מתנות, מענדעל, וואָס דו זעהסט זיי דורכ'ן פענסטער? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „קרעפּלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפּלעך, נאָר אַ חלום"... דו חאַפּ זיך אַריין בעסער אין אַ קלייט אַריין און קויף מיר אַ שטיקעל וועבעל אויף וועש, און מאַרעפּאַלאַן אויף ציכלעך, און אַ פּאָר בייענע קאָלדרעס, און אַ ביסעל זילבער אין שטוב אַריין, און עפּיס נאָך. מאָהל דיר, אַז ל י ו ׳ י ־ ז ל אַ ־ ט ע בעדאַרף זיך שוין אָקעגען מיר בלאָזען (אויפבלאָזען זאָל עס זי, ווי אַ פּאָחיר!). וואָס איז? זי טראָגט אַ האַלז פּערעל, זאָל עס

איהר טאַקי נאָר פערשטעהרט ווערען! זי האָט דאָס אַ דאַלי ביי איהר מאַן! לייט האָבען גליק צו אַלסדינג; נאָר איך איינע בין עפּיס אין אַזאַ פינסטערער, וויסטער שעה געבאָרען געוואָרען, אַז אַ מינדסטע זאַך בעדאַרף איך איהם דערמאַנען! לאָז זיך דיר דאַכ־טען, עלעהיי דו האָסט געקויפט נאָך אַ „העס" מיט נאָך אַ „באָס" מיט נאָך אַ דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אייך דאָרט, ווי דו רופסט עס אָן. איך זאָג איהם: פערקויף דאָס, וואָס דו האָסט, און צעהל געלד, געהט ער און קויפט נאָך! וואָס האָסט דו מורא? ווערסט ניט קריגען די סחורה נאָכדעם? איך זעה שוין אַרויס, וואָס דאָס איז פאַר מסחרים און וואָס דאָס איז פאַר אַ שטאָדט אַדעס, אַז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער חזן איז מיט אַ געגאָלטער מאָרדע, מיינע וועהטיגען אויף זיין קאָפּ! מיר דאַכט, אַז פון אַזאַ שטאָדט און פון אַזעלכע מענשען דאַרף מען לויפען, ווי פון איין עפּוש, צום סוף ליגט ער דאָרט און וויל ניט אַרויסקריכען, ווי זאָגט די מאַמע: „דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט, אַז ס'איז גאָר קיין זיסערס נישטאָ"... לכן שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט זיך גוט בערעכענען וואָס דו טהוסט און אויפהערען הוליען אין דעם זיסען אַדעס, ס'זאָל אויף דעם קו־מען אַ שרפה, ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

יאָ! זאָג נאָר, מענדעל, ווער איז אָט די „פראַנקאָני", וואָס דו שרייבסט מיר אַלץ, אַז איהר זיצט דאָרטען טאָג ווי נאַכט? ס'איז איין „ער", צי אַ „זי"?...

IX.

מנחם־מענדעל פֿון אַדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פֿונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז עס שמעקט שוין מיט גראָבע טויזענדער! אַז גאָט וועט העלפֿען און דאָס „אולטימאָ“ וועט אָפּלויפֿען גלאַט, וועל איך מאַכען אַ הויפּט־טרעפֿער. איך וועל איינקאַסירען מיינע אַלע „דיפֿערענצען“ און וועל זיך דורכפֿאָהרען אַהיים און וועל דיך, אם ירצה השם, אַרויסנעמען אַהער, קיין אַדעס. אַ דירה וועלען מיר דינגען אויף דער „רישעליי“, איינקויפֿען שען מעבעל און וועלען לעבען, ווי מע לעבט דאָ ביי אונז אין אַדעס. דערווייל האָב איך צו טהון, ניט פֿאַר דיר געדאַכט, מיט'ן מאָגען; אַפּנים, דאָס מאַראָזשענע האָט מיר פֿערשאַדט... אַז איך קום צו פֿאַנקאָני'ן, עס איך שוין ניט קיין מאַראָזשענע. וואָס דען? איך הייס מיר געבען אַזאַ געטראַנק, וואָס מע ציהט דאָס דורך אַ שטרוי; ס'איז אי זיס, אי ביטערליך, אַזוי ווי אַ מין סאַלץ מיט לאַקריץ, און מע קאָן דאָס מעהר ניט פֿערדייען ווי צוויי, העכסטענס — דריי גלעזער. מוז מען זיך די איבעריגע צייט אַרומדרעהען אויף דער גאָס און האָבען צו טהון מיט'ן גאָראָדאָוואָי, און דאָס איז זעהר נישט אַנגענעהם! ער קוקט שוין אויף מיר פֿון אַ צייט, נאָר מיט חסד, גאָט האָט מיך ביז אַהער אויסגעפֿיהרט, איך אַנטלויף פֿון איהם אַלע מאָל און בעהאַלט זיך אויס. וואָס טהוט דען ניט אַ איד

צוליעב פרנסה? דער אויבערשטער זאָל העלפען, אז די „ראַלי־זאַציע“ זאָל אָפּלויפען בשלום, וועל איך דיר, אם ירצה השם, אַלס־דינג קויפען בכפל־כפלים, אַ סך מעהר ווי דו קאָנסט זיך גאַר פאָר־שטעלען. און וואָס דו זאָגסט, אַז דער גאַמבעטע איז אַ משוגענער, האָסט דו אַ טעות; ער איז נאָר אַ ביסעל אַ „ספּילשלעווער“. גאָט זאָל היטען, עמיצער זאָל איהם אַ זאָג טהון אין פּאָליטיקע ניט אַזוי, ווי ער וויל! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבל יענעם צערייסען אויף שטיקלעך! ער דרינגט, אַז היינט־מאָרגען מוז עפּיס אַרויסשפּרינ־גען, און דאָס, זאָגט ער, וואָס ס'איז איצטער מיט אַ מאָל שטיל געוואָרען, איז ערשט אַ בעוויז, זאָגט ער, אויף מלחמה. „פאַר אַ בורע איז תמיד, זאָגט ער, שטיל“... איך האָב נעכטען געקאָנט פער־קויפען עטליכע „בעסלעך“ מיט אַ צוויי־דריי „סטאַלאַזשען“ און פערדיענען שען געלד, האָט מיך גאַמבעטע נישט דערלאָזט. „איך וועל אייך, זאָגט ער, דעם קאָפּ צעשלאָגען, טאָמער לאָזט איהר אַרויס אין אַזאַ צייט אַ שטיקעל סחורה פון דער האַנד!“ עס געהט, זאָט ער, אַ צייט, וואָס אַ „סטאַלאַזש“ פון אַ פופציגער וועט ווערטה זיין רי״ש קאַרבען, און שי״ן, און ת״ק, און טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין צוויי טויזענד?... עס זאָל זיין ווי גאַמבעטע זאָגט, חאָטש האַלב ווי ער זאָגט, — ווער איך נתעשר! איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, תיכף נאָך דער „ראַליזאַציע“ זיך געבען אַ קעהר־איבער צוריק אויפ'ן „האָס“ און וועל אָנהויבען קויפען קערבלעך און געבען „לאָנדאָן“ אויף וואָס די וועלט שטעהט! איך וועל זיי בעווייזען, וואָס הייסט „לאָנדאָן“ און וואָס הייסט קערבלעך! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינר אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף פאַנקאָ־ני'ן (ניט ווי דו רופסט דאָס אָן „פראַנקאָני“), איז דאָס ניט קיין

„ער“ און ניט קיין „זי“. ס׳איז אזא קאַפּיי, וואָס מע טרינקט דאָרט קאַווע און מע עסט מאַראָזשענע און מע מאַכט געשעפטען אויף „לאָנדאָן“. לאָם איך דאָס פערמאָגען האָטש האַלב, וואָס דאָרט ווערד געמאַכט אין איין טאָג!

הנ״ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז די קינדער מאָזלען אַלע דריי, און איך שלאָף נישט קיין נעכט, און ער טרינקט דאָרטען קובעבע מיט לאַקריץ! וואָס געהט איהם אָפּ, איך בעט אייך, קאַפּ־וועהטיג? ער האָט זיך עס אביסעל צעהעצקעט! קיין אדעס וויל ער מיך ארויסנעמען! ער מיינט, אז ער וועט מיר זאָגען א ד ע ס, פליה איך באַלד! הערסט דו, מענדעל, זאָלסט דיר ארויסשלאָגען פון קאָפּ, מענדעל, וועסט מיך אהינצו ניט פערנאַרען. זיי רוהיג! מיין באָבע'ס באָבע איז דאָרטען קיינמאָל ניט געוועזן און האָט זיך בעגאַנגען אָהן דעם, וועל איך זיך מסתמא אויך אָהן דעם בעגעהן. דו וועסט מיך ניט איינרעדען, מענדעל, אז איך זאָל דיר אוועקוואַרפען מיין טאַטע־מאַמע מיט אַלע ליעבע פריינד און זיך אוועקלאָזען אין דעם ווימטען אדעס, ברענען זאָל עס דיר אויפ'ן פייער! מעגסט זיך זאָגען, מענדעל, וואָס דו ווילסט. ד י י ן א ד ע ס הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. איך האָב עס פיינט, איך וויים ניט פאַר וואָס. נאָך מיין שכל נאָך קומט אויס, אז דו בעדאַרפסט די סחורה דיינע ביסלעכווייז אויספערקויפען און מאַכען דערפון געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון אַלע מיל־בינע מאכלים איז דאָס בעסטע — א שטיקעל פלייש“... אי, וואָס?

טאָמער האָסט דו זיך גענאַרט? פאַר יענעם דאָס גליק! און וואָס דיין משוגענער גאַמבעט (איך זאָג דיר פאָרט, אַז ער איז אַ משוגע־נער!) לאָזט דיך ניט פערקויפען, פערשטעה איך ניט, וואָס גערט עס איהם אָן? וואָס איז זיין באַבע'ס דאגה? שפּיי איהם אָן אַ פּולען פּנים, וואָס ער וועט) דיר דערצעהלען מלחמות! פאָלג מיך, מענדעל, שניידאָפּ, פערקויף אוים, ווי גאָט איז דיר ליעב! האָסט פערדיענט עטליכע קערבלעך? גענוג! ביז וואַנעט איז דער שיעור צו חאָליען דאָרטען? נאָר גאָרניט, משטיינס געזאָגט, איך האָב דען עפּיס אויך אַ ווערטה? איך בין דאָך ש י י נ ה־ש י י נ ד ע ל, ניט ב ל י ו מ ע־ז ל א ט ע; ב ל י ו מ ע־ז ל א ט ע, אַז זי טהוט נאָר אַ פּיפּס דעם מאַן איהרען, וואַרפט דאָס מיט איהם דאָס בייעניעהריגע קדחת! למען השם, מענדעל סערדצע, פערקויף און פּאַק זיך אין וועג אַריין. פערגעס נאָר נישט אַ טוץ געשטיקטע העמדער פון מיינעטוועגען, סאַמעט אויף אַ מלבוש פון דער מאַ־מעס וועגען — לאָז זי אויך געדענקען, ווען דער איידעם איהרער איז געוועזן אין אַדעס און געהאַנדעלט מיט משוגעים, — ציץ אַ שטיקעל פון היינטיגע מוסטערען, און, אַז עס וועט קריכען אין טשעמאָדאַן אַריין, אַ ביסעל גלאָזוואַרג, און דאָס איבעריגע דאָרטען, ווי דו פערשטעהסט, און קום צו פאָהרען אַהיים, לאָז אויפהערען די וועלט מיר שטעכען די אויגען און שוואַרצען דאָס פּנים, און לאָס איך זעהן, אַז דו זאָלסט מיך ניט פאָלגען, אַזאַ מכה מיינע שונאים, ווי דו וועסט מיך פאָלגען, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה־ש י י נ ד ע ל.

XI.

מנחם־מענדעל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דאָס „אולטימאָ" איז אָנגעקומען, און ס'איז געוואָרען איין איבערקעהרעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! פון דער גרויסער „וואריאַציע", וואָס איך האָב אויף איהר ארויסגעקוקט ווי אויף משיח'ן, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. ביסמארק, שמועסט מען, האָט זיך צוגעקיהלט, בעקומען דעם קאַ־טער, — איז אין דער פּאָליטיקע געוואָרען אַ מהומה, מע ווייסט ניט וואָס סע טהוט זיך. „לאָנדאָן" איז טאַקי געוואָרען מיט גאָלד גלייך, און דאָס קערבעל איז טאַקי געפאַלען אין שאול תחתיה אריין, און ס'איז אוועק אַ מורא'דיגער „בעס"! ווערסט דו דאָך פרעגען: וואו זענען מיינע „בעסען" מיט מיינע „סטאַלאַזשען"? איז דער תירוץ: די „בעסען" זענען ניט קיין „בעסען", די „סטאַלאַזשען" זענען ניט קיין „סטאַלאַזשען", קיינער וויל ניט נ ע מ ע ן, קיינער וויל ניט ג ע ב ע ן — און רוף מיך קנאַקניסעל! און ווי אויף־צו־להכעיס, האָב איך געשטעקט מיט מיין סחורה אַלץ ביי אַזעלכע מענשלעך, וואָס מיט איין קוועטש זענען זיי דערשטיקט געוואָרען. הכלל, עס איז אַ שרפה, אַ מגפה, גאָר נישט צו דערקע־נען דעם פּלאַץ! אוי, ווען איך קעהר זיך איבער מיט איין טאָג פריהער! נו געה, זיי אַ נביא! אַלע לויפען ארום, ווי די פער־

סמ'טע מיז; עפּיס אַ מהומה אויף איטליכען בעזונדער! אַלע שרייען „לאָנדאָן“! וואו איז מיין „לאָנדאָן“? געב מיר דאָס „לאָנדאָן“! „לאָנדאָן“, „לאָנדאָן“! נאָר ווער מיר „לאָנדאָן“? וואָס מיר „לאָנדאָן“? עס פליהען פּעטש, פייגען, אין טאַטענס טאַטען, און איך אויך בתוכם... דער שפּיץ — ס'איז, אַפּנים, גאָר נישטאָ קיין „לאָנדאָן“ אין ערגיץ ניט! — הכלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער און פינסטער, איך האָב אַוועקגעגעבען דאָס גאַנצע פערדיענסט, מיט'ן קרן, מיט'ן ציערונג, וואָס איך האָב דיר איינגעקויפט, אַפילו די קאַפּאָטע ,י שבת'דיגע אויסגעטהאָן און פערזעצט — און דאָס איז אַלסדינג אַריין אַהין... און איך געפין זיך איצט אין אַזאַ טרויעריגער לאַגע, וואָס איז אין לשער, און אַהיים בענג איך אַזוי, אַז ממש עס געהט מיר אויס דאָס חיות! איך פערשעלט מיר דאָס געביין הונדערט מאָל אַ טאָג. בעסער וואָלט איך זיך אויסגעבראָכען אַ פוס, איידער איך בין געקומען אַהער אין אַדעס. וואו אַ מענש האַט קיין שום ווערדע נישט; אַ מענש קאָן דאָ געהענדיג שטאַרבען אין מיטען גאַס, און קיינער וועט זיך אַפילו ניט אָפּשטעלען אַ קוק טהון. וויפיעל מעקלערס האָבען געלעבט אַרום מיר, אָפּגעלעקט אַ ביינדעל, און היינט דערקענען זיי מיך שוין גאָר ניט! פריהער האָב איך דאָ געהאַט אַ נאָמען „ד ע ר כ ת ר י ל ע ו ו ק ע ר ב ל י י כ ר ע ד ע ר“, און היינט מאַכען זיי פון מיר חוזק, טאַקי די מעקלערס אַליין. זיי זאָגען, באשר איך פערשטעה ניט דאָס געשעפט. „לאָנדאָן, זאָגען זיי, בעדאַרף מען פערשטעהן“. וואו זענען זיי געוועזן פריהער, די חכמים? — מע רעדט שוין גאָר קיינער ניט פון מיר, גלייך ווי איך וואָלט גאָר געוועזן אַ געשטאָרבענער! הלואי וואָלט איך טאַקי געשטאָרבען, איידער אַזעלכעס דערלעבען! און ווי אויף־צו־להכעיס, זיצט אָט דער גאַמבעטע, ימח שמו זאָל ער ווערען, און הערט ניט אויף צו גראַגערען אין די אויהערען מיט זיין פּאָליטיקע: „האַ, זאָגט ער, האָב איך אייך געזאָגט אַ בעם?“ — „וואָס קומט מיר אַרויס, זאָג איך, פון אייער בעם, אַז מע גיט מיר ניט, זאָג איך, קיין לאָנדאָן?“ לאַכט ער און זאָגט

מיר: „ווער איז אייך שולדיג? די בערזע, זאָגט ער, דאַרף מען פערשטעהן, און אַז מע קאָן ניט האַנדלען מיט „לאָנדאָן“, דאַרף מען, זאָגט ער, האַנדלען מיט אתרוגים“... איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אַזוי נמאס אָט דאָס אַדעס, מיט דער היגער בערזע, מיט דעם פאַנקאָני, מיט די אַלע מענשלעך! איך וואָלט געלאָפען אין דער וועלט אַריין! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די וייטערע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת-עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויעגער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דאָ אין דעם אַדעס איז אַ מנהג, אַז עמיצער דאַרף אַ גמילות-חסד, געהט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ בעקאַנטען, ווי, למשל, ביי אונז אין כתרילעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך געהן, נאָר פשוט, מע ווייסט פריהער, אַז יע-נער וועט ניט שטעקען; מע נתנ'ט ניט — און שוין! וואָס זשע טהוט מען פאָרט, אַז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרען אַ „לאָמ-באַרד“, וואָס גיט אַרויס געלד וויפיעל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטען משכון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ בענקעל, און אַפילו די בהמה, אַז דו ברענגסט צו פיהרען, גיט מען דיר אויך אַרויס אויף איהר געלד. דער חסרון איז נאָר, וואָס זיי שאַצען אַלסדינג זעהר וואָלוועל, בחצי חנם! דערפאַר האָבען זיי אַ מעלה: פריצענט נעמען זיי געשמאַקע, ביסענדיגע, אַזוי, אַז דאָס פריצענט עסט אויף דאָס קרן; מוז מען אַלע צוויי וואָכען מאַכען דאָרט אַ „לעסיטאַציע“, דאָס הייסט, מע פערקויפט אויס די איבערגעבליבע-נע משכונות, און מענשען האַנדלען מציאות, מאַכען דערפון אַ שען קערבעל. ווען איך בין איצטער ביי געלד, וואָלט איך געקאָנט אַ

האנדעל טהון אויפ'ן לאמבארד און אומקעהרען מיין היזק אפשר נאָך מיט א סמיטשיק... נאָר געה מאָך! אָהן געלד זאָל מען נאָר־ ניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרען געוואָרען, זאָל מען בעסער שטאַרבען... איך קאָן מעהר ניט שריי־ בען. שרייב מיר פון דיין געזונד, און וואָס מאכען די קינדערלעך זאָלען לעבען, און גרים שווער און שוויעגער און אלעמען בעזונדער נאָר פריינדליך.

הנ"ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י ט ע נ ס שרייב איך דיר, נארישער לעקיש, זעה וואס דו האסט געטהאן! וועלכער רוח האט דיך גאר געטראגען קיין אדעס? וואס האסט דו דארטען אנגעשמעקט אזעלכעס? געבראטענע פויגעלעך האט זיך איהם פערגלוסט! „לאנדאן“! מאראזשנעווע! קובבע מיט לאקריץ! האסט דערהערט, אז מע זעצט דיר אן אינ'ם „לאנדאן“ אריין, פאר וואס זשע האסט דו ניט געזעהן בעצייטענס אפצועקען אויף פריצענטען, דו בהמה, ווי עס פיהרט זיך צווישען סוחרים? וואו איז מענשען? וואו איז א רב? אין גאטעס ווילען, וואס איז דאס פאר א תירוץ אולטימא־שמולטימא? האסט געקויפט סחורה, וואו איז די סחורה?! אוי, אזא־נ־אומגליק! דאס הארץ האט מיר אבער געזאגט, אז פונ'ם אדעס, ברענען זאל דאס, וועט קיין גוטס ניט ארויס! איך שרייב איהם: פאהר אוועק, מענדעל, טהו א שפיי אויף זיי מיט זייער „לאנדאן“, עס זאל אויף דעם קומען א חלירע, רבונו של עולם! אנטלויף, זאג איך איהם, אנטלויף, מענדעל, ווי זאגט די מאמע: „ארעמער דאך, וואס קנאקסט דו?“... ניין, הערט ער מיך ניט, ווארום איך בין דאך ש י י נ ה־ש י י נ ד ע ל, אז אך און וועה איז מיר, ניט ב ל י ו־מ ע־ז ל א ט ע. אוי, די מאמע מיינע איז טאקי א חכמה! זי

טענה׳ט מיט מיר כסדר, אז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבען די שמר, אז מע בעדאַרף אַ מאַן האַלטען אין די הענד אַזוי, אז ער זאָל פּ י ה ל ע ן . אז ער האָט אַ ווייב! נאַר גענוג, אז ס׳איז ביי מיר אַזאַ טבע, איך קאָן ניט זיין אַזוי גראָב, ווי בליומע־זלאַטע; איך קאָן זיך ניט שעלטען, אַריינלעגען אַ מאַן אין דער ערד אריין, אַזוי ווי זי, איך קאָן ניט! זאָלסט האָבען בליומע־זלאַטע׳ן, ניט דער־הארען זאָל זי, פאַר אַ ווייב, וואָלסט דו שוין געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען! און וואָס דו זאָגסט מכח שטאַרבען, חכם איי־נער, ביזט דו אַ גרויסער נאַר: אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דעם טוידט. און אז מע ווערט אָן דאָס גדן, בעדאַרף מען זיך שוין טאַקי אַ מעשה אָנטהון? דו נאַר איינער, וואו שטעהט דאָס דען אָנגעצייכענט, אז מנחם־מענדעל בעדאַרף האָבען געלד? און מיט געלד איז מנחם־מענדעל דען ניט דער איינענער מנחם־מענדעל, וואָס אָהן געלד? שוטה! דו ווילסט געהן קעגען גאָט? זעהסט דאָך, אז ע ר הייסט ניט, היינט וואָס פילדערסט דו? אַ שענע ריינע כפרה! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי גזלנים האָבען דיך בעפאַלען אין מיטען וואַלד, אָדער ביזט קראַנק געלעגען און חלילה פערקרענקט דאָס גדן צו אַלדי שווארצע יאָהר! דער עיקר, זאָלסט ניט זיין קיין אידינע, מענדעל! פערלאָז דיך אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער איז אַ זן ומפרנס. קום צו פאָהרען אהיים, וועסט דו זיין, אם ירצה השם, אַ גאַסט ביי די קינדער... איך שיק דיר אויף דער הוצאה עטליכע קערבלעך, און זעה, מענדעל, זאָלסט נישט געהן אויף קיין „לעסטאַציעס“ און נישט האַנדלען מיט קיין אַלטע שמאַטעס, — נאָך דאָס געהט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט בעקומען מיין בריעף מיט׳ן געלד, זאָלסט דו זיך אויפזעצען און אָפּגעזעגנען זיך מיט אדעס, און ווי באַלד דו וועסט נאָר ארויספאָהרען פון שטאָדט, אַזוי זאָל עס זיך אָנצינדען פון אַלע פיער זייטען, און עס זאָל ברענען און

פלאקערען, שרפה׳נען און פער׳שרפה׳ט ווערען, ס׳זאָל פון דעם ניט בלייבען קיין שריד ופליט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה-שיינדעל.

סוף פונ׳ם ערשטען בוך.

יעהופעצער בערזע.

געשריבען אין יאהר 1896.

פאַפּיערלעך

(יעהופּעצער בערזע).

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך בין שוין ניט אין אדעס, איך בין אין יעהופּעץ (אויך אַ שענע שטאָדט, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר !), און האַנדעל שוין מעהר נישט מיט קיין ווינד, מיט קיין לופט, מיט קיין „לאָנדאָן" — איך האָב שוין היינט, ברוך השם, אַביסעל אַ לייטישער געשעפט אין האַנד, אַ קאַראַנטנע געשעפט, אַ פּאַפּיער־געשעפט, דאָס הייסט, איך האַנדעל מיט „פּאַפּיערלעך" האַנדעל איך. וועסט דו דאָך מיך פרעגען, ווי קום איך קיין יעהופּעץ? דאַרף איך דיר דערצעהלען, זוגתי היקרה, אַ גאַנצע מעשה, און בעטען דיך, זאָלסט קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס איך האָב דיר אַזאַ צייט קיין בריעף ניט געשריבען. ס'איז פּשוט ניט געוועזן ו ו אָ ס צו שרייבען. און חוץ לזה האָב איך גערעכענט, אָט־אָט פאָהר איך אַהיים, און גאָט איז יודע דעם אמת, ווי ווייט

עס האָט מיך געצויגען אהיים, נאָר ס׳איז, אפנים, מן השמים מיר אָנגעצייכענט געוואָרען, אז איך זאָל מגולגל ווערען קיין יעהופעץ און זאָל האנדלען מיט „פּאַפּיערלעך“. איך שווער דיר, זוגתי היקרה, ביי מיין לעבען, אז איך בין שוין געזעסען אין וואַגאָן צו פאָהרען קיין כתרילעווקע, בעדאַרף איך מיך בעגעגענען מיט איינעם איין אדעסער שפּעגעלאנט, וואָס פאָהרט קיין יעהופּעץ. וואָס טהוט ער, פרעג איך איהם, אין יעהופּעץ? זאָגט ער מיר: ער האנדעלט מיט פּאַפּיערלעך. וואָס הייסט דאָס פּאַפּיערלעך? גיט ער מיר צו פערשטעהן, אז „פּאַפּיערלעך“ איז ניט קיין „לאָנדאָן“, וואָס הענגט אָפּ פון בערלין און פון ביסמארק׳ען און פון דער איינגעלשער מלכה. פּאַפּיערלעך — דאָס איז אזא מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פּייטערבארג און אין ווארשא. הייסט האָט דאָס נאָך א מעלה: ס׳איז א זאַך, וואָס מע קאָן דאָס זעהען, אָנטאַפּען מיט די הענד, נישט אזוי ווי „לאָנדאָן“, וואָס ס׳איז נאָר א דמיון, א מין חלום. היינט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבען די שטאָדט יעהופּעץ מיט די יעהופּעצער שפּעגעלאַנטען אין טאָג אריין: ס׳איז גאָר לא זו הדרך, זאָגט ער, איידעלע מענשען! ער וועט ניט אוועקגעבען, זאָגט ער, קיין צעהן אויסגעפּאַשעטע אדעסיטען פאַר איין יעהופּעצער שפּעגעלאנט! הקיצור, דער פארשוין האָט מיך אזוי צענומען, אז איך בין א בעלן געוועזען, איך פאָהר דאָך במילא פאַרביי פּאַסטאָוו, וועל איך מיך אַראָפּחאַפּען שוין קיין יעהופּעץ אויף א טשיקאַוועסט, אָנקוקען די היגע בערזע מיט די היגע שפּעגעלאַנטען. און, ווי גאָט פיהרט, בעדאַרף איך אָנטרעפען אקוראט אויף אזא צייט, וואָס עס געהט א מורא׳דיגער בעם אויף פּאַפּיערלעך, און „פּרעמיעס“ פערקויפען זיך בחצי חנם. קיין סך געלד אריינלעגען דאַרף מען נישט, האָב איך מיך מיישב געווען, איך וועל מיך א שפּיעל טהון, אולי ירחם, א קשיא אויף א מעשה, טאָמער וועל איך חאַפּען פון אויבען, וועל איך האָבען צושטייער אויף הוצאות. און דער אויבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פּאַפּיערלעך“ האָבען זיך א הויב געטהאָן, און איך האָב מיין פּרעמיע פערקויפט מיט רווחים און גע־

קויפט אַ פּאָר פרישע פּרעמיעס, און האָב ווייעדער געחאַפּט פון אוי־בען און האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף שענע עטליכע הונדערט קערבלעך, און דוקא מזומנ'ע. האָב איך מיך מיישב געווען: דאַרף איך צאָהלען יענעם „פּרעמיעס", אַמעהר איך וועל מיר אַליין „איינ־גאַזשירען" מזומנ'ע „פּאַפּיערלעך"! און בין אוועק דורך אַ קאָנ־טאָר קיין פּייטערבאָרג און האָב מיר צענויפגעשטעלט אַ „פּאָרטע־פעל" פון כל מאמינים שהוא: „פּוטיוויל" מיט „טראַנספּאָרט", מיט „וואָלגע", מיט „מאַלצעווער", וכדומה אזעלכע אַקציעס, וואָס הויבען זיך, און דאַנקען השם יתברך, איך וואַכס! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. אז דו וועסט מיר שרייבען, זאָלסט דו מיר שרייבען אויף מיין נאָמען קיין ב ו י ב ע ר י ק, מחמת אין יעהופּעץ טאָר איך ניט זיין... דרעה איך מיך אַרום דעם גאַנצען טאָג אויף „קרעשטשאַטעק" ביי דער בערזע, און קומט ביי נאַכט, חאַפּ איך מיך אַראָפּ קיין בויבעריק. דאָרט זיצט די גאַנצע חברה „שפּעגעלאַנטען" אויף די דאַטשעס און מע שפּילט אַ גאַנצע נאַכט אין קאָרטען (זכרים מיט נקבות אינאיינעם — אַזוי איז דאָ דער מנהג...), און גאַנץ פריה לויפען אַלע קיין יעהופּעץ, און איך אויך בתוכם.

הנ"ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתריִלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, מיינע שונאים זאָלען אַזוי כח האָבען צו לעבען, רבונו של עולם, ווי איך האָב כח שוין צו שרייבען דיר אפילו אַ בריוועל, אַז קוים־קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס; ס'איז גאָר אַ סברא, אַז איך וועל דאַרפען אַ „רעפּעראַציע", אַזוי זאָגט דער נייער דאָקטאָר, געזאָגט זאָל איהם ווערען צרות מיט פּרעה'ס שלעק! ער מיינט, ער וועט ביי מיר צאַפּען קערבלעך! און פון וואָס, מיינסט דו, איז דאָס מיר געקומען? נאָר פון גריזאָטע, נאָר פון האַרצוועהטיג. סטייטש, איך שיק דיר אַרויס אויף הוצאות און זאָג דיר אָן, זאָלסט קומען אַהיים, נעמסט דו און פאַהרסט אַראָפּ קיין יעהעפּעץ — ביזט דו ניט ווערטה, מע זאָל דיך בעגראָבען אַ לעבעדיגען? הייגט דער בזיון! די חרפּה פאַר דער וועלט! ווי זאָגט די מאַמע: „שנייץ די נאָז, שמיר דאָס פּנים"... מסחרים! געשעפטען! איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס שענע „לאָנדאָן" האָט שוין יאָ איינגענומען אַ מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגערעכט ווערען, און ער וועט קומען אַהיים חאָטש מיט'ן לעבען, דער זיסער ברויטגעבער מיינער. וואָס לאָזט זיך אויס דער סוף? אַ נייער חלום, אַ וויסטער, אַ פינסטערער „יעהופּעץ"! „פּאַפּיערלעך"! נאַ דיר אַזאַ משא־ומתן!

אידען זאָלען נאָר האַנדלען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיט וואָס, מיט שטיקלעך פּאַפּיער!... איך לייען דיין בריוועל, בעלי היקר, און קלער מיר בשעת מעשה: ליעבער פאַטער, האַרציגער געטרייער! צי ד ו ביזט חלילה משוגע, צי א י ך בין ניט ביי אַלע געדאַנקען? עפּיס רעדסט דו מיט מיר טאַטערש: „פּאַפּיערלעך“... „פּייטערבאָרג“... „קרעשטשאַטעק“... „פּאָרטעפּעל“... עפּיס אַ קליפּה, אַ ניט־גוטער האָט זיך אין איהם אַריינגעחאַפּט! ביי טאָג איז ער אין יעהופּעץ, און ביי נאַכט איז ער אין בויבעריק, מיט די מאַנסבילען און מיט די ווייבער אינאיינעם... וואָס טהוסט דו ביי נאַכט אין בויבעריק? וואָס טראַכסט דו זיך? ממה נפשך, ווילסט מיך ניט, קום צו פאָהרען און גט מיך אָפּ; אַלא ניט, פאָהר שוין בעסער אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר קיין אַמעריקע, ווי יוסיל לייב־אהרן׳ס, און לאָם איך האָטש ניט וויסען וואו דיין געביין איז אַהינגעקומען, אויב ס׳איז מיר שוין יאָ בעשערט צו בלייבען איין אייביגע עגונה מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעם! נאָר אַזוי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! דיין טרפה׳נע הצלחה, וואָס איך קאָן אַצינד צו דיר ניט פאָהרען; איך בין, משטיינס געזאָגט, אַזוי געשטראָפט, אַז איך מוז גאָר ליגען צום בעט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל געזונד זיין: „אַז מע האָט ניט קיין פינגער, קאָן מען קיין פייג ניט שטעלען“... אַניט, וואָלט איך באַלד נאָך דיין שענעם בריעף אַראָפּגעפאָהרען צו דיר קיין יעהופּעץ און וואָלט דיך שוין אַראָפּגעבראַכט אַהיים! איך וואָלט דיר געוויזען, אַז אַ ווייב איז אַ ווייב! אי וואָס, איך חאַפּ זיך אַרויס אַ מאָל מיט אַ האַרב וואָרט? איז דאָס נאָר מחמת גריזאָטע, און ניט אויף לאַנג. ווי זאָגט די מאַמע: „אַ שוועבעלע צינדט זיך גיך אָן און ווערד באַלד פערלאָשען“... ווי עס ווינשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דער ענין פון פאַפּיערלעך איז ניט, ווי דו מיינסט, טאַקי פאַפּיער ממש. עס רעדט זיך נאָר אַזוי פאַפּיער, מיינען מיינט מען גאָר אַקציעס, פּייטערבאַרגער אַקציעס, למשל: „פּוטיוויל", „טראַנספּאָרט", „וואָלגע", „מאַלצעווער" וכדומה. דאָס זענען אַזעלכע פאַבריקעס, וואָס עס אַרבייטען זיך דאָרטען אייזענבאַהנען אויף אַקציעס, דאָס הייסט, מע לאָזט אַרויס אַקציעס אויף אַ הונדערטער און מע צאָהלט פאַר זיי דריי, וואָרום מע גיט „דעוועןדענט"; וואָס מעהר „דעוועןדענט", איז אַלץ בע־סער. נאָר כפי אַזוי ווי עס ווייסט קיינער נישט פאַר'ן יאָהר, וואָס פאַר אַ „דעוועןדענט" מע וועט אַרויסגעבען, לכן געהט מען בלינד און מע קויפט און מע קויפט; און דערפון ווערד אַ „האָס", דאָס הייסט, פּאַפּיער שטייגט, און אידען פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם. זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אַזוי קליינע מענשעלעך, מעקלערס, אָרעמע לייט זענען פּלוצים מיט אַ מאָל אויסגעוואַכסען, געוואָרען גבירים אדירים! מע זיצט שוין אויף דאַטשעס אין בויבע־ריק, מע פאָהרט זיך קיין באָדען קיין אויסלאַמד, זייערע דאַמעס געהען איינגעטונקען אין גאָלד און אין סאַמעט, די קינדער פאָהרען אַרום אויף לעסעפּעדען, אין שטוב האַלט מען גובערנאַנטקעס, מע רעדט

אויף פראַנצויזיש און מע שפּיעלט פּיאַנע, מע עסט איינגעמאַכטס און מע טרינקט ווישניק, אַ קערבעל איז אַ ממזר, ס'איז חי געלעבט און איין עק, און אַלץ פון די „פּאַפּיערלעך“! אַז עס קומט דער טאָג, זאָלסט דו זעהען וואָס עס טהוט זיך אויף „קרעשטשאַטעק“: פול און פיל מיט אידען! נאָר וואָס איז דאָס חידוש? אַז פון די קאַנטאָרען טרייבט מען, און אויף דער גאַס לאָזט מען ניט שטעהן, ווילט זיך איטליכען וויסען וואָס פריהער — איז הושך! חושך! אָט איז היינט אָנגעקומען פון פּייטערבאַרג „פּוטיוויל“ הונדערט אכט און זיעבעציג, — נו, ווי אַזוי קויפט מען נישט קיין „פּוטיוויל“? צי, למשל, „מאַלצעווער“, זאָגט מען, זענען אָנגעקומען שוין דריי־צעהן הונדערט פופציג, — זאָל מען ניט קויפען קיין „מאַלצעווער“? אַז אַלע טאָג, אַלע טאָג שפּרינגט עס אַרויף! אויף מיין „פּוטיוויל“, ברוך השם, שטעהט מיר איצטער צו פערדיענען שענע עטליכע הונ־דערטער! נאָר אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי, ווי לאַנג איך וועל זיי פערקויפען! אדרבה, איך רעכען נאָך צוקויפען אַ ק"ן שטיקלעך „פּוטיוויל“ מיט אַ פינף „מאַלצעווער“ מיט נאָך אביסעל „וואָלגע“, און אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען — צו קויפען אביסעל „טראַנספּאָרט“, מחמת מע שרייבט פון פּייטערבאַרג, מע זאָל למען השם קויפען „טראַנספּאָרט“! אַלע האָבען דאָ טראַנספּאָרט: אי־דען, ווייבער, דאָקטוירים, מלמדים, משרתים, דיענסטען, בעלי־מלאכות — ווער האָט ניט קיין „טראַנספּאָרט“? דאָ, אַז אַ איד בעגעגענט זיך מיט אַ אידען, איז דער ערשטער ברוך־הבא: „ווי אַזוי איז היינט „טראַנספּאָרט“?“ קומסט אריין אין אַ רעסטאָ־ראַציע, בעגעגענט דיך די בעל־הבית'טע: „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט“?“ געהסט דו קויפען אַ פּעקעל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט“?“ הכלל, יעהופּעץ איז טאַקי אַ מקום פּרנסה. אַלע שפּעגעלירען, אַלע וואַכ־סען, אַלע פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם! נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות.

לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים אַלע־מען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פרעגסט, וואָס טהו איך ביי־נאַכט אין בויבעריק, האָב איך דאָך דיר שוין געזאָגט, אַז יעהופּעץ איז אַ שטאָדט, וואָס אַ איד טאָר דאָרט ניט זיין, סיידען אַ „פּער־וועגנעלדיע". אַז איך וועל זיך אָפּוויקלען מיט מיין „פּאָרטעפעל" און וועל זעהען די אונטערשטע שורה, וועל איך אריינטראָגען „געלדיע", וועל איך מעגען זיין אין יעהופּעץ גלייך מיט אַלע. לעת־עתה מוז מען זיך אויסבעהאַלטען, און קיין בעסערע בעהעלטעניש, ווי בוי־בעריק, איז ניטאָ. ס'איז איין ערטעל פון דאַטשעס. פאַרהאַן אַ סך דאַטשניקעס. די דאַטשניקעס לויפען, לויף איך אויך — היינט פער־שטעהסט דו שוין?

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז ביי אונז האט זיך געטראפען איין אומגליק מיט א גליק אינאיינעם. אונזער משה־הערשעלי האט איינגעשלונגען א קאפיקע! איך בין געקומען פונ'ם מארק, פרייטאג איז דאס געוועזן, געקויפט פיש, פרישע, צאפעלדיגע, זיך נאך געווארפען, און דאס קינד שרייט, ווערד צעריסען! איך שלאג דאס, איך הרג'ע דאס — עס האלט אין איין שרייען! „וואס ווילסט דו? שלים־מזל! באשעפעניש! נא דיר צרות מיינע! נא דיר א קאפיקע! נא דיר בויכוועהטיג!" קוים מיט צרות אנשוויגען געווארען. אין עטליכע מינוט ארום, איך טהו מיך א חאפ: „משה־הערשעלי! וואו איז די קאפיקע?" „ניטא טאפעטע!" — מאכט ער צו מיר און ווייזט מיט'ן הענטעל אין מויל אריין. איינגעשלונגען? א צרה איז מיר! א שלאק איז מיר! איך נעם דאס קינד, איך קוק דעם אין מויל אריין, וועה און וויינד איז מיר! „משה־הערשעניו! נשמה מיינע! מיר זאל זיין פאר דיינע ביינדעלעך! זאג, וואו האסט דו אהינגעטהאן די קאפיקע?" איך טרייסעל איהם, איך שלאג איהם, קנייפ איהם, מאך איהם ברוין און בלוי — ער שרייט אין איין קול: „ניטא, האם טאפעטע, האם!" בקיצור, איך האב איהם געבראכט צום דאקטאר, האט ער געהייסען

מע זאָל איהם געבען קארטאָפּלים. צוויי טאָג האָט מען דאָס קינד נעבאָך געמוטשעט, געשטאָפּט מיט גוואַלד, נישט קיין מילך, נישט קיין טרונק וואַסער, נאָר קאַרטאָפּלים, נאָר קארטאָפּלים, — איך האָב געמיינט, ס'איז איין עק פון מיין קינד! ערשט אויפ'ן דריטען טאָג, איך נעם אויפראַמען די שטוב, איך טהו אַ קוק אין בעט אונ־טער'ן קישען — ליגט נים די קאַפּיקע? דאָקטוירים זאָלען אַזוי ווי־סען פון זייער געזונד, ווי זיי וויסען, ווער עס האָט זיי געשלייערט! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קארג, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ רעשטעל צו די צרות“... איך דאַרף האָבען צו טהון מיט זיינע קינדער, מיט דאָקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאָלדשפּינער, גאַרנישט, פליהט ארום פון אדעס קיין יעהופּעץ, פון יעהופּעץ קיין בויבעריק! וואָס איז? אַ גדולה אויף איהם, אַ היץ: „פּאַפּיער־לעך!“ „טראַנספּאָרטען!“ „פּאָרטעפּעלען!“ האָט זיך איינגערעדט, אַז מע קאָן ווערען אין איין שמע־ישראל אַ נגיד! „איין איינרעדע־ניש, זאָגט די מאַמע, איז ערגער פון אַ קרענק“... נאַרעלע, וואָס ווערסט דו מיר דערצעהלען גליקען, פּזמונות: „אַקציעס, שמאַקציעס, דעווענדענט, מעדעווענט“ — ס'איז ווערטה איין אויסגעבלאָזען איי! מיט פינף פינגער ווערד מען נים רייך. „אַז מע לעגט אריין, זאָגט די מאַמע, קדחת, נעמט מען ארויס אַ קרענק“... פערשרייב דיר, מענדעל, וואָס איך זאָג דיר, אַז אַלע דיינע יעהופּעצער לייט, וואָס דו שרייבסט, אַז זיי זענען מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען, וועלען אם ירצה השם אין גיכען ווערען צוריק די אייגענע קבצנים, וואָס פריהער, נאָך מיט מעהר פרישקייט. וואָרום איך גלויב אַזוי אין דיינע „טראַנספּאָרטען“ מיט דיינע „שמאַלצעווער“, ווי אין דעם אדעסער „לאָנדאָן“; אין כשוף און אין שרעטעלעך גלויב איך שוין אַ סך מעהר, ווי אין אַלע דיינע יעהופּעצער „פּאָרטעפּעלען“. אוי, אַ הונד זאָל אויפעסען מיין הארץ, וואָלט ער משוגע געוואָרען, אַז איך זעה ביי לייטען ווייבער האָבען אויך אַ שטיקעל דעה ביי זיי־ערע מאַנען, מישען זיך אריין אַמאָל מיט אַ וואָרט, טהוען אַ גע־שריי, אַ הוק, אַז עס וואַרפט מיט'ן מאַן דאָס נייעניעהריגע, נישט

אַזוי ווי איך דאַרף מיט איהם געהן מיט ווייכע רעדעלעך, נישט דערוועגען זיך חלילה אַ קרום וואָרט, צי אויסשעלטען אַמאָל פאַר די בזיונות, וואָס איך טראָג דאָ איבער פאַר דיר, אַז איך דאַרף נאָך פאַר איטליכען בעזונדער מאַכען אַ פריילּיך פנים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ קניפּ אין באַק, די פאַרב זאָל שטעהן"... נאָר גוואַלד, מה אָנו מה חיינו? איך וועל אַזוי לאַנג צאַנקען און צאַנקען שטי־לערהייד, ביז איך וועל, שונאי ציון, אויסגעהן, ווי אַ ליכט מיינע שונאים, אָדער אַזוי חלילה צעזעצט ווערען פון גריזאָטע, צעזעצט און צעשפּרונגען זאָלען ווערען אַלע דיינע יעהופּעצער קנאַקערס, ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל פונ'ם טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

שאַ, בערעל דעם פעטער מנשה'ס האָט שוין אויף זיך אַ נייעם אומגליק: ער איז יענע וואָך אָפּגעברענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט. און איצט האָט ער נאָך דאָס לויפּעניש — שונאים האָבען איהם גע'מסר'ט: אַזוי ווי ס'איז ביי איהם געווען „געסטרעכעוועט" אַלסדינג דריי מאָל אַזוי פיעל, האָט ער דאָך מסתמא אַליין געמאַכט „בורא מאורי האש". האָט מען איהם גערו־פען צום סליעדאָוואַטעל. בערעל איז אָבער אויך ניט פון די וואָס צעהן אַ דרייער; שטעלט ער עדות, וואָס געהען שווערען, אַז ער איז יענע נאַכט גאָר ניט געווען היע. דערווייל האָט מען איהם איינגעזעצט, און זלאַטקע איז פאַר שרעק געלעגען געוואָרען און גע־האַט אַ זיעבעלע. מזל טוב!

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך געה שוין קיין וואַרשאָ. וועסט דאָך מיך וועלען פרעגען מסתמא, אַז ווי באַלד אַז איך זיץ אין יעהופעץ און האַנדעל מיט פּיטערבאַרג, הייגט ווי קום איך קיין וואַרשאָ? זאָלסט דו גאָר קיין יסורים ניט האָבען: וואַרשאָ איז אויך אַ שטאָדט! וואַרשאָ האָט אויך פּאַפּיערלעך, און נאָך וואָסערע פּאַפּיערלעך! אויף וואַרשאָ זענען שפּעגעלאַנטען גליקליך געוואָרען! וואַרשאָ איז ניט פּיטערבאַרג; וואַרשאָ שמייסט מיט הונדערטערס! וואַרשאָ איז זיך מיישב ערשט יענע וואָך און הויבט אויף „לילעפּוטען“ פון צוועלף הונדערט אויף צוויי טויזענד! נו, פּרעג איך דיך, געה זעץ זיך אַנידער און קויף ניט אַזא פּאַפּיערעל! צי, למשל, „וועגעלעך“. געשטאַנען אָט ערשט, פריהער מיט אַ וואָך דריי, פערצעהן הונדערט. וויפיעל, מיינסט דו, שטעהען זיי היינט? צוויי טויזענד. און דוקא אָהן דעם קאַפּאָן!! מע דאַרף דאָך זיין, דאַכט מיר, אַ רוצח, מע זאָל ניט אַוועקגעהן קויפען קיין „וועגעלעך“! היינט האָט דיר וואַרשאָ גלאַט אַ מעלה: זי פאָדערט נישט קיין געלד; זי וויל נישט וויסען פון קיין „דעפּאָ“. דו ווילסט האָבען „לילעפּוטען“, „וועגעלעך“? צאָהל איבער אַ פּאָר הונדערט רובעל אויפ׳ן קורס און מאַך דיר אַ „פּרעמיע“ אויף „אולטימאָ“:

אויף אונזער לשון הייסט דאָס ביז ראש־חודש. **עס וועט קומען** ראש־חודש, וועסט דו דעמאָלט האָבען די ברירה: צי נעמען די פּאַפּיערלעך, צי ניין. נאָר ווער וועט דיך לאָזען וואַרטען אויף ראש־חודש? דערויף האָט דאָך גאָט ־עשאַפען מעקלערס אויף דער וועלט, זיי זאָלען נישט לאָזען דורכגעהן די גאָס: „אפשר האָט איהר „לילעפּוטען“? אפשר האָט איהר „וועגעלעך“?“ אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זיי געבען דיר עפּיס „פון אויבען“ און נאַרען־אויס ביי דיר דיינע פּאַפּיערלעך. אָט האָבען זיך ערשט נעכטען צוגעטשעפּעט צו מיר צוויי אַדעסער מעקלערס; איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי האָבען זיך נאַסיאַדעט, איך זאָל זיי אָפּגעבען מיינע „לילעפּוטען“ מיט מיינע „וועגעלעך“. געפונען דעם אָרט, וואו אויסצונאַרען סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האָב ניט. איך זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס!“ הקיצור, איך האָב מיך מיט זיי אַזוי לאַנג געראַנגעלט, ביז זיי האָבען פאַרט אויסגענאַרט ביי מיר מיינע פינף „לילעפּוטלעך“ מיט די פינף „וועגעלעך“. נאָר וואָס דענן? איך האָב זיי אָבער אויך גוט אָפּגעטהאָן. איך האָב מיך באַלד „אָפּגעדעקט“, איך האָב „אַריבערגעשמיסען“, און צו גאָט אַ האָפענונג, איך וועל, אם ירצה השם, חאַפּען אַ פון־אויבען, וואָרום עס געהט מיר, קיין עין־הרע, די לעצטע צייט אַזוי, אַז וואָס איך קויף היינט, ווערד מאָרגען טהייערער; אַלע זאָגען, אַז איך בין אַ מוצלח! לאָז גאָט געבען, דאָס „אולטימאָ“ אין וואַרשאָ זאָל אָפּלויפען גלאַט, ווערד ביי מיר פריי דער גאַנצער „פּאָרטעפעל“, דעמאָלט טראָג איך מיך איבער אין איין אַנדער קאַנטאָר, וואָרום אין דער קאַנטאָר, וואָס איך אַרבייט אַצינד, איז פאַרהאַן, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל אידען, אַז מע ווייסט ניט וואו מע איז אין דער וועלט. יענע וואָך איז שיער אַרויס אַ גאַנצער שקאַנדאַל: עס האָט שוין געהאַלטען כמעט ביי פּעטש, דאָס הייסט, איינער פון אונז האָט געחאַפּט אַ פּאַטש... נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען

מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס אַלעמען בעזונדער גאָר פריינד־
ליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שרייבסט מיר מכח בערעל דעם פעטער מנשה'ס, איז ביי מיר זעהר צו גלויבען: ביי אייערע בתרי־לעווקער פרנסות קאָן זיך קיין סוחר אַנדערש נישט אויסהאַנד־לען. זעהסט דו, ביי אונז אין יעהופּעץ קאָן זיך שוין אַזאַ מעשה נישט טרעפען. ראשית, איז דאָ איטליכען בעזונדער, קיין עין־הרע, זעהר גוט; והשנית, אַז עס מאַכט זיך דאָ חלילה אַ שרפה, לעשט מען דאָ גאָר אַנדערש, היינו: נאָך איידער עס הויבט אָן צו נעצען, לויפט שוין די קאָמאַנדע מיט די מעשענע קיווערס, שפּרינגען אין פייער אַריין און שפּריצען מיט דער קישקע. דו וואָלסט געמעגט זיך פערגינען אָנקוקען אין יעהופּעץ אַ שרפה!

הנ"ל.

VI.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז איך האלט, אז דו ביזט שוין חלילה פארמאלנע משוגע, מעגסט שוין באלד אנ־הויבען לויפען אין די גאסען. קארג פאר איהם וואס מע קען איהם אין אדעס, אין יעהופעץ, אין בויבעריק, בעדארף ער נאך האבען, אז אין ווארשא זאל מען אויך וויסען, אז ס'איז דא אויף דער וועלט א מנחם־מענדעל, וואס פערנעמט זיך מיט הענדעל; אמאל האט ער געהאנדעלט מיט „לאנדאן", און היינט האנדעלט ער מיט אלטע פיד־קאוועס, אפגעשלאגענע הושענות, עפים „פאפיערלעך", „פארטעפע־לען", „וועועלעך", „פיפערנאטערס", וואס מע דארף נאך געהן זוכען עס אזש אין ווארשא, און זיך נאך שלאגען איבער דעם. הלואי, רבונו של עולם, זאל זיך געפינען א חכם, וואס זאל דיר ארויסשלאגען דעם נאר דיינעם, זאלסט ניט אין זינען האבען דארטען דער שווארץ יאהר ווייסט וואס, בעת דא אין דער היים האסט דו א ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס האט צו טהון מיט די קינדער זיינע טאג ווי נאכט, טא דאס, טא דאס, טא דאס! ערשט נעכטען שיער אפ־געקאכט א קינד מיט זודיג וואסער פון א דורכשלאג. א גליק, וואס ניט אויפ'ן גאנצען קעפעל, ווי זאגט די מאמע: „צום שלים־מזל דארף מען אויך האבען מזל!"... און ער—גארניט, שפאצירט דארט

ארום אויף שרפות, א גדולה אויף איהם: יעהופעץ ברענט, פער־
ברענט און פער׳שרפה׳ט זאל דאס דיר ווערען מיט ווארשא און
מיט פייטערבארג אינאיינעם, ליעבער גאט! ווער עס האט נאר
גאט אין הארצען, דער באדט זיך אין מיין בלוט. איך קאן דען דורכ־
געהן די גאס אפילו? יעדער טייט אויף מיר מיט די פינגער: „אט
געהט זי, מנחם־מענדעל׳ס פלונית׳טע פון יעהופעץ!“ א שענער נא־
מען, אז אך און וועה איז מיר! לעבען זאל טאקי די מאמע מיינע.
זי טענה׳ט איינס: „א מאן, זאגט זי, טאר מען ניט אפלאזען אויף
קיין מינוט. דען, זאגט זי, אז דער טעסער זיצט אויף די שפענער,
זענען די שפענער — שפענער... איך האב, זאגט זי, פריהער גע־
וואוסט, אז קיין גוטער סוף וועט דערפון נישט ארויס; א געלד־
שדוך, זאגט זי, האט זיך מיר פערגלוסט, ווי זאגט מען: חזיר,
האסט געלד? זיי מיין מחותן!... א שמאלץ־גרוב, זאגט זי, די
שמאלץ רינט אוים, די גרוב בלייבט איבער. בריוולעך, זאגט זי,
וואלט איך איהם געשריבען? פון קדחת וואלט איך איהם געשרי־
בען! ווער עס פערשטעהט ניט אויפ׳ן וואונק, זאגט זי, דעם גיט
מען מיט׳ן שטעקען... איך וואלט איהם, זאגט זי, אויף א בעזעב
אראפגעבראכט אהיים! אויף א קאטשערע!“... זאג אפשר, אז זי
איז אומגערעכט? נאר וואס זאל איך טהון, אז איך בין, משטיינכ
געזאגט, אזא ציעג, אז וואס מע זאגט מיר איז רעכט, און וואס מע
וויל פועלט מען ביי מיר! איין אנדערע אויף מיין ארט, למשל,
ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע, וואלט שוין לאנג געווען אין יעהופעץ
ביי אלע רבנים און דיינים, דיך אנגעפאלען אין גאס און געגעבען
דיר א וויסטען, א פינסטערען סוף, אז דו וואלסט פערגעסען אפילו,
צי דו הייסט מנחם־מענדעל, און צי דו האנדעלסט מיט פיפערנא־
טערס... מאהל דיר, דיינע גילדענע געשעפטען מיט די גליקען, וואס
דו חאפסט דארטען, זעהט מען שוין ארוים פון די מתנות, וואס דו
שיקסט מיר איבער פון יעהופעץ; די דימענטען מיט די בארליאנ־
טען, מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפטע קאלדרעס,
א קליינינקייט? איך זאג דיר מיט גוטען, בעלי היקר, איך קאן

דאָס שוין מעהר ניט אויסהאַלטען! איינס פון דיביידע: אָדער קום צו פאָהרען וואָס גיכער אַהיים און זיי אַ מענש גלייך מיט אַלע־מען, אָדער לאָז קומען אַ מיתה משונה אויף מיינע שונאים, און לאָז דאָס האָבען אַיין עק, ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה־ש י י נ ד ע ל.

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך קנאַק און פּליה, איך ברען, איך שפּרינג אין פייער, איך וואַכס, איך וואַכס! אַ סך זענען מיר מקנא, ווארום וואָס איך קויף היינט, ווערד מאָרגען טייער. „וועד־געלעך" האָבען זיך אַ רוק געטהאָן נאָך אויף צוויי הונדערט רובעל, און מיינע „לילעפּוטען" שטעהען שוין, ברוך השם, אויף יענער זייט דריטהאַלבענטויזענד; נאָר מיר לוינט נאָך נישט צו פערקויפען, ווייל אַלע זאָגען, אַז עס וועט נאָך געהן און געהן. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז „אויסלאַמד" האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף אונזערע פּאַפּיערלעך. מע מאַכט אַ „סענדעקאַט", דאָס הייסט, יד אחת, מע וויל זיי אויסקויפען עד לפ"ק, נישט איבערלאָזען אַפילו אויף אַ רפואה! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען: פאַר וואָס? גאַנץ פּשוט! געלד, פערשטעהסט דו מיך, איז היינט פאַרהאַן ביי דער וועלט אָהן אַ שעור; עס וואַלגערט זיך אין די גאַסען; פּריצענט איז בזיל הזול — פיער־פייף לשנה איז פאַר אונז איבערגענוג; היינט אַז עס טראָגט גאָר צעהן־פופצעהן, איז דאָך דאָס טאַקי אַ גליק! און וואָס דו זאָגסט „לילעפּוטען" (נישט, ווי דו רופסט עס אָן, „פּיפּערנאָ־טערס"), האָב איך דיר שוין געשריבען, אַז דאָס איז אזא מין פּאַפּיע־

רעל פון אַ פאַבריקע, וואָס מע אַרבייט דאָרטען אייזענבאַהנען און מע גיט דערויף „דעוועגדערענט“. די אייזענבאַהנען זענען אין סימ־ביר, די פּאַפּיערלעך זענען אין וואַרשאָ, און די קונים זענען אין יעהופּעץ, — היינט פערשטעהסט דו שוין? דאָס אייגענע איז מיט די „וועגעלעך“, מיט „פּוטיווויל“ און מיט „טראַנספּאָרט“. נאָר דו קעהרסט מיינען, אַז מע קויפט פּאַפּיערלעך, קוקט זיי עמיצער אָן אין די אויגען? האָסט דו ווידער אַ טעות. מע מוז דיר קלאָר מאַ־כען אַקוראַט, זאָלסט פערשטעהן דאָס געשעפט. למשל, עס פער־גלוסט זיך דיר קויפען „טראַנספּאָרט“; געהסט דו אַריין אין אַ קאַנטאָר, טראָגסט אַריין אין קאַסע עטליכע קערבלעך אַ „דעפּאָ“, און דו הייסט דיר פערשרייבען אַביסעל סחורה, און מע גיט דיר אַרויס אַ בריוועל, אַז מע האָט איינגעקויפט פון דיינעטוועגען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל „טראַנספּאָרט“, אויף אַזאַ און אַזאַ מקח מיט אַזאַ און אַזאַ „דעפּאָ“, און באם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביזט דו מחויב צוטראָגען נאָך געלד; — נאָר ס׳איז בלאָטע, ניט אַזוי גיך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע בעדאַרף ניט צוטראָגען קיין געלד; אַדרבה, עס הויבט זיך גאָר אויף! אָט אַזוי אַרבייט איך כסדר און מאַך, ברוך השם, הלואי ווייטער ניט ערגער. גאָט זאָל העלפען, איך זאָל מיך קאָנען אָפּרייסען אויף אַ פּאָר טאָג, וואָלט איך זיך אַראָפּגעחאַפּט קיין וואַסילקאָוו און וואָלט אַריינגעטראָגען „געלדיע“; דעמאָלט וואָלט איך פערשפּאָרט זיין נע־ונד, ביי־טאָג אַ יעהופּע־צער און ביי־נאַכט אַ בויבעריקער. אַלע מעקלערס זענען היינט גע־וואָרען „קופּצים“. זאָלסט זעהן ווי מע לעבט, ווי מע עסט! היינט די דאַמעס זייערע מיט די דימענטען און בּאַרליאַנטען — איך האָב מיך צעפרעגט, וואו קויפט מע דאָ בּאַרליאַנטען, און האָב בעטראַכט פון דיינעטוועגען דאָרטען אַ פּאָר זאַכען, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר ביי אייך אין כתרילעווקע, אַפילו ביי אונז אין יעהופּעץ וועט דאָס אויך אָנמאַכען אַ רעש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען

מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. דו מיינסט, אפּנים, זוגתי היקרה, אַז איך בין איינער אויפ׳ן יריד, וואָס איך האַנדעל מיט פּאַפּיערלעך? בראָצקי האַנדעלט אויך דערמיט. דער חילוק איז: איך, אַז איך געה קויפען פּאַפּיערלעך, בעדאַרף איך פריהער אויסרעכענען ווי־פיעל מיין מאָגען קאָן פערדייען, און בראָצקי, אַז ער טהוט אַ קויף פּאַפּיערלעך, קויפט ער מיט אַ מאָל טויזענד שטיק, פינף טויזענד שטיק, צעהן טויזענד שטיק. דו שפּיעלסט זיך מיט בראָצקי׳ן? יענער, אַז ער פאָהרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעש־טשאַטעק“, און אַלע אידען נעמען אַראָפּ די היטלען, און איך אויך בתוכם. שען וואָלט זיין, ווען איך ווער אַמאָל אַ בראָצקי!... אַז גאָט וויל, נאַרעלע...

הנ״ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, „אַז פון אַ חזיר'שען עק, זאָגט די מאַמע, קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַ־כען"... איך שמועס עס קעגען דיין שענער שוועגערין, קעגען דיין יענטעלען טאַקי, ברענען זאָל זי דיר אויפ'ן פייער! זי איז זיך מיישב יענע וואָך און לאָזט אַרויס אַ קלאַנג איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דו ביזט אַוועק קיין אַמעריקע און מיך האָסט דו, ניט דערלעבען וועט זי דאָס, אַוועקגעוואָרפען איין אַלמנה חיה. פון וואַנען, זאָגט זי, האָט זי דאָס גענומען? שרה־נחמה האָט געהערט פון לייזי־הערשקע־אברהמ'ס מויל, אַז ברוך־בן־ציונ'ס האָט אַליין געזעהן ביי משה־שמואל'ן אַ בריוועל, וואָס מאיר־מאָטעל שרייבט איהם פון אַמעריקע. לויף איך דאָך אַוועק צו משה־שמואל'ן: וואו איז דאָס בריוועל? פרעגט ער מיך: וואָסער בריוועל? זאָג איך: וואָס מאיר־מאָטעל שרייבט אייך פון אַמעריקע. זאָגט ער: ווער האָט אייך געזאָגט? זאָג איך: ברוך־בן־ציונ'ס. זאָגט ער: ווי האָט אייך געקאָנט זאָגען אָט דער שקרן, אָט דער כזבן אַזאַ מעשה, אַז איך רעד ניט מיט איהם שוין העכער אַ יאָהר? לויף איך דאָך אַוועק פון דאָרטען צו ברוך־בן־ציונ'ס מיט אַ צעיושעטען קאָפּ. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז ער איז גאָר נישטאָ אין כתריליעווקע שוין די דריטע וואָך. פליה איך דאָך פון דאָרטען אַוועק מסתמא צו

לייזי־הערשקע־אברהמ׳ס און געב איהם אוועק א פּאַרציע, ווי עס געהר צו זיין, למאי האָט ער דערצעהלט שרה־נחמה׳ן אזא פּזמון מיט א בריוועל, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? קוקט ער מיך אָן, ווי א משוגענע: וואָסערע פלוימען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז דאָס האָט זי טאַקי אליין, דיין יענטעל הייסט עס, די כפּרה זאָל זי זיין פאר אונזביידען, אויסגעטראַכט פונ׳ם קאָפּ. א הולטייקע קאָן! נאָר עס קריכט דיר שטאַרק אין קאָפּ אריין אודאי וואָס איך שרייב דיר, אז דיר ליגען גאָר אין זינען מסתמא דיינע יעהופּעצער דאַמעס, צע׳דמ׳ט און צעבלוטיגט זאָלען זיי דיר ווערען מיט זייערע בארליאַנטען! הערסט דו, מענדעל! איך קאָן ניט הערען זייער נאָמען אפילו, אזוי פיינד האָב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אפילו די מתנה דיינע, וואָס דו ווילסט מיר דאַרטען קויפען! איך זאָג דיר פריהער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפּיס קויפען, זאָלסט דו מיר קויפען אזעלכעס, וואָס מע טראָגט דאָרט ניט; איך דאַרף ניט, דו זאָלסט מיך פערגלייכען צו עמיצען, לאָזען זיי דיר זיין מיין כפּרה היינטיגען טאָג! נאָר לאָמיך שוין דערלעבען זעהען טאַקי עפּיס פון דיר אויף דער רעכטער אמת, ניט אויף פּאַפּיער, ווי זאָגט די מאַמע: „ווינציגער מיט א וואָרט, מעהר מיט א ביסען"... וואָס טויג דיר אָפּלעגען אויף מאָרגען, נאַרעלע? ביי אזא געשעפט, אז מע רייסט נישט אָפּ מיט גוואלד, האָט מען ניט! נאָר מעגסט דיר זאָגען וואָס דו ווילסט, ביז איך וועל נישט זעהען אליין מיט מיינע אויגען, וועל איך דיר נישט גלויבען; נישט מחמת איך האַלט דיך חלילה פאר א ליגנער, נאָר דערפאַר ווייל אלסדינג, וואָס די יעהופּעצער פיינע מענשלעך דערצעהלען דיר, מיינסט דו, אז ס׳איז תורת לאָקש. וואָס גלייכסט דו זיך צו בראָצקי׳ן? האָסט מיט זיי אינאיינעם חזירים געפּאַשעט? מע גיט דיר פאר דיינע פּאַפּירלעך עפּיס געלד — נעם! וואָס מאַכסט דו אָנשטעלען? די אדעסער שאַרלאַטאַנעס האָבען געטראָפען צו דיר קיין בויבעריק אזש, געוואָלט אויסנאַרען ביי דיר דעם טייערען אָנטיק? — מיט מזל ברכה! פאר זיי די מציאה! ווי זאָגט די מאַמע

מיינע: „חאפ אוים די יארמעלקע מיט נים און אנטלויף“... נאר געה רעד מיט א משוגע׳נעם! אט האט זיך איהם פלוצים פערוואלט ווערען א קופעץ, און נאך א וואסילקאווער דערצו! ער ווייסט שוין גארניט וואס אויסצוטראכטען פאר גרוים ראסקאש! וואס איז דיר עפים געפעלען געווארען וואסילקאוו? נאר וואס איז דאס חידוש: אז ביי־טאג איז מען א יעהופעצער, ביי־נאכט א בויבעריקער, און געהן געהט מען קיין פייטערבארג און קיין ווארשא, מעג מען שוין זיין נישט נאר א וואסילקאווער נכתב — אפילו פון האצעפלאץ. מענדעל, זעה נאר, אז פון אלע גליקען זאל איך דיר נישט דארפען חלילה ארויסשיקען פון דאנען נאך א מאל אויף דער הוצאה. ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

איך דארף דיר, בעלי היקר, אנזאגען א בשורה, און נישט קיין פרייליכע: דיין ברודער בערעל־בנימין איז געבליבען איין אלמן... שוין אז דער בריעף איז געווען פער׳חתמ׳ט איז מען געקומען און מע האט אונז געזאגט, אז יענטעל איז געשטארבען. פון א קימפעט איז דאס איהר געקומען, זי האט געהאט א צווילינג. דאס צווילינג לעבט, און זי איז געשטארבען. דאכט מיר, עס וואלט געמעגט זיין דאס אייגענע קאפויר? ווי זאגט די מאמע: „גאט איז א גרויסער צו־להכעים׳ניק“... לאז זי זיין ווייט אפגעשיידט פון מיר. דיין שוועגערין איז תמיד געווען מיט מיר קידער־ווידער, לאז זי מיר מוחל זיין, נאר אויף מיין ערד איז זי דאך גיט געגאנגען. וואס וואלט מיך אהרען, אז זי זאל לעבען נאך הונדערט יאהר און נישט איבערלאזען קיין זיעבען יתומים׳לעך, איינס קלענער פונ׳ם אנדערען? ביי דער לויה בין איך דוקא געווען און האב מיך דוקא אזוי אנגעוויינט, אז איך בין קוים געקומען א לעבעדיגע אהיים. ווי זאגט די מאמע: „אז מע דערמאנט זיך אינ׳ם טוידט, איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבען“...

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כּתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתּחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך בין אַ גאַנצע וואָך געלעגען אין בויבעריק, דאָס הייסט, חלילה נישט מסוכן, נאָר אַ פּאַסקודנע שלאָפקייט: איך בין געפאַלען אויפ׳ן רוקען, קאָן זיך נישט איבער־קעהרען אויף דער אַנדערער זייט. איצט איז מיר שוין אביסעל גרינגער. איך האָב געמיינט די גאַנצע וואָך, אַז איך וועל אַראָפּ פון זינען: אַ קלייניגקייט, אַכט טאָג כסדר זיין אָפּגעריסען פון דער בערזע, נישט וויסען פון קיין קורסען? עס האָט זיך מיר נאָר אויסגעוויזען, אַז דאָרט קעהרט זיך איבער די וועלט! אם ירצה השם, מאָרגען־איבערמאָרגען פאָהר איך שוין געווים אין שטאָדט אריין. דערווייל שרייב איך דיר אַ בריוועל, עס ווילט זיך מיר אביסעל דורכשמועסען מיט דיר, און אָגב דיר געבען אַ ריכטיגען חשבון, וואו איך האַלט, זאָלסט נישט מיינען, אַז איך „פּלוטעווע", אַז איך בין חלילה פערדרעהט אָדער איך בין גענאַרט. מיין „פּאָר־טעפעל" בעשטעהט אַצינד סך־הכל פון הונדערט פופציג שטיקלעך „פּוטיוויל", הונדערט שטיקלעך „טראַנספּאָרט", פינף „מאַלצעווער", פינף „לילעפּוטלעך" און פינף „וועגעלעך", אַ חוץ „פּרעמיעס". מילא, „פּוטיוויל" און „טראַנספּאָרט" איז ביי מיר פערקויפט אויף שפּעטער (מיט אַ דרייערעל האַנדגעלד); ווי באַלד מע קויפט זיי

ביי מיר אוים צום זמן, — און אויסקויפען וועט מען זיי דאָך גע־
ווים — בלייבט מיר איבער אויף זיי ריין פּערדיענסט נאָך אַלע
הוצאות אַ רובעל פּיער־פינף טויזענד. חוץ לזה, האָב איך אַ פּאָר
צעהנדליג „האָסלעך" אויף „פּוטיוויל" און אויף „מאַלצעווער", פּרי־
מאַ בריוועלעך, — רעכען איך האָפּען אויף זיי אויך אַ רובעל זיעבע־
צעהן־אַכטצעהן הונדערט. האָסט דו שוין כמעט גוטע זיעבען טוי־
זענד רובעל. אויף די פינף „מאַלצעווער" מזומן רעכען איך אויף
טרפות פיער טויזענד רובעל, וואָרום עס וועט דאָך זיין אַ חרפה,
אַ בזיון, אויב זיי וועלען ניט שטעהן אין גיכען, צום ווענינסטען,
צוויי טויזענד רובעל אַ שטיק, חאָטש אפילו זיי האָבען זיך די לעצ־
טע טעג אַ קאַפּעלע אַראָפּגערוקט; נאָר דאָס איז נישט מעהר ווי
אַ מאַניפּאַרגעלע פון די פייטערבאָרגער „בלאַנקיסטען", בכדי זיי
זאָלען זיך קאָנען „אָפּדעקען"! בלייבט איבער דער רעכטער שפּיע־
געל: איך מיין די „לילעפּוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דאָ איז
אַ ריינער חשבון, ווי גאָלד: ביז „אולטימאָ" האָבען מיר נאָך אַזוי
גרוים ווי אַכטצעהן טאָג, און אַזוי ווי די „לילעפּוטלעך" הויבען
זיך אויף הונדערט רובעל אַ טאָג, האָסט דו אַ קיימאַ־לן פון אַכט־
צעהן מאָל הונדערט גע'כפּל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאָס פּונקט
גייען טויזענד רובעל. און די „וועגעלעך"? זיי שפּרינגען דאָך אויף
ק"ן רובעל אַ טאָג, — האָסט דו אַכטצעהן מאָל ק"ן גע'כפּל'ט אויף
פינף, — בעטרעפט דאָס ניט קיין דרייצעהן טויזענד פינף הונדערט
רובעל? היינט וואו איז עפּיס „וואָלגע"? „דניעפּר"? „דאָן"? און
שאר ירקות? הכלל, גאָר קיין גרויסען בייטעל נעה איך מיר נישט,
נאָר איך רעכען אַלסדינג, שוין נאָך אַלע הוצאות: „קאַרטאַזש",
„גנבה'זש" אַרום און אַרום, — קרוב צו פּערציג־פופציג טויזענד!
השם יתברך זאָל העלפען, דאָס „אולטימאָ" זאָל נאָר אָפּלויפען גלאַט,
וועל איך, אם ירצה השם, „ראַליזירען" אַלע מיינע פּאַפּירלעך און
וועל מיך „איבערקעהרען אויף דער אַנדערער זייט", דאָס הייסט,
איך וועל געהן „אַ־לאַ־בעס", ווערען אַ מוכר אויף אַלסדינג, און וועל
פּערדיענען געלד אויף דער „לינקער זייט"; נאָכדעם וועל איך

מיך א װאָרף טהון צוריק „אַ־לאַ־האָס“ און װיעדער א מאָל חאַפּען א גראָבס. אזוי, אז דער אויבערשטער זאָל נאָר װעלען, קאָן פון די פופציג טױזענד װערען מאה אלף, פון די מאה אלף — רי“ש אלפים, פון די רי“ש אלפים — ת“ק, און אזוי װייטער, ביז א מי־ליאָן. װי אזוי זשע דען, נאַרעלע, װערד מען א מיליאָנשטשיק, א בראָצקי? און װאָס, מיינסט דו, איז בראָצקי? א בשר־ודם, װאָס עסט און טרינקט און שלאָפט. איך האָב איהם אליין געזעהן, איך זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס!... הכלל, זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, איך האָב מיך גוט צוגעקוקט צו דער שפּעגעלאַציע און בין געװאָרען אויף דער בערזע אזא חריף, אז מע קומט שױן א מאָל צו מיר, נישקשה, מיט איין עצה; מיט גאָטס הילף, איך פערשטעה דאָס שפּיעל! און װאָס דו גלױבסט נישט און הייסט מיר אָפּשניידען, איז ביי מיר קיין חידוש ניט. למאַי חינקים? פאַרהאַן ביי אונז א שפּעגעלאַנט, חינקים רופט מען איהם, זעהר א הייסער שפּעגעלאַנט און א מורא’דיגער קאָרטענשפּיעלער; ביי־טאָג שפּיעלט ער אויף דער בערזע, און ביי־נאַכט שפּיעלט ער אין קאָרטען. האָט זיך געטראָפען מיט איהם א מעשה ערשט יענע װאָך. עס האָט זיך איהם ביי־נאַכט גע’חלום’ט א שלעכטע קאָרט, — א סימן אויף א „בעס“ — איז ער אװעק קיין פּייטערבאַרג און קיין װאַרשאַ און האָט אָפּגעשניטען אין איין טאָג דעם גאַנצען „פּאָרטע־פעל“; אודאי רייסט ער איצט נעבאַך אויף זיך די האָר! א מצוה אויף איהם! לאָז ער ניט גלױבען אין חלומות! איך קוק שױן ארױס אויף מאָרגענדיגען טאָג, געװאָהר װערען די קורסען. איך האָב מיך בעשלאָסען, תיכף װי באַלד איך קום אין שטאָדט אריין, זיין ביי’ם יובעלירער נאָך דיין „בראָש“ מיט די בארליאַנטענע אויהרינגלעך, און אז איך װעל נאָר האָבען צייט, חאַפּ איך מיך אראָפּ אויף „פּאַדאָל“ איינקױפען דיר אביסעל װעש, טישטיכער, האַנדטיכער, און די קינדער אויף העמדלעך, און נאָך עפּיס אין בעל־הבתישקייט אריין, נישט װי דו זאָגסט, אז איך האָב דיך חלילה פערגעסען. און מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס

בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. קוש די קינדער און גריס שווער און שוויעגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך. און בערעל־בנימינ׳ען זאָלסט דו זאָגען פון מיינעטוועגען, אַז ער זאָל זיך אַזוי ניט נעמען צום קע״, אין „אָקע“ אָדער גאָר אין „טערטעל־מערטעל“.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו שרייבסט מיר מכח וואַסילקאָוו, האָסט דו, אַפּנים, גאָרנישט פערשטאַנען, וואָס איך מיין. אַזוי ווי מחמת איך טאָר דאָ ניט זיין, וויל איך ווערען אַ היגער קורפעץ, קאָן מען אַנדערש נישט אויספיהרען, סיידען מען איז פריהער האָטש אַ האַלב יאָהר אַ וואַסילקאָווער נכתב. און קוים ווער איך אַ היגער, דינג איך, אם ירצה השם, אַ דירה אויף פּאַדאָל און נעם דיך אַרויס אַהערצו מיט די קינדער אין אַ גוטער שעה. און וואָס דו ביזט אַזוי אויפגעטראָגען אויף יעהופּעץ, איז נאָר דערפאַר, ווייל דו קענסט נאָך נישט די שטאָדט מיט די היגע מענשען; מילא די שטאָדט אַליין, שמועסט מען נישט — ס׳איז אַ צאַצקעלע, און די מענשען די היגע זענען ממש גאָלד און זילבער; ווייס איך, ווי קומט דאָס צו אָדעם? די היגע מענשען זענען אַלע אַזוי מילד, אַזוי צוגעלאָזט, סאַי די מאַנסבילען, סאַי די נקבות... איין שטיקעל חסרון האָבען זיי דאָ, וואָס זיי האָבען ליעב אַ קערטעל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבייט און מע זיצט אַוועק ביז טאָג און מע שרייט: „פּאָס!“ די גרויסע שפּיעלען אין אַזאַ שפּיעל, וואָס הייסט „פּרעפּעראַנץ“, און די קליינע שפּיעלען אין „סטוקעלקע“, אין „אָקע“ אָדער גאָר אין „טערטעל־מערטעל“.

ה נ ״ ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתריִלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט גאָר נישט איבערטראַכטען חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל־טוב: דער בראַטישעק דיינער, דיין בערעל־בנימין, האָט שוין חתונה גע־האַט, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער! ער האָט קיין צייט ניט געהאַט צו וואַרטען אפילו גאַנצע צוויי חדשים: ער איז אַוועק־געפאָהרען קיין באַרדיטשעוו, פון וואַנען מע בעציהט אויף דער גאַנ־צער וועלט שטיפּמאַמעס, און האָט אַראָפּגעבראַכט פאַר זיינע קינ־דער אַ מאַמע, און דוקא אַ מיידעל פון אַ יאָהר נייענצעהן! אַזאַ יאָהר, אַזאַ מזל אויף אַלע מאַנסבילען, וואָס פאַר אַ פּנים דאָס האָט! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „בעסער זאָלען מיר בלייבען נאָך אייך אַלמנות, איידער איהר זאָלט מאַכען אונזערע קינדער פאַר יתומים!"... איך שטעל מיר פאָר דיינע טרערען, מענדעל, ווען דו זאָלסט מיך, אַשטייגער, חלילה איבערלעבען, ניט דערלעבען זאָלען דאָס די יעהופּעצער דאַמעס! זיי וואָלטען דיך בעפאַלען, ווי די ביענען, איין אויסחאַפּעניש וואָלט אויף דיר געקומען נאָך פאַר שלשים! עס וואָלט געוועזען ביי דיר, ווי די מאַמע זאָגט: „אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל". וואָלסט שוין דעמאָלט געקאָנט בלייבען אַ יעהופּעצער אויף אייביג! דו קנאַקסט. זאָגסט דו, מענדעל?

קנאַק! פליה! שפּרינג אין פייער! איך וועל צו דיר נישט פאָהרען, איך זאָל וויסען, אַז דו ליגסט דאָרט אויפ'ן טוידטען בעט! און דיינע פופציג טויזענד שרעקען מיך אויך קארג וואָס. ערשטענס, ביזט דו מיינער מיט די פופציג טויזענד, אַזוי ווי אָהן די פופציג טויזענד. און, צווייטענס, האָבען ביי מיר דיינע פופציג טויזענד אַ ממש, פונקט ווי אַ שמעק טאַבעקע, ווי זאָגט די מאַמע: „כל זמן דאָס געלד איז אויפ'ן פּאַפּיער, איז דאָס פּאַפּיער"... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, בעלי היקר, אַז דו האָסט איצט ביד איבערצוצעהלען עטליכע קערבלעך און ווילסט וואַרטען ביז עס וועט ווערען דוקא פופציג טויזענד, ביזט דו אָדער אַ משוגע'נער, אָדער אַ גזלן, אַ רוצח, האָסט קיין רחמנות נישט אויף דיין ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר און אויף דיינע קינדער. עס געפעלט מיר, ווי ער האָדעוועט מיך מיט „זאַוטריקלעך": מ אָ ר ג ע ן וועט ער זיין ביי'ם גאָלדוואַרגער, מ אָ ר ג ע ן וועט ער מיר קויפען וועש — אַלץ אויף מאָרגען. נאַר איינער! פאַר מאָרגען לאָז זיך גאָט זאָרגען! דו קויף בעסער היינט. רייס אָפּ, חאַפּ אַריין, עס וועט זיין גלייך ווי געפונען! די מאַמע מיינע, זאָל לעבען און געזונד זיין, זאָגט גאַנץ קלוג. זי זאָגט: „וואָס טויג דיר, טאָכטער, מתנות, טישטיכער, האַנדטיכער? געלד, זאָגט זי, לאָז ער דיר שיקען! דער מלאך־המות, זאָגט זי. פרעגט נישט, צי דער מת האָט תכריכים"... איך וועל וואַרטען נאָך אַ פּאָר וואָכען, ביז איך וועל מיך פיהלען אין גאַנצען געזונד, דעמאָלט זעץ איך מיך אויף און פאָהר, אם ירצה השם, אַראָפּ צו דיר אַהינצו, און דעמאָלט בין איך דיר ניט מקנא! איך וועל דיר דאָרטען נאָכגעהן פיס־טריט, איך וועל דאָרטען זיין אומעדום. איך בין דיר ערב, אַז דו וועסט אַנטלויפען פון דאָרטען אין מיטען האַלבע נאַכט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

XI.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז עס טהוט זיך חושך! היינו, עס איז אָנגעקומען פון פּייטערבאַרג אַזעלכע קורסען, אַז ס'איז אונז אַלע־מען פינסטער געוואָרען אין די אויגען! ווי אַ דונער האָט דאָס אונז דערשלאָגען, ווי אַ באָמבע! עס איז געוואָרען פינסטער אין אַלע קאַנטאָרען, ערד־ציטערניש אויף „קרעשטשאַטעק“! און תיכף נאָך פּייטערבאַרג האָט אויך וואַרשאַ געגעבען אַ זעץ איהרע קורסען! ס'איז געוואָרען אַ לויפעריי, אַ בהלה, אַ פּחד, אַ מהומה! די שפּע־געלאַנטען זענען זיך צעלאָפען, אויסגעטריקענט געוואָרען, און איך אויך בתוכם. אוים בערזע! די קאַנטאָרען זענען געבליבען פּוסט, די באַנקירען פערזאָרגט, ס'איז חורבן בית־המקדש! שטעל דיר פאָר, זוגתי היקרה, אַז די „מאַלצעווער“, וואָס איך האָב זיי געהערע־בענט אויף טרפות צוויי טויזענד קערבלעך, האָבען זיך מיישב גע־ווען און האָבען זיך אַראָפּגערוקט ביז נייענהונדערט פּופציג! צי, למשל, „פּוטיוויל“: גיכער וואָלט איך זיך גערעכט אויף זיי אַ מפּלה, איידער זיי זאָלען ווערען פון הונדערט אַכציג צוריק זיעבען און זעכציג! פון „טראַנספּאָרט“ שמועסט מען נישט; „טראַנס־פּאָרט“ איז גאָר אין דער ערד, קיינער נעמט דאָס נישט אין די הענד אריין! דאָס איינענע איז מיט „וואָלגע“, מיט „ראָן“ און מיט אַלע

אַנדערע פּאַפּיערלעך. נאָר דאָס אַלסדינג איז נאָך גאָלד קעגען וואַר־שאָ. אין וואַרשאָ איז גאָר איין אומגליק! זינט די וועלט שטעהט איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשעהן, ווי אין וואַרשאָ. וואַרשאָ איז זיך מיישב און טהוט אַ שמיץ די „לילעפּוטען" פון צוויי טויזענד פיער הונדערט פופציג גאָר אויף זעכס הונדערט צוואַנציג! היינט „וועגעלעך"! די זענען שוין געשטאַנען אַזוי שען, אַזוי פיין; מיר האָבען געמיינט, אָט־אָט זענען זיי דריי טויזענד קאַרבען! וויפיעל, מיינסטו, שטעהען זיי היינט? וועסט גאָר נישט טרעפען: פיער־הונדערט שמאַרדאָוועצעם! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק וועלט! אַז אַך און וועה איז וואַרשאָ, זיך שען אויסגעפיינט: גע־טריבען, געטריבען, און פּלוצים אין מיטען דרינען — נאַ דיר אַ חתונה! פון וואַנען נעמט זיך דאָס איבערקעהרעניש — ווייסט קיינער נישט. דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס. עס וואַכסט פון געלד, דאָס הייסט, פון דעם, וואָס עס איז נישטאָ קיין געלד. אויף דייטש רופען זיי דאָס אָן: „געלד־מאַנגעל", און אויף אונזער לשון הייסט דאָס פּשוט: „נישטאָ אַ פּרוטה". וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען: סטייטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטען געוואַלגערט אין אַלע גאַסען? תיקו, בלייבט אַ קשיא! נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, שפּעגעלאַנטען זענען געוואָרען אָפּגעקאָכט, און איך אויך בתוכם. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אויף פּייטערבאַרג פּערדריסט מיך ניט אַזוי, ווי אויף וואַרשאָ. מילא פּייטערבאַרג — גאָרנישט, געהט זיך פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטען צוואַנציג־דרייסיג רובעל און געגוג; ס'איז חאָטש, ווי זאָגט ער, מעשה זוחר. וואַרשאָ — קיין גו־טער איד זאָל דאָס ניט קענען! דאָס איז עפּיס אַ מין סדום, רחמנא לצלן! נישטאָ דער טאָג וואַרשאָ זאָל ניט געבען אַ ריס מיט ק"ן, מיט רי"ש, מיט שי"ן קערבלעך נידעריגער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש, אַזוי, אַז מיר זענען דאָ אַלע געבליבען פריהלישעט, גאָר קיין צייט נישט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקען! מיליאָנען קאָסט אונז אָפּ אָט דאָס וואַרשאָ, מיליאָנען! גוואַלד, וואו איז געוועז אונזער שכל? הלואי וואָלט איך דיך געפאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך

איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דריי פייגען; בראַצקי וואָלט צו מיר נישט געווען גלייך! נאָר מסתמא הייסט גאָט אַזוי; ס'איז, אַפּנים, נאָך נישט געקומען די רעכטע צייט... אַ שטיקעל גליק, וואָס מיין באַנקיר, לאַנג לעבען זאָל ער, מאַהנט מיך חאָטש נישט די עטליכע קערבלעך, וואָס איך בין איהם געבליבען שטעהן אין קאַנ־טאָר. אדרבה, ער האָט אויף מיר רחמנות. ער זאָגט מיר צו, אַז עס וועט זיך אַביסעל פערבעסערען די צייט, וועט ער אפשר זעהן מיר „צושאַרען", איך זאָל אַרום איהם קאָנען אַ מאָל פערדיענען אַ קערבעל... נאָר דערווייליע איז נישטאָ וואָס צו טהון. עס געהען אַרום אויף דער בערזע מתים, נישט קיין שפּעגעלאַנטען. מעקלערם דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס. ס'איז ביטער און פינסטער אַרום און אַרום. די שפּעגעלאַציע, זאָגט מען, איז אָפּגעשטאָרבען, קאָן שוין תחית־המתים נישט אויפשטעהן. נישטאָ צו וואָס זיך צו נע־מען. איך זאָל האָבען מיט וואָס, וואָלט איך מיך נאָך פאַרט יאָקאָש דורכגעשלאָגען, איבערגעוואַרט די שלעכטע צייט. דער הימעל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלען. נאַרישקייטען! דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס וועט נאָך זיין וואָס צו טהון, גאָט לעבט און יעהופּעץ איז אַ שטאָדט; אַז נישט דאָס, איז דאָס... נאָר וואו נעמט מען קלינגערס? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע האָט נישט קיין פינגער, קאָן מען נישט שטעלען קיין פייג"... איך האָב מיך געפּרובט אָנמוטען אַ פּאָר מענשלעך מכח אַ גמילות־חסד'על אויף אַ קליינער צייט, האָבען זיי מיר געשוואָרען, אַז אין שטאָדט איז איצט ענג אין געלד, אַפילו גאָר ביי די גרויסע איז ענג, ממש מע פאַלט מיט'ן פּנים צו דער ערד, מע ציהט זיך אויס פאַר אַ גראָשען... השם יתברך זאָל עפּיס אַ נס טהון מיט מיר: גזלנים זאָלען אויף מיר אָנפאַלען און מיך הרג'ענען, אָדער איך זאָל אַזוי שטאַרבען געהענדיג אין גאַס, וואָרום, זוגתי היקרה, איך קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען! סטייטש, סטייטש! אַזוי פיין, אַזוי שען געשטאַנען אויפ'ן פּלאַץ! געהאַט, ווי מע זאָגט, אַ פולע היטעל — און פּלוצים נאַ דיר! און מחמת איך בין זעהר דערשלאָ־

גען, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. שרייב מיר וואס מאכען די קינדערלעך זאלען לעבען, און ווי געהט דיר אין געזונד, און גריס שווער און שוויעגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די וועלט זאגט א ווערטעל, אז נאך א שרפה ווערד מען רייך. איך מיין, אז נאך אזא מפלה, ווי מיר האבען דא אצינד, קאן מען ערשט מאכען גאלדענע געשעפטען. ווארום ס׳איז אלסדינג געווארען בחצי חנם. מע קאן היינט מאכען „האס־לעך" מיט „פרעמיעס" אויף די בעסטע „פאפירלעך" כמעט אהן געלד. איך זאג נביאות, און קאן דיר געהן שווערען, אז ווער עס וועט איצט אוועקגעהן קיין פייטערבארג אדער קיין ווארשא עפּים קויפען, וועט ער גליקליך ווערען! ווארום נאך אלע מעשות קאן איך מיך בעריהמען, אז איך פערשטעה דאס שפיעל אין תוך אריין. צו דער שפעגעלאציע בעדארף מען האבען נאר דריי זאכען: ש כ ל, מ ז ל און ג ע ל ד. ש כ ל איז, ברוך השם, פארהאן ביי מיר אזוי פיעל, וויפיעל ביי אלע היגע שפעגעלאנטען. מ ז ל איז ביי גאט. און ג ע ל ד? — געלד איז ביי די בראצקים.

הנ״ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז, אייגענטליך, וואלט איך דיר בעדארפט שרייבען גאר א סך, נאר איך האב דיר נישט וואס צו שרייבען, עס האט זיך שוין אויסגעלאזט ביי מיר שטאף. ווארום וואס וועט מיר ארויסקומען, אז איך וועל דיך שוין ארייגלעגען אין דער ערד אריין, חלילה, לעבעדיגערהייד, עס וועט מיר דען עפּיס העלפען? איך בין דאך ניט ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע, וואס האט ליעב „עסען מאן"; איך וועל דיך נישט עסען, איך וועל דיר ניט זאגען קיין קרוםווארט, נישט איבערקעהרען די צונג אפילו. נאר איין זאך וועל איך ביי דיר פרעגען, א שלאק זאל אריין אין מיינע שונאים'ס ביינער אריין: זאג, צי האב איך דיר נישט געזאגט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין דער סוף? זאג, צי האב איך דיר נישט געשריבען די גאנצע צייט: אנטלויף, זאג איך, מענדעל, ווי פאר פייער! וואס טויג דיר, זאג איך, שמאטעס, פאפּיערלעך? ווי די מאמע זאגט: „זיץ אין דערהיים, וועסט דו נישט רייסען קיין שטיוועל"... פאלגט ער מיך נישט! עס האט איהם צוגעקאוועט צו יעהופעץ! ער איז גאר די כפרה נאך די דארטיגע פיינע מענשלעך, די כפרה מעגען זיי שוין זיין פאר דיר און פאר מיר און פאר אונז אלע און פאר כל ישראל, נישט איך

זאָל מיך פאַר זיי אויסציהען אַ גמילות־חסד, געבען זאָל זיי גאָט גרינגע קרענק מיט מאַיאָווע קרחת אויף אַ גאַנץ יאָהר! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „בעסער אָנקומען צו עלינו, איידער צום בעסטען מענשען“... אויף דיר איז מיר אַ חידוש, מענדעל. דו ווייסט דאָך יאָ, וואָס אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען: „מיט גוואלד טהוט לעבען דער מענש און מיט גוואלד טהוט ער שטאַרבען“, — היינט וואָס רעדסטו דו נאַרישקייטען? ס'איז אַלס־דינג פון גאָט. דו זעהסט דאָך, ווי דער רבונו־של־עולם פיהרט מיט דיר, עס זאָל זיך דיר נישט גלוסטען קיין גרינגע פויגעלעך אין יעהופּעץ! אַ איד בעדאַרף האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען און געבען אַ ווייב ברויט! אָט איז נחמיה אויך אַ לייטישער יונגער־מאַן, אַ יודע־ספר — לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר! פון דעסטוועגען טהו אַ קוק, ווי אַזוי ער ווערד אויסגעריסען, פאָהרט אויף אַלע ירידים, געהט צו־פוס, קריכט אין דער ערד אַריין, האָרעוועט ווי איין אייזעל. עס קאָן זיין, ער וואָלט אפשר אויך געוואָלט, אַזוי ווי דו, אַרומגעהן מיט'ן שטעקעלע איבער יעהופּעץ, אויך נישט טהון קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, אויך האַנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקען, ווי די יעהופּעצער דאַמעס שפּיעלען דאָרטען אין דער גוטער שפּיעל „פּערדעל־מערדעל“. האָט ער אָבער זיין אייגענס אַ ווייב, וואָס זי הייסט ב ל י ו מ ע - ז ל א ט ע. ב ל י ו מ ע - ז ל א ט ע, אַז זי טהוט נאָר איין קוק אויף נחמיה'ן, נעמט איהם שוין אָפּ דאָס לשון: ער פערשטעהט זי שוין אויפּן וואונק. אַנו, לאָז איהם גאָט געבען אַזאַ זין, ער זאָל קומען, למשל, פון יאַרמעלינעץ און נישט ברענגען איהר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאַנטיקעל, מיט צרות, מיט שלעק איהר אין האַרצען?! וואָס זשע? אַזוי ווי איך קום אָפּ נאָר דערמיט, וואָס דו שרייבסט מיר אַלע מאָל: אָט קויפסטו דו מיר דאָס, אָט קויפסטו דו מיר דאָס, און ביז עפּיס וואָס — לאָזט זיך אויס אַ בוידעם! נאָר דו מיינסט אודאי, אַז איך געה־אויס נאָך דיינע מתנות? איך דאַרף זיי אויך כפּרות, דיינע בראַשען

מיט דיינע באַרליאַנטען! אַבי לאָם איך דערלעבען זעהן דיך געזונדערהייד! עס גלויבט זיך מיר גאָר ניט, אַז דו לעבסט! היינטיגע נאַכט האָט זיך מיר גע'חלומ'ט די באָבע צייטעל, עליה השלום, פונקט אַזוי ווי זי איז געווען, נישט געמינערט. דעריבער וואָלט איך שוין געוואָלט דערלעבען זעהן דיך געזונדערהייד, און וואָס פריהער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

סוף פונ'ם צווייטען בוך.

מיליאָנען

סותרים, מעקלערס און „שפּעגעלאַנטען"

געשריבען אין יאָהרען 1899—1900

מיליאָנען

(סוחרים, מעקלערס און „שפּעגעלאַנטען“).

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך בין שוין אוים שפּעגעלאַנט. כ'האָב אַ שפּיי געטהאָן אויף דער שפּעגעלאַציע, קיין איד זאָל זי ניט קענען! זי האָט מיך אויסגעמוטשעט ווי אַ קדחת, מיך גע־מאַכט גרוי און אַלט! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, וואָס מיר האָבען דאָ איבערגעטראָגען! עס איז געוואָרען אַ תל פון יעהופּעץ, איין איבערקעהרעניש אויף דער בערזע, חושך אין אַלע ווינקעלעך, ווי נאָך אַ מלחמה, נאָך ערגער ווי, ניט היינט געדאַכט, אין אַדעס! עס איז געקומען אויף אַלעמען אַ מפּלה, אַ בהלה. דער עולם האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו באַנקראָטירען, און איך אויך בתוכם. אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערען אַ נייער אָנזעץ. אָנזעצען — איז גאָר אַריין אין דער מאָדע! וואָס דאַרפסט דו מעהר? גרויסע באַנקירען,

בערען, האָבען אָנגעהויבען צו מאַכען פּליטה. דעם ערשטען פּעטשאַטעק האָט געמאַכט יענער באַנקיר, וואָס דורך איהם פלעגען מיר אַלע געהן מיט אונזערע „פּאַפּיערלעך“ קיין פּייטערבאַרג און קיין וואַרשאַ. אין אַ שענעם פריהמאָרגען קום איך אַריין אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט ביי איהם צו שטעקען מיט אַ פּאָר „מאַלצעווער“ און מיט עטליכע „פּוטיווילעווער“ אַקציעס, וואָס ס׳איז א י ה ם אַרויסגעקומען פון מ י ר אַ קלײנער דיפערענץ. איך הויב מיך אָן נאָכצופרעגען, וואו איז ער ערגיץ, דער פריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקע! הקיצור, ס׳איז געוואָרען אַ גוואַלד! מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטהאָן צו דער אײַזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פלעשעל טינט מיט אײן אַלטען אָפּגעריבענעם גילדען, און נאָך מיט אַ לעבעל דערצו. דער אַנדערער האָט איבערגעלאָזט אין דער אײַזערנער שאַפע אַ גאַנצען פּאַק מיט אַלטע לוחות אויף עברי־טייטש פון שנת ת ר ל ״ג ביז הײנטיגס יאָהר, און איז אוועק קיין ארץ־ישראל. דער דריטער, גאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט ניזוק ונהרג געוואָרען מיט עטליכע מיליאָן אין אײן וואָך און איז געבליבען ביי׳ם נאָמען. נאָר די בראָצקים זענען עפּיס מיט נסים אַרויסגעשפּרונגען גליקליך. אײן מאָל פאַר אַלע מאָל — איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז סאיז ניט בעשערט, העלפט נישט קיין חכמות! אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך בעצייטענס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ וואָרף געטהאָן אויף אײן אַנדער פּרנסה, אַ בכבוד׳ע פּרנסה, היינו: איך בין איצט געוואָרען אַ מעקלער, פּשוט אַ מעקלער, טאַקי דאָ אין יעהופּעץ אויף דער בערזע. פאַרהאַן אין יעהופּעץ מעקלערס, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל, ווי שטערען אין הימעל, מיט וואָס בין איך ערגער פון זיי? דאַכט זיך, איך האָב אויך הענד און פיס און אַ נאָז מיט אויגען גלייך מיט אַלע אידען, און אַזעלכע מיוחסים ווי איך איז דאָ אַ סך, — פון דעסטוועגען שטעהט זיי אָן נעמען דאָס שטעקעל און געהן מעקלערען. די גרויסע תורה, וואָס מע בעדאַרף דאָ האָבען? אַבי

מע קאָן זאָגען אַ ליגען, און דערצו, אַז מע איז נאָך אַ שטיקעל עזות־פּנים אויך, קאָן מען שוין זיין אַ מעקלער; און אדרבה, וואָס מעהר ליגנער און וואָס מעהר עזות־פּנים, איז אַלץ מעהר מעקלער! מעגסט מיר גלויבען, פאַרהאַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, וואָס קאָטאָרי ביי אייך אין כתרילעווקע וואָלט זיי אָנגעשטאָנען זיין בעהעלפערס אָדער בעלי־עגלות, זיי קאָנען זיך קוים חתמ'ענען, און פון דעסטוועגען — זעהסט דאָך, ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם"... מע בעדאַרף נאָר אָנטהון אַ ווייס העמד מיט אַ שענעם קאַפּעליש, קריכען, שמעקען, האַפּען אַ וואָרט, אַ לויף אהער, אַ שפּרונג אהין — „פּאַזשאַלעטי קאַרטאַזש!" „קאַר־טאַזש" הייסט מעקלעריי, „שחיטה־געלד". אי איז דאָס אַ זיסער גראָשען, אָט דאָס „קאַרטאַזש"! אָהן קאָפּ־דרעהעניש, אָהן בויכ־וועהטיג! אָט האָב איך געהאַפּט ערשט נעכטען אַ פּופּציגער „קאַר־טאַזש" — זאָל מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע מיט דיר אינ־איינעם, ווי איך וויים פאַר וואָס! איך האָב געמאַכט צעהן טוי־זענד פּוד צוקער גרינג, נאָך גרינגער ווי אויסרויכערען אַ פּאַפּיראָס. דאָס הייסט, געמאַכט האָבען אַנדערע, נאָר איך בין אַריינגעשפּרונ־גען אין מיטען. הקיצור, איך האָב מיט גאָט'ס הילף געהאַפּט אַ פופציגער! אַז גאָט העלפט, עס געהט אַוועק אַזוי איין האַלב יאָהר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פיס און ווער דער אייגענער ווי פריהער. וואָרום ביי אונז אין יעהופּעץ שפּיעלט דאָס געלד די גרעסטע ראָלע! דער מענש אַליין איז בלאָטע, יחוס וויל מען דאָ נישט וויסען. מעגסט זיך זיין ווער דו ווילסט און וואָס אין דער קאָרט — אַבי געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבען, און שווער און שוויעגער. און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. שרייב מיר, איך בעט דיך, וואָס האָרכט זיך עפּיס ביי אייך, צי געהען רעגענס, און וואָס מאַכען די בורע־קעס, און צי ס'איז פאַרהאַן עפּיס אַ סך זשוקלעך? איך בעדאַרף דאָס זעהר נויטיג וויסען, און וואָס גיכער!

הנ״ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף וויטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין זיס לעבען, אַ מיתה־משונה, אַ חלירע אויף מיינע שונאים! דו רוצח, דו טיטום, דו גזלן איינער! דו ווייסט, אַז דיין ווייב איז געלעגען טוידט־קראַנק, נאָך דער רעפּעראַציע, וואָס דער שענער דאָקטאָר האָט מיר גע־מאַכט, אויף דיינע יעהופּעצער בעלי־בית'טעם געזאָגט געוואָרען, אַז קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס, און די קינדער דיינע האָב איך צו טהון מיט זיי, צייהנדלעך, העלזלעך, בייכלעך, דיפטעריט, מיט שלעק, מיט צרות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! ווי אַזוי שווייגט מען אָפּ אַזאַ צייט און מע שרייבט נישט אריין קיין בריוועל? ממה נפשך: ביזט דו געשטאָרבען — שרייב, אַלא דו לעבסט נאָך, בעדאַרפסט דו דאָך אודאי שרייבען! נאָר גיה טענה זיך אוים מיט אַ חושים, ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל טאַקי לעבען און געזונד זיין: „גיכער וועט זיך אַ שכור אויסניכטערען, איידער אַ נאַר וועט קליגער ווערען"... מאָהל דיר, אַז אָך און וועה, אַז שיינה־שיינדעל־ברוך־הערש־לאה־דוואָסים בעדאַרף האָבען אַ מאַן אַ מעקלער! נאָר ס'איז אָבער אַלץ כדאי: זיין אַ מעקלער, אַ

בייגעל־טרעגער, א הונט־שלעגער — אבי אין יעהופעץ, איינגעזונקען זאָל דאָס ווערען! היינט שרייבסט דו מיר, אז דו האָסט געהאַפּט א פופציגער ביי דער איצטיגער שענער פרנסה דיינער, און דו האָפסט, אז דאָס האַפּסט דו אלע טאָג א פופציגער. נישט אלע מאָנטאָג איז פּורים. דו מיינסט, ס'איז דיר דאָס אמאָליגע אָדעסער „לאָנדאָן", מיט די „פּאַפּיערלעך", מיט די „פּיפּערנאָטערס", מיט די אלע איבעריגע גליקען דיינע, וואָס ליגען מיר נאָך ער היום אין טעם? נאָר איינער, עס וועט דיר פופציג מאָל ארוים די אויגען פון'ם קאָפּ, איידער דו וועסט דערלעבען זעהען דעם אנדערען פופציגער! און אויסערדעם גלויב איך עפּים גלאָט ניט אין די יעהופּעצער פּערדיענסטען, וואָס הויבען זיך אָן תמיד מיט א גליק און לאָזען זיך אוים מיט א בוידעם. און וואָס דו שרייבסט מיר, אז דו ביזט גליקליך, וואָס דו ביזט ניט אראָפּ פון'ם זינען, זאָג איך דיר, אז פון דיינע דבורים זעה איך דאָס ניט ארוים; עפּים רעדסט דו מיר ניט צו דער זאַך. דו פרעגסט זיך נאָך אויף בורעקעס, און צי עס געהען ביי אונז רעגענס? וואָס דען האָסט דו געוואָלט — עס זאָל זומער־לעבען שיטען א שניי? און וואָס געהער זיך אָן מיט א מאָנסביל בורעקעס? און וואו האָסט דו היינט בורעקעס? ביי אונז קאָכט מען א באָרשט פון ראָסעל, אָדער פון שטשאַוועל; בורעקעס איז ערשט העט־העט ארום סוכות! היינט פרעגסט דו זיך עפּים נאָך אויף זשוקלעך? וואָס פאַר זשוקלעך אויף דיר? נא דיר גאָר זשוקלעך! קאַרג האָט מען פון די וואַנצען, דאַרפען מיר נאָך זשוקלעך! נו, פרעג איך דיך אליין: אין יעהופּעץ זיצסט דו, צוקער מאַכסט דו, פופציגערס האַפּסט דו, — פעהלט דיר נאָר בורעקעס, רעגען און זשוקלעך! ביזט עפּים א מבין דערויף? נאָר די מאַמע, זאָל טאַקי לעבען און געזונד זיין, זאָגט זעהר גלייך: „א משוגענער שלאָגט פ ר ע מ ד ע פענסטער, נישט קיין א י י ג ע נ ע"... לכן פאָלג מיך, מענדעל, וואַרף אוועק די נארישע וועלט, און אויב דו האָסט נאָך עפּים פון'ם פופציגער, נעם און קום צו פאָהרען אהיים, און אויב ניט, וועל איך דיר ארויסשיקען

אויף דער הוצאה. דערמאָן דיך, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר און קליינע קינדער, וואָס קוקען אַרויס אויף דיר אַלע טאָג, און לאָז די וועלט אויפהערען צו טהון מיט מיר, און לאָז מיר אויפהערען ברענען מיין פּנים, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

יאָ, פאַר וואָס פרעגסט דו נים, וואָס הערט זיך עפּיס אין דער היים? אַפּנים, עס אַהרט דיך ווינציג־וואָס, וואָס די מאַמע מיינע האָט אָפּגעלאָזט דעם שדוך מיט מיין שוועסטערל? דו מיינסט, איבער געלד האָט זיך דאָס צעגאַנגען? געלד איז אַ חוץ אַ מעשה. נאָר געגומען האָט זיך דאָס דערפון, וואָס דער מחותן איז דאָ געוועזען אויף שבת, האָט זיך מיט איהם די מאַמע צעווערטעלט, איהם גע־געבען אָנצוהערעניש, אַז ער שטאַמט פון קצבים, געזאָגט אַ ווער־טעל, אַז פון איין אָכס קאָן מען מעהר ווי אָכסענפלייש נים פער־לאַנגען, וכדומה אזעלכע שטעכווערטלעך; איז ער געקומען אַהיים, אַ מכה איהם, און האָט אָפּגעשיקט די תנאים, און דערווייליל איז געבאָך נחמה־בריינדעל דאָס דריטע מאָל „אויס כלה און ווידער אַ מויד“.

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' **עכב"ב.**

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקייעט וואָס איך האָב דיר געשריבען. זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, וואָס איך בין געוואָרען פון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער — ס'איז גם זו לטובה. איך בין נישט איינער אין יעהופּעץ. פאַרהאַן ביי אונז, קיין עין־הרע, אַ סך מעקלערס, מעקלערס פון צוקער, מעקלערס פון אַקציעס, מעקלערס פון ברויט, מעקלערס פון געלד, פון הייזער, פון אימעניעס, פון וועלדער, פון מאַשינעס, פון בערלינעס, פון קלעצער, פון פאַבריקעס, פון זאַוואָדען, פון באַהנען, און וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדען און וואָס דאָס האַרץ פערגלוסט — איז דערויף דאָ אַ מעקלער... עס ווערד דאָ נישט געמאַכט קיין שום געשעפט אָהן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט־אָן צום אַנדערען מעקלער, וואָרום ד ע ר מעקלער האָט אַ קונה, און י ע נ ע ר מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אוים אינאיינעם אַ זיווג; היינט מאַכט זיך אָפט, אַז צו איטליכען מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צוויי־דריי מעקלערס, טיילען זיי זיך אַלע מיט'ן „קאַרטאַזש" חלק כחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט איינטיילען מיט די חלקים, איז אָדער מע פערלאָזט זיך אויף מענשען, אָדער מע טהוט, ווי מע

פלעגט טהון אין אדעס, דאָס הייסט, מע „קאָמפּעזירט“ מיט פּעטש... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם ענין המעקלעריי? נאָר די גרעסטע מעקלערס פון אַלע זענען די צוקער־מעקלערס, וואָרום אַלע צוקערען געהען דורך זייערע הענד, זענען זיי מאסף ממון, פּאָהרען מיט אייגענע קאַרעטעס, זיצען אין בויבעריק אויף דאַטשעס, שפּיעלען אין קאָרטען און האָבען „סאָדערזשאַנקעס מיט שאַנשע־נעטקעס“... הכלל, איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז מעקלעריי איז דאָס בעסטע געשעפט, וואָרום וואָס האָט אַ מעקלער איינצושטעלען? ממה נפשך: האָב איך געטראָפען, וועט יענער פערדיענען געלד, אלא ניט — וועלען מיר ביידע ליגען אין דער ערד! אמת, דו ביזט גערעכט, נישט אַלע טאָג חאַפּט מען פּופּציגערס. איך האָב פון דעם ערשטען געשעפט אָן לעת־עתה מעהר ניט געמאַכט גאָר־נישט, און דער פּופּציגער איז צעקראָכען געוואָרען אין איין כהרף־עין, וואָרום אַ בעל־חוב בין איך געווען, אַז די האָר זענען נישט מיינע, און אַ פּאָר קערבלעך האָב איך צעטיילט גמילות־חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָהן אַ גראָשען. נאָר וואָס דען? איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענ'ס הילף, מאַכען אַ געשעפט אין גיכען, און דעמאָלט וועל איך דיר צושיקען עטליכע קערבלעך דורך איין אָנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכח רעגענס, איז אַ פּשוט'ער שכל: ווייל צוקער, פערשטעהסט דו, מאַכט מען דאָך פון בורעקעס, און בורעקעס בעדאַרפען האָבען רעגען, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַכסען. לכן פרעג איך דיך, צי עס געהען ביי אייך אָפטער רעגענס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבען, אַז קיין רעגען זאָל בעסער נישט געהן, און די זשוקלעך זאָלען עסען די בורעקעס אויף וואָס די וועלט שטעהט, וואָרום ווי באַלד אַז עס וועט ניט זיין קיין בורעקעס, וועט דאָך ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט צוקער זיין מיט גאָלד גלייך, וועלען די שפּעגעלאַנטען מאַכען געשעפטען, די מעקלערס וועלען פערדיענען געלד, און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פער־נומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. לעת־

עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים די קינ־דערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו שרייבסט מכח דיין שוועסטערעל, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה, האָב איך פון איהרטוועגען א חתן, איין אַנטיקעל, טאַקי פון היע, און דוקא א בחור, חאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקי רעכט אין די יאָהרען, שוין מיט א גרויליך בערדעל. קיין גביר איז ער ניט. נאָר א מלאכה אין דער האַנד האָט ער, היינו: ער איז א מעקלער און רייבט זיך ארום צוקער. אָט דער שידוך איז פאַר איהר אָנגעמאָסטען, ווייל דער בחור איז זעהר א שטילער בחור. אויב עס לעגט זיך דיר אויפ'ן מוח, קלאַפּ מיר א דעפּעש, אָדער שרייב מיר אריין איין אָטקריטקע, וועל איך מאַכען, מע זאָל זיך צענויפפאָהרען.

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואָס עס האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר — זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ גדולה אויף דער באָבע — אַז עס וועט ניט געהן קיין רעגען, וועט ניט זיין קיין בורעקעס, און אַז עס וועט ניט זיין קיין בורעקעס, וועט ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ער דעמאָלט פערדיענען געלד! פּונקט די מעשה מיט'ן ציגיינער און מיט'ן בער! און וואָס וועט זיין, מענדעל, אַז איך וועל דיר אָנזאָגען אַ בשורה, אַז ביי אונז גיסען אַלע טאָג שלאַקס־רעגענס, און די בורעקעס וואַכסען מיט רוחות, און קיין זשוקלעך איז ביי אונז נישטאָ, חוץ וואַנצען מיט טאַראַקאַנעס — וועט דיר שוין זיין גרינגער? גאָט זאָל מיר טאָקי אַזוי העלפען, ווי איך האָב דאָס געוואוסט פריהער, אַז פון'ם פופציגער האָסט דו שוין אַ גוט־אויג, נישט קיין געלד. איך האָב געוואוסט פריהער, אַז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטליכע קערבלעך אויף גמילות־חסדים, איידער נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר. גמילות־חסדים? קרענק וואָלט איך זיי געגעבען מיט צרות מיינע, וואָרום אַז דו

וועסט בעראַרפען צו זיי אָנקומען מיט אַ גמילות־חסד, וועסט דו זעהן, אַז קיינער וועט ניט זיין אין דער היים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ נעמערוואָוער איז ניט קיין געבערוואָווער, און אַ גוטער ברודער איז נאָר ביז צו דער קעשענע"... נאָר ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? אַ קלייניגקייט, מע גיט אַזוי נאָך אַ מאַן! ער ווייסט דען וואָס צו טהון פאַר גרוים ראַסקאָש? ער דרעהט זיך דאָרט אַרום אין יעהופּעץ, ווי אַ גראַף, עס פעהלט איהם נאָר רעגענס מיט זשוקלעך, און איך ליג דאָ ווי אַ הונד בעגראָבען, שלים־שלים־מזל אויף יעדען טריט! געהט אַ קינד, משה־הערשעלי, ברענגען זאָל ער, פאַלט דאָס און האַקט זיך איבער אַ ליפּ; האָב איך אַ פינגערעל מיט שפּריצלעך, גנבה'ט דאָס אַוועק ביי מיר די דיענסט — עס געהט, קיין עין־הרע, פון אַלע זייטען, ווי זאָגט די מאַמע: „קומט אָן דאָס גליק, גיס־אויס די פּאַמעניצע"... נו, בין איך נישט גערעכט געווען, וואָס איך האָב דיר געזאָגט, אַז ניט אַלע מאָנטאָג איז פּורים, און אַז קיין פּופּציגערס וואַלגערען זיך נישט? און מכח דעם שענעם שדוך, וואָס דו לעגסט־פיר פאַר מיין נחמה־בריינדלען, מעג ער זיצען דאָרטען אין געהאַקטע וואונדען, דער אַלטער בחור דיינער מיט דער גרויער באָרד; ניט דערלעבען וועט יעהופּעץ, אַז מיר זאָלען פון דאָרטען אַ שדוך טהון! מע רעדט איהר, ווייסט דו, וועמען? טאַקי דעם ערשטען חתן איהרען; ער האָט זיך מיט'ן ערשטען ווייב געג'גט, און איצט שדכנ'ט ער זיך ווידער אַ מאָל צו מיין שוועסטערעל. זי איז איהם, אַפּנים, שטאַרק געפעלען, דעם שאַרלאַטאַן! נאָר, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „גלייכער מיט אַ היימישען גנב, איידער מיט אַ פרעמדען רב"... און ווי באַלד דער שידוך וועט ווערען, אַזוי שטעלט מען באַלד אַ חופּה, און לאָם איך זעהן, אַז דו וועסט ניט קומען צו נחמה־בריינדלען אויף דער חתונה, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

אונזער קאָפּעל האָט זיך ווידער אַ מאָל געזאָגט דעם פּסוק, אָנגעזעצט אפשר דריי הונדערט קערבלעך און איז שוין ווידער אַ בטוח אין שטעדטעל. און בערעל דעם פעטער מנשה'ס האָט ווידער אַ מאָל געטראָפען איין אומגליק — ער איז אָפּגעברענט געוואָרען אפשר אויף אַ הונדערטער און נעמען נעמט ער דריטהאַל־בען הונדערט קאַרבען. נאָר מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין ביי אונז די לעצטע שרפה אין שטאָדט, וואָרום ס'איז אַ סברה, אַז די חברה „יאַקער" האָט שוין אויפגעהערט סטריכירען אידישע הייזער מיט אידישע קלייטען אין כתרילעווקע. און מרים־ביילה האָט זיך מיישב געווען: וואָס טויג איהר אַ פאַבריק? אַ מעהר וועט זי געהן פּאָרמאַלנע מיט די האָר! גלייכט זיך צו אונזער גביר'ס שניר, אַ מכה זיי, וואָס שפּיעלען מיט יונגע לייט אין קאָרטען. נאָר איך האָב פיינד יענעם צו בערעדען, ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, וועסט דו פערגעסען אין יענעם"... און שרייב מיר, למען השם, וואָס הייסט דאָס „שאָרעזאַנקעס" מיט „שענזעשעט־קעס"? וואָס איז דאָס און אויף וואָס דאַרף מען דאָס?

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השב יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז דו האָסט געטראָפען. דאָס צוקער־געשעפט איז פאַר מיר טאַקי קיין געשעפט נישט: ערשטענס, איז פון די גרויסע צוקער־מעקלערס נישט אויסצושטעהן; איידער מע טהוט זיך א ריהר, פליהט־אונטער דער גרעסטער פון אַלע צוקער־מעקלערס און האַפּט־אויס פון אונטער די הענד, האָטש ער איז א גרויסער גביר, און געה לאָד איהם צום „ונתנה תוקף"! וועסט דו דאָך פרעגען: היתכן? וואו איז יושר? זאָלסט דו וויסען, אז אזעלכע קשיות אין יעהופעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דאָ נישט קיין מטבע; קיין „צוליעב" מיט קיין „רחמנות" איז דאָ נישטאָ. דאָס איז איין מאָל אוועק. צווייטענס, פרעג איך דיך, וואָס איז דאָס פאַר איין עסק, אַז דאָס צוקער־געשעפט, אז טאָג ווי נאַכט בעדאַרפסט דו קוקען אויפ'ן הימעל און בעטען גאָט, אז א טאָג זאָל געהן א רעגען, און א טאָג זאָל ניט געהן קיין רעגען? הכלל, איך האָב אַרויסגעזעהען, אז דער עסק איז ניט פאַר מיר; מע בעדאַרף זיין א גרויסער עזות־פּנים, דעם לוח מאַכען מיט דער

בלאָטע, און דעם שפּענגעלאַנט איינדרינגען, אַז ער פערשטעהט ניט פון דאַנען אהין, און אזוי לאַנג רעדען, ביז עס זאָל איהם נמאס ווערען הערענדיג, און עס זאָל איהם בעשלאָגען אַ קאַלטער שוויס... איין גאָט איז אָבער יודע דעם אמת, אַז איך קאָן דאָס נישט; איך האָב ליעב צו פערדיענען אַ קערבעל בכבוד. מיט גאָט'ס הילף, איך האָב איצט אַ געשעפט אין די הענד, ווייס איך, אַז ס'איז אַ געשעפט; היינו: איך געה ארום געלד, איך מאַך הלוואות, שקאָנטע, דאָס הייסט, איך לייה און פערלייה געלד אויף וועכ־סעלעך, דאָס הייסט, איך שקאָנטיר דער וועלט'ס וועכסלען, און דווקא אויף בעלי־בתישע פּריצענטען, ווי זאָגט ער, ווינציגער פער־דיענט, אַבי געשלאָפען רוהיג. דאָס איז אַזאַ מין עסק, וואָס מע גיט דיר אָפּ כבוד פון אַלע זייטען, וואָרום אַז מע בעדאַרף האָבען די קלינגערס, ווערד מען ווייך ווי טייג, מע קריכט אין דער ערד אריין און מע זאָגט־צו דעם מעקלער גילדענע בערג... אָט האָט מיר גאָט צוגעשיקט איינעם אַ געוועזענעם פון באַרדיטשעוו, איך האָב מיך מיט איהם בעקענט אויף דער אכסניא, וואו איך שטעה — אַ זעלטענער יונגערמאַן מיט אַ גילדענעם כאַראַקטער. ער זאָגט מיר צו, אַז אויב איך מאַך איהם היע אַ קרעדיט פון אַ צעהן־פופ־צעהן טויזענד קערבלעך, וועט ער מיך אַזוי שען בעפריעדיגען, אַז איך וועל פערשפּאָרען זיין אַ מעקלער... און הגם איך האָב איהם ביז אַהער קיין געלד נאָך נישט געקריגען, נאָר צו גאָט אַ האָפענונג, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף געווים קריגען... אַלע מעקלערס, וואָס דרעהען זיך דאָ ארום געלד, ווערען גליקליך, פאָהרען ארוים מיט אייגענע פערדלעך. איין אייגען פערד־און־וועגעלע, זאָלסט דו וויסען, איז אַ סגולה צו פּרנסה, וואָרום דאָ, אין יעהופּעץ, האָט מען פאַר אַ שען פערד־און־וועגעלע אַ סך מעהר דרך־ארץ, ווי פאַר אַ מענשען... און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

גרים די קינדערלעך, און שווער און שוויגער, און איטליכען בע־זונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שרייבסט מכח קאָפּעל'ס אַנזעץ, האָט דאָס ביי מיר אַ שענעם פּנים קעגען די היגע אַנזעצען! אַ סוחר, וואָס האָט נאָך ניט אַנגעזעצט קיין דריי מאָל, הייסט דאָ גאָר קיין סוחר ניט. אַמאָל פלעגט דאָ זיין אַ מאָדע, אַז איין אַנ־זעצער האָט געמוזט מאַכען איין אַפּטריט; היינט איז שוין גע־וואָרען אויס מאָדע אַנטלויפען. דאָ הייסט דאָס גאָרניט „אַנזעץ"; דאָ הייסט דאָס „ער צאָהלט ניט", דאָס הייסט, ער וויל ניט צאָה־לען — און רוף מיך קנאַקניסעל! — און וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, וואָס בעדייט „סאָדערזשאַנקעס און שאַנשענעטקעס"? אויף לשון־קודש הייסט דאָס „פּילגשים", און בלשון אשכנז רופט מען דאָס „קעפּסווייבער". נאָר מעגסט מיר גלויבען בנאמנות, אַז עס קריכט מיר אין דער לינקער פּאה...

הנ"ל.

VI.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז פון דיינע זיסע בריוולעך האָב איך שוין, כלעבען, אַ געשוואָלען הארץ, געשוואָלען זאָלען ווערען די שונאים, ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פּלוצים — גאָר אַ בעל־הלוואה! וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבלעך, בעדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפּלעכטען אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען, אַז ווי באַלד עס פאַלט דיר אַריין אַ ביסעל געלד, אַזוי האַפּסט דו און שיקסט מיר אַרוים דורך איין אַנווייזונג. וואו זענען דיינע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר נישט וואַרטען, וואָרום פונ'ם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט. ובפרט, זאָגט זי, פון דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטעל: „היט מיך, גאָט, פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאַזאַטאַיעס, פון יעהופּעצער הול־טייעס"... ואָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס געהט

איהם אָן אַ זייב, וואָס געהט איהם אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט — טאָ דאָס, טאָ דאָס! קאַרג האָט מען געהאַט צו טהון פאַר אַ יאָהרען, ניט היינט געדאַכט, מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען געמיינט, אַז משה־הערשעלי האָט איינגעשלונגען, איז ער זיך מיישב יענע וואָך (נאָר אַ רוח, ניט קיין קינד!) און טראָגט זיך שיער נישט אָפּ אויף יענער וועלט. געוועזן געזונד און שטאַרק. פּלוצים — איך זעה, מיין קינד איז אוים קינד; האַלט דאָס קעפּעל אויף אַ זייט און שרייט נישט מיט זיין קול. „וואָס איז דיר, זוהנעניו, גאָלד מיינער, זאָג, וואָס טהוט דיר וועה?“ ווייזט ער מיט'ן הענטעל אויפ'ן לינקען אויהער און שרייט. איך שטיק איהם, איך קוש איהם, איך קנייפּ איהם, איך האַלז איהם — ער האַלט אין איין שרייען. ערשט אויפ'ן דריטען טאָג האָב איך געבראַכט דעם דאָקטאָר. פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האָב איך געקוקט דעם קינד אין אויהער אַריין? זאָג איך: נישט נאָר געקוקט, איך האָב שוין אַפילו געדרילעוועט מיט אַ שפּיזעל, און מע זעהט נישט גאָרנישט! פרעגט ער מיך: וואָס האָבען מיר געגעסען היינטיגען שבת? זאָג איך: וואָס עסט מען ביי אידען שבת — רעטאַך, ציבעלקעס, פּעטשאַי, קוגעל — וואָס ווילט איהר נאָך? זאָג ער צו מיר: אפשר האָט איהר געקאָכט פּאַסאָליעס, אָדער אַרבעס, אָדער איין אַנדער מין אויבסט? זאָג איך: ס'אַ משל! אַז מיר האָבען געגעסען אַרבעס, דעריבער בעדאַרף דאָס קינד האַלטען דאָס קעפּעל אויף אַ זייט און שרייען? מאַכט ער צו מיר: ווי באַלד איהר האָט געהאַט אין שטוב אַרבעס, האָט זיך אייער קינד מסתמא געשפּיעלט מיט'ן אַרבעס רויערהייד אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אויף קאַטאָוועס אַריינגעלעגט זיך איין אַרבעסעל אין אויהער אַריין, האָט דאָס אַרבעסעל אָנגעהויבען ביי'ם קינד אין אויהער צו שפּראָצען און צו וואַכסען... בקיצור, ער האָט געבראַכט צו טראָגען אַ גאַנצע מאַשין, אָפּגעמוטשעט דאָס קינד נעבאַך אַ האַלבע שעה און האָט אַרויסגענומען פונ'ם אויהער אַ גאַנצע זשמעני מיט אַרבעס! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג! די גאַנצע וועלט פרעסט אַרבעס

צעזעצטערהייד — און גאָר ניט, און ביי מיר בעדאַרף זיין מיט נסים, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַ שלים־מזל פאַלט אויף גראָז און צעשלאָגט זיך די נאָז“... לכן, בעלי היקר, וואָס טויג דיר די הלוואות, האָבען צו טהון מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס, אָנ־זעצערס, — נעם צענויף בעסער די עטליכע קערבלעך און קום צו פאָהרען אהיים, וועסט געפינען דאָ אויך אַ געשעפט, ווי זאָגט די מאַמע: „פאַר געלד קריגט מען אַלץ, חוץ קדחת“... ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

ווייסט דו, וואָס איך וועל דיך בעטען, מענדעל? שרייב מיר נישט פון דיינע יעהופּעצער שאַרלאַטאַנעס מיט זייערע קעפּסוויי־בער — איך וויל נישט האָרכען זייער טרפה׳נעם נאָמען אפילו. לאָזען זיי דיר דאָרטען ברענען אויפ׳ן פייער! הער בעסער, וואָס ביי אונז האָט זיך פערלאָפען פאַר אַ מעשה: לוי משה־מענדי׳ס זוהנדעלע, „באָריש“ רופט מען איהם, נאָכ׳ן זיידען רב בערישעל עליו השאַלעכץ, אַ טייערער שייגעץ, ער מעג זיין די כפרה פאַר אונזער משה־הערשעלי׳ן אַלע מינוט, איז זיך מיישב יענע וואָך און קומט אַריין מיט צוויי שמשים צו ליבע משה־מרדכי׳ס, אין קלייט אַריין און רופט זיך אָן צו ליבע׳ס טעכטערעל פייגעלע׳ן („פאַניטש־קע“ האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבען!): „פאַניטשקע, נשמה מיינע, ווייז נאָר אהער אַ פינגער!“ געהט פאַניטשקע און ווייזט אַ פינגער. נעמט ער און טהוט איהר אָן אַ פינגערעל און רופט זיך אָן צו די שמשים: „זייט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געווען כדת משה וישראל!“ איז געוואָרען אַ גוואַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפילדער. ליבע איז געפאַלען חלשות. די גאַנצע שטאָדט איז זיך צענויפגעלאָפען אויף זייער בייז וואונדער. עס האָבען זיך אַריינגעמישט מענשען, מע איז געלאָפען צום רב. זאָגט דער רב, ער מוז איהר געבען אַ גט! זאָגט אָבער פאַניטשקע, אַז זי וויל ניט קיין גט. זי איז אין איהם פערקאָכעט שוין פון לאַנג,

אַ בייז פערליאַפּעניש ביי זיי, אײן אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון אַמאָל — וואָס זאָגסט דו אויף איהר טאַטען? זאָל ניט זיין מיינע צרות אויף זייער קאָפּ?

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דאָס געלד־געשעפט איז אַ קבצנ'יי־שער עסק. הלוואה איז אַפילו נישקשה, נאָר וואָס דען? אַז גאָט העלפט מיט אייגען געלד, נישט מיט פרעמדס; מע לויפט און מע לויפט — און ס'איז אַרויסגעוואָרפען! אַז אָך און וועה איז שוין דעם, וואָס בעדאַרף אָנקומען צו דער לאַסקע פון די היגע בעלי־הלוואות, די אַלע באַרדיטשעווער, די וויניצער און די שפּאָלער פּריצענטניקעס, וואָס וואַכסען אָהן רעגען, ווי קראָפּיווע... און אַפילו די גרויסע שוין, כלומר'שט די באַנקירען, — איידער אָנקומען צו זיי, איז אויך גלייכער שוין זיצען אין דערהיים און שנייַדען „קאָמפּאָנעס"... הכלל, איך האָב אַ שפּיי געטהאָן אויף דעם געלד־געשעפט און האָב מיך גענומען צו הייזער. וואָס עפּיס צו הייזער? ווייל דאָ, אין יעהופעץ, איז היינט געוואָרען אַ נייע שפּעגעלאַציע — הייזער. דו קעהרסט אוודאי מיינען, אַז אין יעהופעץ קויפט מען אַ שטוב, אַזוי ווי ביי אייך אין כתרילעווקע? האָסט דו אַ טעות. דאָ אין יעהופעץ, אַז מע קויפט אַ שטוב, טראָגט מען זי באַלד אַוועק אין באַנק און מע נעמט אויף איהר געלד; נאָכדעם פערזעצט מען זי און מע נעמט נאָך אַ מאָל געלד; נאָכדעם

פערדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידער אַ מאָל געלד. הכלל, מע קויפט אַ שטוב אָהן אַ גראָשען געלד און מע ווערד למזל אַ בעל־הבית. ווערסט דו דאָך פרעגען: ווי באַלד אַזוי, קאָן דאָך איטליכער האָבען אַ שטוב? איז דער תירוץ: וואו נעמט מען איין אַדערויף?... אַוודאי ווען גאָט העלפט מיר, איך פיהר־אויס דאָס געשעפט, וואָס איך דרעה מיך אַצינד (איך האַלט איצט ביי מאַכען אַ פּאָר הייזלעך), קויף איך מיר דעמאָלט אַליין אַ הייזעל (אויף דיין נאָמען) פאַר אַ קערבעל צוואַנציג טויזענד, און וועל נישט אריינלעגען קיין דריי צעבראָכענע גראָשענס. וואָרום אָט האָסט דו דעם חשבון אויבען־אויף: פופצעהן טויזענד גיט מיר ארויס די באַנק, זעכס טויזענד נעם איך ארויס פון דער צווייטער זאַקלאַדנע, בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבלעך אין קעשענע? האָב איך שוין צו־שטייער אויף הוצאות אויך! היינט וואו איז דירה־געלד און שאר ירקות? פון וואַנען דען, מיינסט דו, וואַכסט מען אויס אַ גביר אין יעהופּעץ? און מחמת איך בין פער־נומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה־מענדי׳ס זוהנדעל, וואָס ער האָט מקדש געווען ליבע׳ס טאָכטער, איז דאָס ביי מיר פון די קליינע חידושים. דאָ אין יעהופּעץ איז מען זיך נוהג נאָר מיט פערליעבעניש; חתן־כלה מוזען פריהרען פריהער אַ פערליעבעניש, אַנדערש איז דער שדוך קיין שדוך ניט. דאָ טרעפט זיך אָפט־מאָל, אַז אַ מאַן וואַרפט אַוועק אַ ווייב און פערליעבט זיך אין יענעמ׳ס ווייב, אָדער אַ ווייב וואַרפט־אַוועק איהר מאַן און פערליעבט זיך אין יענער׳ס

מאַן, און דאָס ווייב פון יענעם מאַן פערליעבט זיך אין יענער'ס ווייב'ס מאַנ'ס ווייב, איך מיין, אין יענעמ'ס ווייב'ס מאַן — מע פערבייט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס'איז ניט כתרילעווקע, ס'איז יעהופּעץ...

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אַוועקוואַרפען ווייב און קינדער, שווער און שוויעגער, און אַוועקלאָזען זיך אין אַ פרעמדער שטאָדט און פערנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקער־מאַכער, אָט איז ער אַ בעל־הלוואה, און אָט ווערד ער גאָר אַ בעל־הבית פון איין אייגענעם מויער אין יעהופּעץ אָהן אַ גראָשען געלד! ? ס'איז טאַקי כדאי, כלעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פריהער פערברענט און פער'שרפה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופּעץ. אַ גליק וואָס מיך טרעפען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפט און וועט פערדיענען געלד, וועט ער מיר קויפען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס טויג מיר הייזלעך ? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפינען וואָס צו קויפען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נאָר אָהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפינען"... עס איז נאָר איין אָנשיקעניש, אַ גוט אויג אויף מיר — און גענוג! דאַכט זיך, איך וויים, איך בין אויך אַזאַ אידישע טאָכטער, ווי בליומע־זלאַטע, און אַזוי שען

איך ווי זי, און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אוודאי, — פֿאַר וואָס זשע, גוואַלד, פֿאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ וויסט פֿינסטער מזל, און בליומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, איינגעדאַרט און אויסגעדיווערט זאָל זי ווערען, ליעבער גאָט! נאָר צוריק שמועסענדיג, וואָס האָב איך, אייגענט־ליך, צו בליומע־זלאַטע'ן? אויף מיין ערד געהט זי נישט אַרום? לאָז זי זיין געזונד און שטאַרק און זיך עלטערען מיט איהר נחמיה'ן, און מיר לאָז גאָט העלפֿען אין מיין שטייגער. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געוואונשען, איידער יענעם געשאָלטען"... נישמעהר, ס'איז מיר נאָר אַ וועהטיג צו זעהן ביי לייטען, ווי מע לעבט און ווי מע טהוט זיך אָן, און איך בעדאַרף זיצען איין אַלמנה חיה און אַרויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, טאָמער וועט איהם דאָרט טרעפֿען דאָס גליק: אַ גלח וועט פֿערלירען און ער וועט געפֿינען, וועט ער מיר מויערען אַ מויער אין יעהופּעץ! נישט דערהאָרען וועט דאָס נאָך יעהופּעץ, איך זאָל מיך צוליעב דיינע שענע לייט, וואָס בייטען זיך מיט די ווייבער, מפקיר זיין און אוועקלאָזען זיך צו דיר אַהינצוצו, אַראָפּוואַרפֿען פֿון זיך דעם פֿאַריק און ווערען ביי דיר אַ קעפּסווייב, — דעם קאָפּ זאָלען זיי ברעכען, רבונו של עולם, אויפ'ן גלייכען וועג, ווי עס ווינשט דיר פֿיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פֿרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

„מע בעדאַרף ניט זיין שען, זאָגט די מאַמע, מע בעדאַרף נים זיין קלוג, מע בעדאַרף נאָר האָבען מזל". נעם, אַשטייגער, מיין נחמה־בריינדלען און נעם רחל דער מוהמע דבורה'ס. די איז שען, ווי די זון אים תמוז, און יענע איז זויער, ווי עסיג. זיצט נחמה־בריינדעל געבאַך אַ מיידעל, און רחל האָט חתונה און נעמט אַ חתן, עפּיס אַ שלים־מזל פֿון יאַמפּעלע, און דווקא אַ פֿיינעם, איין עהרליכען, אַ שטילען, דאָס הייסט, נאַרעשעוואַטע, נאָר פֿון אַ גרוי־

מען יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת. דער חסרון, וואָס ער איז אַביסעל נישט קיין געזונדער, האָט ער אָבער קיין מורא ניט פאַר׳ן פריזיוו. אַ פערגעניגען אָנצוקוקען אָט דאָס פּאָרעל! זי מיינט, ס׳איז נישטאָ קיין קליגערס, און ער מיינט, אַז ס׳איז נישטאָ קיין שענערס, ווי זאָגט די מאַמע: „נישט דאָס איז ליעב וואָס ס׳איז שען, נאָר דאָס איז שען וואָס ס׳איז ליעב"...

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל איז כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דאָס געשעפט פון הייזער איז בלאָטע. איך האָב מיך בעצייטענס אַ נעם געטהאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימעניעס" (גיטער). אימעניעס — דאָס איז גאָר איין אַנדער מין מסחר! ראשית, בעדאַרף מען דערצו נישט רייסען קיין שטיוועל; מע שרייבט אַריין אַ בריוועל, מע שיקט אַוועק איין „אַפּיס", יענער פאָהרט זיך דורך, קוקט־אָן די ערד — און עס ווערד מיט גאָט'ס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדעלט מען ניט מיט קיין זלידנים, מיט קיין קבצנים; מע האָט צו טהון מיט פּריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען. וועסט דו דאָך מיך פרעגען: ווי קום איך צו גראַפען? איז דרינען אַ גאַנצע מעשה! אַזוי ווי דו ווייסט דאָך, אַז איך טאָר ניט זיין היע... און עס טרעפט זיך, אַז פּאָליציע קומט אַמאָל ביי־נאַכט אויף דער אכסניא בודק חמץ זיין, גיט אונז די בעל־הבית'טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך בעצייטענס צעגעהן, ווי זאָלץ אין וואַסער, דער קיין בויבעריק, דער אויף דער דעמעיעווקע, און דער אויף דער סלאָבאָדקע... נאָר אַ מאָל טרעפט זיך, אַז די בעל־הבית'טע אַליין ווייסט אויך ניט, ווען עס וועט זיין די בהלה, איז דעמאָלט זעהר ניט גוט! יענע

וואָך ליגען מיר אַזוי אַלע אורחים און שלאָפען, דערוויייל האָרכען מיר, מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל־הבית'טע אין אַיין ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלאַ, קריכט אין שטרוי!" — איז געוואָרען אַ שפּרינגעריי מיט אַ בעהאַלטעריי: ווער אין קעלער, און איך — אויף מיין אַלט אָרט, אויפ'ן בוידעם, און באַלד נאָך מיר נאָך איינער, אַ אידעל פון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזוי אין געהאַקטע וואונדען אויפ'ן בוידעם, הער איך, ווי דאָס אידעל נעבאַך קרעכצט. — וואָס קרעכצט איהר? — פרעג איך איהם שטילערהייד. „אַז אָך און וועה איז צו מיר, זאָגט ער, מיינע פּאַפּיערען האָב איך געלאָזט צוקאָפּענס! איך האָב מורא פאַר מיינע פּאַפּיערען!" — וואָס פאַר פּאַפּיערען? — מאַך איך צו איהם. „אוי, מאַכט ער, זעהר נויטיגע פּאַפּיערען! טרעפען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!" איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהייד צוגערוקט צו מיין אידעל און פרעג איהם: ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל פּאַפּיערען און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פּאַפּיערען? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין וואָהלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטען, פערד און אָכסען און שאָף אָהן אַ שיעור, מיט וואַסערמיהלען, מיט גוראַלניעס, מיט הויפען שאַרפע, אויסגעצייכענטע גערטנער, מיט אַלדאָס גוטס!" דערהערט אַזעלכע דבורים, רוק איך מיך צו מיין אידעל נאָך נעהענטער: ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מיין מיסט געוואַכסען געוואָרען; די אימעניעס זענען פּריצישע אימעניעס, נאָר איך האָב זיי אויף דער האַנד, דאָס הייסט, איך בין פון זיי דער פערקויפער, דערויף טאַקי בין איך געקומען אַהער צו פּאָהרען, געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּיערען, די אָפּיסען פון זיי. ווי מיינט איהר, איך וועל חלילה ניט האָבען קיין שאָדען?" — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פרעמדם? דער אויבערשטער זאָל העלפען, מע זאָל חלילה ניט פערקריכען, זאָג איך, אַהער

צו אונז אויפ'ן בוידעם. און דערוויילע טהו איך איהם אַ טאַפּ פון יענער זייט: — נו, האָט איהר עפּיס געמאַכט היע מיט אייערע אימעניעס? „ניין, מאַכט ער, לעת־עתה נאָך גאָרניט. איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס. זיי זענען, זאָגט מען, גרויסע ליגנערס, האָבען ניט אין זיך קיין וואָהר וואָרט! אפשר ווייסט איהר אַ מעקלער פון אימעניעס, נאָר אַ רעכטער מעקלער זאָל זיין, דער עיקר איין עהרליכער, ניט קיין ליגנער?" — אָך, זאָג איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך אַליין, זאָג איך, בין אַ מעקלער פון אימעניעס, דאָס הייסט, זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אויף מיין לעבען ניט אויסגעמעקעלט, נאָר גאָרניט, זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען אַ קונה, איז קיין מלאכה ניט צו מאַכען אַ אימעניע אויך. „איך זעה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טהון מיט איין אמת'ען מענשען און מיט איין עהרליכען מאַן, ניט זשע מיר די האַנד תקיעת־כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען, וועל איך אייך איבערגעבען אַלסדינג, וואו די אימעניעס מיינע ליגען, און וואָס ביי מיר געפינט זיך". הקיצור, מיר האָבען מיט גאָט'ס הילף געמאַכט אַ געשעפט, דאָס הייסט, מיר האָבען געשלאָסען שותפות אויף אַלע געשעפטען: ער לעגט אַריין אין שותפות אַלע זיינע אימעניעס, און איך לעג אַריין מיינע קונים. נאָר מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די בהלה, וואָס ס'איז געווען אויף דער אכסניא, איז געווען איין אומזיסטע בהלה. דאָס האָט איינער עפּיס אַ שכן על־פּי טעות געקלאַפּט צו אונז אין פענסטער, און

מיר זענען זיך אומזיסט צעלאָפען. נאָר דאָ זעהט מען ארויס, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט. למשל, ווען דער שכן זאָל ניט געווען קלאָפען אין פענסטער, וואָלט ניט געווען קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געווען אויפ'ן בוידעם, און וואָלט מיך ניט בעקענט מיט דעם קאָמעניצער איד, און וואָלט ניט געוואוסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראַפען. עס פעהלט איצט נאָר איין שטיקעלע הצלחה!

הנ"ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתריל׳עווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדעל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב בעקומען אַ הוסט, אויף דיינע יעהופּעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרען. איך טרינק שוין ציעגען־מילך, איך בין שוין געוועזען ביי׳ם דאָקטאָר אויך. אין די פּאָר יאָהר האָבען די דאָקטוירים ביי מיר אויסגעצאַפּט געלד, זיי מעגען דאָס אויסקרענקען מיט דער אַפּטייק אינאיינעם! אַ שטיקעל גליק, וואָס עס האָט זיך געעפענט ביי אונז נאָך איין אַפּטייק, און מע קאָן זיך דינגען! מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראַפען! בראָש וואָרפט ער זיך מיט געשעפטען, אַלע טאָג אַ נייעס. גענוג וואָס ער איז אַזאַ בריה און אַזאַ גרויסער מוצלח, פּערעבענדיוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידעל קאָן ניט טאַנצען, זאָגט זי — די כלי־זמר קאָנען ניט שפּיעלען"... איך האָב מורא, מענדעל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרובען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אָנהויבען ארומטראָגען שוועבעלעך צו פערקויפען, אַזוי ווי געצעל דער מוהמע סאָסי׳ס, וואָס האָט זיך אוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע, געמיינט, אַז דאָרט האַפּט מען דעם קאָטער, צום סוף שרייבט ער היינט אַזעלכע בריוולעך, אַז אפילו אַ שטיין קאָן דאָס ריהרען. ער שרייבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקע, מוז יעדער איינציגער אַר־

בייטען מיט דער נשמה, אלא ניט — מעג ער געשוואָלען ווערען פאַר הונגער, וועט איהם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט. אַ שען לאַנד, ברענען זאָל דאָס מיט דיין יעהופּעץ אויף איין פייער! אַ מצוה אויף אייך אַ גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אז מע האָט ברויט, זאָל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקאַך"... הלואי זאָל גאָט אַ נס טהון, איך זאָל חאָטש ניט הערען פון דיר אין גיכען וואָס מע הערט פון געצעל דער מוהמע סאָסי'ס, און נאָך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

„הימעל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבען געשוואָרען, אז קיין פּערפּאַלענע זאַך זאָל ניט מעהר זיין אויף דער וועלט!" ס'איז אַראָפּגעקומען צו אונז אַ טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, וואו איז אַהינגעקומען דאָס געלד, וואָס משה־מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אויף עולמות? שקצים האָבען גע'מסר'ט, אז דאָס געלד איז געבליבען ביי'ם גביר, און דער גביר ווייזט אַ חשבון, אז ס'איז אוועק! וואוהין איז דאָס אוועק? מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך... הלואי ער זאָל חאָטש האָבען אויף זיך ריסטאַנסקי ראָטע, ליעבער גאָט!...

XI.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז איך האָב אימעניעס אויף אַריבער אַ מיליאָן. איך האָב אַזעלכע אימעניעס, וואָס זענען אַ חריפות, מע זעהט דאָס גאָרניט! וועסט דו דאָך מיך פרעגען: ווי קוממ צו מיר אַזאַ גוטס? וועסט דו הערען: אַז איך בין ארויסגעקומען אויף דער בערזע מיט מיין שותף פון קאָמעניץ און האָב אויסגע־פויקט, אַז איך האָב צו פערקויפען אימעניעס, האָבען זיך אַ שאָט געטהאָן מעקלערס, וואָס האָבען אויך אימעניעס צו פערקויפען, און מיר האָבען געמאַכט אַ געשעפט, היינו: מיר האָבען געביטען אימעניעס אויף אימעניעס, דאָס הייסט, מיר האָבען זיי געגעבען „אָפּיסען" פון א ו נ ז ע ר ע אימעניעס, און זיי האָבען אונז געגע־בען „אָפּיסען" פון ז י י ע ר ע אימעניעס. איז דאָך ממה־נפשך: וועלען מ י ר מאַכען ז י י ע ר ע אימעניעס, וועלען מיר דאָך א ו ו ד א י פערדיענען געלד; וועלען ז י י מאַכען א ו נ ז ע ר ע אימעניעס, וועלען מיר ו ו י ע ד ע ר פערדיענען געלד, — סאַי ווי כאַי דערלעגען וועלען מיר שוין ניט! הכלל, איך האָב מיך אַריינגע־חאַפּט אין דער חברה מעקלערס און בין געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ מעקלער צווישען די גרויסע, און איך זיץ שוין אינוועניג ביי „סעמעדעני'ן", ווי אַלע, אַרום די ווייסע מירמעלשטיינערנע טיש־לעך, ווי אין אַדעס, און איך טרינק קאַווע מיט פּוטערגעבעקס,

אזוי איז דאָ דער מנהג, אלא ניט, געהט־צו אַ מענש און טרייבט אַרוים. דאָ ביי „סעמעדעני׳ן" איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צענויף אַהער די גאַנצע וועלט מיט מעקלערס. עס איז דאָ שטענדיג אַ געשריי, אַ טומעל, אַ הו־האַ, ווי להבדיל אין שוהל: אַלע רעדען, לאַכען, מאַכען מיט די הענד. אַמאָל קריעגט מען זיך, מע אַמפּערט זיך און נאָכדעם לאָדט מען זיך, מחמת ביי׳ם טיילען זיך מיט׳ן „קאַרטאַזש" איז תמיד פאַרהאַן טענות מיט פּרעטענ־ציעס, מיט פערלאַזענישען, מיט קללות, מיט פייגען, מיט פעטש, און איך בין אויך בתוכם. און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אנ־דערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלען געזונד זיין, און שווער און שוויעגער, איטליכען בעזונדער נאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איין אימעניע האָב איך אין וואָהלינער גובערניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטען פאַרהאַן זעכס און זעכציג חדרים, וואָס די ווענד מיט דער סטעלי מיט די בריקען זענען בסך־הכל דורכאויס פון שפּיעגעל־גלאָז, מיט אַ גאָרטען, וואָס ווערד אָנגערופען „האַנדזשיריי", און וואָס זומער און ווינטער וואַכסען דאָרטען לימענעס מיט פּאָמעראַנצען, היינט די פערד מיט די קאַ־רעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ איין אויג, — און דאָס אַלסדינג פערקויפט זיך בחצי חנם! ווען גאָט ברוך־הוא שיקט מיר צו דעם רעכטען קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלייך? ס׳איז נאָר איין שטיקעל חסרון, וואָס די מעקלערס פון אימעניעס זענען, צום מיינסטען, געהאַפּט אויף דער צונג, דאָס הייסט, זיי האָבען ליעב אַמאָל מגזם זיין דעם עסק. נאָר וואָס זאָל מען טהון? פון פרנסה ווענען מוז מען אַ מאָל זאָגען אַ ליגען אויך!...

ה נ " ל.

XII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך שפּיי שוין מיט בלוט פון דיינע שענע בריוולעך! ס'איז מיר אַ חרפּה אַ בושה צו ווייזען אפילו עמיצען וואָס דו שרייבסט מיר. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „דער גרעסטער וועהטיג איז דער, וואָס מע קאָן איהם נישט אַרויסרעדען"... וואָס איז דאָס פאַר איין עובדא, פרעג איך דיך, זיצען גאַנצע טעג ביי סימע־דינה'ן (ווער איז זי אָט די סימע־דינה, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר? ביי אונז איז געוועז אַמאָל סימע־דינה די רופאַ'טע, איז זי שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט!) און טרינקען קאַווע מיט פּוטערגעבעקסלעך אין מיטען מיטוואָך שבת־צו־נאַכטס? אַ גדולה אויף איהם, ער האָט „זשעמעניעם" אויף צו פערקויפען מיט זעכס און זעכציג חדרים, זעכס און זעכציג מכות זאָל זיך זעצען מיינע שונאים אויף דער צונג! וואָרום וואָס גערט איהם אָן, אַשטייגער, דאַרטען אין יעהופּעץ, וואָס איך האָב דאָ צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט זיינע קינדער? אָט האָט זיך ערשט נעכטען לאה'ניו, מיר זאָל זיין פאַר איהר, צעשלאָגען מיט משה־הערשעלי'ן, לעבען זאָל ער, האָט זי איהם דערלאַנגט מיט אַ גאָפּעל אין פּנים אַריין, אַ גליק וואָס ניט אין אויג! נאָר וואָס העלפט מיר דאָס רעדען מיינס, אַז ס'איז אין איין אויהער אַריין, פונ'ם

אנדערען ארוים ? אזא רציחה ! איך שרייב און שרייב, איך ווער צעזעצט שרייבענדיג, און ער זיצט זיך אין געהאקטע וואונדען אין יעהופּעץ און טרינקט קאווע, און קוקט ווי מעקלערס פּאטשען זיך אויף דער בערזע ! הלואי זאל טאקי עמיצען גאט געבען א זינען, ער זאל זיך מיט דיר אפּרעכענען, ווי דו ביזט ווערטה, וואלסט דו אפשר קליגער געווארען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

מעגסט זיך איבערנעמען, מענדעל, מיט דיינע „סטעקראטען“, אזא יאהר אויף זיי ! זאלסט הערען, וואס סע טהוט זיך ביי אונז אין שטאדט מיט אונזערע צוויי יונגע דאקטוירים׳לעך, דאקטאר קובעבע און דאקטאר לאקריץ. זיי רייסען זיך ווי די קעץ. דער דאקטאר קובעבע האט זיך מיישב געווען און האט איינגעגעבען אויפ׳ן דאקטאר לאקריץ, אז דער דאקטאר לאקריץ האט גע׳סמ׳ט א קינד... איז געגאנגען דער דאקטאר לאקריץ און האט איינגע־געבען אויפ׳ן דאקטאר קובעבע, אז דער דאקטאר קובעבע האט אינאיינעם מיט פּיוועל דעם אגענט פערסטרעכירט א טוידטען אין דער חברה „יאקער“... איז געגאנגען דער דאקטאר קובעבע און האט איינגעגעבען אויפ׳ן דאקטאר לאקריץ, אז דער דאקטאר לאק־ריץ — — -- נאר לאזען זיי דיר זיין ביידע די כפּרה פאר מיר און פאר מיין משפּחה און פאר אלע מיינע ליעבע און פאר כל ישראל !

XIII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך האַנדעל שוין אַצינד נאָר מיט „וואַלד. וואָרום אַ אימעניע אַליין אָהן אַ וואַלד איז ווי אַ שטוב אָהן אַ קוימען. דער גאַנצער אַנטיק פון יעדער אימעניע איז דער וואַלד. פון וועלדער זענען אידען גליקליך געוואָרען, געמאַכט מיליאָנען! וועסט דו דאָך מיך געווים פרעגען: ווי קום איך צו וואַלד? הער ווי גאָט פיהרט: אַז איך בין דאָ געוואָרען אַ מעקלער פון אימע־ניעס און האָב מיך אָנגעהויבען רייבען אַרום מעקלערס, האָב איך אָנגעטראָפען גראַדע צו איינעם פון די גרויסע מעקלערס. פרעגט ער מיך: „וואָס האָט איהר פאַר סחורה, אַנו ווייזט?“ געה איך און נעם אַרויס מיין פעקעל מיט „אָפּיסען“ פון אימעניעס אויף אַ מיליאָן מיט זיעבענהונדערט טויזענד. רופט ער זיך אָן צו מיר: „האָט קיין פאַראיבעל ניט. וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַלע אייערע אימעניעס זענען ניט ווערטה קיין דריי שמעקטאַבעקע“. פרעג איך איהם מסתמא — פאַר וואָס? מאַכט ער צו מיר: „דערפאַר, ווייל ביי אייך זענען אַלע אימעניעס נאַקעטע אימעניעס, ערד און הימעל, און ווידער אַ מאָל ערד און הימעל, און אָבער אַ מאָל ערד און הימעל! וואו איז עפּיס וואַלד? וואָס טויג מיר אַ אימעניע, אַז

זי האָט ניט קיין וואַלד? וואָס שווייגט איהר? וואַלד גיט מיר אהער, וואַלד!" בקיצור, איך האָב געמאַכט אַ שוויינ, וואָרום ס'איז מיר געווען אַ חרפה אַ בושה פאַר זיך אַליין, וואָס איך טראָג מיך אַרום מיט אַזאַ מין סחורה, וואָס איז גאָר קיין סחורה ניט! — אַז ס'איז יאָ אַזוי, רוף איך מיך אָן צו איהם, גיט זשע מיר עפּיס אַ רעכטע אימעניע מיט אַ וואַלד, איך האָב קונים. „אָך, מאַכט ער צו מיר, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האָב, זאָגט ער, פון אייערטוועגען אַ וואַלד — קיין בן־אָדם, זאָגט ער, איז דאָרט נאָך נישט געוועזען; ס'איז דאָרטען, זאָגט ער, פאַרהאַן בוימער מששת ימי בראשית, פון זינט די וועלט שטעהט, דעמבעס הויכע ביז דער חמאַרע, ארזי לבנון, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנ־דערער זייט אַ טייך. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר, זאָגט ער, אַ טייך? אָט איז דער וואַלד און אָט איז דער טייך. אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער!" — — — דערהערט אַזעלכע דבורים, בין איך באַלד אוועק נאָכשמעקען אַ קונה אויף דעם דאָזיגען וואַלד, און גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך האָב געפּאַקט אַ קונה. אָנגעשמעקט האָב איך איהם, געוויינטליך, דורך אַ מעקלער, און דער מעקלער — דורך נאָך אַ מעקלער; נאָר עס מאַכט נישט אויס, לאָז גאָט געבען, דאָס געשעפט זאָל זיין אַ געשעפט, וועט זיין גענוג פאַר אַלעמען. אַז איך בין געקומען צום קונה און האָב איהם פאָרגעלעגט, אַז איך האָב אַזאַ און אַזאַ וואַלד מששת ימי בראשית, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך, אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער, — איז איהם דאָס געשעפט באַלד געפעלען געוואָרען; האָט ער מיך באַלד אַ נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו פערהערען אין הלכות וואַלד: ווי אַזוי הייסט דער וואַלד, און וואו שטעהט ער, און וואָסערע בוימער וואַכסען דאָרט, וויפיעל אַרשין זענען זיי פון דער ערד, וויפיעל האַלטען זיי די הויך און וויפיעל די ברייט, פון וואַנען הויבען זיך אָן די צווייגען, וואָס פאַר אַ קאָרע איז אויף זיי, און ווי אַזוי געהען די סלאָיעס אינווייניג, אַיי ווי אַזוי פאָהרט מען אהין, און ווי אַזוי איז דער וועג, און צי

ס'איז דאָרטען ווינטער שנייען?... הכלל, ער האָט מיך בעשאָטען מיט רעד און מיך נישט געלאָזט אויסרעדען אַ וואָרט. ערשט אויפ'ן סוף רופט ער זיך אָן צו מיר: „וואָס טויג אונז פוסטע דבורים? איהר ברענגט מיר בעסער איין אָפּיס פונ'ם וואלד, ווע‏לען מיר נאָכ־דעם רעדען". — צו וואָס טויג אייך, זאָג איך, אָפּיסען? אמעהר, אָט טהו איך אַ שפּרונג אויף איין פוס און ברענג אייך אהער צו פיהרען דעם מוכר אליין, דעם בעל־הבית פונ'ם וואלד, איז דאָך בע־סער פון טויזענד אָפּיסען! הכלל, איך לויף אוועק צו מיין מוכר און חאַפּ איהם און ברענג איהם אריין גלייך צום קונה אין נומער אריין. מיין קונה מיט'ן מוכר האָבען זיך דערזעהן, איז אויף זיי אָנגעפאַלען אַ געלעכטער, איך האָב געמיינט, זיי וועלען ביידע דעם שלאַג בעקומען. „אָט דאָס איז אייער בעל־הבית פונ'ם וואלד?" מאַכט צו מיר דער קונה. „אָט דאָס איז אייער קונה אויפ'ן וואלד?" מאַכט צו מיר דער מוכר. אין דעם עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין נאָך צוויי אידען, ביידע פון שדה־לבן, און מע מאַכט נישט קיין לאַנגע דבורים, מע בעלעגט דאָס טישעל, מע נעמט ארויס די קאָרטען און מע זעצט זיך אוועק אלע פיער מאַכען איין „אָקע", און דאָס געשעפט האָט מען געלאָזט אויף אם ירצה השם מאָרגען. און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט נים, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים שווער און שוויגער, און די קינדער זאָלען לעבען, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

XIV.

שיינה־שיינדעל פון כתריִלעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז מיין לעבען איז קיין לעבען ניט, ווי זאָגט די מאַמע: „איידער אַזוי צו פאָהרען, איז שוין גלייכער געהן צו פוס"... איך קאָן מיר פאָרשטעלען, אַז אָך און אַז וועה, ווער דיינע סוחרים זענען, אַז מע קומט זיך צענויף רעדען פון אַ וואַלד, וואָס טרעפט אָן „מילי מיליאַסען", וואַרפט מען אָוועק האַק און פאַק און מע זעצט זיך אַנידער אויף אַ גאַנצער נאַכט שפּיעלען אין „אָקע", עס זאָל אַייך אַזוי אָקען אין קאָפּ, ווי עס אָקעט מיר אין האַרצען, בשעת דער וויסטער פינסטערער הוסט קומט מיר אָן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט, אַז מיין מאַן, וואָס האָט קיינמאָל ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, זאָל ער אַצינד רעדען פון קאָרטען! עס געהט דיר מעהר ניט אָפּ, מענדעל, צו דיינע זיידענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט נאָך ווערען אַ קאַרטיאָזשניק אויף דער עלטער! נאַ דיר גאָר וועלדער! ווי קומסט דו צו וועלדער? האָסט דען געזעהען אַמאָל, ווי אַ בוים וואַכסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „ווי קומט אַ רב האַנדלען מיט חזירים?"... איך האָב מורא, אַז פון דיינע וועלדער זאָל זיך ניט אויסלאָזען אַ בוידעם,

גלייך ווי פון אַלע דיינע גילדענע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אויפ'ן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מיישב דיין קרובה קריינדעל, די כפרה זאָל זי דיר זיין פאַר מיר, און בעגעגענט זיך מיט דער מאַמע מיינער אין מארק ביי די פיש און הויבט־אָן מיך צו בעווייגען און צו בעקלאָגען, אַ מכה איהר אַ גרויסע! פאַר וואָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קיין גט ביי דיר, און איין עק לאָז דאָס האָבען? מאָהל דיר, זי האָט זיך פון דער מאַמע ניט געגאַרט. די מאַמע האָט זיך חלילה מיט איהר ניט געקריעגט, ניט געזידעלט, נאָר גלאַט אַזוי דערלאַנגט מיט ווערטער, ווי זי קאָן: „דאַרטען, וואו צוויי זענען אויף איין קישען, טאָר זיך דער דריטער ניט מישען, און איידער אַ נייער שאַרבען, איז גלייכער איין אַלטער טאָפּ... גוטע פריינד זענען ווי קראָפּיווע, וואַכסען אָהן רעגען... פאַר וואָס קוקסט דו בעסער ניט אויף אַ נעהענטערען?... איט־ליכער דערהערט, ווי יענער האָט געגעסען קנאָבעל... איין אָכס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר ניט בלאָזען"... וכדומה אזעלכע ווערטלעך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אַזוי לאַנג, ביז קריינדעל איז אוועק, עס האָט איהר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז פון׳ם וואַלד האָט זיך אויסגעלאָזט אַ סטעפּ; ס׳איז ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר, ניט קיין וואַלד, ניט קיין בוימער, ניט קיין טייך, אַ נעכטיגער טאָג! אומזיסט געדולט אַ קאָפּ אי יענעם, אי זיך; אומזיסט געבראָכען פיס, גע־ריסען שטיוועל. איך האָב אַרויסגעזעהן, זוגתי היקרה, אַז וועלדער איז ניט פאַר מיר, און מיט אַזעלכע ליגנערס האַנדלען איז ניט פאַר מיין קאָפּ. זיי קאָנען דיר אויסטראַכטען אויפ׳ן הימעל אַ יריד, און מע קאָן דורך זיי אין דער שאול תחתיה אַריין! וואָס זשע האָב איך געטהאָן? האָב איך מיך בעצייטענס אַ נעם געטהאָן צו איין אַנדער געשעפט, צו זאַוואָדלעך (דאָס הייסט, פאַבריקען, וואָס מע מאַכט צוקער). דאָס איז היינט דאָס בעסטע פון אַלע געשעפטען; אידען קויפען זאַוואָדען, און די מעקלערס פערדיענען געלד, זענען מאסף ממון! פאַרהאַן דאָ אַ מעקלער פון שדה־לבן, ער האָט זיך אַריינגעחאַפּט צו די ר אַ ד אָ מ י ש ל ע ר און מאַכט זיי אַלע וואָך אַ צוויי־דריי זאַוואָדלעך, חאַפּט אַ צעהן־פופצעהן טויזענד און פאָהרט אַוועק אויף שבת אַהיים! וואָס דאַרפסט דו מעהר — משרתים, פאַקטוירים זענען היינט געוואָרען מאַכערס פון זאַוואָ־

דען, טראָגען גילדענע זייגערס, רעדען דייטש, האָבען שוין גאָר „מאַגען־קאַטאַר", שיקען זייערע ווייבער אין די בעדער אריין, גע־וואָרען מורא׳דיגע סטיקראַטען! הכלל, איין געשעפט איז היינט געבליבען אין יעהופּעץ אויף דער בערזע — זאַוואָרען! אַלע מעק־לערס מאַכען זאַוואָרען, און איך אויך בתוכם. וועסט דו דאָך מסתמא וועלען וויסען, ווי קום איך מיך צושלאָגען צו אזא פונדא־מענטאַלנע געשעפט, וואָס איך וויים גאָר ניט מיט וואָס מע עסט דאָס? וועסט דו האָרכען, ווי אזוי גאָט פיהרט מיט א מענשען: שוין פון א צייט, אז איך האָב אויפגעהערט געהן צו סעמעדעני׳ן (ניט, אזוי ווי דו רופסט איהם, סימע־דינה! ס׳איז גאָר א זכר, ניט קיין נקבה, און נאָך א רשע דערצו!). און אויפגעהערט צו געהן האָב איך, ניט ווייל איך האָב מיך מיט איהם געקריעגט, נאָר פשוט, ווייל ס׳איז מיר נמאס געוואָרען די קאַווע מיט די בולקע־לעך, און אגב האָב איך טאַקי ניט ביי זיך קיין קליין־געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען ארומדרעהען גלייך מיט אַלע אידען אויף דער גאַס. אזוי לאַנג און אזוי ברייט, ביז איך האָב מיך בעקענט מיט איינעם א מעקלער פון זאַוואָרען, וויזט אויס, א גאַנץ עהרליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אריין, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע, אפילו צו די בראָצקיס. „פון וואנען, מאַכט ער צו מיר, איז א איד?" — פון כתרילעווקע, זאָג איך. אליין בין איך, הייסט דאָס, א יאַמפּעלער, זאָג איך, א נכתב בין איך אין מאַזעפּעווקע, איין איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, א דאָרף, צי א שטעדטעל?" — וואָס איז שייך, זאָג איך, א שטעדטעל? א גאַנצע שטאָדט! „מעגען דאָרטען אידען וואָהנען?" — נאָך א מין מעגען! „נו, און א טייך, מאַכט ער, איז ביי אייך פאַראַן?" — נאָך א מין טייך, זאָג איך, שטינקיילאָ הייסט דער טייך. „נו און פון א באַהן, מאַכט ער, איז עפּיס וויט?" — סך־הכל, זאָג איך, א ווערסט עטליכע און זיעבעציג. וואָס איז, זאָג איך, אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? „גיט מיר,

מאַכט ער צו מיר, די האַנד תקיעת־כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען; איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה, רב מנחם־מענדעל, אַז מיר וועלען, אם ירצה השם, אין גיכעןביידע פערדיענען געלד, און אַ סך, אַ פולע היטעל! ס'איז מיר נאָר־וואָס, זאָגט ער, אַריינגעפאַלען אַ מחשבה, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, היינו: כפי אַזוי ווי קונים אויף זאַוואָדען איז היינט פאַרהאַן לרוב, און קיין זאַוואָדען איז ניטאָ; וויפיעל ס'איז געווען זאַוואָדען האָבען די ראַדאָמישלער אויסגעקויפט, און מעהר וויל מען נישט פערקויפען; לכן האָט זיך דער עולם אַ נעם געטהאָן צו בויען פרישע צאַפּעלדיגע זאַוואָדען, און מחמת אין די דערפער טאָרען דאָך קיין אידען ניט אַריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאַוואָדען נאָר אין די קליינע שטעדטלעך, דאָרטען, וואו אידען מעגען וואָהנען; היינט פערשטעהט איהר שוין, אַז אייער כתרילעווקע איז בעשאַפען געוואָרען מששת ימי בראשית, אַז ס'זאָל דאָרט זיין אַ זאַוואָדעל? און אַזוי ווי איהר זעהט מיך, האָב איך גראָדע אַ קונה אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל אויף אַ האַלבען מיליאָן קערבלעך, נאָר קיין אָרט איז ניטאָ: מע האָט פערחאַפּט אַלע ערטער! ווייסט איהר ניט, מאַכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען, און צי קריגט מען דאָרט בורעקעס און אַ פּלאַץ אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל?" — אָך, מאַך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האָב דאָרטען, זאָג איך, אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, מיט שווער און שוויגער, מיט אַ גאַנצער משפחה. איך קאָן באַלד אָוועקשרייבען אַהינצו אַ בריוועל, און איהר מעגט, זאָג איך, זיין זיכער, אַז מע וועט מיר תיכף ומיד אָפּענטפערען מכל־דבר־שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרייב איך דיר וועגען דעם און בעט דיך טאַקי, זאָלסט זיך זעהן מיט עזריאל דעם סטאַרעסטע און מיט מאָשקע דעם רויטען, ער רייבט זיך צווישען פּריצים, לאָז ער אויסטאַפּען ביי זיי, צי קאָן מען האָבען אַ פּלאַץ, און וויפיעל קאָן מען האָבען בורעקעס, און ווי טייער, און טאַקי באַלד מיר אָפּענטפערען דורך אַ בריוועל, כי נחוץ מאד, מע קאָן דאָ, פערשטעהסט דו מיך, חאַפּען אַ גראָבס, טאַקי אַ צעהן־פופצעהן

טויזענד! און מחמת איך בין פּערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל .

עיקר שכחתי. איך האָב מיך צעפרעגט ביי מיין איצ־טיגען שותף, ווער איז דער קונה, און בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער קונה איז טאַקי איינער פון די ראַדאָמישלער, זעהר אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זענען אַלע זעהר הייסע קונים, ברע־נען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זיין אַ ווינד־מיהל, אבי ס׳איז מיט אַ קוימען און סע פייפט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפט איז, אם ירצה השם, געוויס אַ געשעפט, און מיר וועלען מיט גאָט׳ס הילף געוויס פערדיענען געלד, חאָטש אפילו מיר זענען דערביי היבשע עטליכע שותפים. איך האָב מורא, אויב ניט אַ גאַנצער מנין. נאָר לאָז גאָט געבען, דאָס געשעפט זאָל נאָר זיין אַ גע־שעפט — דו ווייסט דאָך, אַז איך בין ניט קיין אָץ להעשיר!

ה נ " ל .

XVI.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיין מגילה געלייענט און געלייענט און האב ניט פערשטאנען איין ווארט, וואס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאך, צי ס'איז דא פלאץ? שרייב איך דיר, אז אויף דעם נייעם בית־עולם איז פארהאן גענוג, עס וועט קלעקען פאר האלב יעהופעץ! און וואס פרעגסט דו זיך אלץ נאך אויף בורעקעס? פאר וואס פרעגסט דו זיך שוין ניט אן אין איין־וועגס אויף קרויט, אויף חריין און אויף פאסטערנאק? און דער טייך? אזא מזל אויף דיינע שותפים, וואס פאר א וואסער ביי אונז איז! קומט ערב פסח, טרינקט מען יאשטשערקעס, און זומער ווערד דער טייך גרין ווי גראז; איך וואלט וועלען, אז דיינע יעהופעצער פיינע בריות, וואס האבען צו טהון מיט די מאגנעס, זאלען פערזוכען אונזער וואסער ארום תמוז... ניין, מענדעל, לאזען זיי דיר קרענקען דארטען אין יעהופעץ, מיר וועלען זיך שוין בעגעהן אזוי, אהן זייערע זאוואדלעך, ווי זאגט די מאמע מיינע: „ראש־חודש אלול געהט אוועק, און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית"... שלאג דיר ארוים פון קאפ די דאזיגע אלע נארישקייטען, דו ועסט אזוי מאכען זאוואדלעך, פונקט אזוי ווי דו האסט געמאכט וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אז איידער דו

וועסט זיך אַרומקוקען, וועלען דיך דיינע שותּפים בענעמען פון קאָפּ ביז פיס, וואָרום דו ביזט געווען אַ שלים־מזל און וועסט בלייבען אַ שלים־מזל, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

יאָ, זאָג נאָר, מענדעל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נייעס, וואָס מע רערצעהלט ביי אונז? מע זאָגט, אַז דאָרט, אין יעהופּעץ, פערשרייבט מען זיך שוין קיין ארץ־ישראל? ווער עס פערשרייבט זיך פערציג קאָפּיקעס, דער פאָהרט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? ביי אונז האָט מען שטאַרק אָנגעהויבען דערפון צו שמועסען; יונגע לייט קלויבען זיך צענויף אַלע נאַכט ביי יוסיל משה־יאָסי'ס און מע רעדט פון ארץ־ישראל. — הכלל, עס טהוט זיך חושך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געווען!"...

XVII.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריעלעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל **שתחי'** עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דער עסק פון זאַוואָדען איז שטאַרק אַפּגעקיהלט געוואָרען. עס איז געקומען אויף זיי אַ קריזיס, ממש עס וואַלגערען זיך זאַוואָדלעך אין גאַס, נישטאָ קיין קונים! דער עולם, פערשטעהסט דו מיך, האָט זיך אָנגעגעסען מיט זאַוואָדען, אביסעל אריבערגעהאַפּט די מאָס, געלד איז טייער און צוקער איז בזיל הזול, וואָרום מע האָט אָנגעמאַכט אזוי פיעל צוקער, אז ס'איז נישטאָ וואו זיך אהינצוטהון מיט איהם, חאָטש נעם ווארף איהם אָרוים! ס'איז אין דער ערד דאָס געשעפט, די זאַוואָדטשיקעס שטאַרבען נאָך אַ גראָשען, די קאַפּיטאַליסטען האַלטען זיך איין און די מעקלערס געהען ארום בטל, אָהן אַ שטאָך ארבייט, און איך אויך בתוכם. מיינסט דו דאָך אוודאי, אז ס'איז עק וועלט? זאָלסט זיך גאָר נישט זאָרגען, זוגתי היקרה, גאָט איז גאָט און יעהופעץ איז אַ שטאָדט. אזעלכע מענשלעך, ווי איך, ווערען חלילה נישט פערפאַלען; אדרבה, איך האָב ערשט אַ האָפנונג, אז היינט, אם ירצה השם, בעדאַרף איך ערשט אויפקומען, וואָרום איך פיהר איצט אזאַ געשעפט, וואָס איך בעדאַרף פערדיענען אויף מיין חלק כמעט

ביז אַ מאה אלף! דאָס געשעפט, וואָס איך פיהר, טרעפט אָן אַ צעהן מיליאָן, און אפשר נאָך מעהר פון צעהן מיליאָן, עס האָט גאָר גיט קיין שיעור און קיין ערך. ס'איז אַ סברא, אַז גאָלד אַליין זאָל דאָרטען זיין אין די אלפים; היינט וואו איז זילבער, וואו איז אַייזען, וואו איז קופּער, וואו איז בליי, וואו איז קוועק־זילבער? פון ערדקויהלען און פון שטיינער רעד איך שוין ניט! היינט געפי־נען זיך דאָרטען וועלדער מיט פעלדער מיט כל טוב — ס'איז, זאָגט מען, עפרות זהב, און ווילען וויל מען דערפאַר סך־הכל דריטהאַלבען מיליאָן, עס איז אַ מציאה פון אַ גנב! איין חסרון איז נאָר, וואָס ס'איז אַביסעל צו ווייטליך, היינו, סע שטעקט אַזש אין סימביר, און פאָהרען בעדאַרף מען אַהינצו אפשר דריי וואָכען כסדר, וואָרום אַהין געהט נישט קיין באַהן. וועמען לעגט מען פיר אַזאַ גרויס גע־שעפט? געוויינטליך, בראָצקי'ן! איז אָבער די צרה, ווי אַזוי דער־יַשלאָגט מען זיך צו בראָצקי'ן אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה, שטעהט ביי דער טהיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אויף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד איין אַלטע קאַפּאָטע, אַזוי גיט מען איהר דעם וועג; און אַז גאָט העלפט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטעהט מען אָפּ אַ שעה זעכס אויף די טרעפּ און מע וואַרט, טאָ־מער וועט גאָט רחמנות האָבען, מע וועט דערזעהן בראָצקי'ן דורכ־געהן, און אַז מע דערלעבט איהם שוין יאָ צו זעהן געהן, פליהט ער פאַרביי פייל אויס'ן בויגען, און איידער מע קוקט זיך אַרום, זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע — און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָ־טע! קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגען נאָך אַ מאָל. אויף מאָרגען איז ווידער די אייגענע געשיכטע; אַ קליי־ניגקייט, אַ מענש האָט אַזוי פיעל געשעפטען?! מע קאָן ניט אַזוי גיך זיך דערשלאָגען צו בראָצקי'ן! נאָר צו גאָט אַ האָפנונג, איך וועל מיך מסתמא אַ מאָל דערשלאָגען, און דעמאָלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט גע־

בען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אלעמען בע־זונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף „ארץ־ישראל“, קעהרסט דו אוודאי מיינען „ציניזם“? דאס איז זעהר א הויכער ענין, חאטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האלט מען עפּיס נישט דערפון. איך בין געווען א פּאר מאל ביי די היגע „ציניסטען“ אויף די „זאסעדאניעס“ און האב געוואלט וויסען, וואס דאס איז, האט מען אבער אלץ גערעדט אויף רוסיש, און דוקא א סך גערעדט. דאכט זיך, וואס וואלט זיי געאהרט, זיי זאלען זיך דורכרערען מיט אידען אויף אידיש?... איך האב אפילו א פּאר מאל א רעד געטהאן מיט מיינע חברה־לייט אויף דער בערזע וועגען דעם, האבען זיי מיך אויסגעלאכט: „וויים איך וואס? ציניזם! דאקטאר הערצעל! אויך מיר א געשעפט!“...

הנ״ל

XVIII.

שיינה־שיינדעל פון כתריל עווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז מיין גיטעל איז גע־בליבען איין אלמנה מיט זיעבען קינדער יתומים, איינס קלענער פון'ם אַנדערען! געשטאָרבען איז דער שוואָגער מיינער, מיר צו לענגערע יאָהר, פון אַ צאָהן, דאָס הייסט, אַז מע וויל, איז ער אפילו תמיד געווען נישט קיין געזונדער; ער פלעגט, נישט פאַר מיר געדאַכט, גאַנץ אָפטליך אונטערהוסטען מיט בלוט. פון דעסטווע־גען האָבען מיר געמיינט, אַז ער וועט זיך נאָך מוטשען. צום סוף געהט ער און נעמט זיך ארויס אַ צאָהן ביי שמעלקע דעם רופא, לעגט זיך אַנידער און שטאַרבט אוועק. ווי זאָגט די מאַמע, איהר צו לענגערע יאָהר: „קיינער ווייסט נישט, וועמענס מאָרגען עס איז"... און דערווייל נעבאַך גיטעל לעגט איין די וועלט, ס'איז איהרע טרערען גאָר נישט צו פערשרייבען! אוודאי ווען חלילה פערקעהרט, מיין שוועסטער, איהר צו לענגערע יאָהר, זאָל חס ושלום שטאַרבען, און זלמן־מאיר זאָל בלייבען איין אַלמן, וואָלט ער געווים אַזוי פיעל טרערען נישט פערגאָסען און וואָלט מסתמא באַלד נאָך שלשים געבראַכט צו פיהרען פון באַרדיטשעוו אַ שטיף־מאַמע פאַר זיינע קינדער. איך זאָג דאָס טאַקי אָקעגען אַלע מאַנס־בילען, די כפרה מעגט איהר זיין פאַר אייערע ווייבער. וואָרום נואי

איז דאָס געהערט געוואָרען, אַז אַ טאַטע פון קינדער זאָל זיך אַריינ־נעמען אַ משוגעת אין קאָפּ אַריין — מיליאָנען ! אַ גליק האָט איהם געטראָפען: ער שטעהט ביי בראָצקי'ן ביי דער טהיר ! איך האָב מורא, אַז ווייטער פון דער טהיר וועסט דו נישט געהן. איין עבירה די שטיוועל, כלעבען ! אָט באַלד טאַקי חאַפּט בראָצקי אַרוים די מיליאָנען און פליהט אוועק קיין סימביר — וואָס איז ? מנחם־מענדעל אַליין האָט געהערט, אַז דאָרטען ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר וואַלגערט זיך גאָלד מיט קוועק־זילבער ! ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערצעהלט, אַז אַ בלינדער האָט געזעהן, ווי אַ קרומער איז געלאָפען“... נאָר איך וויים פריהער, אַז אינ'ם אַנדערען בריעף וועסט דו מיר גע־ווים שרייבען, אַז פונ'ם גאָלדענעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. עס וועט זיך אָבער געפינען אַ שלאַק מיט אַ נייעם חלום און וועט דיר דערצעהלען, אַז אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט איין איי, וועסט דו צעלאָזען די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפען, ווי אַ משוגענער. דו זאָלסט אָבער נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דער היים אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר מיט קליינע קינדער, וואָס קוקען אויף דיר אַרוים, ווי אויף משיח'ן, וואָלט זיך דיר ניט גלוסטען אַרומשלעפּען זיך איבער פרעמדע הייזער און אַרומטראָגען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטען, וואָס עס שלאָגט צו דער גאַל הערענדיג ! נאָך האָט דיך ניט אָנגע־לערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פייער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע: מאיר משולם'ס געדענקסט דו ? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצעל, געוועזן אַ געזונדע מויד איין איי־זערנע, שוין אפילו אַביסעל איין איבערגעוואַכסענע, נאָר זעהר אַ געראָטענע ! האָט זיך צו איהר פערנאַדעט אַ מוכר־ספרים'ניק, וואָס

טראָגט אַרום איבער די הייזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסען אויף פּראָקאַט. האָט זיך נעבאַך שפּרינצעל צוגעחאַפּט צו די דאָזיגע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסען, ווי צו עפּיס רעכטס, און זי האָט זיי דורכגעלייענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט, און זי איז גע־וואָרען, ניט פאַר מיר געדאַכט, עפּיס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה־מאָדנע לשון, אַלץ אַזעלכע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פערשטעהן; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצעל, נאָר „בערטע“, און זי קוקט אַרויס אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט־אָט קומט עפּיס איינער, וואָס מע רופט איהם „לאָרד“, איהר „בעשיצער“, און גנבה'ט זי אַרויס דורך אַ פענסטער, און פערפיהרט זי ערגיץ אין אַלדי שווארצע יאָהר אַזש קיין לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קיין סטאַמבול... זאָל נישט קומען איין אויסחאַפּעניש אויף די פּוסטע קעפּ, וואָס טראַכטען אויס אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס נישט גע־שטויגען, נישט געפלויגען?...

XIX.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז מיר האבען א גרויסען גאט. הער א מעשה: אז איך האב אנגעהויבען ווערען איין ארייננגעהער צו די בראצקים, בין איך געווארען א גרויסער חשוב אויף דער בערזע, און עס האבען זיך צו מיר אנגעהויבען צושארען מעקלערס פון דער וועלט מיט טויזענדער געשעפטען: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באהנען און פאראחאדען און פאבריקעס אויף מיליאנען, און אלץ פון בראצקי'ס וועגען! צווישען די דאזיגע מעקלערס זענען פארהאן א פאר שותפים, ניט קיין היגע, איינער טראגט א טענדעווערענדע מיט א הענגקאלנער, און דער אנדערער הייסט מיט א משונה מאדנע נאמען, וואס איך שעם זיך דיר איהם ארויסשרייבען... אט די צוויי מעקלערס האבען מיך געפאקט איינמאל בשעת איך בין געגאנגען פון בראצקי'ן, און טענדעווערענדע האט זיך אנגערופען צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אויס, רב מנחם מענדעל, וואס מיר ווילען אייך זאגען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר האבען געהארכט, אז איהר דרעהט זיך דארט ארום די בראצקים, מהכתיתי, לאז אייך גאט העלפען, וואס האבען מיר צו אייך?" — אם כן, זאג איך, וואס זשע ווילט איהר? „וואס, זאגט ער, זאלען

מיר וועלען? מיר ווילען דאָס, וואָס יעדער מעקלער וויל, מיר ווי־לען פערדיענען, מיר זענען אויך מעקלערס, מיר האָבען אויך גע־שעפטען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַביסעל אין אייער זכות, אַביסעל אין אונזער זכות, טאָמער וועלען מיר עפּיס מאַכען, וועלען מיר מאַ־כען אינאיינעם, עס וועט זיין „יחלוקו“, ווינציגער פערדיענט, אַבי פערדיענען, ווי זאָגט מען: פון אַ קריוודע קאָכט מען וועטשע־רע...“ — על כל פּנים, זאָג איך, צו וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? זאָגט בעסער, וואָס האָט איהר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבען, זאָגט ער, געשעפטען זעהר אַ סך מיט גאָט׳ס הילף. מיר האָבען קויהלען אין פּאָלטאַווער גובערניע, מיר האָבען אייזען אין קאַניעווער אור־יעזד, מיר האָבען אַ מיהל איין אָפּגעברענטע אין פּערעיאַסלאַוו, מיר האָבען מאַשינעס אַזעלכע גאָר נייע, אַ פינסקער איד האָט זיי אויס־געטראַכט, היינט האָבען מיר אַ פּריץ, וואָס וויל אויסבייטען אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלנע“, און אַ אידען האָבען מיר, וואָס וויל קוי־פען אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אָהן געלד, היינט אימעניעס! וועל־דער! טאָמער האָט איהר קונים, וועלען מיר אייך געבען אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איהר אימעניעס, וועלען מיר אייך געבען קונים“. — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און וועלדער האַנ־דעל איך שוין מעהר ניט — איין עק! איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריהט און האָב געגעבען זיך דאָס וואָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין וועלדער מעהר אין די הענד אריין ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעוועדענדע, אַלע געשעפטען זענען דען גלייך? אָט האָבען מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַווקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט, אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצען! ס׳איז גאָר אַ סברה, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויסוואַרפען אַ מיליאָן פּוד נאַפט אין איין טאָג!“... — אויב אַזוי, זאָג איך, זענט איהר פון מיינע מענשען; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט! אָט דאָס גיט אַהער! און מיר זענען אַוועק אַלע דריי אין דער „אידישער מאַלאַטשנע“ (איך

געה שוין מעהר ניט צו סעמעדעני'ן, ווייל דארט טרייבט מען ארויס, נעה איך שוין אין דער „אידישער מאלאטשנע“, פארט היימליכער, צווישען אידען, מע קאן זיצען און רעדען און טהון וואס מע וויל), און דארט האבען מיר ארומגערעדט דאס געשעפט און געשלאסען שותפות, און אז ס'איז געקומען צום צעשרייבען זיך, האבען זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אז ביי דעם געשעפט ארבייטען נאך עטליכע שותפים: איינער מיט גראבע ליפען, דער אנדערער א געלער, ער האנדעלט מיט זייגערלעך, א מורא'דיגער בעל־מגזם, גאט זאל שומר ומציל זיין, און איינער מיט א רויטער נאז מיט וויימ־פערלעך, אויך א ווילדער בעל־מגזם, און נאך איינער, איין אלמן. אז איך האב דערהערט אזוי פיעל שותפים, איז דאס מיר אפילו ניט אזוי געפעלען. טענדערוועראנדע האט אבער איבער מיר אזוי לאנג גערעדט און דערצעהלט משלים, אז איך האב געמוזט מוסכם ווער־רען, מיר זאלען זיך אלע צעשרייבען אויף פאפיער. געוויינטליך, צווישען שותפים מוזען דאך זיין טענות; איטליכער האט געדרונ־גען, אז איהם קומט א גרעסערער חלק. גאט זאל מיר נאר מצליח זיין, איך זאל שוין מיט'ן אנדערען צד זיין אזוי פארטיג, ווי איך בין פארטיג מיט די מעקלערס, וועט, אם ירצה השם, זיין גארניט שלעכט. ווארום ביי אט אזא מין געשעפט ווי אזוי פערדיענט מען ניט חאטש א מיליאן קארבען? עס איז ביי מיר געבליבען, אם ירצה השם, בלי נדר, טאמער ווערד דאס געשעפט, דינג איך מיר באלד א קאנטארעל אויף ניקאלאיעווסקי און איך ווער מיט גאט'ס הילף א גרויסער מעקלער. און מחמת איך בין פערנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען, עס זאל זיין מיט געזונד און מיט הצלחה. לאז גריסען די קינדערלעך זאלען לעבען און איטליכען בעזונדער נאר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איך האָב אין זינען געהאַט דיר שריי־בען עפּיס זעהר אַ נויטיגס, האָב איך פערגעסען וואָס. לאָז איך שוין, אם ירצה השם, אויפ'ן צווייטען מאָל.

הנ"ל.

XX.

שיינה־ש'ינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר אין קורצען, וואָרום איך האָב שוין קיין כח ניט מיט דיר צו רעדען. ס'איז ווי איין ארבעס אין דער וואַנד. ווי זאָגט די מאַמע: „שפּיעל דעם חתן וויינענדיגס, ער האָט זיך זיינס אין זינען"... ביזט טאַקי אוודאי אַ גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, וואָרום דו שטעהסט דאָך ביי בראָצקי'ן ביי דער טהיר, און סע קישעט ביי דיר מיט מיליאָנען, נאָר נאָך אַלעמען זאָלסט דו ניט זיין ביי זיך אַזוי גדול'דיג. די מילאָנען זענען נאָך לעת־עתה ביי בראָצקי'ן, ניט ביי דיר, און עס קאָן זיך אויסלאָזען, אַז די ערד, וואָס שפּריצט מיט שמן־זית, זאָל גאָר שפּריצען מיט „מים־אחרונים־וואַסער", און אַז עס וועט קומען צו עפּיס, וועט זיך אויס־לאָזען מיט פּעטש, און וועמען וועט מען פּאַטשען? — דיך! על כן איז מיין עצה, אַז דו זאָלסט זיך בעצייטענס ארויסחאַפּען פון דיאַרטען און קומען אהיים. זאָלסט פערגעסען, וואָס ס'איז געוועזען ביז אהער, טאָמער האָב איך דיך אמאָל אָנגעריהרט מיט אַ וואָרט. זוי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ פּאַטש פון אַ פריינד, איידער אַ קוש פון אַ פיינד"... און קלאַפּ אַ טעלעגראַם און קום צו פאָהרען

וואָס גיכער, און לאָם איך פּטור ווערען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

איך קאָן דיר דערצעהלען אַ נייעס, וואָס ביי אונז האָט זיך פערלאָפען, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מאיר־מאָטעל משה־מאיר׳ס. האָט ער אַ טעכטערעל ראַצעל, איז דאָס אַ ראַצעל פון גאָט, אַ גאַנצע געיורענע, אַ געבילבעטע מאַמזעל, שיט מיט פראַנצויזיש, קלאָפּט אויפ׳ן טאַפּטשאַן, געהט זיך ניט צענויף מיט קיינעם. אַ קליינינגקייט, זי קומט אַרויס אַזש פון קצבים! ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אָבות איז קיין קאַטאָוועס"... הכלל, מע רעדט איהר שדוכים פון דער וועלט, און זי פערעבענדיוועט נאָך; וואָס מע ווייזט איהר, געפעלט איהר ניט. זי וויל אַ חתן דוקא מיט אַלע מעלות; ער זאָל זיין אי שען, אי קלוג, אי רייך — דאָס טע־לערעל פונ׳ם הימעל! שדכנים האָבען געאַרבייט אויף אַלע כלים און מע האָט איהר אַראָפּגעבראַכט אַ חתן, איין אַנטיק, זאָגט מען, אַ קאַרעפּירער אתרוג, און דוקא פון אַ קליין שטעדטעל, פון אוור־ריטש! צענויפגעפאָהרען זיך, האָט מען, געוויינטליך, אַריינגעלאָזט חתן־כלה אין אַ בעזונדער חדר, זיי זאָלען זיך אָנקוקען. רופט זיך אָן די כלה צום חתן: „וואָס האַרכט מען ביי אייך מכח דריי־פוס׳ען?" מאַכט ער צו איהר: „מכח וואָסער דרייפוס׳ען?" רופט זי זיך אָן צו איהם: „איהר ווייסט ניט וואָסער דרייפוס?" מאַכט ער: „ניין. מיט וואָס האַנדעלט ער?"... איז זי באַלד אַרויסגע־לאָפען פונ׳ם חדר און איז געפאַלען חלשות, און דער חתן האָט נעבאָך בחרפה געמוזט אָוועקפאָהרען צוריק קיין אָווריטש — אַ מכה איהם, אַ מכה איהר, אַ מכה זיי ביידען! איך בעט דיך, מאַך מיר קלאָר, ביזט דאָך צווישען מענשען: ווער איז אָט דער דריי־פוס, וואָס עס קאָכט מיט איהם אַזוי די וועלט?

XXI.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז מיט בראָצקי'ן האָב איך מיך צע־גאַנגען. דאָס הייסט, מיר האָבען זיך חלילה נישט געקריעגט, נאָר איך האָב אויפגעהערט געהן אהין — וואָס איז מיר בראָצקי, אז איך שפּאַר שוין גאָר אָן צו רויטשילד'ען קיין פּאַריזש ?! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען, ווי קום איך, מנחם-מענדעל, צו רויטשילד'ען אַזש קיין פּאַריזש ? איז דער תירוץ טאַקי : וויעדער קאַווקאַז און וויע־דער נאַפּט ! אַלע נאַפּטען, וואָס אויף קאַווקאַז, זענען זיינע, און אַליין זיצט ער אין פּאַריזש. בלייבט דאָך די קשיא, ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער ? פאַלט מיר איין אַזאַ מין געדאַנק : פאַר־האַן ביי אונז אויף דער בערזע אַ פויגעל, וואָס ער הייסט טודרוס. אַט דער טודרוס איז געוועזען אַמאָל גאָר אַ גרויסער שפּעגעלאַנט, אַ הייסער, אַ פייעריגער שפּעגעלאַנט. אז דער עולם האָט זיך אָפּ־געשאָקעלט מיט די עטליכע גילדען, זענען אַלע גרויסע שפּעגע־לאַנטען (און איך אויך בתוכם) געוואָרען מעקלערס, און טודרוס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין פּאַריזש און דרעהט דאָרטען די גרעס־טע געשעפטען אויף מיליאָנען ! אויף מיין גליק בעדאַרף אַצינד טודרוס זיין היע אין יעהופּעץ. האָב איך מיך נישט געפוילט און

בין אוועקגעלאָפען צו איהם אהיים און האָב איהם גאַנץ פיין איבער־געגעבען, אז איך האָב אָנגעשמעקט איין ערטעל אויף קאַווקאַז, וואָס שפּריצט מיט נאַפט, און ווערליג מע הייסט זיך געבען דערפאַר א סך געלד, ווייזט אויס, אז דאָס געשעפט פּאַסט גאָר קיין פּאַריזש. רופט זיך אָן צו מיר טודרוס: „איך האָב א קונה!“ פרעג איך: ווער איז דער קונה? מאַכט ער: „רויטשילד“! — איהר קענט זיך, זאָג איך, מיט רויטשילד'ען? „צי איך קען זיך, מאַכט ער, מיט רוטשילד'ען? לאָמיר דאָס, זאָגט ער, ביידע פערמאָגען, וויפיעל געשעפטען איך האָב שוין מיט איהם געמאַכט און וויפיעל געלד איך האָב ביי איהם פערדיענט!“ — האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, אפשר וואָלט איהר זיך מטריח געווען, זאָג איך, אוועקשרייבען צו רויטשילד'ען קיין פּאַריזש? „אוועקשרייבען, מאַכט ער, איז קיין קונץ ניט! אך בין טאַקי מיט איהם ווי אנדערע צוויי, נאָר איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אָן; מע בעדאַרף האָבען איין אָפּיס מיט א פּלאַן, אנדערש קאָן מען ניט“. בקיצור, איך בין אוועק צו מיינע שותפים און האָב איהם געבראַכט פון זיי איין אָפּיס מיט אלע זיעבעצעהן זאַכען. נו, ווי געפעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אזוי מנחם־מענדעל שטעלט צענויף מיט גאָט'ס הילף א געשעפט? השם יתברך זאָל נאָר העלפען, עס זאָל אָנקומען די גוטע תשובה פון רויט־שילד'ען, פערשטעהסט דו שוין, וואָס פאַר א פּנים עס וועלען דע־מאָלט האָבען ביי מיר אלע יעהופּעצער גרויסע מעקלערס? ס'איז נאָר שלעכט דערווייל, וואָס סע פעהלט דאָס מזומנ'ע דרייערעל. זאָלסט זעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי אונז, ווי אזוי די וועלט איז געענגט אין געלד. ממש מע געהט אויס, מע שטאַרבט נאָך א קער־בעל! מע קוקט אַרויס אלע טאָג אויף גרויסע אָנזעצען. נאָר זאָרג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אלץ ביז א צייט; פאַר אונזער עגמת־נפש וועלען מיר, אם ירצה השם, האָבען גרויס נחת. לאָז נאָר אָנ־קומען די גוטע בשורה פון פּאַריזש, וועל איך מיך שוין אַריינכאַ־פּען אין קלייט אַריין, וועל איך שוין אין זינען האָבען, אם ירצה השם, אי זיך, אי דיך, אי די קינדערלעך אלע, זאָלען געזונד זיין.

און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף דרייפוסען, איז דאָס זעהר אַ שענע מעשה. אַזוי איז געוועזען די געשיכטע: אין פּאַריזש איז געווען דרייפוס אַ קאַפּיטאַן, דאָס הייסט, ס'איז געווען אַ קאַפּיטאַן, וואָס האָט געהייסען דרייפוס. און עסטערהאַזי איז געווען אַ מאַיאָר (אַ מאַיאָר איז עלטער פון אַ קאַפּיטאַן, און אפשר, פערקעהרט, אַ קאַפּיטאַן איז עלטער). איז ער געווען, דאָס הייסט דרייפוס, אַ איד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ כריסט. האָט ער אָנגעשריבען די באָרדעראָ. דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבען די באָרדעראָ, און האָט אַרויפגעלעגט די גאַנצע באָד אויף איהם, אויף דרייפוס'ען. איז געגאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פערענטפערען. האָט מען איהם גע'משפט, ער זאָל זיצען אייביג אויף איין אינזעל אין מיטען ים איינער אַליין פערשפּאַרט. איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ גוואַלד, און האָט אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז סטייטש, ער ווייסט פאַר קלאָר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבען די באָרדעראָ; וואָס האָט איהר צו איהם, ס'איז גאָר דעם מאַיאָר'ס אַרבייט, עסטערהאַזי'ס! איז מען געגאַנגען און מע האָט איהם גע'משפט, ער זאָל אויך זיצען. האָט ער זיך מיישב געווען, טאַקי זאָלאַ, און איז גאָר אַנטלאָפען. איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבען שרייען און ליאַרעמען. איז אַרויסגעשפּרונגען מערסי, דוקא אַ גענעראַל, און נאָך איינער ראַזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלען, און האָבען

געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוס'ען. איז געוואָרען אַ געפילדער צווישען די פראַנצויזלעך, מע זאָל איהם אראָפּברענגען, טאַקי דריי־פוס'ען. האָט מען איהם געבראַכט צו פיהרען קיין רען אויפ'ן משפט. איז געקומען צו פאָהרען איין אדוואָקאַט פון פּאַריזש. האָט מען איהם געוואָלט שיסען. האָט מען איהם געשאָסען פון הינטען. האָט ער געמאַכט פון אַלע גענעראַלען אַ פלעדערוויש. און דרייפוס'ען האָט מען פון דעסטוועגען ווידער אַ מאָל פער'משפט. נאָר מע האָט איהם אָבער באַלד ארויסגעלאָזט. דאָס הייסט, יאָ שולדיג, און פאָרט ניט שולדיג — און רוף אונז קנאַקניסעל!... הײנט פער־שטעהסט דו שוין די מעשה מיט דרייפוס'ען?

הנ"ל.

XXII

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז דו ביזט ניט ווייט פון אַ משוגענעם, עס געהט דיר אָפּ נאָר איין זאַך — נעמען אַ שטעקען און לויפען איבער די גאַסען! האָסט דו געהערט אַביסעל אַ גדולה: ער שפּריצט מיט גאָז, פליהט קיין פּאַריזש, וואַרפט מיט מיליאָנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופּעצער נגידים. ז י י האָבען קיין געלד ניט, און ע ר האָט קיין געלד ניט. ווי זאָגט די מאַמע: „בין איך מיר אויך אַ בהמה און פּגר אין דער טשערע־דע"... געדענק מיין וואָרט, מענדעל, אַז מע וועט דיך ברענגען אַהיים אָדער אין קייטען, אָדער אין אַ ליילעך, אַזוי ווי דו ביזט ווערטה, בכדי דו זאָלסט געדענקען, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונ־דערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס פערשטעהט מעהר פון דיר. און פּאַר דיינע מתנות, מענדעל, וואָס דו ווילסט מיר אָנגעמען, דאַנק איך דיר זעהר. לאָז זיי גאָט העלפען אַזעלכע קונים אַ סך ווי דו מיט דיינע שותפים די ליגנערס, וואָס פערדיענען מילי־מיליאָסען און פּגר'ען פּאַר אַ גראָשען, הלואי ווייטער ניט ערגער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליס

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה - ש י י נ ד ע ל.

די מעשה פון דרייפוס'ען, וואָס דו האָסט מיר בעשריבען, זאָל איך אזוי וויסען בייז, ווי איך פערשטעה אפילו איין וואָרט! ווי קומט אַ איד זיין אַ קאַפּיטאַן, און וואָס פאַר אַ מין ב אָ נ ד ע ר אָ, וואָס איינער לעגט אַרויף אויף דעם אַנדערען? צו וואָס האָט דער ז אָ ל ע בעדאַרפט אַנטלויפען, און וואָס האָט מען איהם געוואָלט שיסען, און פאַר וואָס עפּיס פון הינטען, נישט פון פאָרענט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציעגען זאָלען אזוי וויסען פון פרעמדע געדט־נער, ווי ער ווייסט וואָס סע טהוט זיך מיט איהם“...

XXIII.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אַז דאָס קאַווקאַז האָט געמענגט אַריין אין דער ערד אַריין איידער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר נישט בעווייזען אויף דער בערזע! וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פּשוטע מעשה: נעכטען קום איך אַרויס אויף דער בער־זע, געהט מיר אַקעגען ט ו ד ר ו ס און מאַכט צו מיר: „הערט נאָר, רב איד, וואו איז ערגיץ אייער קאַווקאַז?" — קאַווקאַז, זאָג איך, איז אויף קאַווקאַז, וואָס איז דען? „איך האָב, מאַכט ער, נאָכגע־דאַכט אויף דער לאַנדקאַרט, וואו געפינט זיך ערגיץ אייער געשעפט, לאָזט זיך אויס, אַז די שטאָדט, וואָס איהר האָט דאָרטען אָנגערו־פען, איז אַ נעכטיגער טאָג". — וואָס הייסט, זאָג איך, אַ נעכטיגער טאָג? „אָט דאָס הייסט, זאָגט ער, ס'איז גאָר אַזאַ שטאָדט נישטאָ אויף דער וועלט. עפּיס אַ נאָמען פון דער הגדה... ווי נעמט דאָס אַ איד, זאָגט ער, און לעגט פאַר אַ געשעפט, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? און נאָך וועמען? רויטשילד'ען! איהר ווייסט, זאָגט ער, ווער רויטשילד איז?!" — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל איך ניט וויסען? איך וויים זעהר גוט, זאָג איך, ו ו ע ר ר ו י ט־ש י ל ד א י ז, נאָר וואָס בין איך, זאָג איך, שולדיג? מע האָט

מ י ר געזאָגט, האָב איך אַ י י ך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לויפֿען זוכען די ט ע נ ד ע ו ו ע ר ע נ ד ע און האָב איהם געפֿונען אין דער „אידישער מאַלאָטשנע“, דאָרט, וואו אַלע אידען זיצען, און האָב איהם גענומען אויפ’ן צימבעל: — זאָגט מיר נאָר, ט ע נ ד ע ו ו ע ר ע נ ד ע סערדצע, וואו געפֿינט זיך ערגיץ דאָס געשעפֿט אונזערס? „ס’אַ משל, מאַכט ער, דאָס געשעפֿט איז דאָך ביי אַייך, א י ה ר האָט דאָך דעם קונה!“ — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך; איך מיין דאָס געשעפֿט גופֿא, וואו שטעקט דאָס ערגיץ, אין וואָסערע מקומות, ווי אַזוי פֿאָהרט מען אַהינצוצו, דורך וואָס פֿאַר אַ שטאָדט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס בעדאַרף וויסען דער שותּף מיינער“. זענען מיר געגאַנגען ביידע זוכען דעם שותּף. זאָגט אָבער דער שותּף, אַז איהם האָט געזאָגט דער, וואָס מיט דער ר ו י ט ע ר נ אָ ז. און די ר ו י ט ע נ אָ ז זאָגט, אַז ער ווייסט ניט פֿון קיין פּותר און פֿון קיין חלום; ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פֿון יענעם מעקלער, וואָס מיט די ג ר אָ ב ע ל י פּ ע ן, אַז די ט ע נ ד ע ו ו ע ר ע נ ד ע האָט אַ געשעפֿט אויף ק אַ ו ו ק אַ ז, נאָר ו ו א ו ק אַ ו ו ק אַ ז און ו ו אָ ס ק אַ ו ו ק אַ ז — ווייסט ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט וויסען פֿון קיין שלעכטס! הקיצור, מע האָט זיך געוואָלט דערגרונטעווען, פֿון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפֿט און ווער האָט דאָס אויפֿגעגעבען, האָט איינער אָנגעוויזען אויפ’ן אַנדערען, דער אויף יענעם און יענער אויף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז ס’איז געבליבען מסתמא, אַז דער גאַנצער חייב בין איך; איך האָב שוין אַזאַ גליק, משטיינס געזאָגט, אַז אומעדום בין איך דאָס כּפּרה־היהנדעל!... הערסט דו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַז ס’איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען זיך בעסער בעגראָבען אַ לעבעדיגער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען, איז לכתחילה, דאַכט זיך, אַלסדינג גוט און שען און פֿיין, אָט־אָט חאַפּ איך דאָס גליק, אָט־אָט איז דאָס ביי מיר אין קעשענע — צום סוף טהוט זיך דאָס ריגדעל אַ דרעה־איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער

טאָג! ניט בעשערט, אפנים, אז איך זאָל אויפקומען פון מעקלע־ריי, האפּען אַ גראָבס און אַנטלויפען! ניט בעשערט, אז מנחם־מענדעל זאָל אויפקומען, ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך איינער שטעה און קוק, ווי די וועלט מאַכט געשעפטען און פערדיענט געלד, און איך דרעה מיך אַרום, ווי אַ פּרעמדער. איך זעה פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זיי נישט האַפּען... איך בין שטענדיג עפּיס ווי אין דרויסען... אפנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגען אויפ'ן ריכטיגען וועג? קיין מענש ווייסט ניט, וואו זיין מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכען, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לאָז גריסען שווער און שוויעגער און שרייב מיר, וואָס מאַכסט דו עפּיס אין געזונד, און קוש די קינדער זאָלען לעבען און געזונד זיין, און שרייב מיר, וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך אין כתרילעווקע?

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. צרות רבים חצי נחמה. אז מע זעהט זיך אָן יענעמס צרות, ווערד אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה. אָט נעם, למשל, דעם אורח, וואָס שטעהט מיט מיר אין איין חדר. געווען אַמאָל אַ פּאָדראַטשיק, זאָגט ער, אַ גביר, אַ בעל־הבית פון הייזער און קלייטען אייגענע, און היינט לאָדט ער זיך מיט „קאַזנאַ“, ער האָפט אויפמאָנען אַ סך געלד, גאָר אַ סך געלד. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשען ביי דער נשמה, האַלט ער זיך אויף לעת־עתה ביי מיר. אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסלאָדען זיין געלד, וועט ער מיך, זאָגט ער, ניט פערגעסען... און נאָך איינער שטעהט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסערער אָרעמאַן פון יענעם: ער איז אַ שרייבער. ער שרייבט אין די בלעטער און מאַכט אַ בוך! דערווייל, ביז זיין בוך וועט פאַרטיג ווערען, האַלט ער זיך אויף מיט אונז

אינאײנעם, און פּאַר רחמנות גיט איהם די בעל־הבית׳טע אַמאָל אַ גלעזעל טיי. און נאָך אײנער האַלט זיך אויף ביי אונז אויף דער אכסניה, אַ מין עני ואביון, דער שרייבער איז אַ הונד קעגען איהם! ווער און וואָס ער איז — ווייס איך אַליין ניט: עפּיס אַ שטיקעל אַגענט, אַ שטיקעל שדכן, אַ שטיקעל פּאַקטיאָר, זינגט ליעדלעך און טרייבט אַרויס מייז, — זעהר אַ פרייליך אידעל, האָט נישט קיין העמד אויפ׳ן לייב און געהט אוים ממש פּאַר אַ שטיקעל ברויט! הכלל, מען זעהט זיך אָן אַזוי פיעל צרות אויף דער וועלט, אַז מע פערגעסט אָן די אייגענע!... געדענק זשע, למען השם, שרייב מיר פון דיין געזונד און פון די קינדער זאָלען געזונד זיין און פון שווער און שוויעגער און פון איטליכען בעזונדער.

הנ״ל.

XXIV.

שיינה־שיינדעל פון כתריליעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואס האב איך דיר געזאגט, דו אפגעריסענער נאר? קושען בעדארפסט דו דאך די ווערטער מיי־נע, ווי זאגט די מאמע: „קוש דעם קאנטשיק, וואס שמייסט דיך!"... האסט זיך שען אויסגעהאנדעלט דארטען, וואס טויג מיר גרויס, און האסט זיך צענויפגעסקאמפאניעט מיט א פיינער חברה שלעק, פאדראטשיקעס, שלעפערס, מחברים, ליעדעלמאכערס, מיי־זענטרייבערס — ניטא ווער ס'זאל לאכען און געזונג! אוודאי דארף מען זיצען צוליעב דעם אין יעהופעץ אויף איין אכסניא און טרענצ־לען קערבלעך! מיר געפעלט נאר, וואס דו ביזט געקומען צום שכל: אפנים, זאגסט דו, ס'איז דיר ניט בעשערט אויפצוקומען דארטען, ווערען א מיליאנשטשיק? ביזט נאך מסופק, מענדעל? איך שריי שוין פון לאנג, אז דו זאלסט זיך ארויסשלאגען פון קאפ די דאזיגע נארישע געדאנקען. לאס איך שוין אזוי זיין בעוואהרענט פון אל־דאס בייז און דו פונ'ם נאר דיינעם, ווי דו ביזט בעוואהרענט פון מיליאנען! פערגעס, מענדעל, אן די מיליאנען, פערגעס, אז ס'איז נאר פאראהן ערגיץ א בראצקי אויף דער וועלט, וועט זיין אז וואהל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואס העכער פון דיר, קוק וואס נידעריגער פון דיר". — אזוי, דאכט זיך, שטעהט געשריבען

אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יעהופעצער פיינע מענש־לעך, וואָס טראַסקען. לאָזען זיי טראַסקען, לאָזען זיי טרישטשען, לאָזען זיי ברעכען רוק און לענד, ווי עס ווינשט דיר הײנט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו זיך עפּים פּלוצים דערמאָנט, מיין טייערער מענדעל, זיך נאָכפרעגען אויף אונזער כתרילעווקע? און וואָס בין איך דיר עפּים געוואָרען אזוי טייער, וואָס דו זאָרגסט זיך אזוי פאַר מיין געזונד? אפנים, דו האָסט זיך טאַקי פאַרט פער־בענגט נאָך אונז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפען, עס וועט זיך אויסהונגערען, וועט דאָס אַליין קומען אהיים"... איך וואַרט אויף אַ דעפּעש פון דיר. אז דו פאַהרסט. שוין צייט, שוין לאַנג צייט — הלואי זאָל דאָס זיין מיין לעצטער בריעף...

סוף פונ'ם דריטען בוך.

א בכבוד'ע פרנסה

מנחם-מענדעל — אַ שרייבער.

געשריבען אין יאָהרען 1903—1909

אַ בכבוד'ע פרנסה

(מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל — אַ ש ר י י ב ע ר).

I.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כּתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אַז איך האָב אוועקגעוואָרפען אַלע געשעפטען, איין עק, אוים בערזע, אוים סעמעדעני, אוים מעק־לעריי — ס'איז גאָלע שווינדעל מיט חאַפּעריי, מיט בזיונות, מיט דער שוואַרציאָהר ווייסט וואָס! איך האָב שוין היינט אַ נייע פּרנסה, אַ שפּאָגעל־נייע פּרנסה, אַביסעל אַ שענערע און אַ לייטי־שערע פּרנסה — איך בין געוואָרען למזל אַ שרייבער. איך שרייב! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען, ווי קום איך צו שרייבעריי? — ס'איז מן השמים.

אויב דו געדענקסט פון מיין לעצטען בריעף, האָב איך מיך דאָ אויף דער אכסניא, וואו איך האַלט סטאַנציע, בעקענט מיט איינעם

א שרייבער, וואָס שרייבט אויף די גאַזעטען, און דערפון טאַקי לעבט ער. דהיינו, ווי אַזוי? ער זעצט זיך אַוועק און שרייבט אָן א זאַך און שיקט עס אַוועק, און מע דרוקט עס אָפּ, און אַז מע דרוקט עס אָפּ, בעקומט ער בעצאָהלט פון דער שורה, א קאָפּיקע א שורה, וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך מיך מיישב געווען: גוואַלד, רבונו־של־עולם, מיט וואָס בין איך ערגער פון איהם? די גרויסע תורה וואָס דאָ איז? דאַכט זיך, איך האָב אויך געלערענט אין א חדר, און א האַנד צום שרייבען האָב איך א שענערע ווי ער, — אפשר וואָלט איך מיך א פּרוב טהון און געבען א שרייב־אַריין אין א אידיש בלאַט? וואָס קומט מיר דערפאַר? קעפּען וועט מען דאָך מיך ניט! ממה נפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — און געה און שרייב אַוועק א בריעף גלייך אין דער רעדאַקציע אַריין, אַזוי און אַזוי, און איך דערצעהל זיי אויס מיין גאַנצע בעגריפיע. ווי אַזוי איך האָב אַמאָל געקנאַקט אויף דער בערזע, אין אָדעס און אין יעהופּעץ, איבערגעדריענט כל העבודה־זרות, געהאַנדעלט און געמעקלערט מיט „לאָנדאָן" און מיט „פּאַפּיערלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאָנען אַריין, געוועזן זיעבען און זיעבעציג מאָל אַט א נגיד און אַט א קבצן, אַט א גביר און אַט איין אביון. הקיצור, איך האָב נישט געזשאַלעוועט מיין טרחה און האָב זיי אַרויסגעשריבען אַלסדינג באריכות, אפשר אויף צעהן זייטלעך. און געבעטען האָב איך זיי, זיי זאָלען מיר ענטפערען, אויב עס געפעלט זיי מיין שרייבעכץ, וועל איך זיי שרייבען און שרייבען. קומט מיר נישט אָן, מיינסט דו, אין אַנדערהאַלבען חדשים אַרום פון דער רעדאַקציע איין ענטפער? זיי שרייבען מיר, אַז מיין שרייבעכץ געפעלט זיי דוקא זעהר גוט, און לעגען מיר פאָר, איך זאָל זיי אַרויסשרייבען די אַלע מיינע בעשרייבעכצען באריכות; און אויב מיינע בעשרייבעכצען וועלען זיין גוט בעשריבען, וועלען זיי מיינע בעשרייבעכצען מיט פערגעניגען אָפּדרוקען אויפ'ן בלאַט און וועלען מיר בעצאָהלען פאַר דער שורה, א קאָפּיקע א שורה. דו פערשטעהסט? וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך

באלד געגעבען א חאפ אויף דער פען, וויפיעל, למשל, קאן איך אנשרייבען? צום אלעם מינדעסטען רעכען איך, אז איך קאן אין א לאנגען זומערדיגען טאג אנשרייבען גוטע טויזענד שורות. מאכט דאס ניט א צעהנערעל א טאג? האבען מיר א קיימא־לן, הייסט דאס, פון כמעט דרייהונדערט רובעל א חודש. נישקשה פון א זשא־לאוואניע, ווי מיינסט דו? און נישט לאנג געטראכט, האב איך מיר געקויפט א פלעשעל טינט מיט א ריז פאפיער און האב מיך אוועק־געזעצט צו דער ארבייט. און מחמת איך האלט סאמע אין רעכטען שרייבען, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אין די ווייטער־דיגע בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינ־דערלעך זאלען לעבען, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בע־זונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. אז דער אויבערשטער וועט העלפען און איך וועל פארטיג מיט מיין בעשרייבעכץ, דאס הייסט, מיט'ן נאמען פונ'ם בעשרייבעכץ, מחמת איך האב נאך ניט קיין נאמען, אזוי שיק איך עס אוועק באלד אהין אין דער רעדאקציע, און בעט, מע זאל דיר ארויסשיקען אויף דיין נאמען קיין כתרילעווקע עט־ליכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אז דו זאלסט אויך הנאה האבען פון מיין איצטיגער פרנסה. ס'איז א ביסעל לייטישער פון מעקלעריי: ביי מעקלעריי הייסט עס „קארטאזש", און ביי שרייבעריי רופט מען דאס „גאנעראר"... א זים קערבעל אט דאס גאנעראר, א גרינגס און א בכבוד'יגס...

הנ"ל.

II.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין ליעבער און מיין בעשערטער, וואָס וועט זיין פון דיר? עס נעמט דאָך דיך קיין קויל נישט! ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען! שיס אין דער וואַנד אריין! די מאַמע זאָל לעבען — איהרע ווערטער מעג מען פערשרייבען: „אַ קראַנקער, זאָגט זי, וועט געזונד ווערען, אַ שכור וועט זיך אויסניכטערען, אַ שוואַרצער וועט וויים ווערען, און אַ נאַרר וועט בלייבען אַ נאַרר“... און זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט! בערעכען זיך, וואָס דו האָסט אָפּגעטהאָן, זינט איך קען דיך פאַר אַ מאַן, אַז אָך און וועה איז מיר, — איז דיר נאָך קאַרג, געהסט דו אויף דער עלטער און פערשטעלסט זיך פאַר אַ מאַרשעליק! אַ „רייבער“ געוואָרען און „רייבט“! און סע געפינען זיך נאָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָס זיי צאָהלען דערפאַר. ווער וויים, וואָס דו קאָנסט מיט דיינע בעשרייבעכצען אָנאַרבייטען חלילה. איך בין שוין אַ געלערנטע. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַר אַ יעשלאָגענעם הונד טאָר מען קיין שטעקען ניט ווייזען“... בראָש קלויבט ער זיך אוים אַלע מאָל גרינגע פרנסות, לופטיגע פויגעלעך. נאָר ניט. ער וועט זיך זיצען אין יעהופּעץ אויף דער סטאַנציע און וועט „רייבען“, און איך וועל זיך וואַלגערען דאָ אין כתרילעווקע

מיט זיינע קינדער און קרענקען אויף דער „פלעגציע"! שוין א וואך דריי, אז זי האט זיך ארייגגעהאפט צו אונז, די „פלעגציע", און וויל גאר נישט ארוים. אויסגעקויקעלט פון קליין ביז גרוים... און וואס דו ביזט מיר מנדר דאס געלד פון דיינע שרייבעכצען, דאנק איך דיר בעצייטענס. דיינע יעהופעצער פיינע בריות מעגען עס פערמאגען אויף איין ווארעמעס, וואס דו וועסט זיך שוין דאר־טען אננעמען „גאלענאר". דו ביזט אליין א ג א ל ע נ א ר, דאס הייסט, פון אויבען ביז אראפ — נארר... און אויב דו ווילסט, איך זאל ניט געהן יונגערהייד פון דער וועלט, און דיינע קינדער זאלען חלילה ניט בלייבען קיין יתומים, זאלסט דו זיך ארויסשלא־גען פונ'ם קאפ אלע דיינע לופטיגע פרנסות מיט דיינע זיסע שריי־בעכצען, און קומען צו פאהרען אמאל אהיים, צו דיין ווייב און קינדער, צו דיינע שוועד און שוויעגער, וועסט דו זיין, אם ירצה־שם, א גאסט, ווי די מאמע זאגט: „באדיי דעם אויווען צעוואל־נערען"... ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

משה דוד דעם קאלעקטאר געדענקסט דו, צי ניין? האט ער זיך מיישב געווען און האט שוין לאנג געווארפען איין אום־חן אויף זיין ווייבעל, געוואלט פטור ווערען פון איהר, ניט געוואוסט ווי אזוי; נעמט ער און פאהרט אוועק אין אמעריקע. האט זי איהם געפאקט ביי דער גרעניץ און געמאכט אזא שקאנדאל, אז ער וועט דאס פערזאגען א צעהנטען. א ליטוואק קאן! מיינע צרות אויף זיין קאפ!

III.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פון׳ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין רעכט. איך שטעה שוין, דאַנקען גאָט, אָפּגעדרוקט אויפ׳ן בלאַט גלייך מיט אַלע שרייבערס און איך פיהל מיך איצטער עפּיס גאָר איין אנדער מענש. די ערשטע מינוט, אַז איך האָב דערזעהן מיין נאָמען אויפ׳ן בלאַט אָפּגעדרוקט: מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל — האָבען זיך מיר אַזש געשטעלט טרערען אין די אויגען. דו מיינסט, מחמת וואָס? נאָר מחמת גוטסקייט, וואָס סע געפינען זיך אַזעלכע גוטע, פיינע, ליטישע מענשען אויף דער וועלט. איך מיין טאַקי די רעדאַקציע. על־פּי שכל דאַרף מען פערשטעהן, אַז איך בין מסתמא ביי איהר נישט קיין בן יחיד, ס׳איז דאָ געגוג שרייבערס אָהן מיר אויך. פון דעסטוועגען, האָט זי זיך ניט געפּוילט און האָט זיך אַוועקגעזעצט און האָט איבערגעלייענט מיין בעשרייבעכץ, ווי עס זעהט אויס, פון טאָוועל ביז טאָוועל, און ענטפערען ענטפערט זי מיר אין בלאַט, דאָס הייסט, אין ב ר י ע פ ק א ס ט ע ן, אַז מיין בעשרייבעכץ איז איהר געפעלען, נאָר ס׳איז אַביסעל צו לאַנג — איז נומער איינס. והשנית, פערלאַנגט זי פון מיר, איך זאָל איהר ניט אויסטראַכטען מעשיות פון׳ם קאָפּ; זי וויל נישט מעהר בלתי איך

זאָל איהר שילדערען (אזוי טאַקי מיט דעם לשון) דאָס לעבען פון דער שטאָדט יעהופּעץ מיט אַלע איהרע טיפּען. די משמעות, אז זי וויל וויסען, וואָס ביי אונז אין יעהופּעץ טהוט זיך, וואָרום וואָס דען איז דער פּשט „טיפּען“?... איאָ, איין איידעלקייט פון א רעדאַקציע? קאָן מען דאָך שוין אזוי גראָב ניט זיין און ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען. האָב איך אויסגעטהאָן די קאָפּאָטע און איך האָב מיך אוועקגעזעצט און איך שרייב איהר — שוין דער דריטער טאָג, אז איך שרייב און שרייב, און סע הערט זיך גאָר ניט אויף צו שרייבען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען מיט מיין שריי־בען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם־מענדעל.

עיקר שכחתי. איך בעט דיך, שרייב מיר, צי האָסט דו מקבל געווען עפּיס מעות פון דער רעדאַקציע? מחמת איך האָב זי געבעטען, אז זי זאָל דיר שיקען דערוויילע, עד לחשבון, עפּיס אַזעלכע עטליכע קערבלעך. ממה־נפשך, א רענדעל אַראָפּ, א רענ־דעל אַרויף — מיר וועלען זיך מיט איהר אויסרעכענען.

הנ"ל.

IV.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז איך שפיי שוין מיט בלוט פון דיינע זיסע בריוולעך. ווער איז דאס דארטען אט די יפהפיה דיינע, וואס דו האסט אויסגעטהאן צוליעב איהר די קאפאטע און ביזט געווארען מיט איהר קוצעניר־מוצעניו? לאז זי דיר ברענען אויפ'ן פייער אינאיינעם מיט איהר געלד. איך דארף זי אויף סים־סאט כפרות, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „שענק מיר ניט דיין האניג און געב מיר ניט דיין בים"... מאהל דיר, דיין רעדאקציע מעג שוין דעמאלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקען מעות — מיאוס און מאוס זענען מיר שוין געווארען דיינע שרייבעכצען, וואס דו שרייבסט מיר. און אויב אפילו ס'איז מיר שוין בעשערט, אז מיין מאן זאל זיין א שרייבער, פערשטעה איך ניט, וואס דארף מען צוליעב דעם זיצען אין יעהופעץ? ניטא קיין טינט אין כתרילעווקע? נאר מסתמא מוז דאך דא זיין עפיס א הינטער־פיסעל, א שמד־שטיק, ווי זאגט די מאמע: „צעביים דעם עפעל, וועסט דו געפינען א ווארעם"... לכן, בעלי היקר, נעם צענויף דיינע שרייבעכצען און קום צו פאהרען אהיים גאר אהן א שום תירוץ. ווארום איך קאן ניט צוזעהן דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגען זיך נאך אלע מאל: ווען קומט דער טאטע? לעג איך זיי אפ פון

פסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פסח. ווער שמועסט, משה־
הערשעלי, מיר זאָל זיין וואָס פאַר אַ חכם דאָס איז, קליגער פונ'ם
טאַטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק היינט און
אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

וואָס זאָגסט דו אויף מיין בריינדלען? זי גט זיך שוין מיט'ן
צווייטען מאַן. קיינער ווייסט ניט, איבער וואָס. נאָר בסוד האָט
ער מיר בעוויזען אַ האַנד פול מיט בלויע צייכענס. ער איז איהר
מוחל, זאָגט ער, דעם נדן מיט איהר ציערונג, אבי פטור ווערען פון
אַ שלאַק. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ לויט מזל איידער אַ פונט
גאָלד"... אונזער גאַנצע משפחה האָט נישט קיין גליק צו מאַנען...

V.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז איך האָב שוין אויסגעשריבען צוויי פּלעשלעך טינט, איך האָלט שוין ביי'ם דריטען. אַ קליינינ־קייט — בעשרייבען אַזאַ שטאָדט, ווי יעהופּעץ! אָנהויבען האָב איך אָנגעהויבען פון דער אכסניא, דאָרט וואו איך האַלט סטאַנציע, און האָב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הבית'טע. וועסט דו דאָך פרעגען: וואָס עפּיס צו דער בעל־הבית'טע? ווייל ס'איז ניטאָ קיין בעל־הבית; זי איז איין אלמנה שוין פון דרייצעהן יאָהר. דער מאַן איהרער איז געוועזן אַ סאָלדאַט, און זי איז געוועזן ביי איהם דאָס אַנדערע ווייב. געגומען האָט זי איהם, זאָגט זי, צו־ליעב דעם, זי זאָל מעגען נאָכדעם, אינ'ם זכות פון איהר מאַן, וואָה־נען דאָ אין יעהופּעץ, און האָט געהאַט מיט איהם, זאָגט זי, אַ לע־בען — אז אָך און וועה אויף אַלע שונאים, וואָרום זי איז געוועזן סך־הכל יונגער פון איהם מיט גוטע צוואַנציג יאָהר, און זי איז גע־ווען, זאָגט זי, אַ בילד־פּארשוין מיידעלוויז; אַלע מאַנסבילען, אי־דען און כריסטען, זענען געוועזן נאָך איהר די כפרה... און איצט דאַרף זי אַרויסקוקען, טאָמער וועט זיך מנחם־מענדלען פערגלוס־טען אַ מאָל עסען אַ באָרשט, אָדער אַ שטיקעל פלייש מיט חריין,

און דערפון אויסהאַלטען אַ זוהן אַ גימנאַזיסט און אַ טאָכטער אַ גימנאַזיסטקע, וואָס טהון טהוען זיי גאָרנישט, העלפען איהר ניט פון דאַנען אַהין, און מע קוקט אַרויס, אַז די מאַמע זאָל צוטראָגען דאָס גרייטע גלייך אין מויל, אין דער פריה דאָס גלעזעל קאַווע אין בעט אַריין, און שפּעטער, געקומען פון דער גימנאַזיע, איז נישט געפּרעגט, צי ס'איז דאָ פאַר וואָס, צי ס'איז ניטאָ פאַר וואָס — דער אָנבייסען מוז שטעהן אויפ'ן טיש, און טאָמער נישט אַזוי גיך — איז הימעל עפען זיך. אָט אַזעלכע קינדער זענען דאָס. אַנומעלטען האָט זיך דאָס מיידעל, די גימנאַזיסטקע, אין דער פריה צעשריגען, למאַי ס'איז ניטאָ קיין זייף, און איז אַריינגעלאָפען האַלב נאַקעט, מיט'ן גאַנצען האַלז אין דרויסען, אין שטוב אַריין צו די אורחים, וואָס זענען געזעסען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, און האָט זיך צעלאָזט אויף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטווע!“ האָבען מיר זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען זי גענומען שטראָפען: סטייטש, אָט דערויף שטודירט מען אין די גימנאַזיעס? „לא־די, זאָג איך, וואָס די מאַמע דיינע האָרעוועט אַזוי, פּוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפסט...“ אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהויבען זאָגען מוסר, אַז סע פאַלט ניט אָן אויף מיר דאָס בחור'על: „אַ וואָס קאַקאַיאַ דיעלאָ!“... און האָט מיך גענומען באָדען, ווי אַ רעכטער עזות־פּנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פערדראָסען און איך האָב אַרומגעשריבען די דאָזיגע אלמנה נעבאַך מיט איהרע שענע קינדער, און איך פערהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקען, וועט דאָס זיין דער בעסטער מוסר. די וועלט איז געגנוג גרויס! ס'איז פאַרהאַן מסתמא נאָך אַזעלכע אָרעמע אַלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטען און גימנאַזיסטקעס, וואָס טהוען זייערע מוטערס צום טוידט... היינט פערשטעהסט דו שוין, זוגתי היקרה, פאַר וואָס מע צאָהלט מיר געלד? און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת-עתה

לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך זאָלען לעבען, און שווער און שוויעגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל .

ע י ק ר ש כ ח ת י . וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעדאַקציע, האָסט דו, אפּנים, ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז. א רעדאַקציע איז ניט איין מענש, נאָר עטליכע מענשען, וואָס האָבען זיך צענויפגעלעגט און געבען־ארויס אַלע אינאיינעם א גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעדט און מע לייזט פאַר איהר געלד. נאָר אַזוי ווי א גאַזעט דאַרף האָבען שטאָף, בעט אונז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלען שרייבען, און צאָהלט אונז דערפאַר געלד. טהוען מיר איהר צוליעב, דאָס הייסט, מיר שרייבען, און זי דרוקט. היינט פערשטעהסט דו שוין, וואָס דאָס איז פאַר א געשעפט?

ה נ " ל .

VI.

שייגה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב געלייענט דיין בריעף און נישט געגלויבט מיינע אויגען. אַ בייזער חלום און נענוג. געפונען אַ נויטיגע זאַך צו בעשרייבען! איין אַלמנה האָט איהם גאָט בעשערט מיט קינדער, דער רוח ווייסט וואָסערע — און ער לעגט אויף איהר רחמנות און מאַכט פון איהר אַ גאַנצען צימעס. ווען איך בין אויף דיין אָרט אין יעהופּעץ, וואָלט איך דאָס בחור'על אַנדערש בעשריבען, און די מויד מיט די נאַקעטע פּלייצעס וואָלט איך אַוועקגעזעצט אין קיך, אויף דער פליישיגער באַנק, לאָז זי שיילען קאַרטאָפּלים, ניט איך זאָל זיי זאָגען מוסר. אַ מוסר־זאָגער געוואָרען מיין מאַן, אַ בעל־דרש'ער, און מע צאָהלט איהם, זאָגט ער, דערפאַר געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַרהאַן אַלערליי משוגעים אויף דער וועלט"... מיר דאַכט, אַז איידער אַריינקוקען אין פרעמדע טעפּ און מישען זיך צו יענעמס קינדער, איז גלייכער, עס זאָל דאַרען דער קאָפּ פאַר אייגענע. דו קעהרסט, דאַכט זיך, אָן דיינע קינדער אַ טאַטע, צי ניין? זאָלסט הערען, ווי משה־הערשעלי לערענט שוין קמץ־אַלף — מעג דיין יעהופּעצער אַלמנה מיט דער רעדאַקציע אינאיינעם זיין פאַר איהם די כפרה. ס'זאָל מיר זיין גוט אויפ'ן האַרצען, וואָלט איך איהם אַראָפּגענומען אַ פּאַטאַ־

גראַפיע מיט די איבעריגע קינדער און וואָלט דיר אָוועקגעשיקט אַהין, זאָלסט חאָטש זעהן, ווענמען דו האָסט פערביטען אויף אלמנות מיט רעדאַקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

VII.

מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אַז איך בין שוין מיט דער בעל־הבית'טע פאַרטיג און האָב מיך גענומען צו די אורחים פון דער אכסניא, דאָס הייסט, איך בעשרייב אַלע שלים־מזל'ען, וואָס שטעהען מיט מיר אויף איין סטאַנציע. איך קאָן מיך בעריהמען, אַז ס'איז מיר, קיין עין־הרע, געראָטען. איין שלים־מזל גרעסער פון'ם אַנדערען. נאָר דער גרעסטער פון אַלע איז דער, וואָס מע רופט איהם ביי אונז „דער מוצלח". פון איהם איז דאָ אַזוי פיעל צו שרייבען, אַז ס'וועט ניט קלעקען ניט קיין פּאַפּיער, ניט קיין טינט. אַליין איז דער יונגערמאַן פון „שוואַנעץ, איין איידעם איז ער געוועזן פריהער אַ לאַדיזשינער און נאָכדעם אַ סאַראָקער, בעזעצט האָט ער זיך אין קאַטערינעסלאַוו, און דאָרט איז ער ארויסגעפאָהרען מיט'ן ערשטען געשעפט, אָנגעהויבען האַנדלען מיט גאָלד, „דאָס הייסט, חברה האָבען איהם פערקויפט עטליכע זעקלעך גאָלד, צוגענומען דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ'ס, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז געהאַנדעלט האָט ער זאמד. איז איהם געוואָרען שלעכט, „זאָטש

וואַרף זיך אַ לעבעדיגער אין ניעפּער אַריין, האָט ער גענומען דאָס שטעקעל, אַרויס אויף דער בערזע, צענויפגעפיהרט אַ וואַנד מיט אַ וואַנד, געמאַכט עטליכע קערבלעך און מודיע געווען אין די גאַזעטען, אַז ער זוכט אַ געשעפט מיט אַ שותף. ס'האָט לאַנג ניט געדויערט, האָט זיך אָפּגעזוכט אַ שותף מיט אַיין אַייזענגעשעפט, דאָס הייסט, ער האָט געקויפט מיט'ן שותף אַ שטיקעל ערד ביי קריוואָראָג, עפרות זהב. מע האָט זיי געוואָלט געבען דערפאַר כמה אַלפים אָפּטרעט־געלד. האָט ער געזאָגט: אָדער אַ האַלבען מיליאָן, אָדער גאָרניט. איז געוואָרען גאָרניט. האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן צו ערד־קויהלען, דערטאַפּט אַ אינזשינער אַ דייטש, דאָס הייסט, אַ איד וואָס רעדט דייטש, און האָט געדונגען מיט איהם אַ שאַכטע, און דוקא אין גלייכען געלד, און מע האָט זיך אַוועקגעשטעלט צו דער אַרבייט, גראָבען קויהלען. האָט זיך געעפענט אַ קוואַל, מע ווייסט ניט פון וואַנען, אַ מבול. האָט מען אַוועקגעשטעלט צוויי מאַשינעס אויף אויספּאָמפּען דאָס וואַסער. אָט פּאָמפּעט מען, אָט קומט אָן נאָך — אַ מעשה אָהן אַיין עק. האָט ער אַ שפּיי געטהאָן אויפ'ן דייטש און האָט זיך בעקענט מיט אַ אידען, וואָס קויפט צענויף אייער, אָנגעשלאָגענע, ניט קיין פרישע, און מאַכט פון די נעלעכלעך עפּים אַ מין זאַך, איך האָב פערגעסען ווי אַזוי מע רופט דאָס. דאַרף זיך טרעפען, אויף זיין גליק פּלאַצט אַ מאַשינע, און דער איד מאַכט פּליטה און לאָזט איהם איבער איינעם אַליין מיט די צעשפּאָלטענע אייער. האָבען זיי בעקומען אַזאַ ריח, אַז מע האָט איהם געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל. האָט ער געמוזט איינמאָל ביי־נאַכט אַרויסשפּרינגען דורך אַ פענסטער און מאַכען אַ ויברח — און לאָז זיך קאַטערינעסלאַוו האַלטען מיט די אייער. אַביסעל געלד האָט ער געהאַט, איז ער אַוועק פון דאָרטען קיין קרעמענטשוק און האָט געעפענט מיט איינעם בשותפות אַ פאַבריקע פון גילזעס. בעדאַרף ער אָנטרעפען אויף אַ שותף, וואָס איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון שאַך, און אַזוי ווי ער אַליין איז אויך אַ ליעבהאָבער פון שאָך, ער קאָן אַוועקזיצען, זאָגט ער, אַ טאָג מיט אַ נאַכט, ניט עסען, ניט

טרינקען, ניט שלאָפען, אבי שפּיעלען אין שאָך. האָבען זייביידע אזוי לאנג געשפּיעלט אין שאָך, ביז זיי זענען געבליבען ביי די לעדיגע קעסטלעך אָהן גילזעס. וואו זענען אהינגעקומען די גילזעס — ווייסט מען ניט. דערווייל האָט ער דערהערט, אז איינער איין אַפּטייקער אין א קליין שטעדטעל ניט ווייט פון קרעמענטשוק פערקויפט־אויס א גאַנצע קראָם מיט פערשיעדענע סחורות בזיל הזול. טאַקי א כשר'ע מציאה. איז ער אוועק און האָט אָפּגעהאַנדעלט בחצי־חנם דאָס גאַנצע ראַמשעל און האָט זיך גענומען פּאַקעווען די סחורה, און ס'איז איהם געשטאַנען דערביי פערדיענען א מטמון מיט געלד. דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק, אז צווישען די סחורה זאָל זיך געפינען א קעסטעל פּולווער. האָט זיך מיישב געווען דאָס קעסטעל פּולווער, פאָהרענדיג אין וואַגאָן, און טהוט א שאָס און צעשיסט דעם וואַגאָן און שיסט אָפּ א פוס דעם קאָנדוקטאָר — ער איז קוים אַרויס מיט'ן לעבען. וואָס זאָגסט דו אויף דעם „מוצלח“? ער זאָגט אַליין אויף זיך, אז ער טהוט א קוק אריין אין טייך אריין — פּגר'ען אויס אַלע פיש. ווי דו קוקסט איהם אָן, איז ער צו די צרות נאָך א ווערטעל־זאָגער אויך. אַליין איז דאָס א קליינטשיקס און א ריהרעוודיגס, מיט ברענענדיגע אויגעלעך. דאָס קאָפּעלישעל איז ביי איהם פערדרוקט אהינטער, די הענד אין די קעשענים, און דער מוח אַרבייט — קאָמבינאַציעס, אָהן א שיעור קאָמבינאַציעס! ער זאָגט, אז ער מוז „נעפּרעמעננאָ“ זיין א מיליאָנער, אַניט — הויבט ער זיך אויף און פאָהרט אוועק קיין אמעריקע. דאָרט האָט ער שוין גאָר קיין דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאָל מיט איהם אויך פאָהרען קיין אמעריקע. ער זאָגט, אז אזעלכע מענשען ווי מיר ווערען אין ערגיץ ניט פערפאַלען. נאָר משוגע וועל איך ווערען — אוועקוואַרפען אזא בכבוד'ע פּרנסה, ווי דאָס שרייבעריי, און פאָהרען זוכען גליקען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די

קינדערלעך, און שווער און שוויגער, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י . איך פערשטעה ניט, פאַר וואָס איך האָב ניט קיין שום ענטפער פון דער רעדאַקציע אויף מיינע ערשטע אַר־בייט, וואָס איך האָב איהר אָוועקגעשיקט. נישט קיין ענטפער, נישט קיין געלד. איך האָב איהר שוין געשריבען דריי בריעף. איך ועבען, אם־ירצה־השם, היינט — מאָרגען האָבען פון איהר תשובה.

הנ"ל.

VIII.

שיינה־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס גלייכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז ווי דו ווערסט נאָר בעקומען דאָס דאָזיגע בריוועל, זאָלסט דו, למען־השם, קומען צו פאָהרען אַהיים, ווארום מיין טאַטע נעבאַך איז מסוכן קראַנק. ס'איז שוין געווען אַ קאָנסיליום פון דאָקטוירים, האָבען זיי געפּור־נען, אַז ער האָט, אַז אָך און וועה, וואַסער אין בויך. די וועהטיגען, וואָס ער טראָגט איבער, איז נישט צו צוזעהן. קאָנסט פערשטעהן, אַז די מאַמע זאָל לעבען איז גאָר נישט צו דערקענען! מע קאָן זאָגען, אַז זי איז זיך מפקיר צוליעב איהם. זי זאָגט: „מיט אַ שכן אַז מע איז אָפּ דרייסיג יאָהר אין איין שטוב איז אויך אַ רחמנות"... און דו זיצסט דאָרטען אין דעם שענעם יעהופּעץ און בע־שרייבסט שלים־מזל'ען, די כפּרה זאָלען זיי זיין פאַר מיין טאַטענ'ס יאַרמעלקע. ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש י י נ ה ־ ש י י נ ד ע ל.

נעדענק זשע, למען־השם, באַלד אַרויספאָהרען און קלאַפּען אַ דעפּעש.

IX.

מנחם־מענדעל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז דיין בריעף איז געווען פאר מיר ווי א פיסטויל אין האַרצען. איך זאָל האָבען פליגלען, וואָלט איך, ווי איין אָדלער, געפלויגען צו אייך קיין כתרילעווקע. האָב איך אָבער ניט מיט וואָס צו ריהרען זיך. דער בעל־הבית'טע פון דער אכסניא בין איך שולדיג, אז די האָר זענען ניט מיינע. א חוץ וואָס איך האָב איהר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ, האָב איך ביי איהר נאָך אלע מאָל איבערגעהאַפּט אויף פּאַפּיער און אויף טינט. איך האָב אַלץ געמיינט — אָט־אָט. אזוי פיעל פּאַפּיער און טינט אויסגענוצט, אזוי פיעל שענע זאַכען אויסגעטראַכט, אָפּגעשריבען זיך אַלע פינגער — און די רעדאַקציע זאָל עס מיר אפילו ענטפער־רען! זי האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואַסער און שווייגט. זעהר ניט שען פון איהר זייט! ממה־נפשך: געפעלט אייך ניט מיין שרייבען, דאַרפט איהר מיר שרייבען, וועל איך אויפהערען שרייבען. יענעמ'ס טרחה איז ביי זיי, אפּנים, בלאָטע. ס'זאָל זיין

איין אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער זיי אויסגעזידעלט אויף אַלע זייטען. אָדער איך זאָל האָבען געלד, וואָלט איך זיי געקלאַפּט אַ דעפּעש: טוידט אָדער רויט!... איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר איבערגעבען דאָס עגמת־נפש מיט דעם האַרצוועהטיג, מיט דעם אַראָפּפּאַלען, וואָס מע איז ביי זיך; עס לעגט זיך גאָר ניט די פּען אויף צו שרייבען מעהר. וואָס דאַרפסט דו אַ סך? איך האָב געבעטען, מע זאָל מיר חאָטש שיקען די גאַזעט אומזיסט, ענטפּערט מען מיר אויך נישט. איך זאָל אין דער צייט געוועזן האַקען האָלץ, וואָלט איך, דאַכט זיך, אויך מעהר פערדיענט. איך ווייס ניט, ווי אַזוי מיט אַנדערע שרייבערס — מיט מיר האָבען זיי זיך בעגאַנגען ערגער, ווי מיט׳ן לעצטען שבלעצטען. צו די בערג טהו איך מיינע אויגען: מ א י ן י ב ו א ע ז ר י — אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען, וואָרום ס׳איז באו מים עד נפש, ערגער קאָן שוין גאָר ניט זיין!... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינ׳ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און זאָל צושיקען דעם שווער אַ רפואה שלמה. גאָט זאָל העלפען, מע זאָל זיך זעהן געזונד אַלע מיט די קינדערלעך, נאָך וועלכע איך בענג זעהר שטאַרק, ממש ער געהט מיר אויס דאָס חיות.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דער בריעף ליגט שוין ביי מיר דעם אַנדערען טאָג, מחמת איך האָב ניט אויף קיין מאַרקע. איך האָב איבערגעטראַכט די גאַנצע צייט, צו וואָס נעמט מען זיך, וואָס טהוט מען און וואָס הויבט מען אָן צו טהון? דאַכט זיך מיר, ס׳איז שוין גאָר נישטאָ אַזאַ פּרנסה אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל מיך אויף איהר ניט וואַרפען. איין זאַך נאָר האָב איך דורכגעלאָזט: שדכנות. עס שטעהט ביי אונז אויף דער אַכסניא אַ איד אַ שדכן, און ווער־ליג ער דערצעהלט, איז ער מאסף ממון. און אַ פּרנסה איז דאָס

אפשר ניט אזא בכבוד'ע, ווי שרייבעריי, אָבער שענער פון מעק־
לעריי איז דאָס געווים. דער עיקר, אבי דער אויבערשטער גיט א
שטיקעלע הצלחה.

ה נ " ל.

X.

שיינה־שיינדעל פון כתריעלווקע צו איהר מאן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדעל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיר ניט וואס צו שרייבען. איך האב געוויזען דיין בריעף דער מאמען, זאגט זי, אז איך בין אליין שולדיג. „ווי אזוי מע בעט זיך, זאגט זי, אזוי ליגט מען... זאלסט געווען, זאגט זי, מיך לאזען זיך מיט איהם אי־בערשרייבען, מיט'ן שענעם „געניידעם", וואלט איך איהם שוין לאנג, זאגט זי, אראפגעבראכט. איך וואלט זיך ניט געפוילט, זאגט זי, און וואלט אליין זיך דורכגעפאהרען נאך איהם. אויף דיין גליק, זאגט זי, וואַרף דער טאטע ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט און מיר ביידע דארפען זיך קוים האלטען אויף די פיס". דאס געלד, וואס איך שיק דיר דא, איז מיין מאמע'ס — און ווייס איהר גוטסקייט. איך בעט גאט, אז מעהר זאל איך פון דיר שוין קיין בריוולעך ניט האבען, און ווי־נאר דו וועסט ארויספאהרען פון יעהופעץ, אזוי זאל זיך עפענען די ערד און איינגעזונקען זאל ווערען די דאזיגע שטאדט, אזוי ווי סדום, מיט אלע איהרע גאלדענע געשעפטען, גליקען, מעקלערס, שדכנים, אכסניות, בעלי־בית'טעס, רעדאקציעס, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה־שיינדעל.

סוף פונ'ם פיערטען בוך.

עס פיעדעלט נישט

מנחם־מענדעל — א שדכן.

געשריבען אין יאהרען 1900־1909.

עס פיעדעלט נישט

(מנחם־מענדעל — א שדכן).

מנחם־מענדעל פון וועג צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדעל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז עס פיעדעלט נישט, עס געהט נישט, חאטש צערייס זיך. תיכף ומיד ווי איך האב מקבל געוועזן פון דיר די צוגעשיקטע עטליכע קערבלעך, האב איך זיך קודם צע־צאהלט אויף דער סטאנציע און האב מיך באלד אנגעהויבען פא־קעווען אין וועג אריין. וואס דארפסט דו מעהר? איך בין שוין אפילו געזעסען אין וואגאן, גענומען א בילעט ביז חוואסטעוו, און פון חוואסטעוו האב איך גערעכענט פאהרען גלייך אהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האבען מיר דאך אבער א שטארקען גאט, וועסט דו הערען, וואס ער טהוט אפ. אנומעלטען האב איך דיר געהאט געשריבען, אז אויף דער אכסניא, דארט וואו איך האב געהאלטען סטאנציע, האט זיך געפונען א איד א שדכן, לייבע לע־בעלסקי הייסט ער, וואס בעריהמט זיך, אז ער טראגט ארום ביי זיך אין בוזעם די גאנצע וועלט און פערדיענט שטיקער גאלד. דער־וויל האט ער בעדארפט אפפאהרען אויף א פאר טעג מכח א גרוי־

סען שידוך; ער האָט בעקומען, זאָגט ער, א „סטראַטשנע דעפּעש".
ער זאָל ניט מעדליוועז, האָט ער איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פּעקעל
זיינס ביי דער בעל־הבית'טע, געבעטען, זי זאָל עס בעהאַלטען ביז
ער וועט קומען צוריק פון'ם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען.
און אזוי ווי דו זעהסט איהם, אזוי האָבען מיר איהם געזעהן.
פאר'ן אוועקפאָהר מאכט צו מיר די בעל־הבית'טע: „איהר פאָהרט
דאָך אויף יענער ליניע, נאָט אייך דעם שדכן'ס פּעקעל, טאָמער
וועט איהר זיך בעגעגענען ערגיץ מיט'ן שלים־מזל, מיט דעם לע־
בעלסקי'ן, וועט איהר איהם אָפּגעבען זיינע שפּאַרגאַלען". זאָג איך:
„וואָס דאַרף איך פרעמדע פּעקלעך?" זאָגט זי: „האָט קיין מורא
ניט; ס'איז ניט קיין געלד, ס'איז פּאַפּיערען, שמות". כך הוה.
שוין זיצענדיג אין וואַגאָן, בינד איך אויף דאָס פּעקעל אויף א
טשיקאַוועסט און טהו א קוק אריין — א גאַנצער אוצר: בריעף
פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאַט כתבים. צווישען
די כתבים — א לאַנג צעטעל אויף לשון־קודש פון חתנים און כלות,
אויסגערעכענט נאָכ'ן אלף־בית; איך געב דאָס דיר איבער אות
באות:

אוורויץ — חוה בת הגביר רב לוי טאַנקינאָג... גרויסיר
מיוחס... אשתו מרים גיטיל... גם כן מיוחסת... הויכי וואוקס...
קראַסאַוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאַנציטין....

באלטי — פייטעל בן הגביר יוסף היטילמאַכיר... משכיל...
ציניסט... גיקאַנציט בוכהאַלטירי... מפּריזעוו אסלאַבאָדעט...
דאַווינט אלע טאָג... וויל מעות...

גלוכיוו — יעפים באָלאָסני... אַפּטייקיר גלות... האָט ליב
יודין... מלוה ברבית... רוצה ברענעטקה...

דובנא — לאה בת הגביר רב מאיר קאָרזיק... משפחה...
קורצי וואוקס... רויטי האָר... מדברת פראַנצויז... יכול ליתן מעות...

הייסין — ליפע בראש... שוואָגיר של איצי קומין... בעל
יועץ בסאַכירני זאַוואָד של רב זלמן ראַדימישליר... בן יחיד... והנער
יפת תואר... ממזר אויגין... רוצה שמאַלץ־גרוב...

וויניעצע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזע... פארט בפאיטאנדיל... גרויסיר פארדיניר... שוה 10 אלפים...

זיטאמער — הנגיד שלמה זלמן טאראטייקי... ב׳ בתולות... קראסאוויצות פרימע... הקטנה מעט גישטופילט... פיאנע דייץ פראנצויז... רוצה גישטודירטע... דעפלאם לאו דוקא...

חמעלניק — הנגידה בתי׳ פלעקיל... אלמנה וואבירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למרן... מעג זיין בלא מעות...

טאלני — הרבני רב אברעמעלי פיינציק... אלמן... חסיד בעל תנ״ך... זוכט אלמנה עם גישעפט...

יאמפעלי — משה ניסיל קימבאק... נגיד חדש... אשתו מרתביילה לאה... ווילין א שידוך כלות הנפש... וויפיל דער צד שכנגדו גיט מתחייב צו גיבין ב׳ פעמים... רח״ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליר ברעבין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המחותנתטי...

כתרילעווקע — רב נתן קורח... גביר ממון קירח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טשירגעניוו ודארווען... שטיליר ווארים... מבקש אנארימי יתומהלי... קראסאוויצה שבקראסאוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נותן בצימביל הולך בטענציל...

ליפאוויץ — בן הגביר לייבוש קאפאטי... פארברענטיר חסיד... נותן אקזאמין על 8 קלאסין... יושב באדעם... שפילט על הפידל ויכול לשון קודש... קראסאוויץ...

מעזביש — רב שמשון שעפסיל שימעליש... אלמן... האט ב׳ בתולות עם ג׳ אלפים... רק מוז קודם אליין חתונה האבין... וויל גם בן בתולה...

נעמערעוו — סמיציק... בערנארט מאסעיוויץ... פון די אמתי סמיציקעס... גרוש סאמעסטאיאטעלני... שפיליר מתמיד בפריווירפאנץ... תקיף אצל נאצאלסטווי... מן היושר בתולה עם ה׳ אלפים אדיר גרושה עם 10 אלפים...

סמילע — פּערילי דאַמה... גרושה עם 10 אלפים... דאַרף אַ משכיל קאָמעסניר...

ענאַטעווקע — הבעל הבית רב מענדי לאַפּיטע... זקן אריביר שבעים... רק האַלטצעך קרעפּקי... מקבר גיווען ג' נשים... וויל בתולה...

פּרילוק — הגומענאַזיסט פּרייטיג... בן הגביר מיכל פּריי־טיג... טראָגט היטיל בבית... שרייבט ניט בשבת... וויל כ' אלפים לא פּחות פּרוטה... כנגד חצי...

צאַויצען — רשימה מן גביר אלמן פּישיר... יושב באַסטרעכאַן... צוגעזאָגט ב' וויגרעזני בילעטין פּערווע זאַיאָם... חוץ רח"ש... צריך לכתוב עוד א' בריוועל... בקשתי לשלוח כ"ה רו"כ אויף הוצאות... לכה"פּ מאַרקעם...

קרימענצוק — משכיל וציניסט סכנת נפשות... מאה קאָמיסים... חכם... חריף בשאָך... ש"ס בעל פּה... קעניר ובעל דברן... וויִרטלזאָגיר אש להבה... כתבא רבא... שמעתי אז ער האָט שי ן חתונה גיהאַט...

ראַדימישל — אייניקיל של רב נפתלי ראַדימישליר... שייך לסאַדיגערי... סאַכירני זאַוואָד... גילדיני פּאָן... חצי חסיד חצי דייץ... קורצי פּאה ולאַנגליכי קאַפּאָטי... קעניר בשפּראַך וקלאָר יורה דעה... יש לו פּעטיר מיליאָנציק וזאַצאָטני קוויטאַנצי... זוכט קראַסאַוויצה משפּחה יחוס ר' אלפים פּאָרטיפּיאַן אָרנטלעך פּראַנ־צויז פּאַריק טאַנצן לעכטבענצן באַרעשני בלא קאַוואַלירן...

שפּאָלי — הגביר המפורסם אליה מצערנאָביל... יושב ביהופּיץ... מעקליר של צוקיר ואימעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באַבישקע... בת יחידה... פּאַרלאַנגט טעלירל מן השמים... קעניר יותר מדאָקטער... באַוואָרנט מפּריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וקלוג כמו שלמה המלך... זינגין ושפּילן על כל הכלים... משפּחה בלא פּלעק... מעות אָהן אַ שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראָצקע... דפקתי דעפּעש לראַדימישל...

ת אָ מ אַ ש פּ אָ — ה׳ בתולות... ג׳ קראַסאָוויצות וב׳ פּאַסקודניצות... און אַלימען אָדיר אַ דאָקטער עם גאַבינעט ומעביל אָדיר אַנאַדוויקאַט עם פּראַקטיקי ביהופיץ... כתבתי כמה בריוולאָך...

זיץ איך מיר אַזוי אין וואַגאָן, מיט׳ן שדכן׳ס פּעקעל הייסטעס, און לייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל דאָס דאָזיגע לשון־קודש׳דיגע צעטעל פון חתנים און כלות, און טראַכט מיר: רבונו של עולם! וויפיעל פּרנסות דער אויבערשטער האָט בעשאַפען אויף דער וועלט פון זיינע אידען׳ס וועגען! אָט, אַשטייגער, דאָס שדכנות. וואָס קאָן זיין, דאַכט מיר, פיינער און לייטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו טהון? מע בעדאַרף נאָר האָבען אַ קלעפּקע אין קאָפּ און קאָנען אויסמאַרקירען מיט׳ן שכל, ווער צו וועמען סע פּאַסט. למשל: אַוורימש האָט אַ מיידעל אַ קראַסאָוויצע מיט פיער טויזענד, וואָס וויל אַ געקאָנטשעטען, האָט באַלטע אַ ציוניסט אַ משכיל, וואָס האָט געקאָנטשעט בוכהאַלטעריע און וויל געלד — איז דאָך דאָס אָנגעמאָסטען! אָדער לאָמיר נעמען טאַלנע: זיצט אַ איד איין אַלמן, וואָס זוכט איין אַלמנה מיט אַ געשעפט — פאַר וואָס זאָל ער זיך ניט מטריח זיין קיין חמעלניק, צו דער אַלמנה בתיה פלעקעל, וואָס זוכט איין אַלמן אָהן געלד, אַבי אַ למדן? הערסט דו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נאָר קאָנען מאַכען קאָנבינאַציעס. ווען איך זאָל געווען געבוירען ווערען אַ שדכן, וואָלט איך אַוועקגעשטעלט דאָס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבען מיט אַלע שדכנים פון דער גאַנצער וועלט, צענויפגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אַוועקגעזעצט צענויפפּאָרען, פריהער אויף פּאַפּיער, געוויינטליך, ד ע ם חתן מיט ד ע ר כלה, ד י כלה מיט ד ע ם חתן, און אין יעדער שטאָדט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותף, וויפיעל שטעדט, אַזוי פיעל שותפים. ממה־נפשך, וויפיעל ס׳וועט זיין, וועט מען זיך טיילען, חצי שלי וחצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט

עפענען א קאנטאר אין יעהופעץ, אדער אין אדעס, האלטען מענ־שען, זיי זאלען זיצען שטענדיג און שרייבען בריוולעך און קלאפען דעפעשען — און איך אליין טהו גאר ניט, נאר איך זיץ מיר און פאר און מאך קאנבינאציעס!

אט אזעלכע מחשבות, פאנטאזיעס, קאנבינאציעס פליהען ביי מיר אין קאפ. טראגט־אן דער גוטער יאהר צו מיר אין וואגאן אריין א נפש, א בעוואכסענעם מיט האר פון אויבען ביז אראפ, שלעפט מיט זיך א זאק און סאפעט ווי א גאנז און רופט זיך אן צו מיר מיט א מאדנע בנעימות׳דיג לשון, גאר ניט ווי געוויינטליך: „יונגערמאן, זאגט ער, אפשר וואלט געווען א סברא, איהר זאלט זיך מיט אייער עלטער מטריח זיין, זאגט ער, א רוק טהון זיך בשעת הדחק א ביסעלע אראפ, בכדי, זאגט ער, אז אזא איד, ווי איך, למשל, זאל האבען די זכיה בעזעצען זיך אויף א רגע מיט אייך בהרחבה אין שכנות?" — „פאר וואס ניט? אך, מיט׳ן גרעסטען כבוד!" — אזוי זאג איך צו איהם און נעם און מאך איהם איין ארט און טהו איהם א פרעג גלאט אזוי, פון יוצא וועגען: „פון וואנעט איז א איד?" — „מאין באתי, הייסט עס? פון קארעץ. — ענטפערט ער מיר. — מיין נאמען איז אשר, און רופען רופט מען מיך רב אשר שדכן. איך בין שוין פאוואלינקע, זאגט ער, ווי איהר קוקט מיך אן, מיט׳ן אויבערשטענס הילף, כמעט פערציג יאהר א שדכן". — „אזוי? — זאג איך. — זענט איהר. הייסט עס, אויך א שדכן?" — „על כן, דארפען מיר, זאגט ער, לערנען דעם פשט, אז איהר זענט מסתמא אוודאי א שדכן, הייסט דאס — אחינו אתה, קומט דאך אייך, זאגט ער, על־פי־דין שלום־עליכם!" — אזוי מאכט צו מיר דער דאזיגער שדכן און רוקט מיר אריין א מגושמ׳דיגע ווייכע האריגע האנד און טהוט מיך א פרעג, אפנים, אויך פון יוצא וועגען: „מה שמכם?" — זאג איך: „מנחם־מענדעל"... „א קענטליכער נאמען, מאכט ער צו מיר, ערגיץ האב איך געהערט, נאר איך ווייס ניט וואו. הערט זשע, זאגט ער, אוים, רב מנחם־מענדעל, וואס איך וועל אייך זאגען. וויבאלד,

זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגען איז יאָ אַזוי גרויס, דאָס הייסט, אַז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט אַזוי געפיהרט מיט זיין השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלען זיך מזדמן זיין לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלען טאַקי אָט־אָ־דאָ־אָ, פאָהרענדיג מיט אייך אין איין וואַ־גאָן, עפּים מתקן זיין?"... "דהיינו, זאָג איך, וואָס זאָלען מיר מתקן זיין?"... "אפשר האָט איהר, זאָגט ער, אַ בעלן אויף גוטען וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... "דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופען גוטער וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... "לאָזט אייך דיענען, זאָגט ער, תיכף ומיד וועל איך אייך מסביר זיין, וועט אייך דער פסוק ווערען רעכט ארום און ארום. נאָר וואָס דען? איהר דאַרפט צולעגען קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקעל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקי פון די אַנטיקען, רב איציקעל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחוס — איז אָפּגערעדט. מע קאָן זאָגען, זאָגט ער, איינגעטונקען אין יחוס. וואָרום אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון איהם. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זיין יחוס משלם זיין מיט מעות מזומנים. וויפעל ער גיט, וויל ער, אַז דער צד שכנגדו זאָל געבען צוויי מאָל אַזוי פיעל"... "שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַרהאַן פונקט דער אַרטיקעל, וואָס איהר דאַרפט". און איך טהו מיך אַ נעם צו מיין פּעקעל, שלעפּ אַרויס דעם ספר הזכרונות פון מיין שדכן לייבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טהו איהם אַ וויז: "אָט איז ער, זאָג איך, אָט דער, וואָס איהר זוכט איהם. לייענט, וועט איהר זעהן: משה ניסעל קימבאַק, נגיד חדש — איין אויפגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַ שידוך כלות הנפש — דאָס הייסט, ער געהט־אויס! און וויפיעל דער צד שכנגדו גיט, איז ער זיך מתחייב געבען ב' פּעמים — צוויי מאָל אַזוי פיעל הייסט עס. פונקט דאָס, וואָס איהר דאַרפט!"...

דערהערט אַזעלכע דבורים און דערזעהן ביי מיר, אַז אַט דער משה־ניסעל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח״ש לשדכנים תיכּף ומיד בשעת טעלער־ברעכען, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותנת׳טע, — טהוט זיך מיין רב אָשר אַ הויב־אויף פון׳ם אָרט, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און מאַכט צו מיר: „מזל־טוב, רב מנחם־מענדעל, מיר האָבען געמאַכט אַ געשעפט. איך האָב געזעהן, זאָגט ער, ביי אייך אין קוישעל, אויב איך בין מיך נישט טועה, אייער־קיכלעך, טיי און צוקער ושאר ירקות, וואָלט אפשר ניט גע־שאַדט, זאָגט ער, מיר זאָלען דערווייל מאַכען מזונות, און אם־ירצה־השם, אז מיר וועלען קומען בשלום קיין חוואַסטעוו, וועט איהר זיך מטריח זיין מחילה נאָך היים וואַסער, איך האָב געזעהן, זאָגט ער, ביי אייך אַ טשייניק, וועלען מיר טרינקען צו גלעזלעך וואַרעמס. און מסתמא, זאָגט ער, וועלען מיר קריגען אויף דער סטאַנציע אַ ביסעל יי״ש אויך, זיעבען און פופציג גראַדאָווער, וועלען מיר שוין אין איינוועגס, זאָגט ער, טרינקען לחיים פאַר מיין יאַרמעלינעצער מיוחס מיט אייער יאַמפּעלער אויפגעקומענעם נגיד, וואָס חלש׳ט אַ שידוך, און לאָז זיין, זאָגט ער, אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל־דיגער״. „אָמן, זאָג איך, פון אייער מויל אין גאָט׳ס אויהערען. נישט אַזוי גיך אָבער טהוט זיך עס, זאָג איך, ווי כּע רעדט זיך״... שלאָגט ער מיר איבער די רעדע, דער שדכן הייסט עס: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, זאָגט ער, איהר ווייסט ניט מיט וועמען איהר האַנדעלט. איהר האָט צו טהון נישט מיט קיין יונגעלע. איהר רעדט, זאָגט ער, מיט אַ וועלט־שדכן, וואָס מע רופט איהם רב אָשר און וואָס האָט ניט אַזוי פיעל האָר אין קאָפּ, וויפיעל שידוכים ער האָט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפיהרט. לאָמיר ביידע, זאָגט ער, פערמאָגען די מאות, וויפיעל פּאָר־פּאָלק עס האָבען זיך שוין ביי מיר אָפּגע׳גט און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט און ווידער גע׳גט זיך... איך, זאָגט ער, אַז איך טהו אַ קוק אַ רשימה, טאָפּ איך באַלד אָן, צי ס׳וועט הולכ׳ען, צי ניין. אייער משה־ניסעל, זאָגט ער, געפעלט מיר, דאַרף זיין מיט אַ סרחה, וואָרום לאָמיר

קאַרשט פערשטעהן, זאָגט ער, וואָס איז ער אַזוי להוט נאָך אַ שידוך און וואָס ברענט אַזוי די מחותנת׳טע און זאָגט אַזש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאָגט ער, אַז דאָרט ליגט אַ וואָרעם. אַ ווערעמדיגער עפּעל הייסט עס״... — „וואָס זשע, זאָג איך, איז די עצה?“ — „די עצה, זאָגט ער, איז דאָ אַ פּשוט׳ע עצה: מיר ביידע דאַרפֿען טאַקי באַלד צעשיידען זיך, זאָגט ער, אין צוויי בעזונדערע דרכים, איך, זאָגט ער, קיין יארמעלינעץ, צו מיין מיוחס רב איציקעל טאַשראַץ, און איהר קיין יאַמפּעלי, צו אייער משה־ניסעל קימבאַק. נאָר וואָס דען? מיר ביידע, זאָגט ער, דאַרפֿען אַרבייטען אויף אַלע כלים. איהר מצדכם ווערט זיך דאַרפֿען משתדל זיין, אַז אָט דער ווערעמדיגער עפּעל זאָל נתנ׳ען וואָס מעהר, און איך מצדי, זאָגט ער, וועל מן הסתם צוהאָרעווען, אַז מיין טאַשראַץ זאָל טאַקי געבען כנגד די גאַנצע העלפֿט. ווי ער האָט מיר מבטיח געווען, וואָרום אַ קשיא, זאָגט ער, אויף אַ אידען, וואָס האַנדעלט מיט יחוס?“

ווי דו זעהסט, זוגתי היקרה, האָט זיך עס אָנגעהויבען כלומרשט מיט אַ שפּאַס, אויף קאַטאָוועס הייסט עס, און אויסלאָזען האָט זיך עס אויסגעלאָזט טאַקי אויף דער רעכטער אמת, וואָרום ביז וואָס־ווען — זענען מיר געקומען קיין חוואַסטעוו. געקומען קיין חוואַס־טעוו, האָבען מיר קודם געטרונקען טיי, פּיינטשיק פערביסען און גענומען שמועסען עסק גאַנץ ערנסט. איז מיר אַפילו תחילת געווען פֿריקרע די גאַנצע מעשה: וואָס פֿאַר אַ שדכן בין איך? און וואָס פֿאַר אַ מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? וואָרום אַז מע וויל, הייסט דאָך דאָס גזילה! עלעהיי יענער האָט פֿערלאָרען אַ טייסטער מיט געלד, און איך האָב איהם אויפגעהויבען. נאָר אַז מע וויל דאָס אייגענע צוריק — מה רעש? ממה־נפשך, וועט זיך אויספּיקען, איז יחלוקו! איך בין דאָך נישט קיין פֿעלד־גזלן, וואָס איך זאָל פֿערלאַנגען פרעמדס. הקיצור, ס׳איז ביי מיר געוואָרען רעכט פון אַלע זייטען, און ס׳איז געבליבען, אַז מיר לאָזען זיך ביידע אין וועג אַריין, ער קיין יארמעלינעץ, איך קיין יאַמפּעלי.

אפגעשמועסט האבען מיר אזוי: **אז איך וועל קומען אויפ'ן ארט,** זאל איך קודם חוקר ודורש זיין, וואס איז די מעשה, וואס אט דער משה־ניסעל קימבאק יאגט זיך אזוי א שידוך טהון, און אז איך וועל בעטראכטען די שטוב, און דאס קרן וועט מיר געפעלען, זאל איך איהם קלאפען א דעפעש קיין יארמעלינעץ כך וכך, וועט ער מיר צוריק קלאפען א דעפעש כך וכך, וועט מען זיך צענויפפאהרען מסתמא קיין זשעמערינקע אנקוקען זיך, און אויב ס'איז א זיווג, וועט זיין א שידוך. „דער עיקר, זאגט ער מיר, דארפט איהר זעהן, רב מנחם־מענדעל, ניט זשאלעווען קיין הוצאות, קלאפען דעפעשען, ווארום ביי א שידוך, זאגט ער, איז דער עיקר דעפעשען... א מחותן, זאגט ער, אז ער דערזעהט א דעפעש, חאפט איהם אוועק דער רוח"... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם נעמען בילעטען — לאזט זיך אויס, אז מיין לאנד־שדכן רב אשר'ען פעהלט־אויס אויף הוצאות. „ער האט זיך, זאגט ער, אויסגעבראכט ביז דער לעצטער פרוטה אויף דעפעשען מיט טעלעגראמעס. איהר זאלט עס פער־דיענען, זאגט ער, אלע חודש, וואס מיך קאסט־אפ א וואך דעפע־שען מיט טעלעגראמעס". דו פערשטעהסט? אט אזא פרנסה איז דאס שדכנות! בקיצור, דער פאיעזד דערוויילע שטעהט ניט, איך האב געמוזט אויסלעגען מיינע עטליכע קערבלעך, ווארום איבער הוצאות צעגעהט זיך קיין געשעפט ניט. מיר האבען זיך געביטען מיט די אדרייסים, גאנץ פיין זיך אפגעזעגענט און צעפאהרען זיך. ער קיין יארמעלינעץ, און איך קיין יאמפעלי.

געקומען קיין יאמפעלי, האב איך, ראשית חכמה, אנגעהויבען חוקר ודורש זיין: „ווער איז אט דער משה־ניסעל קימבאק?" זאגט מען מיר: „חוץ זיין שאדען אויף אלע אידען געזאגט געווארען"...— „האט ער עפיס א סך קינדער?" זאגט מען מיר: „א סך קינדער האט איין ארעמאן, און א נגיד האט מעהר נישט ווי איין קינד"...— „וואס פאר א קינד?" זאגט מען מיר: „א טאכטער". — „עפיס

א היבשע טאַכטער?" זאָגט מען מיר: „מע קאָן פון איהר מאַכען צוויי"... — „גיט ער עפּיס א סך נדן?" זאָגט מען מיר: „וויפיעל ער גיט, איז ער נישט קראַנק געבען צוויי מאָל אזוי פיעל"... הויב איך אָן טאַפּען: „פאַר וואָס?" טאַפּ אהין, טאַפּ אהער — סע טאַפּט זיך נים. טהו איך אָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע און לאָז מיך געהן גלייך צו דעם דאָזיגען מחותן.

מילא, איך זאָל דיר בעשרייבען א שטוב, איז נים שייך. א נגיד'ישע שטוב פון כל טוב, און מענשען — דימענטען. געזאָגט, ווער איך בין און וואָס איך בין געקומען, האָט מען מיך אויפגע־נומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסען טיי, מיט צוקער־לעקאַך און מיט שמעקענדיגען אתרוגים־איינגעמאַכטס, און גוטען ווישניק א פלעשעל אָוועקגעשטעלט. דער מחותן אליין, משה־ניסעל הייסט עס, איז מיר געפעלען עד אין לשער: א צונעלאָזטער מענש, א מזל־טוב, מע קאָן זאָגען — א מענש אָהן א גאַל. אויך די מחותנת־טע,ביילה־לאה הייסט עס, איז מיר געפעלען געוואָרען פונ'ם ער־שטען קוק. א שענע אידינע מיט א גיידער, א שטילע, א צדיקית. ביידע האָבען זיך גענומען אויסטאַפּען ביי מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האָט ער עפּיס א וואָהלען זוהן, און וואָס קען ער? וואָס זאָל איך זיי זאָגען, אז איך ווייס אליין אויך נים? נאָר א איד א למדן גיט זיך איין עצה. רוף איך מיך אָן צו זיי: „לאָמיר נאָר פאַרטיג ווערען מיט איין צד, וועלען מיר נאָכדעם שמועסען פונ'ם אנדערען צד; ראשית, זאָג איך, וויל איך וויסען אקוראַט, וויפיעל גיט איהר? והשנית, וואָלט איך וועלען אָנקוקען דאָס קרן". דער־הערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אָן דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, צו דער מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס: „וואו איז ערגיץ סאָניטשקע? רוף זי נאָר אריין". — „סאָניטשקע טהוט זיך נאָך אָן", — מאַכט צו איהם די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, הויבט זיך אויף און געהט אוועק אין צווייטען חדר אריין, און איך מיט'ן מחותן, מיט משה־ניסלען הייסט עס, בלייבען איבער אין צווייען, גענומען צו קאַפּלעך ווישניק, פּערביסען מיט אתרוגים־

איינגעמאַכטס און מע שמועסט. פון וואָס שמועסט מען? — לאָ־מיך אַזוי וויסען בייז, נעבעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל אַ יריד. „שוין לאַנג אַז איהר זענט אַ שדכן?" — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל ווישניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך איהם, מיין שווער, זאָג איך, איז אַ איד אַ שדכן און מיין טאַטע, זאָג איך, איז אויך געווען אַ שדכן, אַלע מיינע ברידער זענען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפחה אונזערע, זאָג איך, בעשטעהט פון שדכנים"... אָט אַזוי האָב איך איהם איין ליגען נאָכ'ן אַנ־דערען און פערקרים מיך אפילו נישט, נאָר איך פיהל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פנים. איך ווייס אַליין ניט, פון וואַנען עס האָבען זיך צו מיר גענומען אַזוי פיעל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע קריכט אַריין אין אַ בלאָטע, קריכט מען ווייטער"... גע'פועל'ט האָב איך ביי זיך, ווי איך האָב דיר שוין אויבען געזאָגט, אַז דער אויבערשטער וועט מיך בעגליקען און איך וועל דורכברעכען אָט דאָס דאָזיגע געשעפט, וועל איך מיין חלק פערדיענסט, אם־ירצה־השם, גאָר אָהן אַ שום תירוץ, טיילען אויף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם לייבע לעבעלסקי'ן הייסט עס, וואָס האָט פערגעסען אויף דער אַכסניא זיין פעקעל מיט כתבים. וואָס האָב איך צו איהם? איי, על־פי יושר קאָן מען אפשר צו'פסק'ענען, אַז מיין חלק רח"ש געהער אינגאַנצען צו איהם, צו לעבעלסקי'ן הייסט עס? איז דער תירוץ: און וואו בין איך? איך בין דאָך דאָ, אייגענטליך, דער גאַנצער גורם. און מיין אַרבייט איז שוין גאָרניט ווערטה? און האַקען שקרים פון יענעמס וועגען בין איך, דאַכט מיר, אויך נישט מחויב. און ווער ווייסט, אפשר האָט גאָט אַזוי געפיהרט, אַז ער זאָל פערלירען און איך זאָל געפינען, און אין מיין זכות זאָלען דריי אידען פערדיענען געלד?

אין די דאָזיגע מחשבות עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין די מחותנת'טע,ביילה־לאה הייסט עס, און תיכף נאָך איהר — סאָניטשקע, די כלה הייסט עס. אַ שענע, אַ הויכע, אַ געזונדע

און איין אסאַבע, אַזוי ווי די מאַמע איהרע. „נו, אַ וואוכס, און ברייט, קיין עין־הרע! — טראַכט איך מיר. — ניט קיין סאַניטשע־קע, נאָר טאַקי אַ גאַנצער סאַניטשניק!"... אַנגעטהאָן געהט זי, די כלה הייסט עס, עפּיס מאָדנע, אין אַ לאַנגען קאַפּאָט, אַ בונדע אַזעלכע, זעהט אויס מעהר ווי אַ ווייבעל, נישט מחמת אַלטקייט, נאָר מחמת ברייטקייט, סכנת נפשות! מע וואָלט בעדאַרפט מיט איהר עפּיס אַ שמועס טהון, זעהן, וואָס ס'איז פאַר אַ חיה, — לאָזט ער נישט, דער פאָטער הייסט עס. ער האַלט אין איין רעדען, בעשיט מיך מיט רעד. פון וואָס, מיינסט דו, רעדט ער? פון יאַמפּעלי. וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז, אַ שטאָדט פון בערע־דערס, ניט קיין פערגינערס, שונאים אין לעבען אריין, איינער דעם אַנדערען וואָלט דערטרונקען אין אַ לעפעל וואַסער! וכדומה אַזעלכע פּוסטע רעד. אַ דאַנק דער מחותנת'טע, ביילה־לאה'ן הייסט עס, זי מישט זיך אריין און טהוט אַ זאָג צום מאַן: „משה־ניסעל, אפשר וואָלט געווען גענוג רעדען? לאָז זיי בעסער סאַניטשקע אַביסעל שפּיעלען אויפ'ן פּערטיפּיאַן". „ביי מיר האָסט דו געפּועל'ט", — ענטפערט איהר דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און גיט אַ וואונק צו דער טאָכטער. געהט־צו די טאָכטער צום פּערטיפּיאַן, זעצט זיך אַוועק, עפענט־אויף אַ גרויס בוך און קלאַפּט מיט די פינגער אויף וואָס די וועלט שטעהט. רופט זיך אָן צו איהר די מאַמע, ביילה־לאה הייסט עס: „סאַניטשקע, וואָס טויג דיר טיודען? שפּיעל זיי בעסער „יעהאל קאַזאַק זאַ דונאַיעם", „הייסע באַבקע־לעך", אָדער נאָר „המבדיל"... „פאַזשאַלעסטע, מעשאַיע ניט", — ענטפערט איהר סאַניטשקע און מאַכט מיט די פינגער איבער'ן פּערטיפּיאַן אַזוי גיך, אַז דאָס אויג איז גאָרניט אימשטאַנד צו חאַפּען. און די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, בעת־מעשה לאָזט נישט אַראָפּ פון איהר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „איהר זעהט פינגער?"... און ווי זי שפּיעלט אַזוי, גליטשען זיך אַרויס פון חדר מיין מחותן מיט דער מחותנת'טע, און איך בלייב אַליין מיט דער כלה, מיט סאַניטשקע'ן הייסט עס, — אויף פיער אויגען.

„אצינד איז אַ צייט, טראַכט איך מיר, מאַכען מיט איהר אַ שמועס; לאָמיר חאָטש הערען, צי זי קאָן רעדען". נאָר פון וואָס הויבט מען אָן? לאָז מיך אזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע! הויב איך זיך אויף פון אָרט און געה־צו און שטעל זיך אוועק הינטער איהרע פּלייצעס און רוף מיך אָן צו איהר: „האָט קיין פּראַיבעל ניט, סאָניטשקע, וואָס איך שלאָג אייך איבער אינמיטען דער שפּיעל. איך האָב אייך געוואָלט עפּיס פרעגען"... דרעהט זי זיך אויס צו מיר מיט'ן פּנים און קוקט אויף מיר בייז און מאַכט צו מיר אויף רוסיש: „נאַפּרימער?"... „נאַפּרימער, זאָג איך, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען, וואָס איז אייער בעגעהר? דאָס הייסט, וואָס פאַר אַ מין חתן, אשטייגער, וואָלט איהר געוואָלט, מע זאָל אייך געבען?" „ווידיטיע, — מאַכט זי צו מיר שוין אביסעל ווייכער און לאָזט אראָפּ די אויגען, — סאָבסטוועננאָ וואָלט איך געוואָלט אַ געקאָנ־טשעטען, נִאָר איך וויים, אַז סע איז פּאָנאַפּראַסנאָ, וואָלט איך וועלען, פּאָ קראַינעי מערע, ער זאָל זיין איין אָבראַזאָוועטער, וואָ־רום חאָטש אונזער יאַמפּעלי סטשיטאַיעט זיך אַ פּאַנאַטיטשעסקי שטאָדט, פון דעסטוועגען האָבען מיר ניעסמאָטריאַ אַלע פּאָלוטשעט רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קיין אוטשעבנע זאוועדיעניעס, פון דעסטוועגען וועט איהר נישט גע־פינען ביי אונז איין באַרישניע, וואָס זאָל ניט זיין זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט פּושקינ'ען און אפילו דאזשע מיט גאָרקי'ן"... אזוי מאַכט צו מיר די דאָזיגע יפהפיה, סאָניטשקע הייסט עס, און רעדט, און רעדט צו מיר האַלב אויף אידיש, האַלב אויף רוסיש, דאָס הייסט, מעהר אויף רוסיש, ווי אוף אידיש. און אין דעם קומט־אָן די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, רופט אוועק די כלה, ווי איינער רעדט: „אַלסדינג דאַרף זיין מיט אַ מאָס"... און עס קומט אריין דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און מיר זעצען זיך אוועק מיט איהם ווידער אין צווייען שמועסען מכח'ן שידוך: וויפיעל גיט ער נדן, וואוהין זאָל מען זיך צעניפפאָהרען מאַכען איין אָנקוקעניש, אויף ווען זאָל מען אָפּשטעלען די חתונה, וכדומה אזעל־

בע זאַבען, וואָס זענען שייך צום ענין. און איך הויב מיך אויף און וויל געהן אויף דער סטאַנציע קלאַפּען אַ טעלעגראַם, נעמט ער מיך, משה־ניסעל הייסט עס, פאַר אַ האַנד און מאַכט צו מיר: „איהר וועט נישט געהן, רב מנחם־מענדעל! איהר וועט פריהער עסען מיט אונז ווארעמעס, איהר קעהרט אוודאי זיין הונגעריג". און מע געהט זיך וואַשען און מע זעצט זיך אוועק עסען און מע נעמט צו גלעזלעך ווישניק, און ער, דער מחותן הייסט עס, די גאַנצע צייט — דאָס מויל מאַכט זיך איהם ניט צו: יאַמפּעלי, יאַמפּעלי און יאַמפּעלי... „איהר ווייסט ניט, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז! אַ שטאָדט פון לעדיגגעהערס און בערעדערס. איהר זאָלט מיך פאָלגען, זאָגט ער, וואָלט איהר זיך געהאַלטען פון דערווייטען, נישט גערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט. איהר זאָלט זיי, זאָגט ער, נישט דערצעהלען קיין מעשיות, ווער איהר זענט און פון וואַנען איהר זענט און וואָס איהר טהוט דאָ, און מיין נאָמען זאָלט איהר זיי אפילו גאָרניט מזכיר זיין, גלייך ווי איהר קענט מיך גאָרניט. איהר פערשטעהט, רב מנחם־מענדעל? א י ה ר ק ע נ ט מ י ך ג אָ ר נ י ט!" — אַזוי זאָגט ער מיר אָן אפשר אַ מאָל צעהן, און איך געה אוועק, קלאַפּ אַ דעפּעש צו מיין שותף קיין יארמעלינעץ, אַזוי ווי מיר האָבען אָפּגערעדט, און שרייבען שרייב איך איהם גאַנץ דייטליך, בזה הלשון: „ט אָ ו ו אַ ר אָ ס מ אָ ט רע ל. פּ ע ר ו ו י ס אַ ר ט. ש ע ס ט ט י־ ס י אַ ט ש י. ט ע ל ע ג ר אַ מ י ר ו י ט ע ס ק אָ ל ק אָ נ אַ־ פּ ר אָ ט י ו ו. ג ד י ע ס י ע ב אַ י ע מ ס י אַ". קומט מיר אָן פון מיין שותף אויף מאָרגען אַ תשובה, מאָדנע פערשטעלט: „אוּפּיראַלסיאַ דעסיאַט. נאַפּראָטיוו פּאָ־ לאָווינע שעסט. ראַבאָטאַיטיע נאַבאַוו קע. סאָגלאַסען זשמערינקע. טאָוואַר פּרימע. טעלעגראַמירויטע". לויף איך אוועק צו מיין מחותן, צו משה־ניסל'ען הייסט עס, און ווייז איהם די דעפּעש און בעט איהם, ער זאָל מיר פערטייטשען דעם פסוק, וואָרום איך פערשטעה

נים איין וואָרט. ליינט ער דורך די דעפּעש און מאַכט צו מיר: „איד! וואָס פערשטעהט איהר דאָ ניט? ס'איז דאָך יאַוונע ויאַסנע. ער וויל, פערשטעהט איהר מיך, אַז איך זאָל געבען צעהן, וועט ער מיר געבען אַקעגען די העלפט פון זעכס, דאָס הייסט, דריי טויזענד. שרייבט זשע איהם אַוועק, זאָגט ער, אַז ער איז שוין צו קלוג. ס'איז, זאָגט ער, קורצע דבורים: וויפיעל ער גיט, לעג איך אַקעגען צוויי מאָל אַזוי פיעל. און שרייבט איהם, זאָגט ער, ער זאָל ניט מעדליוועו, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט ער, שרייבט איהם, וואָרום עס קאָן זיך אונטערחאַפּען איין אַנדערער". פּאָלג איך איהם און קלאַפּ אַוועק מיין שותּף אַזאַ דעפּעש: „ק אַ ר אָ ט ק י ס ל אָ ו ו אַ. ס ק אָ ל ק אָ ד אַ י אָ ט ק ל אַ ד ו נ אַ פּ ר אָ ט י ו ו ד ו ו אַ ר אַ ז אַ ב אָ ל ע י ע. נ ע מ ע ד ל י ו ו אַ ט. פּ אָ ד ח ו ו אַ ט י ט ס י אַ ד ר ו ג אָ י". — בעקום איך פון מיין אָשר'ען אַ תשובה, ווידער פערשטעלט: „ס אָ ג ל אַ ס ע ן ד ו ו אַ ר אַ ז אַ מ ע נ ע י ע ו ו י ג אָ ו ו אָ ר אָ ם ט י ס י אַ־ ט ש אַ נ אַ ז אַ ד. ט אָ ו ו אַ ר נ אַ ח אָ ד ק אַ". לויף איך ווידער אַוועק מיט דער דעפּעש צו מיין מחותן. זאָגט ער מיר ווידער אַ מאָל: „ס'איז יאַוונע ויאַסנע. אייער שותּף, זאָגט ער, שרייבט, אַז ער איז מסכּים צו לעגען פּונקט העלפט, נאָר מיט אַ תנאַי — טויזענד צוריק, דאָס הייסט אַזוי: ווען איך, למשל, וועל געבען, זאָגט ער, צעהן, דאַרף ער דאָך געבען פינף; וויל ער אָפּ־ ציהען איינס צוריק, וועט אויסקומען, זאָגט ער, אַז איך געב טאַקי צעהן, און ער וועט מעהר ניט געבען ווי פיער. אַ איד אַ חכם, זאָגט ער, אייער מחותן; ער וויל מיך אָפּשווינדלען פון קאָפּ ביז פיס. איך בין אָבער, זאָגט ער, אַ סוחר און פערשטעה אַ געשעפט. איך וועל איהם בעסער געבען, זאָגט ער, צוויי מאָל אַזוי פיעל און מיט טויזענד מעהר, איידער ער זאָל מיר געבען די העלפט און מיט טויזענד ווענינער. וועט דאָס אויסקומען, זאָגט ער, אַזוי: וועט ער געבען דריי, געב איך אַקעגען זיעבען; וועט ער געבען פיער, לעג איך נייען; וועט ער געבען פינף, לעג איך עלף. האָט איהר

עס, זאָגט ער, צעקייעט? געהט זשע, זאָגט ער, טאַקי באַלד און שרייבט איהם אוועק אַ סטראַטשנע, ער זאָל ניט פּערציהען אין דער לאַנגער באַנק, און לאָז ער אייך, זאָגט ער, ענטפערען אויך מיט אַ סטראַטשנע, אַז מע פּאָהרט זיך צענויף — און איין עק לאָז עס האָבען!"

לויף איך אוועק און קלאַפּ מיין אַשר'ען אַ סטראַטשנע דעפּעש: „דאַסט טרי קלאַדיאָט סעם. דאַסט טשיטע־רע קלאַדיאָט דעוויאַט. דאַסט פּיאַט קלאַ־דיאָט אַדינאַצאַט. נע טיאַנוט דלינע סקאַ־מייקע. סטראַטשיטע וועיעכאַיעם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראַטשנע דעפּעש, ניט מעהר ווי צוויי ווערטער: „וועיעכאַיעם. וועיעכאַיטע".

ווען קומט־אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא ביי־נאַכט. און דו דאַרפסט שוין אַליין פערשטעהן, אַז שלאָפען האָב איך די נאַכט נישט געקאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפיעל, אַשטייגער, וועט זיך אַקאַרשט אָננעמען אויף מיין חלק, ווען, למשל, דער אויבערשטער העלפט מיר, איך פיהר אויס דאָס גאַנצע צעטעל מיט שידוכים, וואָס דער לייבע לעבעלסקי האָט פערלאָרען? ביי גאָט איז דען ניט מעגליך? אָפּגעעקט איז ביי מיר געווען פעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיהר דורך דעם דאָזיגען עסק, שלים איך מיט מיין אַשר'ען אַ שטענדיגע שותפות. וואָרום ער געפעלט מיר פאַר זעהר אַ בראַווען מענשען, און טאַקי אַ מוצלח אויך. און פער־שטעהט זיך, אַז אָט דער לייבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זיין גע־קריוודעט. וואָס האָב איך צו איהם? נעבאַך אויך אַ איד אַ איין אָרעמאַן און אַ מטופּל מיט קינדער... קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפּגעדאַווענט און בין אוועק צו מיינע מחותנים, זיי בעוויזען די דעפּעש. האָבען זיי באַלד געהייסען געבען קאַווע מיט פּוטער־געבעקס, און סע איז געבליבען, אַז טאַקי דעם אייגענעם טאָג פאַה־

רען מיר אַרוים זאָלבעפערט קיין זשמערינקע. נאָר בכדי יאַמפּעלי זאָל ניט זיין קשה, וואָס פאָהרען מיר עפּים אַלע פיער אינאיינעם, — האָבען מיר געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל אַרויספאָהרען מיט אַ פאָיעזד פריהער, און זיי — מיט אַ פאָיעזד שפּעטער; און דערווייל זאָל איך פון זייערטוועגען דאָרטען צוגרייטען עפּים אַ רעכטע סטאַנציע, הייסען מאַכען וועטשערע, ווי גאָט האָט געבאָטען. און כך הוה. איך בין געקומען קיין זשמערינקע פריהער פאַר אַלעמען, פער־פאָהרען אויף דער שענסטער אכסניא, טאַקי די איינציגע אין זשמע־רינקע, מיט'ן נאָמען „אָדעסקי גאָסטינעץ", זיך בעקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הבית'טע, זעהר אַ וואָהלע אידינע, אַ מכניס־אורח'טע, און איך טהו זי אַ פרעג: „וואָס איז ביי אייך דאָ וואָס צו עסען?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איהר?" — זאָג איך: „פיש איז ביי אייך דאָ?" — זאָגט זי: „מע קאָן קויפען". — זאָג איך: „נו, און אַ יויך?" — זאָגט זי: „מע קאָן צושטעלען אַ יויך אויך". — זאָג איך: „מיט וואָס? מיט לאָקשען, צי מיט רייז?" — זאָגט זי: „אפילו מיט מאַנדלען". — זאָג איך: „נו, און אַשטיי־גער, כדומה למשל, געבראָטענע קאַטשקעס?" — זאָגט זי: „פאַר געלד קריגט מען קאַטשקעס אויך". — זאָג איך: „נו, און טרינ־קען?" — זאָגט זי: „וואָס טרינקט איהר?" — זאָג איך: „ביער איז דאָ?" — זאָגט זי: „פאַר וואָס זאָל ניט זיין?" — זאָג איך: „נו, און וויין?" — זאָגט זי: „אַבי געלד". — „אויב אַזוי, זאָג איך, טאָ זייט זיך מטריח, מיין ליעבע אידינע, און קאָכט וועטשערע אַזוי גרויס ווי אויף אַכט פאַרשוין". — זאָגט זי: „פון וואַנען האָבען זיך ביי אייך גענומען אַכט, אַז איהר זענט בסך־הכל איינער?" — זאָג איך: „אַ מאָדנע אידינע! וואָס געהט אייך אָן? מע זאָגט אייך אַכט, איז אַכט". און אַזוי ווי מיר רעדען, קומט־אָן מיין שותף, רב אשר הייסט עס, און פאַלט אַרום קושען מיך און האַלזען, ווי איין איינגענער טאַטע: „דאָס הארץ האָט מיר אָבער געזאָגט, זאָגט ער, אַז איך וועל אייך טרעפען דאָ, אינ'ם „אָדעסקי גאָסטי־נעץ"! געפינט זך דא עפּים, זאָגט ער, וואָס צו נעמען אין מויל

אריין?" — „אַט נאַר־וואָס, זאָג איך, האָב איך בעשטעלט אַ וועטשערע ביי דער בעל־הבית'טע אויף אכט פּאַרשוין". — „וואָס איז שייך וועטשערע? — זאָגט ער. — וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאָר ביז די מחותנים פוןביידע צדדים וועלען אַמאָל זיך אויסקראַצען קומען, זענען מיר, זאָגט ער, נישט מחויב דערווייליע צו פאַסטען. איך זעה, זאָגט ער צו מיר, איהר זענט דאָ אַ היימישער, הייסט זשע, זייט מוחל, מע זאָל אונז גרייטען צום טיש און מע זאָל אונז געבען אביסעל בראָנפען מיט עפּיס פליישיגס צו פערבייסען. עס חלש'ט מיר, זאָגט ער, דאָס הארץ מסוכן נפש!" — אזוי זאָגט צו מיר רב אָשר און מאַכט נישט קיין שהיות און געהט אין קיך אריין זיך וואַשען, בעקענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע, הייסט געבען צום טיש וואָס ס'איז דאָ, און מיר זעצען זיך אַוועק ביידע צו דער סעודה גאַנץ ברייטליך, און רב אָשר דערצעהלט מיר עסענדיג די נסים ונפלאות, ווי אַזוי ס'איז איהם געראָטען, ער האָט געשפּאָלטען דעם ים, קוים גע'פּועל'ט ביי דעם דאָזיגען מיוחס, ער זאָל געבען די ג' אלפים ר"ך. „וואָס הייסט, זאָג איך, ג' אלפים? מיר האָבען דאָך געשמועסט נישט ווינציגער פון פיער טויזענד?" — „לאָזט אייך דיענען, זאָגט ער, רב מנחם־מענדעל, איך וויים, וואָס איך האָב צו טהון. איך הייס רב אָשר! איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז מיין מיוחס האָט בסך־הכל חשק געהאַט לעגען כנגדו גאָרנישט מיט גאָרנישט, וואָרום ער איז אַליין אַ גרויסער מיוחס, זאָגט ער, און האָט אַ ווייב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל וועלען, זאָגט ער, אַ שידוך טהון מיט אבי וועמען, וואָלט מען איהם נאָך, זאָגט ער, צוצאָהלען אין בייטעל אריין... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער, געגנוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אנגסטען, גע'פּועל'ט, ער זאָל געבען לכל־הפּחות ב' אלפים". „וואָס הייסט, זאָג איך, ב' אלפים? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס, זאָג איך, געזאָגט ג' אלפים?" — זאָגט ער מיר ווידער: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, איך בין איין עלטערער שדכן פון אייך און איך הייס רב אָשר. לאָזען זיך נאָר די צדדים צענויפפאָהרען, אוי

חתן־כלה וועלען זיך אָנקוקען, וועט אם־ירצה־השם אַלסדינג זיין אָגיל ואשמח. איבער אַזעלכע טויזענד קראַפּען צעגעהט זיך, זאָגט ער, ביי מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פערשטעהט איהר מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַרהאַן, וואָס סע קוועטשט מיך". — „דהיינו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אייך?" — „מיך קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב איינגערעדט, זאָגט ער, דעם מחותן מיינעם, אַז ביי אייער משה־ניסל'ען איז טאַקי נאָך גאָר אַ יונג קינד, בלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דריי גראָשען, שוין גע'פּטר'ט דעם פּריזיוו"... „וואָס בעבעט איהר, רב אָשר? — רוף איך מיך אָן צו מיין שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשען?" — זאָגט ער צו מיר ווידער אַ מאָל: „לאָזט אייך דיענען, רב מנחם־מענדעל, איך הייס רב אָשר!"... „איהר מעגט אייך הייסען אכטצעהן מאָל רב אָשר, זאָג איך, פערשטעה איך אַלץ ניט, וואָס איהר רעדט! עפּיס בעלעבע־טשעט איהר מיר: „פּריזיוו", „שמיזיוו" — פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיין משה־ניסל'ען אַ פּריזיוו? אַ נקבה האָט שוין דען אויך אויף זיך אַ פּריזיוו?"... מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — אַ נקבה? און וואו איז אייער משה־ניסעל'ס בחור?"... „פון וואַ־נען, זאָג איך, האָט זיך גענומען צו משה־ניסל'ען אַ בחור, אַז ער פערמאָגט בסך־הכל זיין אייגענס אַ טאָכטער אַ בת יחידה, איין און איינציגע הייסט עס?" — „איז די משמעות, זאָגט ער, אַז ביי אייך איז אויך אַ בתולה? ס'טייטש, זאָגט ער, מיר האָבען דאָך גאָר געשמועסט עפּיס וועגען אַ חתן!"... „אוודאי, זאָג איך, אַ חתן! איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס זענט איהר!"... „פון וואַנעט איז גערדרונגען, זאָגט ער, אַז חתן'ס צד — דאָס בין איך?"... „פון וואַנעט איז גערדרונגען, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס בין איך?"... „פאַר וואָס זשע, זאָגט ער, האָט איהר מיר ניט מזכיר געווען, אַז ביי אייך איז אַ בתולה?"... זאָג איך: „נו, און איהר האָט מיר מזכיר געווען, אַז ביי אייך איז אַ בתולה?"... ווערד ער אין כעס און

מאכט צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, מנחם־מענדעל? איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רבי!“ זאג איך: „און איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רביצין!“ א ווארט פאר א ווארט — ער מיר: „מלמד!“ איך איהם: „שקרן!“ ער מיר: „שלים־מזל!“ איך איהם: „זולל־וסובא'־ניק!“ ער מיר: „מנחם־מענדעל!“ איך איהם: „שכור'ניק!“... פערדריסט דאס איהם, געהט ער און לאזט מיר אראפ א פאטש, געה איך און פאהר איהם אריין אין בארד — א שקאנדאל, זאל גאט שומר ומציל זיין!...

דו פערשטעהסט? אזוי פיעל הוצאות און צייט און טרחה, היינט די בזיונות! דאס גאנצע שטעדטעל איז זיך צענויפגעלאפען אנקוקען די דאזיגע שדכנים, וואס האבען בעוויזען א בריה'שאפט צענויפפארען צוויי מיידלעך. איז אבער אט דער אשר, פערהאפט זאל ער ווערען, באלד אנטרונען געווארען, און מיך האט ער איבערגעלאזט איינעם אליין זיך צערעכענען מיט דער בעל־הבית'טע פאר דער וועטשערע, וואס איך האב בעשטעלט אויף אכט פארשוין. א גליק, וואס איך האב חאטש בעצייטענס ארויסגעמאכט, איידער די מחותנים מיט די צוויי כלות זענען אנגעקומען קיין זשמערינקע. וואס מיט זיי האט זיך דארט אפגעטהאן — ווייס איך ניט. נאר איך שטעל מיר פאר די בזיונות!... היינט געה זיי א נביא, אז אט דער שדכן, ימח שמו זאל ער ווערען, איז אזא פוסטע זאך, א ווינדמיהל, צו אלדי שווארצע יאהר, וואס רעדט און פאהרט און פליהט און קלאפט דעפעשען — און וואס לאזט זיך אויס? צוויי בתולות!... איין מאל פאר אלע מאל, זוגתי היקרה, עס פיעדעלט נישט, חאטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין וואסער אריין! און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען פונ'ם דאזיגען שידוך, מאך איך דאס בקיצור; אם ירצה השם, אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינ־

דערלעך זאָלען לעבען, וואָס איך בענג נאָך זיי שטארק, און שווער און שוויעגער, און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. פאַהרענדיג פון זשמערינקע, האָב איך געמיינט, אַז דער הימעל איז שוין אויף מיר געפאַלען. נעחאַי־בי וואָלט איך געהאַט געגוג אויף הוצאות, וואָלט איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפּט זיך אַהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האָב איך מיך אָבער אויסגערעכענט, אַז איך וועל מוזען בלייבען שטעקען ערגיץ אין וועג, האָטש נעם, אַל תפתח פה לשטן, און ציה זיך אוים אויף די רעלצען! איז דאָך אָבער פאַרהאַן אַ גאָט אויף דער וועלט, בעקען איך מיך אין וואַגאָן מיט עפּים איינעם אַ שלאַק, איין אַגענט אַ אינספּעקטאָר, וואָס שטראָפירט מענשען פונ'ם טוידט, און ער הויבט מיך אָן צורעדען און זאָגט מיר צו הרים וגבעות, אַבי איך זאָל ווערען איין אַגענט. וואָס איז דאָס אַזעלכעס איין אַגענט און ווי אַזוי שטראָפירט מען מענשען פונ'ם טוידט — איז אַ כך צו שרייבען, און איך האָב שוין איצטיגס מאָל אַזוי אויך איבערגעחאַפּט די מאָס, לאָז איך עס איבער אויף איין אַנדערש מאָל.

ה נ " ל.

סוף פונ'ם פינפטען בוך.

שלים־שלים־מזל

מנחם־מענדעל — איין אגענט.

געשריבען אין יאהרען 1900־1909.

שְׁלִים־שְׁלִים־מַזָל

(מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל — א י י ן א ג ע נ ט).

מנחם־מענדעל פון וועג צו זיין ווייב שיינה־שיינדעל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה־שיינדעל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, זוגתי היקרה, אז איך האָב געמוזט עוקר זיין, אנטלויפען הייסט עס. איך האָב מיך נאָר־וואָס ארויס־געהאַפּט פון איין אומגליק, פון א גרויסען אומגליק! איך מעג בענשען גומל. שיער־שיער בין איך אריין אין חד־גדיא אריין, און גאָט וויסט, מיט וואָס איך וואָלט אָפּגעשניטען. פון רעסטאָנסקי ראָטע איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען, און אפשר נאָך קאָטאָרזשנע סיביר, חאָטש איך בין אין דעם שולדיג גלייך מיט דיר. ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „שלים־שלים־מזל דורך טיר און דורך טויער"... איצט, אז דער אויבערשטער האָט מיר געהאָלפען, איך האָב מיך בעצייטענס ארויסגעהאַפּט ווי פון א שרפה, האָב איך מיך אוועק־

גענעצט ארויסשרייבען דיר אין א בריעף אלסדינג באריכות, פונ׳ם אנהויב ביז׳ן סוף.

פון מיין פריהערינגען בריעף געדענקסט דו דאך מן הסתם, אין וואס פאר א פּאלאזשעניע איך בין געווען נאך דעם שענעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאכט. איך האב דעמאלט גערעכענט, ס׳איז איין עק. אוים מנחם־מענדעל. בעדארף איך מיך בעגעגענען מיט איינעם א פּארשוין, איין אגענט א אינספּעקטאר פון „אקוויטעבל״, וואס שטראפירט מענשען פונ׳ם טוידט און האט דערפון פרנסה מיט׳ן פולען מויל. ער האט מיר ארויסגענומען א ביכעל און האט מיר בעוויזען, וויפיעל מענשען ער האט שוין פערשטראפירט פונ׳ם טוידט און וויפיעל מענשען עס זענען שוין ביי איהם געשטארבען. און דאס איז אזא געשעפט, וואס, אדרבה, וואס מעהר מע שטארבט, איז אלץ בעסער, סאי פאר די טוידטע, סאי פאר די לעבעדיגע. ווערסט דו דאך פרעגען: וואס איז דער שכל? דער שכל איז א פּראסטער שכל. אשטייגער, נאפּרימער, „אקוויטעבל״ האט גענומען און האט מיך אפּגעשטראפירט פונ׳ם טוידט אויף צעהנטויזענד קארבען. דארף איך צאהלען פאר דעם סך־הכל אזעלכע צוויי־דריי הונדערטער א יאהר ביז׳ן טוידט. איז ממה־נפשך, שטארב איך אוועק, חלילה, דאס ערשטע יאהר — איז דיין גליק: צעהנטויזענד קארבען איז א מטבע. אלא וואס דען, איך לעב? איז „אקוויטעבל׳ס״ גליק. דארטען דיענען אהן א שיעור מענשען, אגענטען, צום מיינסטען — אידען, וואס האבען אויך ווייב־און־קינדער און דארפען אויך לעבען אויף דער וועלט. וואס זשע אורט דאס מיך? דער חסרון איז, וואס ניט א יעדער קאן זיין איין אגענט. איין אגענט דארף, ראשית חכמה, גיהן אנגעטהאן פיין, אבער טאקי וואס פיין הייסט: א שענעם גארניטער, א קאלנער מיט מאנקעטען, מעג זיין פּאפּיערענע, אבי ווייסע, א שניפּס א שענעם, נו און א קאפּעליש — שמועסט מען ניט. דער עיקר אבער איז — שפּראך. איין אגענט מוז קאנען שפּראך. דאס הייסט, ער דארף קאנען רעדען, צורעדען, איינרעדען, איבעררעדען

און פערערדען, אזוי לאנג רעדען, ביז יענער זאל זיך שוין מוזען שטראפּירען פונ׳ם טוידט — און מעהר דארף מען ניט. הקיצור, מיין פּארשוין דער אגענט־אינספּעקטאָר האָט ארויסגעזעהן אין מיר, אז איך בעדארף זיין א גוטער אגענט, איין אויסגעצייכענטער אינקוויזיטאָר.

איצט, זוגתי היקרה, דארף מען דיר קלאָר מאכען, זאלסט פערשטהען דעם חילוק צווישען איין אגענט א אינספּעקטאָר און איין אגענט א אינקוויזיטאָר. איין אגענט א אינקוויזיטאָר הייסט גלאט איין אגענט, וואָס שטראפּירט מענשען פונ׳ם טוידט, און איין אגענט א אינספּעקטאָר הייסט שוין איין עלטערער אגענט, וואָס מאכט אגענטען. היינט איז פּארהאַן א „קרוזשנאָי" אגענט־אינספּעקטאָר, וואָס מאכט אגענטען־אינספּעקטאָרעס, און איבער די אלע אגענטען, אינקוויזיטאָרעס, אינספּעקטאָרעס און „קרוזשנאָי" אינספּעקטאָרעס איז פּארהאַן איינער, איין אויבערהאר איבער אלע, וואָס מע רופט איהם גענעראַל־אינספּעקטאָר. קיין עלטערער פון איהם איז שוין נישטא אויף דער גאַנצער וועלט. פערשטעהסט זיך, אז צו ווערען א גענעראל מוז מען פריהער זיין א אינקוויזיטאָר, נאָכדעם א אינספּעקטאָר, נאָכדעם א „קרוזשנאָי" אינספּעקטאָר, און אזוי ווייטער. און אז גאָט העלפט, מע דערדיענט זיך און מע ווערד א גענעראל — איז מען שוין בעוואָהרענט מיט פּרנסה אויפ׳ן גאַנצען לעבען. עס איז פּארהאַן, זאָגט מיין פּארשוין, גענעראַלען אזעלכע, וואָס פערלעבען א יאָהר ניט ווייניגער פון דרייסיג טויזענד. הכלל, ער האָט מיך אָנגעהויבען צורעדען, איך זאל ווערען איין אגענט. האָב איך מיך מיישב געווען: וואָס האָב איך דאָ איינצושטעלען? ממה־נפשך, וועט עס געהן, וועט עס געהן; אלא ניט — איז אינה מקודשת. קיין פּוטער, זאָגט ער, לעג איך ניט אריין. אדרבה, איך בעקום נאָך, זאָגט ער, איין אוואַנס, דאָס הייסט, מע גיט מיר איין אדערויף פאר מיין ארבייט עטליכע קערבלעך, איך זאל האָבען דערוויייל אויף הוצאות און אויף אויסקליידען זיך און אויף צו קויפען זיך א פּאָרטעפעל. אויב אזוי, איז דאָך עס טאקי

נאָר נישקשה פון אַ קאָנבינאַציע! און איך האָב מיך געלאָזט אי־בערדעדן און בין געוואָרען למזל איין אַגענט.

נאָר נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. ווערען איין אַגענט דאַרף מען זיך זעהן קודם מיט'ן גענעראַל, וואָרום ביז דער גענעראַל שרייבט ניט אונטער — איז בלאָטע. און ער האָט מיך גענומען, דער אינספעקטאָר הייסט עס, און האָט מיך טאַקי אויף זיינע אייגענע הוצאות געבראַכט צו פיהרען קיין אַדעס צו זייער גענעראַל אין „אַקוויטעבל", וואָס האָט צו שאַפען אויף עט־ליכע און צוואַנציג גובערניעס און האָט אונטער זיך, זאָגט מען, כמעט אַכטצעהן הונדערט אַגענטען. מילא, איך זאָל דיר בעשרייבען די גרויסקייט פונ'ם דאָזיגען גענעראַל, איז ניט שייך. דאָס הייסט, ער אַליין איז דוקא ניט אַזאַ גרויסער, ווי דער טאַרעראַם איז גרויס, און אויגען האָט ער גרויסע, שאַרפע אויגען, און אַ פּנים'על אַ ליכטיגס, און בעקלעך רויטע, און רופען רופט מען איהם: י ע ו ו ־ ז ע ר ע ל. דעם גענעראַל'ס קאַנטאָר פערנעמט אַ גאַנצע שטוב. חדרים, חדרים און חדרים. אַ סך טישען מיט בענקלעך, מיט ביכער, מיט פּאַפּיערען, און אַגענטען דרעהען זיך אַרום, און סע גריבעלט און סע שוויבעלט, און דעפּעשען לויפען הין און צוריק — עס טהוט זיך חושך! איידער מע דערשלאָגט זיך צום גענעראַל אַליין, דאַרף מען דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. אַ טוידטער בין איך געוועזן, אַז מע האָט מיך אַריינגעפיהרט צו דעם דאָזיגען יעוו־זערעל, חאָטש אַפילו ער האָט מיך דוקא געבעטען זיצען, מכבד געווען מיט אַ פּאַפּיראָס, אויסגעפרעגט ביי מיר, ווער איך בין און וואָס איך בין און וואָס איז מיין געשעפט? בין איך געגאַנגען און איהם אויסדערצעהלט אַלסדינג, פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אַזוי איך בין געפאָהרען קיין קעשענעוו און פערבלאָנזעט קיין אַדעס, גע־האַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און פון דאָרטען קיין יעהופּעץ, זיך גע־דרעהט אַרום דער בערזע, געקויפט און פערקויפט „יקנה"ז" און „פּוטיזוויל" און „לילעפּוטען" און אַנדערע „פּאַפּיערלעך" אין די מיליאָנען אַריין, און נאָכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאַכט,

געווארען א מעקלער פון צוקער און פון געלד, פון הייזער און פון אימעניעס, פון וועלדער און פון זאוואדלעך, און ווי אזוי איך בין נאכדעם געווארען א שדכן, אפילו א שרייבער אויך, געדרעהט, געברענט, געפלאקערט און געטראסקעט מיט דער גאנצער וועלט, און דער סוף איז געוועזן, זאג איך איהם, נישט גוט — שלים־שלים־מזל דורך מיר און דורך טויער... אויסגעהערט מיך, שטעהט־אויף דער גענעראל, יעווזערעל הייסט עס, לעגט ארויף אויף מיר די האנד און רופט זיך אן צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, גאספאדין מנחם־מענדעל? איהר געפעלט מיר; א נאמען האט איהר א שענעם, און רעדען, ברוך השם, קאנט איהר. איך זאג אייך נביאות, אז מיט דער צייט וועט איהר זיין א גרויסער אגענט, טאקי גאר א גרויסער! דערווייל בעקומט איהר איין אוואנץ, פאהרט ארוים אויף דער וועלט, אין די אידישע שטעדט און שטעדטלעך, דארט קען מען אייך אויסגעבונדען, און ויט מצליח“...

און כך הוה. איך האב נאר בעקומען פון זיי די עטליכע קערב־לעך, אזוי האב איך מיך באלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאלסט מיך זעהן, וואלסט דו מיך ניט דערקענט. און א פארטעפעל האב איך מיר געקויפט א גרויסען, האט מען מיר אנגעפאקט אהין ביכ־לעך מיט פאפירען א גאנצען טראנספארט, און איך האב מיך גע־לאזט אויף גאט'ס וועלט. קודם קיין בעסאראביע, א ווינקעל פון פרנסה! דארט, זאגט מען, קאן מען מאכען ועשעפטלעך, שטרא־פירען און שטראפירען. דארף זיך מאכען אזוי, אז איך האב יאהר־צייט, חאפ איך מיך ארויס מפאיעזד לפאיעזד אין א קליין שטעד־טעל, עפים א העק צו אלדי שווארצע יאהר. איך האב גאר ניט געוואוסט, אז דאס שטעדטעל האט א שם אויף דער וועלט מיט איהרע שקצים, עזות־פנים'ער, מוסרים און יאבעדניקעס. פער־ברענט וואלט עס געמעגט ווערען איידער איך האב עס דערקענט! נאר אז סע איז בעשערט איין אומגליק — דארף איך אקוראט אט דא, אין דעם שטעדטעל, האבען יאהרצייט, און פאל אריין אין א בלאטע, זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! דאס הארץ האט

מיר אָבער טאַקי געזאָגט, אַז איך וועל דאָ גוט ניט אָפּשניידען. נאָר אַז מע דאַרף זאָגען קדיש, איז עפּיס אַ תירוץ? בין איך אַוועק גלייך אין בית־מדרש אַריין און קום אָן פּונקט צו מעריב. אָפּגע־דאַוועגט מעריב, געהט־צו צו מיר דער שמש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָהרצייט?" — זאָג איך: „יאָהרצייט". — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ איד?" — זאָג איך: „פון דער גאָרער וועלט". — „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם־מענדעל". — „קומט דאָך אייך שלום!" — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך איהם דער גאַנצער מנין. אַלע געבען מיר אָפּ שלום, און עס ווערד אַרום מיר אַ רעדעל, און מע הויבט־אָן אויסטאַפּען ביי מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מיין טהועכץ? זאָג איך זיי: „איך בין איין אַגענט". — פרעגען זיי: „פון וואָס איין אַגענט? פון מאַשינעס?" — זאָג איך: „דוקא ניט. איך בין איין אַגענט אַ אינקוויזיטאָר פון „אַקוויטעבל". — זאָגען זיי: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?" — זאָג איך: „איך בעוואָהרען מענשען נאָכ'ן טוידט". און איך געב זיי צו פערשטעהן דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראָפירט מענשען פונ'ם טוידט. שטעהען זיי אַרום מיר מיט אָפענע מיילער, גלייך ווי מע וואָלט זיי דערצעהלט — אויפ'ן הימעל אַ יריד. נאָר צוויי חברה־לייט האָב איך בעמערקט צווישען זיי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, איין אויסגעבויגענער, מיט אַ נאָז אויך איין אויסגעבויגענער און אַ גלאַנצענדיגער; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונ'ם בערדעל איינ־ציגווייז. דער אַנדערער — אַ נידעריגער אַ ברייטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגיינער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט ביי איהם קיין פצון זייט. ער מעג רעדען ווי ערנסט, ווייזט זיך אויס, אַז ער שמייכעלט. די דאָזיגע צוויי חברה־לייט האָבען, אַפּנים, יאָ פערשטאַנען, וואָס הייסט שטראָפירען מענשען פונ'ם טוידט, מחמת זיי האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגען און האָבען אַ זאָג געטהאָן איינס צום אַנדערען אונטער דער נאָז: „סע וועט געהן אַ גאַנג"... איך האָב באַלד פערשטאַנען אָן די צוויי פאַר־

שווינען, אַז זיי זענען ניט גלייך צו אַנדערע; זיי פֿערשטעהען איין עסק, און מיט זיי קאָן מען שוין עפּיס מאַכען. און כך הוה. איך בין נאָר ארויס פון בית־מדרש, געהען זיי מיר נאָך, די צוויי חברה־לייט, פון הינטען, און מאַכען צו מיר: „וואָס לויפט איהר אַזוי, רב מנחם־מענדעל? שטעהט אַ ווײַלע, מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. אַט דאָ ביי אונז, אין דער בלאָטע, ווילט איהר מאַכען געשעפטען?“... — זאָג איך: „פאַר וואָס ניט?“ — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישען אחינו בני־ישראל?“... און דער וואָס מיט'ן אויגעל העלפט איהם אונטער: „מיט אידען איז גוט קוגעל עסען“. — זאָג איך: „וואָס זשע איז דערצו די עצה?“ — זאָגט דער לאַנגער: „האַנדלען זאָל מען מיט אַ פריץ“. — „לעבען זאָלען די גויים“... — העלפט איהם אונטער דער וואָס מיט'ן אויגעל. און אַט אַזוי געהען מיר און רעדען, און אַז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז אַט די צוויי חברה־לייט האָבען זייער איינענעם אַ פריץ אַ מאָל־דאַוואַן, אַ רייכען בעל־הגוף, וואָס זיי פערדיענען ביי איהם אָפט אַ קערבעל. מיינען זיי, אַז איהם וואָלט מען געקאָנט זעהר שען פערשטראָפירען... זאָג איך: „אָך, פאַר וואָס ניט? מיט'ן גרעסטען כבוד! אדרבה, זאָג איך, נעמט זיך צום עסק, און לאָמיר עס מאַכען יחדיו. איך בין, זאָג איך, נישט קיין אָץ להעשיר“... און עס איז געבליבען, אַז מאָרגען, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטען מנין דאַרפען זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פריץ דעם מאָל־דאַוואַן. נאָר וואָס דען? איין זאַך האָבען זיי מיך געבעטען — ס'זאָל זיין בסוד־סודות, דאָס הייסט, איך זאָל זיך ניט אויסרעדען אויף דער אכסניא, אַז איך האָב מיך מיט זיי געזעהן און אַז מיר האָבען אָפּגעשמועסט אינאיינעם מכח אַ געשעפט.

הבוקר אור — ס'איז נאָר טאָג געוואָרען, האָב איך מיך גע־פּעדערט אין בית־מדרש אריין דאַווענען מיט'ן ערשטען מנין. אָפּגעדאַוועט — נישטאָ מיינע חברה־לייט. איבערגעוואַרט דעם אַנדערען מנין — נישטאָ מיינע פאַרשווינען. פאַר וואָס האָב איך זיי,

שוטה, נישט געפרעגט, ווי אזוי רופט מען זיי ביי׳ם נאָמען און וואו זיצען זיי? צוגעהן צום שמש און א פרעג טהון ביי איהם — האָב איך מורא: איך האָב דאָך געגעבען זיי דאָס וואָרט, ס׳זאָל זיין בסוד! ערשט העט נאָך אַלע היום׳ס האָבען זיי זיך בעוויזען מיט די טלית־ותפילין. אז איך האָב זיי דערזעהן, האָט מיר א טיאָך געטהאָן דאָס הארץ פאר שמחה. נאָר צוגעהן צו זיי און פרעגען, וואָס הערט זיך — האָב איך מיך איינגעהאַלטען, ס׳איז נישט מעשה מענש. אָפּגעדאַווענט פאר זיך אויף איין פוס, חאַפּען זיי די טלית־ותפילין און לאָזען זיך געהן געשווינד. איך נאָך זיי. — „נו?“ — מאַך איך צו זיי. מאַכען זיי צו מיר: „יהודי בלא, דבר׳ט נישט אויף דער גאַס, איהר קענט נישט אונזער שטאָדט, ברענגען זאָל זי אייך! איהר געהט אונז בעסער נאָך פון הינטען און קומט צו אונז אהיים. דאָרט מאַכען מיר דאָס געשעפט, און טאַקי אין איינוועגס עפּיס צובייסען“... אזוי מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז און טהוט א וואונק צו דעם וואָס מיט׳ן אויגעל, און יענער וואָס מיט׳ן אויגעל ווערד נעלם. און מיר אין צווייען לאָזען זיך געהן איבער ענגע פינסטערע חושכ׳־דיגע געסלעך, ער אויף צופריהער און איך נאָך איהם, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, מיר זענען בשלום געקומען.

אריינגעקומען אין א קליין פינסטער פעררויכערט שטיבעל מיט א סך פליעגען אויף די וואנד און אויף דער סטעלי, מיט א גע־מאָהלטען מזרח, א רויטען טישטוך אויפ׳ן טיש און מיט א לאָמפּ, פערהאָנגען מיט פּאַפּיערענע אָפּגעבליאַקעוועטע קווייטען, האָבען מיר געטראָפען ביי׳ם אויוון א קליין, אויסגעשמירט ווייבעלע מיט א בלייך־איבערגעשראָקען פּנים. דאָס קליינע ווייבעלע האָט א קוק געטהאָן מיט׳ן איבערגעשראָקען פּנים אויפ׳ן מאַן, און דער מאַן האָט א זאָג געטהאָן צו איהר פארבייגעהענדיג: „עסען!“ — און ס׳איז בעשאַפען געוואָרען אין איין כהרף־עין א טישטוך מיט א בולקע, מיט בראָנפען און מיט פערבייסען. עס האָט נישט לאַנג געדויערט, און יענער וואָס מיט׳ן אויגעל איז אריינגעקומען, און

נאָך איהם האָט זיך אריינגעקאַטשעט אַ נפש פון אַ פּוד צוועלף מיט אַ גרויסער בלויער נאָז, מיט פעטע האָריגע הענד און מיט צוויי מאָדנע פיס, וואָס אָנהויבען הויבען זיי זיך אָן דוקא גראָב, נאָר וואָס ווייטער געהען זיי דינער און דינער. עס דאַרף זיי זיין שווערליך צו טראָגען אויף זיך אַזאַ גרויסען, אַזאַ שווערען גוף.

אָט דער דאָזיגער נפש איז געווען דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן. דערזעהן דאָס פלעשעל בראָנפען אויפ'ן טיש, האָט ער ארויסגע־לאָזט פון זיין פעטען בויך אַ פעטע שטימע אויף גוייש: „אָצע דאָברע דילאָ!"... גענומען צו ביסלעך בראָנפען (דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן האָט גענומען צוויי ביסלעך), האָבען די צוויי חברה־לייט פערבונדען מיט איהם אַ שמועס מכח ווייץ און מכח קאָרן, און בשעת מעשה טהוט מיר יענער וואָס מיט'ן אויגעל אַ זאָג אויפ'ן אויהער: „דער אָדון איז אָנגעשטאָפּט!... האָט אפשר טויזענד טשעטווערט ברויט, אַ חוץ האָבער... קוקט ניט אויף איהם, וואָס ער געהט אַזוי אָרעם געקליידט; ער איז נאָר אַ קאַרגער"... און יענער, דער לאַנגער, גיט איהם אַלץ עצות, ער זאָל נישט פערקויפען דאָס ברויט, וואָרום עס וועט זיין טייער ווייץ; ער זאָל בעסער אָפּלעגען דאָס גאַנצע ברויט אויפ'ן ווינטער. „אָצע דאָברע די־לאָ!" — זאָגט איהם אַלע מאָל דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן, האַקט־אריין איין כוסה נאָך דער אַנדערער און פערבייסט מיט אַפּעטיט, ווי נאָך אַ תענית, און בלאָזט מיט ביידע ליפּען און מיט דער נאָז. נאָכ'ן עסען רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „אַצינד קאָנט איהר דבר'ען מיט'ן אָדון מכח אייער עסק"... האָב איך מיך אַוועקגע־זעצט מיט'ן אָדון בעזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב איהם אָני־דערגעלעגט אַ דרשה, איך וויים ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען! איך האָב איהם געגעבען צו פערשטעהן, ווי נויטיג דאָס איז פאַר איטליכען מענשען דאָס שטראַפירען זיך, ער מעג זיין רייך, ווי קורח; אדרבה, וואָס דער מענש איז רייכער, זאָג איך, איז אַלץ נויטיגער, ער זאָל זיך פערשטראַפירען, וואָרום אַ רייכער מענש, זאָג איך, אַז ער ווערט־אָן דאָס געלד אויף די על־

טערע יאַהרען, איז איהם טויזענד מאָל ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוואָהנט געוואָרען מיט'ן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אַז ער בלייבט חלילה אָהן געלד, איז ערגער ווי געשטאָרבען. „יאַק נאַפּיסאַנאָ או נאַס — זאָג איך צו איהם — עני חשוב כמת, זנאַטשיטסאַ, ביעדני חוזשע יאַק מערטווי. אַ פּאָטאָמו, זאָג איך, וואשע בלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפּיראַטי סובי, זאָג איך, אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט, זאָג איך, נאַ דעסיאַט טיסיאַטשי“... „אָצע דאָברע דילאָ!“ — מאַכט צו מיר דער אָדון און בלאָזט מיטביידע ליפּען, ווי אַ בלאָז־זאַק. איך פּיהל, אַז דער כח פון רעדען האָט זיך אין מיר צעברענט מיט סכנת־נפשות, וויל איך רעדען ווייטער, רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „געננוג אייך צו דבר'ען; נעמט ארויס דעם נייר און כתב'עט־אָן וואָס מע בעדאַרף“... און יענער וואָס מיט'ן אוינגעל טראָגט מיר אונטער אַ טינט און פּעדער, און איך טהו־אָפּ אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף, און אַז עס קומט צו חתמ'ענען, שוויצט דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן נעבאַך שטאַרק ביז ער „לעגט דעם טאַטען“. נאָכדעם געה איך מיט איהם צום דאָקטאָר, ער זאָל איהם בעטראַכטען, איך נעם איין אַדערויף, געב ארויס אַ קוויטאַנציע — און דאָס געשעפט איז געמאַכט.

געקומען פאַר־נאַכט אויף דער אַכסניא פרייליך און געהייסען זיך קאָכען וועטשערע, רופט זיך אָן צו מיר דער בעל־הבית פון דער אַכסניא: „וואָס הערט זיך עפּים ביי אייך?“ — „וואָס זאָל זיך הערען?“ — זאָג איך. — „מעג מען אייך, זאָגט ער, אָפּגעבען מזל־טוב?“ — „וואָס פאַר אַ מזל־טוב?“ — פרעג איך איהם. — „דאָס געשעפטעל, זאָגט ער, וואָס איהר האָט אָפּגעאַרבייט“... — „וואָסער געשעפטעל?“ — זאָג איך און מאַך מיך תמ'עוואַטע. — „מיט'ן פּריץ“, — מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פּריץ?“ — „מיט'ן גראָבען פּריץ“. — „פון וואַנען ווייסט איהר, זאָג איך, אַז איך האָב געמאַכט אַ געשעפטעל מיט אַ פּריץ?“... „ס'איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פּריץ, ווי איך ביז אַ רביצין“... — „וואָס זשע דען איז ער?“ —

„ער איז אַ פּיפּערנאָטער", — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צעלאַכט זיך מיר גלייך אין פּנים אַריין. זעט איך מיך צו צום בעל־הבית און הויב איהם אָן בעטען, חלש'ען, ער זאָל מיר זאָגען, וואָס בעדייט דאָס „פּיפּערנאָטער" און פון וואַנען ווייסט ער, וואו איך בין געוועזען און וואָס איך האָב געטהאָן? הקיצור, ער האָט, אפנים, אַרויסגעזעהן פון מיינע רעד, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, האָט ער אויף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פערשפּאַרט מיט מיר בעזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערצעהלען אויף מיינע צוויי שותפים אַזעלכע זאַכען, אַז די האָר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויר. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז די צוויי חברה־לייט זענען בסך־הכל פּראָסטע שווינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט דאָס נישט. „זיי האָבען שוין, זאָגט ער, אָפּגעטהאָן אויף זייער לעבען אַזעלכע קרימינאַל־זאַכען, וואָס ווען מע חאַפּט זיי, זאָגט ער, געהען זיי אַוועק ווייט... זייער טרפה'נער גליק, זאָגט ער, איז, וואָס תמיד שטעלען זיי אַרוים אַ דריטען, און אַליין, זאָגט ער, בלייבען זיי שטענדיג פון דרויסען... דער דאָזיגער פּריץ, זאָגט ער, וואָס מע האָט אייך איהם אַרויסגעשטעלט פאַר זעהר אַ רייכען מאָלדאַוואַן, איז בסך־הכל אַ פּראָסטער לאַ־פּאַצאַן, זאָגט ער, אַ שכור הגדול הגבור והנורא, און דער, זאָגט ער, וואָס איהר האָט איהם פערשטראָפירט, — איז אָדער ער האַלט ביי אָפּזאָגען די עטליכע גילדען, זאָגט ער, אָדער ער איז שוין אַ שוכן־עפר... איהר פערשטעהט, זאָגט ער, מיט וואָס דאָס שמעקט?"...

דערהערט אַזעלכע דבורים, איז מיר פּרחה נשמתי געוואָרען. עס געהט מיר מעהר נישט אָפּ צו מיינע זיידענע קליידער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַריינחאַפּען אויף אַ מינוט אין אַ טורמע אַריין! האָב איך נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלייך צו דער באַהן, לויפען וואוהין די אויגען טראָגען, גאָר נישט גע־וואָלט אפילו זעהן זיך שוין מעהר מיט מיינע צוויי חברה־לייט, לאָזען זיי געהן כפּ־הקלע מיט זייער מאָלדאַוואַן און מיט דער שטאָדט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיט'ן גאַנצען עסק פון

שטראָפירען מענשען פונ׳ם טוידט, וואָס מע קאָן דורך דיעם אומ־גליקליך ווערען... לאָז גאָט געבען בעסערע פּרנסות. הלואי איך זאָל ישוין קומען אויפ׳ן אָרט בשלום. און מחמת איך האַלט ביי פאָהויען אַ ווייטען וועג, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, פון האַמבורג וועל איך דיר ארויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינ־דערלעך זאָלען לעבען. גאָט זאָל העלפען, זיי זאָלען זיין געזונד און שטאַרק, און מע זאָל זיך זעהן מיט פרייליכע הערצער. גריס שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. איך האָב דיר גאָר פערגעסען שרייבען, וואוהין איך פאָהר. זוגתי היקרה, איך פאָהר קיין אַמעריקע. נישט אַליין — אַ גאַנצע קאָמפּאַניע פאָהרען מיר. דאָס הייסט, פאָהרען פאָהרען מיר, אייגענטליך, קיין האַמבורג, און פון דאָרטען שוין קיין אַמעריקע. וואָס עפּיס קיין אַמעריקע? ווייל אין אַמעריקע, זאָגט מען, ווערען אידען גליקליך. גאָלד, זאָגט מען, וואַלגערט זיך דאָרט אין די גאַסען. געלד רעכענט זיך דאָרטען אויף טאָלערס, און מענשען זענען דאָרטען בחשיבות גדול — אַ רענדעל אַ מענש! און ווער שמועסט, אידען — די זענען גאָר דאָס אויבערשטע פון חריין! אַלע זענען מיר מבטיח, אַז אין אַמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאַכען גוט, טאַקי וואָס גוט הייסט. די גאַנצע וועלט פאָהרט איצט קיין אַמעריקע, מחמת דאָ איז נישטאָ וואָס צו טהון, לחלוטין נישט. סע האָבען זיך אויסגעלאָזט אַלע געשעפטען. הייגט ווייבאַלד אַז די וועלט פאָהרט, פאַר וואָס זאָל איך אויך ניט פאָה־רען? וואָס האָב איך איינצושטעלען?... רק זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראַכטען אויף מיר חלילה קיין שלעכטס. גלויב מיר בנאמנות, אַז איך וועל דיך, חס ושלום, נישט פערגעסען, נישט דיך, נישט אונזערע קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין. איך וועל אַרבייטען טאָג ווי נאַכט, קיין זאַך

וועט מיר ניט זיין שווער, און אז דער אויבערשטער וועט מיר העל־
פען, איך וועל, אם־ירצה־השם, בעגליקען, און בעגליקען וועל איך
געווים, דאס איז ביי מיר זיכער, ווי ס'איז טאג אויף דער גאנצער
וועלט, וועל איך דיר צושיקען שיפסקארטען, פאר דיר און פאר די
קינדער, און וועל דיך ארויסנעמען אהין, און וועסט ביי מיר לעבען
בכבוד, ווי די גרעסטע שררה'טע, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעס־
טען, קיין שפּרענקעלע וועל איך אויף דיר נישט לאזען פאלען.
און עס איז שוין טאקי צייט, כלעבען, אז דו זאלסט אויך וויסען
פון א וועלט צו זאגען! רק נישט געזארגט און נישט גענומען זיך
צום הארצען — מיר האבען א שטארקען גאט!...

הנ"ל.

סוף פונ'ם זעכסטען בוך.